

*Галоўнае праўленне
Беларускага грамадска-культурнага
таварыства ў Польшчы*

**Беларускі
календарь
1996**

МИНСК
"БЕЛАРУСЬ"
1995

ББК 70(4П)
Б 43
УДК 008 (438) (-826) (059)+882.6.8

Выпушчана па заказу
Беларускага грамадска-культурнага таварыства
ў Польшчы
Складальнік Уладзімір ЮЗВЮК

ШЧАСЛІВАГА
НОВАГА,
1996
ГОДА

ЖАДАЕ
ГП БГКТ
У БЕЛАСТОКУ

Б 0080000000 — 050
М 301(03) — 95 Без аб'яўл..

ISBN 985-01-0110-5

© Складанне. У. Юзвюк, 1995

СКАРОЧАНЫ КАЛЯНДАР НА 1996 ГОД

Алесь БАРСКІ

БЕЛАСТОЧЧЫНА — ДУШЫ МАЁЙ КАЛЫСКА

О, Беласточчына — душы маёй калыска!
Я на тваёй зямлі не знаюся з бядою.
Калі я пры табе — да шчасця ўсюды блізка,
Бо ты частвуеш шчодра хлебам і вадою.
Плыве мелодыя над матчыным абшарам,
А сэрцы нашыя толькі табе належаць,
Як лёгка жыць і працеваць, і лёгка марыць,
Калі прыгорне да грудзей нас Белавежа.

Прыпей:

Ад шумнай Дубровы да спеўных Сямяціч
Плыве беларуская песня са звонам.
Зямля Беластоцкая — родная маці,
Прымі нашы сэрцы з удзячным паклонам.

Куды б ні кінуў лёс, мы вернемся, Айчына,
І Беласточчына нас да грудзей прытуліць,
І мы паклонімся лясам тваім, далінам,
Бо ты для беларусаў — родная матуля.
Усе цябе нясем праз долю і нядолю,
У хлебе нашым ты і ў кожнай нашай справе.
Мы прагнем, каб жыла ты ў шчасці і у волі,
Мы прагнем, каб жыла ты ў міры і у славе.

Прыпей:

Ад шумнай Дубровы да спеўных Сямяціч
Плыве беларуская песня са звонам.
Зямля Беластоцкая — родная маці,
Прымі нашы сэрцы з удзячным паклонам.

СТУДЗЕНЬ							ЛЮТЫ										
П	1	8	15	22	29								5	12	19	26	
А	2	9	16	23	30								6	13	20	27	
С	3	10	17	24	31								7	14	21	28	
Ч	4	11	18	25									1	8	15	22	29
П	5	12	19	26									2	9	16	23	
С	6	13	20	27									3	10	17	24	
Н	7	14	21	28									4	11	18	25	
САКАВІК							КРАСАВІК										
П	4	11	18	25									1	8	15	22	29
А	5	12	19	26									2	9	16	23	30
С	6	13	20	27									3	10	17	24	
Ч	7	14	21	28									4	11	18	25	
П	1	8	15	22	29								5	12	19	26	
С	2	9	16	23	30								6	13	20	27	
Н	3	10	17	24	31								7	14	21	28	
МАЙ							ЧЭРВЕНЬ										
П	6	13	20	27									3	10	17	24	
А	7	14	21	28									4	11	18	25	
С	1	8	15	22	29								5	12	19	26	
Ч	2	9	16	23	30								6	13	20	27	
П	3	10	17	24	31								7	14	21	28	
С	4	11	18	25									1	8	15	22	29
Н	5	12	19	26									2	9	16	23	30
ЛІПЕНЬ							ЖНІВЕНЬ										
П	1	8	15	22	29								5	12	19	26	
А	2	9	16	23	30								6	13	20	27	
С	3	10	17	24	31								7	14	21	28	
Ч	4	11	18	25									1	8	15	22	29
П	5	12	19	26									2	9	16	23	30
С	6	13	20	27									3	10	17	24	31
Н	7	14	21	28									4	11	18	25	
ВЕРАСЕНЬ							КАСТРЫЧНИК										
П	2	9	16	23	30								7	14	21	28	
А	3	10	17	24									1	8	15	22	29
С	4	11	18	25									2	9	16	23	30
Ч	5	12	19	26									3	10	17	24	31
П	6	13	20	27									4	11	18	25	
С	7	14	21	28									5	12	19	26	
Н	1	8	15	22	29								6	13	20	27	
ЛІСТАПАД							СНЕЖАНЬ										
П	4	11	18	25									2	9	16	23	30
А	5	12	19	26									3	10	17	24	31
С	6	13	20	27									4	11	18	25	
Ч	7	14	21	28									5	12	19	26	
П	1	8	15	22	29								6	13	20	27	
С	2	9	16	23	30								7	14	21	28	
Н	3	10	17	24									1	8	15	22	29

Колькі нас у свеце

Стыль		Дні	Святы і імяніны		Усх.— зах. Сонца
Новы	Стары		Каталіцкая	Праваслаўная	
1	19	П	Новы год	Цімафея	
2	20	А	Макара, Ізідара	Ігната	
3	21	С	Генавефы, Дануты	Ульяны, Пятра	
4	22	Ч	Яўгенія, Рыгора	Анастасіі	
5	23	П	Эдуарда, Эмільяна	Паўла	
6	24	С	Трох Каралёў	Куцця, Яўгеній	
7	25	Н	Люцыяна, Юльяна	Каляды	
8	26	П	Севярына, Мсціслава	Др. Дз. Каляд	
9	27	А	Юльяна, Марцыяны	Сцяпана	
10	28	С	Яна, Вільгельма	Агаты	
11	29	Ч	Ганараты, Фелікса	Марка	
12	30	П	Бенядзікта, Аркадзія	Фядоры, Анісі	7,42--15,50
13	31	С	Веранікі, Багуміла	Маланні	
14	1	Н	Фелікса	Новы год	
15	2	П	Паўла, Макара	Сяргея, Серафіма	
16	3	А	Маркела	Малахіі	
17	4	С	Антона, Яна	Антона, Сцяпана	
18	5	Ч	Малгажаты, Пятра	Апалінара	
19	6	П	Генрыка, Марты	Вадохрышча	
20	7	С	Фабіяна	Аланаса	
21	8	Н	Агнешкі, Яраслава	Георгія, Юльяна	
22	9	П	Вінцэнта	Піліпа	
23	10	А	Раймунда, Марыі	Рыгора	
24	11	С	Фяліцыі, Рафала	Міхаіла	
25	12	Ч	Паўла, Мілаша	Таццяні	
26	13	П	Палікарпа	Якуба	
27	14	С	Яна, Пішыбыслава	Ніны	
28	15	Н	Аўгусціна	Паўла	
29	16	П	Францішка	Леанілы	
30	17	А	Марціна, Мацея	Антона	
31	18	С	Яна, Марцэліны	Максіма	7,23--16,21

1.01.1919 — утварэнне БССР. 1.01.1929 — скліканне АН Беларусі. 17.01.1945 — вызваленне Варшавы. 18.01.1882 — нар. у Бельску вядомы архітэктар I. Ланібард. 20.01.1892 — нар. Б. Тарашкевіч і Р. Шырма. 22.01.1863 — пачатак Студзенскага паўстання.

Дакладны лік беларусаў у свеце яшчэ не ўстаноўлены. У Рэспубліцы Беларусь у 1992 годзе пражывала каля 8 мільёнаў, і ад 3 да 3,5 мільёнаў іх апынулася за яе межамі. У ліку апошніх знаходзяцца нацыянальныя меншасці, мігранты і эмігранты. Паводле Г. Сяргеевай (Мінск), на памежных этнічна беларускіх землях найбольшы лік беларускай меншасці знаходзіцца ва ўсходнія частцы Беластоцкага ваяводства Польшчы — 350 тысяч (можна павялічыць яшчэ на 20 тысяч), у Латвіі — 120 тысяч, Літве — 63 тысячи і ў Расіі — 1200 тысяч (Смаленшчына тут не выдзелена). У цэлым Беларусы — грамадзяне блізкага замежжа (гэта значыць рэспублік былога СССР) — складаюць групу мігрантаў у ліку каля 2130 ты-

Пленарное пасяджэнне ГП БГКТ у Беластоку (9.04.1995). Фота У. Юзвюка

сяч чалавек. Найбольш пражывае іх на Украіне — 440 тысяч, у Казахстане — 183 тысячи, Эстоніі — 28 тысяч, Малдове — 20 тысяч, а з іншых месц даныя, на жаль, не прыведзены.

У замежных краінах Еўропы, Амерыкі і Аўстраліі беларусы складаюць невялікі працэкт іх насельніцтва, але разам — не меней 1 мільёна чалавек. Паводле А. Латышонка (Беласток), у ЗША да другой сусветнай вайны пасялілася каля 100 тысяч эмігрантаў і некалькі дзесяткаў тысяч пасля вайны, а ў Канадзе — адпаведна 10 тысяч да вайны і ўсяго некалькі тысяч пасля яе. Але Б. Манкевіч (Беласток) падае для Амерыкі — 500 тысяч, а Р. Гарэцкі (Мінск) услед за звесткамі В. Кіпеля ў кнізе «Беларусы ў ЗША» — больш за 800 тысяч у Злучаных Штатах і 200 тысяч у Канадзе. Розніца аgramадная.

Невялікія лікі — ад 100 да 2000 чалавек — прыводзяцца ў некоторых крыніцах для Вялікабрытаніі, ФРГ, Францыі, Аргенціны, Бразіліі, Аўстраліі і іншых краін. Эмігранты вызначаюцца самай нізкай нацыянальнай свядомасцю, палітычнымі падзеламі і адсутнасцю сувязі з Бацькаўшчынай. Свядомыя беларусы найчасцей гуртуюцца вакол выдавецтваў, веравызнаўчых цэнтраў або захоўваюць адасобленасць ці зліваюцца з рускай іпольскай эміграцыямі. Сапраўды, сярод дзесятка маіх суродзічаў ніхто не захаваў беларускай тоеснасці, а спробы зацікавіць іх Бацькаўшчынай не ўдаюцца.

Стыль		Дні	Святы і імяніны		Усx.— зах. Сонца
Новы	Стары		Каталіцкая	Праваслаўная	
1	19	Ч	Ігната, Брыгіды	Макара, Арсения	7,17—16,27
2	20	П	Грамніцы	Яўхіма	
3	21	С	Блажэя, Гіппаліта	Максіма, Яўгена	
4	22	Н	Андрэя	Цімафея	
5	23	П	Агаты	Клімента, Генадзя	
6	24	А	Дароты, Багдана	Ксеніі	
7	25	С	Рамуальда, Рышарда	Рыгора, Віталія	
8	26	Ч	Яна, Пятра	Язпа, Марыі	7,11—16,41
9	27	П	Апалоній, Цырыля	Дзмітра	
10	28	С	Схаластыкі, Яцка	Яфрема, Аркадзя	
11	29	Н	Марыі, Лазара	Рамана, Якуба	
12	30	П	Мадэста, Юльяна	Васіля	
13	31	А	Рыгора, Кацярыны	Мікіты	
14	1	С	Валянціна, Цырыля	Трыфана	6,58—16,54
15	2	Ч	Юзафа, Фаўстына	Грамніцы	
16	3	П	Юльяны	Сямёна, Ганны	
17	4	С	Юльяна, Лукаша	Кірылы	
18	5	Н	Канстанцыі, Сімеона	Агаты	
19	6	П	Кандрата	Хрысціны	
20	7	А	Лявона, Людмілы	Луکі	
21	8	С	Элеаноры, Фелікса	Тодара	6,45—17,08
22	9	Ч	Пятра, Малгажаты	Нікіфара, Генадзя	
23	10	П	Марты, Рамана	Валянціны	
24	11	С	Мацея, Богуша	Уласа, Усевалада	
25	12	Н	Віктара, Цэзара	Аляксея	
26	13	П	Аляксандра, Міраслава	Зоі, Святланы	
27	14	А	Габрыэля	Кірылы, Канстанціна	6,29—17,15
28	15	С	Рамана	Ефрасінні	
29	16	Ч	Рамуальда	Памфіла	

2.02.1943 — перамога пад Сталінградам. 2.02.1946 — падполлем НЗВ спалены вёскі Шпакі, Зані і Малешы на Беласточчыне. 12.02.1839 — уз'яднанне уніяцкай царквы з праваслаўнай. 19.02.1473 — нар. М. Капернік. 22.02.1810 — нар. Ф. Шапен. 26.02.1956 — першы з'езд БГКТ.

Нацыянальны герой трох народаў

У 1996 годзе спаўняеца 250 год з дня нараджэння Андрэя Тадэвуша Банавентуры Касцюшкі. Нарадзіўся ён 26 лютага 1746 года ў Марачоўшчыне на Брэстчыне. Яго маці, Тэкля, паходзіла з беларускага праваслаўна-ўніяцкага роду, а бацька Людвік быў незаўисімым шляхціцам. Хлапчук закончыў школу піяраў і, дзякуючы дапамозе сям'і Чартарыйскіх, уладаваўся вучыцца ў Варшаўскі кадэцкі корпус, які ён закончыў, і быў накіраваны на дасканаленне ў Парыж. Тут глыбока ўспрыняў рэспубліканскі светапогляд. Магчыма таму, вярнуўшыся ў 1774 годзе ў Варшаву, не атрымаў працы. Выехаў у Паўночную Амерыку, дзе далучыўся да паўстанцкай арміі супраць Англіі. За кіраванне пабудовамі ўмацаванняў і ўзбеліў у вайне атрымаў званне генерала, прызнанне, узнагароды. Вярнуўшыся на айчыну, ізноў працы не меў. У адчай пісаў у 1790 годзе да генерала Несядлоўскага: «Кім жа я з'яўляюся? Хіба ж я не ліцвін, Ваш зямляк... Край (наш) прыгожы, і ён бы павінен быць прызначаны для пачцівых і гаспадарлівых ліцвіноў, а не для іх, гультаёў і нядбалъцаў». У знак пратэсту супраць таргавічан, якіх лічыў здраднікамі радзімы, трэці раз пакінуў Польшчу, але ў 1794 годзе вярнуўся, каб узначаліць паўстанне. Дзеля ўз'яднання вайскоўцаў, шляхты і сялян выдаў маніфест «Паланецкі універсал». Праўнай роўнасцю ўсіх іх толькі парозніў.

Паўстанне ў Беларусі пад кіраўніцтвам якабінца Якуба Ясінскага і Найвышэйшай рады Вялікага княства Літоўскага пачалося пад сцягам незалежнасці ВКЛ, але ануляванне Т. Касцюшкам кіруючых органаў яго паслабіла. Рускія войскі ішлі на Варшаву, прускія занялі Кракаў, а аўстрыйскія — Малапольшчу. 10 кастрычніка 15-тысячная армія на чале з Т. Касцюшкам дала пад Мяццеявіцамі апошнюю бітву. Сярод мноства загінуўшых і параненых быў начальнік паўстання, якога адправілі ў Санкт-Пецярбург. Пасля двухгадовага зняволення ён склаў прысягу лаяльнасці Расіі і быў вызвалены, але адмовіўся ад прапанаваных 60 тысяч рублёў, маёнтка і пасады. Выехаў у Амерыку. Там сустрэў квітнеючае рабаўладальніцтва. Зрабіў тэстамент на сваю маёmacь у карысы выкупу неграў, а сам вырашыў пасяліцца ў Парыжы. Не падтрымаў, аднак, напалеонаўскіх аванцюраў і ўзбеліў ў іх польскіх легіёнаў.

У 1815 годзе перасяліўся ў швейцарскі горад Салюр, дзе 15 кастрычніка 1817 года памёр. Пахаваны ў Кракаве ў Вавельскім замку.

Грамадскасць ЗША і Польшчы прызнала Т. Касцюшку сваім нацыянальным героям. На Беласточчыне яго імем названы вуліцы, школы, установы. Але аб ягоным беларускім радаводзе і адданасці сваёй зямлі нідзе і нічога не ўспамінаеца. Нічога дзіўнага, на Беларусі толькі пасля 250 гадоў ушанавалі яго памяць, прызналі ягоны патрыятызм і талент вайскова-палітычнага дзеяча. Але ці дачакаем уключэння Т. Касцюшкі да ліку беларускіх нацыянальных герояў — адказаць цяжка.

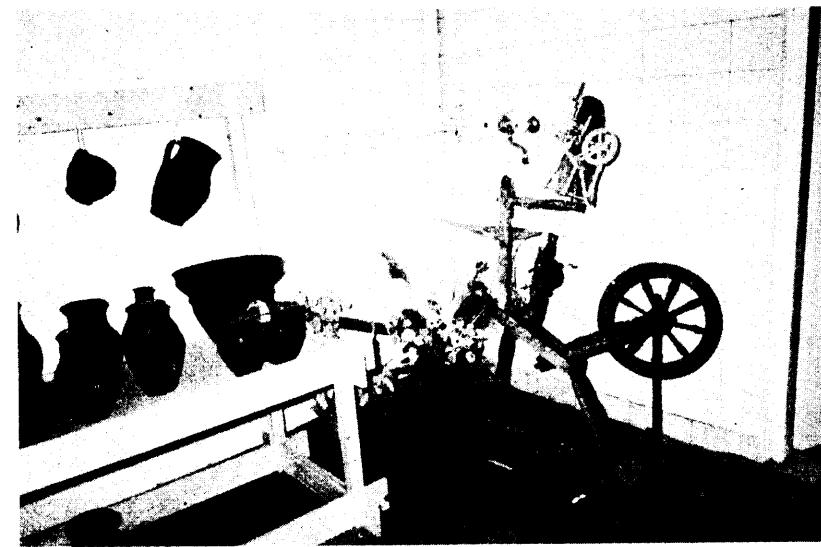

Стыль		Дні	Святы і імяніны		Усх.— зах.
Новы	Стары		Каталіцкія	Праваслаўныя	Сонца
1	17	П	Альбіна, Антона	Фёдара, Марыяны	6,23—17,19
2	18	С	Гелены, Паўла	Льва, Уласа	
3	19	Н	Кунягунды, Мартыны	Архіпа, Яўгена	
4	20	П	Казіміра, Люцыі	Карнілы	
5	21	А	Вацлава, Еўзебія	Рыгора, Цімафея	
6	22	С	Віктара, Ружы	Яўгеній, Маўрыкія	
7	23	Ч	Тамаша, Мілагоста	Антонія	
8	24	П	Дзень Жанчын	Дзень Жанчын	
9	25	С	Вінцэнта	Івана	6,17—17,31
10	26	Н	Францішкі, Кацярыны	Тараса	
			Цырыяна, Бажыслава	Парфіра,	
				Севасціяна	
11	27	П	Бенядзікта, Канстанціна	Пракопа	
12	28	А	Бярнарда, Рыгора	Васілія, Кіры, Марыны	
13	29	С	Бажэны, Хрысціны	Касіяна	
14	1	Ч	Лявона, Матыльды	Еўдакій, Антаніны	6,01—17,43
15	2	П	Клеменса, Лонгіна	Фядота, Агафона	
16	3	С	Гляяра, Ізабелы	Яўтропія, Кляоніка	
17	4	Н	Гертруды, Збігнева	Паўла, Якава, Юльяні	
18	5	П	Эдварда, Цырыля	Адрыяна, Леаніда	
19	6	А	Юзафа, Багдана	Аркадзя	
20	7	С	Аляксандра, Вінцэнта	Васілія	
21	8	Ч	Бенядзікта, Любаміра	Феафілакта	
22	9	П	Кацярыны, Багуслава	40 мучанікаў	5,45—17,56
23	10	С	Пелагеі, Фелікса	Міхаіла, Таісы	
24	11	Н	Марка, Габрыеля	Сафрона, Георгія	
25	12	П	Благавешчанне	Феафана, Шымана	
26	13	А	Тодара	Марыі, Нічыпара	
27	14	С	Яна, Лідзіі, Эрнеста	Расціслава	
28	15	Ч	Анелі, Яна	Аляксандра	
29	16	П	Яўстафія, Бертальда	Юльяні, Музы	
30	17	С	Анелі, Дабраміры	Аляксея	
31	18	Н	Бальбіны	Кірылы	

4.03.1956 — выйшаў першы нумар «Нівы». 5.03.1569 — першае далучэнне часткі Падоляшча да Польшчы. 5.03.1896 — нар. бел. пісьменнік К. Крапіва. 12.03.1966 — адкрыцце Беларускага этнаграфічнага музея ў Белавежы. 19.03.1965 — тысячны канцэрт эстраднага колектыву БГКТ «Ліёніха». 25.03.1918 — абвяшчэнне Беларускай Народнай Рэспублікі.

Што і калі садзіць

Назва гародніны	Час пасадкі	Адлегласць		Час збірання	Збор у кг са 100 кв.м
		у радках (см)	між радкамі (см)		
Агуркі	10 — 20.V	120	20	VII — IX	120
Буракі	1 — 15.V	30	20	X — XI	200
Гарох зялёны	1 — 10.V	30	10	VI — VII	80
Калярэпа	10 — 20.V	30	30	IX — X	200
Капуста цвятная (каляфёры)	1 — 10.V	60	40	IX — XI	180
Капуста ранняя	15 — 25.III	30	25	VI	130
Капуста позняя	15 — 25.III	40	40	X — XI	250
Капуста брусл.	15 — 25.III	60	50	X — XII	70
Морква позняя	15 — 30.III	20	10	VII	200
Морква позняя	1 — 10.V	20	10	X — XI	400
Памідоры	1 — 10.III	80	60	VII — X	400
Цыбуля парэй (поры)	1 — 10.III	30	20	X — IV	200
Рэпа чорная	1 — 10.VI	40	20	X — XI	300
Радыска ранняя	20 — 30.III	20	10	V	120
Радыска позняя	1 — 15.VII	40	10	X — XI	200
Сельдэрэй (салеры)	1 — 15.V	40	30	X — XI	250
Салат ранні	20 — 30.III	20	10	V — VI	150
Салат позні	15 — 31.V	40	10	VII — VIII	150
Фасоля	1 — 15.V	50	40	VII — X	120
Цыбуля	1 — 10.V	50	25	VIII	250
Часнок	1 — 10.V	40	20	VIII	80

Этнографічна выстаўка ў Беларускім музеі ў Гайнаўцы (1995). Фота А. Харкевіча

Стыль		Дні	Святы і імяніны		Уск.— зах. Сонца
Новы	Стары		Каталіцкія	Праваслаўныя	
1	19	П	Гражыны, Тодара	Дар'і, Клаудзія	
2	20	А	Францішка, Уладзіслава	Святланы, Галены	
3	21	С	Рышарда	Фамы, Якуба	
4	22	Ч	Вацлава	Васілія, Ісака	
5	23	П	Ірэны, Вінцэнта	Ніканы, Лідзії	
6	24	С	Цэлясціна	Захара, Арсеня	
7	25	Н	Вялікдзень		
8	26	П	Вялікдзень		
9	27	А	Марыі, Дабраславы	Матроны, Мануіла	
10	28	С	Міхала, Макара	Сцяпана	
11	29	Ч	Піліпа	Марка	
12	30	П	Юльяна, Віктара	Івана	
13	31	С	Пшэмислава	Апалонія, Венъяміна	
14	1	Н	Юстыны, Валея'яна	Вялікдзень	
15	2	П	Анастасіі, Вацлава		
16	3	А	Бенядзікта, Урбана	Мікіты, Паўла	
17	4	С	Рудольфа, Роберта	Іосіфа, Георгія	
18	5	Ч	Апалінія, Аліцій	Хвядоры, Платона	
19	6	П	Леанарда, Уладзіміра	Мяфодзія, Платаніды	
20	7	С	Агнешкі, Часлава	Марціна, Рыгора	
21	8	Н	Анзельма, Фелікса	Ірадзіёна	
22	9	П	Лявона, Лукаша		
23	10	А	Юрыя, Войцеха	Вадзіма	
24	11	С	Фідаліса, Рыгора	Марыі, Іаанны	
25	12	Ч	Марка, Яраслава	Анціпа	
26	13	П	Мажэны, Марцэліны	Васілія, Афанасій	
27	14	С	Зыты, Тэафіля	Артамона, Крыскента	
28	15	Н	Паўла, Валерый	Марціна	
29	16	П	Пятра, Роберта	Трафіма, Анастасій	
30	17	А	Мар'яна, Кацярыны	Агарілі, Ірыны, Нікі	
				Сымона	4,10—19,00

2.04.1805 — нар. аўтар казак Х. Андэрсан. 7.04.1957 — выйшаў першы нумар «Зоркі» — дадатак «Нівы» для дзяцей. 12.04.1961 — касмічны палёт Ю. Гагарына. 21.04.1840 — нар. Ф. Багушэвіч. 22.04.1870 — нар. У. Ленін. 23.04.1886 — нар. З. Бядуля.

Беласток 2020 года

Сучасны амаль 300-тысячны Беласток залічваецца да так званих «чистых гарадоў» у нашай краіне па прычыне невялікага запылення паветра, вялікай плошчы азелянення, трапна перабудаваных камунікацыйных артэрый заходне-ўсходняга направку і сканцэнтраванага жыллёвага будаўніцтва на перыфериі. Горад рос разам з развіццём прамысловасці, гандлю, паслуг, асветы і іншых галін мясцовай гаспадаркі. На працягу саракагоддзя, 1945 — 1985, лік яго насельніцтва ўзрастаяў у сярэднім на пяць тысяч жыхароў у год. Асноўную масу перасяленцаў складалі мігранты з усходняй Беласточчыны. Але ў апошнім дзесяцігоддзі прырост затрымаўся. Галоўнай прычинай сталася стагнацыя ў прамысловасці і

Баяністы пачатковай школы ў Орлі (1994). Фота С. Грынявіцкага

жыллёвым будаўніцтве. Паявілася беспрацоё, асабліва грознае для выпускнікоў тэхнічных сярэдніх і вышэйших устаноў. Прадбачваць развіццё горада трэба. Паводле апошняга аптымальнага варыянту прагнозу, колькасць насельніцтва Беластока можа павялічыцца да 2020 года да 400 тысяч жыхароў, а паводле мінімальнага — усяго да 320 тысяч. Гэта значыць, што ён стаціць нават частку свайго натуральнага прыросту.

Рэальны, хіба, другі варыянт таму, што зараз не існуюць ужо дынамізуючыя фактары, якія дагэтуль уздзейнічалі на развіццё горада. Прадугледжанае выкарыстанне яго прыгранічнага палажэння і дастасаванне да павялічанага міжнароднага руху, разам з усёй да таго інфраструктурай, патрабуе аграмадных фінансавых сродкаў на прерабудову гарадскіх магістраляў, аб'язных дарог, гатэляў. Пакуль што выдзелены толькі паверхні пад гандлёвыя ўстановы ў цэнтры горада і індывідуальнае будаўніцтва ў напрамку Супраслі, Заблудава і Невадніцы. Пажывём, пабачым.

Стыль		Дні	Святы і імяніны		Усх.— зах. Сонца
Новы	Стары		Каталіцкая	Праваслаўная	
1	18	С	Свята Працы	Свята Працы	4,06—19,08
2	19	Ч	Анатоля, Зыгмунта	Антонія	
3	20	П	Канстытуцыя 3 Мая	Анастасіі, Гаўрылы	
4	21	С	Монікі, Фларыяна	Прапалавенне	
5	22	Н	Ірэны, Вальдэмара	Віталія, Клімента	
6	23	П	Яна, Юдзіты	Юрыя Пабеданосца	
7	24	А	Людмілы, Гізэлі	Савы, Валянціна	
8	25	С	Станіслава	Марка, Сільвестра	
9	26	Ч	Дзень Перамогі	Дзень Перамогі	3,57—19,19
10	27	П	Ізідара, Антаніны	Сымона, Сцяпана	
11	28	С	Францішкі, Мамерта	Віталя, Кірылы Тур.	
12	29	Н	Панкрака	Мемнона	
13	30	П	Роберта, Сэрвата	Якуба	
14	1	А	Дабеслава, Баніфацыя	Тамары	
15	2	С	Соф'і, Яна	Барыса, Глеба	
16	3	Ч	Ушэсце	Цімафея Феадосія	
17	4	П	Веранікі, Славаміра	Пелагеі, Селівона	3,45—19,30
18	5	С	Фелікса, Аляксандра	Ірыны, Адрыяна	
19	6	Н	Мікалая	Дзяніса, Іова	
20	7	П	Базыля, Бернардзіна	Ананія, Ніла	
21	8	А	Тыматэуша, Даната	Яна, Арсения, Пімена	
22	9	С	Галены, Юліі	Мікалая	3,35—19,40
23	10	Ч	Міхала, Івоны	Ушэсце	
24	11	П	Іаанны, Зузанны	Кірылы, Мядодзія	
25	12	С	Урбана, Рыгора	Германа, Ермагена	
26	13	Н	Зялёнія Святкі	Дзень Маці, Макара	
27	14	П	Яна, Юлія	Сідара, Мікіты	
28	15	А	Аўгусціна, Яраміра	Пахома, Ісая	
29	16	С	Тэадозіі, Магдалены	Фёдара	
30	17	Ч	Фелікса, Фердынанда	Ефрасінні, Сцяпана	3,26—19,46
31	18	П	Анелі, Петранелі	Аляксандры, Клаўдзі	

1.05.1899 — устанаўленне Міжнароднага Свята Працы. 2.05.1799 — нар. А. Бальзак. 5.05.1818 — нар. К. Маркс. 8.05.1945 — капітуляцыя гітлераўскай Германіі. 9.05.1945 — Дзень Перамогі. 17.05.1845 — нар. бел. этнограф М. Нікіфораўскі. 28.05.1881 — нар. І. Луцкевіч.

вятрамі. Выпадае каля 50 мм ападкаў. Прыгажосць спалучаецца з капрызнасцю надвор'я. Відаць, таму аб гэтым месяцы складзена многа прыказак, кожная з якіх мае істотнае значэнне. Вось некаторыя:

Вясенні дожджык лішні не бывае. Май мокры і халодны — будзе годзік хлебаробны. Мокры май — жыта будзе, быццам гай. На Юр'я дождж — скаціне лёгкі год, але грэчцы нярод. Магдаліна зязульку прысылае і многа іншых.

Так ці інакш, але да 10 мая трэба пасадзіць бульбу і большасць гародніны (глядзіце інфарматар у сакавіку), а апошні час прызначыць на рамонты жылля, агароджаў ды адпачынак.

Май належыць да апошніх, але найпрыгажэйшых месяцаў вясны. Нездарма ён названы ў беларускай, польскай, славацкай, сербахарвацкай, балгарскай, македонскай і іншых мовах імем багіні Зямлі — Mai, а ў стараславянскай, украінскай, славенскай, а часта і ў беларускай — травенем, ад зялёной веснавой травы. Пазбаўленая ўжо снежнага покрыва, паверхня зямлі хутка награваецца. Сярэдняя тэмпература паветра даходзіць у Беластоку да 13°C, адзначаны тут максімум 31,7°C і мінімум -4,3°C. Бяззамараўкавы перыяд складае толькі каля 160 дзён у год. Даволі некарысны так званы «зварот халадоў» і замараўкі, якія прыпадаюць на палову месяца, знішчальна дзеянічаюць на квітнеючыя сады, трускалкі, паштакі і агародніну. У май некалькі дзён бывае з моцнымі заходнімі

Хор БГКТ з Беластока на Беларускім свяце ў Чаромсе (1994).
Фота С. Грыннявіцкага

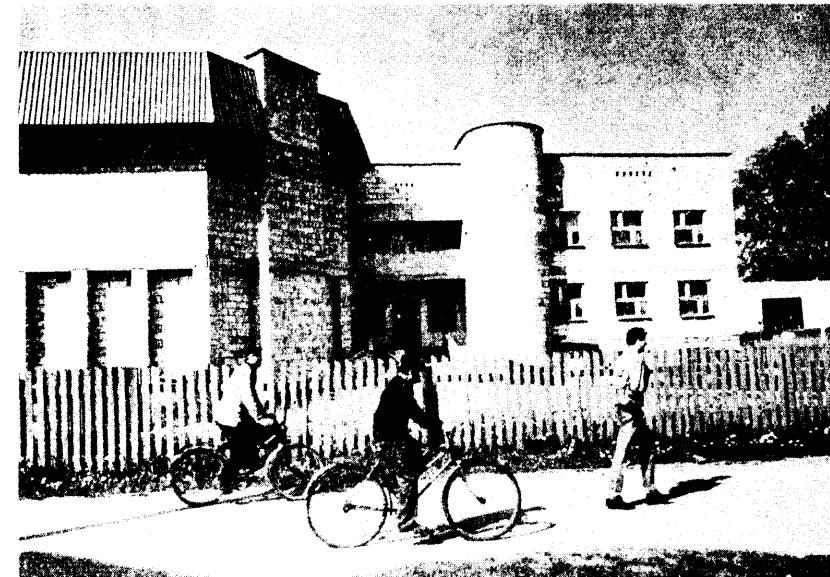
Стыль		Дні	Святы і імяніны		Усх.— зах. Сонца
Новы	Стары		Каталіцкія	Праваслаўныя	
1	19	С	Дзень Дзіцяці	Дзень Дзіцяці	3,21—19,48
2	20	Н	Марыі	Тройца	
3	21	П	Лешка, Клацільды	Святадухаў дзень	
4	22	А	Кароля, Францішка	Васілісы	
5	23	С	Валеры, Баніфацыа	Ефрасінні, Ігара	
6	24	Ч	Божая Цела	Мялеція, Сцяпана	3,19—19,55
7	25	П	Роберта, Вяслава	Ферапонта	
8	26	С	Медарда, Максіма	Аверкія, Галены	
9	27	Н		Ніла	
10	28	П	Багуміла, Малгажаты	Ігната, Мікіты	
11	29	А	Фелікса, Барнабы	Фядосі	
12	30	С	Яна, Ануфрыйя	Ісака, Якава	
13	31	Ч	Люцыяна, Антона	Ермія	
14	1	П	Базыля, Валерия	Усцінні, Валяр'яна	
15	2	С	Віта, Іаланты	Нічыпара	
16	3	Н	Аліны, Юстыны, Зянона	Паўла, Лук'яна	
17	4	П	Лауры, Адольфа	Марфы, Марыі	
18	5	А	Марка, Альжбеты	Дарафея, Маркіяна	
19	6	С	Гервасія, Пратаса	Тэклі	
20	7	Ч	Богны, Фларанціны	Фядота, Валерый	3,15—20,01
21	8	П	Аліцыі, Ал'еїза	Фёдара, Яфрэма	
22	9	С	Паўліна, Флавія	Кірылы, Аляксандра	
23	10	Н	Ванды, Зянона	Цімафея, Антаніны	
24	11	П	Яна	Варфаламея, Варнавы	
25	12	А	Люцый, Вільгельма	Ануфрыйя, Андрэя	
26	13	С	Паўла, Яна	Ганны, Акуліны	
27	14	Ч	Мар'і, Уладзіслава	Елісея, Мицкодзія	
28	15	П	Ляона, Ірэнеуша	Амоса, Мадэста	
29	16	С	Пятра, Паўла	Ціхана, Яўтропія	
30	17	Н	Эмілій, Люцыны	Мануїла, Савела	3,16—20,00

14.06.1867 — нар. бел. этнограф М. Доўнтар-Запольскі. 16.06.1942 — знішчэнне вёскі Райск на Беласточыні. 22.06.1941 — нападзенне Германіі на СССР, 24.06.1838 — нар. Я.Мажэйка. 24.06.1925 — утварэнне Грамады (БСРГ). 28.06.1891 — нар. П. Валошын.

Кампост

Старэюць нашыя сяляне, перастаюць гаспадарыць, а разам з імі гінуць дагэтуляшнія спосабы гаспадарання. Усё часцей яны абмяжоўваюцца апрацоўкай агародаў і пенсіянерскіх надзелаў (0,30—0,50 га зямлі). Калі не гадуюць жывёлы, праблемай робіцца недахоп гною, без якога няма ўраджаю. Услед за практыкай прыгараднага насельніцтва раім паклапаціца аб нарыхтоўцы кампостаў. Яны з'яўляюцца вартаснымі замяніцелямі розных угнаенняў, асабліва пад гародніну.

Кампоставую кучу найвыгадней закладваць у канцы мая або ў чэрвені з агародніяга маладога зелля і крыху падсушанай травы. Спачатку трэба выкапаць яму шырынёй каля двух, глыбінёй

Будынак Беларускага музея ў Гайнаўцы (1994). Фота А. Харкевіча

паўметра і даўжынёй у залежнасці ад прадбачання колькасці адходаў і патрэб. На першы слой можна складваць прыгнітую ў стадоле салому, сена, кухонныя адходы, смеце, попел (апрача з каменнага вугалю) і іншае. Затым усё крыху паліць вадой і прыкрыць зямлём. Куча павінна захоўваць прагік у сярэдзіне — інакш створыцца сухі стог, у якім перагніванне ўстрымаецца. Яе можна абкласці малаякіснымі дошкамі або жэрдзем. Дапаўняць можна ўвесь год. Але ў кастрычніку, перад зборам гародніны, летні кампост трэба выбраць з ямы, на яго месца пакласці ўсе адходы, зелле, лісце садовых дрэў, гнілыя яблыкі, дадаць крыху штучных угнаенняў, гнайвіцы, прыкрыць летнім кампостам і 10 — 15 см слоем зямлі. Працэс кампаставання хутка праходзіць тады, калі ў кучы захоўваецца памяркоўная вільготнасць і доступ паветра. Ферментацыю можна кантроліраваць рукой. Нармальная тэмпература ў кучы блізкая да 30 — 50° С, а вільготнасць — мокрай глебы.

Калі ў кучу не трапіць пырнік, насенне зелля і драўніна, кампостам вясною можна ўжо ўгнайваць глебу. Заворваць на глыбіню 0,10 метра.

Стыль		Дні	Святы і імяніны		Усх.— зах. Сонца
Новы	Стары		Каталіцкая	Праваслаўная	
1	18	П	Галіны, Мар'яна	Лявонція, Іпація	
2	19	А	Марыі, Урбана	Іуды	
3	20	С	Яцка, Анатоля	Мядодзія, Апанаса	
4	21	Ч	Тодара, Інацэнта	Юльяна, Цярэнція	
5	22	П	Караліны, Антона	Галакціёна, Юльяні	
6	23	С	Люцыі, Дамінікі	Агрывіны, Іосіфа	
7	24	Н	Цырыля, Мядодзія	Іаана Хрысціцеля	
8	25	П	Альжбеты, Пракопа	Фяўронні	
9	26	А	Зянона, Веранікі	Давыда, Дзяніса	
10	27	С	Філіпа, Амеліі	Іаанны, Інесы	
11	28	Ч	Вольгі, Пелагеі	Івана, Сяргея	3,25—19,52
12	29	П	Яна, Гвальберта	Пятра, Паўла	
13	30	С	Эрнеста, Малгажаты	12 апосталаў, Арсеня	
14	1	Н	Марцэля, Банавентуры	Кузьмы, Дзям'яна	
15	2	П	Генрыха, Уладзіміра	Юліты, Ювіналія	
16	3	А	Марыі, Яўстафія	Анатоля, Піліпа	
17	4	С	Багдана, Аляксея	андрэя, Хвядосци	3,32—19,44
18	5	Ч	Каміла, Шымана	Сяргея, Ганны	
19	6	П	Вадзіслава, Вінцэнта	Валянціна, Луکі	
20	7	С	Часлава, Гераніма	Фамы, Евангела	
21	8	Н	Андрэя, Данеля	Пракопа, Феафіла	
22	9	П	Свята Адраджэння	Панкрата, Кірылы	
23	10	А	Богны, Апалінара	Апалона, Антона	
24	11	С	Хрысціны, Кінгі	Яўфіміі, Вольгі	
25	12	Ч	Якуба, Крыштофа	Іларыя, Фёдара	
26	13	П	Ганны, Міраславы	Серапіёна, Сцяпана	3,40—19,34
27	14	С	Юліі, Наталлі	Юста, Анісіма	
28	15	Н	Віктара, Інацэнта	Уладзіміра, Кірыка	
29	16	П	Алафа, Марты	Юліі, Аляўціны	
30	17	А	Юліты, Людмілы	Маргарыты, Лазара	
31	18	С	Ігната, Любаміра	Емяльяна, Якінфа	3,51—19,30

1.07.1569 — Люблінская унія. 7.07.1882 — нар. Я. Купала. 15.07.1410 — Грунвальдская бітва. 21.07.1991 — абвяшчэнне незалежнасці Рэспублікі Беларусь. 22.07.1944 — Дзень Адраджэння Польшчы. 27.07.1944 — вызваленне Беластока Савецкай Арміяй.

Будынак управы горада
Беластока. Фота У. Юз-
вюка

Памяшканне ГП БГКТ у
Беластоку. Фота У. Юз-
вюка

Стыль		Дні	Святы і імяніны		Усх.— зах. Сонца
Новы	Стары		Каталіцкія	Праваслаўная	
1	19	Ч	Пятра, Юстына	Макрыны, Серафіма	3,56—19,23
2	20	П	Карыны, Густава	Ільі	
3	21	С	Лідзії, Аўгусціны	Сямёна, Ануфрыя	
4	22	Н	Дамініка, Пратаса	Марыі, Магдаліны	
5	23	П	Марыі, Станіслава	Трафіма, Апалінара	
6	24	А	Славы, Якуба	Барыса, Глеба	
7	25	С	Дароты, Кандрата	Ганны, Алімпіяды	4,02—19,09
8	26	Ч	Цыпрыяна, Эмільяна	Ермалая, Параскевы	
9	27	П	Рамана, Рамуальда	Панцеляймона	
10	28	С	Барыса, Ваўжынца	Прохара, Ніканора	
11	29	Н	Зузанны, Філамены	Калініка, Серафімы	
12	30	П	Клары, Гілярия	Андроніка, Валянціна	
13	31	А	Дзіяны, Гіпаліта	Еўдакіма, Юліты	
14	1	С	Альфрэда, Эўзебія	Макавеў	
15	2	Ч	Успенне	Сцяпана, Васілія	4,13—18,56
16	3	П	Роха	Кузьмы, Антона	
17	4	С	Яцка, Мірана	Еўдаклі	
18	5	Н	Гелены, Браніслава	Яўсігнея, Ноны	
19	6	П	Юльяна, Баляслава	Спаса	
20	7	А	Бярнарада, Себяслава	Дамецыя, Пімена	
21	8	С	Іаанны, Францішкі	Леаніда, Емільяна	
22	9	Ч	Цэзара, Тыматэуша	Юльяна, Дэмітрыя	
23	10	П	Філіпа, Апалінара	Лаўрэнція, Рамана	
24	11	С	Ежы, Барталамея	Сасаны, Раісы,	
25	12	Н	Луізы, Людвіка	Фоція, Аляксандра	
26	13	П	Марыі, Зефіріны	Максіма, Щіхана	
27	14	А	Юзафа, Калясанта	Міхея, Фядосія	
28	15	С	Аўгусціна, Вышаміра	Успенне	
29	16	Ч	Яна, Сабіны	Дзяміда, Якіма	
30	17	П	Ружы, Шчэнснага	Мірана, Паўла	
31	18	С	Багдана, Раймунда	Іларыёна, Паўла	

1.08.1914 — пачатак першай сусветнай вайны. 1.08.1944 — пачатак Варшаўскага паўстання. 6.08.1945 — выбух першай атамнай бомбы над Хіросімай. 7.08.1910 — нар. бел. кампазітар Г. Цітовіч. 27.08.1856 — нар. укр. пісьменнік І. Франко.

Трускалкі

Плантациі трускалак на Беласточчыне паявіліся ў канцы пяцідзесятых гадоў, а пасля сяляне перасталі іх вырошчваць на продаж з прычыны страты пакупнікоў. Зараз гэта найбольш даходная галіна агародніцтва аднаўляеща.

Трускалкі трэба садзіць на сярэднеўраджайных глебах пасля збожжавых. Іржышча добра ўгнаіць, а ў час арання выбраць пустазелле, асабліва пырнік, асот, лебяду, хвошч, макрыцу і іншыя. Раім садзіць трускалкі ў жнівенскія дажджлівыя дні. Яны добра прымуцца, урастуцца да зімы і на наступны год дадуць ураджай. Рассаду неабходна выкопваць з першагадовай плантацыі, садзіць пад шнур у радкі, адлеглыя ад другога на 70 см і 40 см паміж

раслінамі. Зямлю вакол карэння моцна абціснуць і некалькі разоў падліць водой. Да замараэкаў трэба два або тры разы прапалоць «апелячамі» (культыватарамі) і матыгай паміж корчыкамі дзеля канчатковага знішчэння пустазелля. Вясной такія работы прыйдзецца паўтараць кожны месяц, акрамя чэрвеня. Перад зборам пухкая глеба забруджвае ягады, мыць якія нельга. Можна толькі абрэзаць «вусы».

Найбольш распаўсюджаны сорт Зенга-Зенгана. Яна добра пераносіць неспрыяльныя ўмовы надвор'я і дае высокія ўраджай. Адзін працаунік змога сабраць з 0,15 га ў дзень 80 — 100 кілаграмаў. Збор прыпадае на канец чэрвеня і пачатак ліпеня. Адразу пасля яго заканчэння глебу паміж радкамі трэба зварушыць конным або трактарным «апелячам». Пасля трэцяга збору трускалак плантацыю заворваем.

Адкрыццё Купалля ў Белавежы. Фота С. Грынявіцкага

Стыль		Дні	Святы і імяніны		Усх.— зах. Сонца
Новы	Стары		Каталіцкія	Праваслаўныя	
1	19	Н	Ідзія, Браніслава	Андрэя, Фёклы	4,47—18,25
2	20	П	Сцяпана, Юльяна	Самуіла, Сявіра	
3	21	А	Ізабелы, Сымона	Фадзея, Васы	
4	22	С	Разаліі, Ліліяны	Агафоніка, Яўлалі	
5	23	Ч	Дароты, Ваўжынца	Калініка	4,49—18,09
6	24	П	Беаты, Яўгенія	Яўціхія, Арсенія	
7	25	С	Рэгіны, Мельхіёра	Варфаламея, Шіта	
8	26	Н	Сейнай, Радаслава	Адрыяна, Наталлі	
9	27	П	Пятра, Сяргея	Пімена, Ліверыя	
10	28	А	Лукаша, Мікалая	Майсес, Ганны	
11	29	С	Яцка, Прота	Усячэнне гал. I.Хр.	
12	30	Ч	Марыі, Гіўдана	Аляксандра	5,00—17,52
13	31	П	Філіпа, Яўгеніі	Купрыяна, Генадзя	
14	1	С	Цыпрыяна, Бярнарада	Сымона, Марфы	
15	2	Н	Альбіна, Нікадзіма	Маманта, Івана	
16	3	П	Эдзіты, Карнелія	Анфіма, Васілісы	
17	4	А	Юстына, Францішкі	Майсес, Вавіла	
18	5	С	Ірэны, Юзафа	Захара, Раісы	
19	6	Ч	Януара, Канстанцыі	Рамана, Кірылы	
20	7	П	Філіпіны, Яўстафія	Сазонта, Івана	5,11—17,36
21	8	С	Гіналіта, Матэвуша	Прачыстая	
22	9	Н	Тамаша, Маўрыца	Акіма, Ганны	
23	10	П	Тэклі, Багуслава	Клімента, Пятра	
24	11	А	Герарда, Тодара	Сяргея, Германа	
25	12	С	Аўрэліі, Ладзіслава	Юльяна, Фёдара	5,23—17,20
26	13	Ч	Юстыны, Цыпрыяна	Карніла, Валяр'яна	
27	14	П	Космы, Дамяна	Уздзвіжэнне Кр.Гасп.	
28	15	С	Марка, Вацлава	Мікіты, Філафія	
29	16	Н	Міхала, Міхаліны	Яўхіміі, Людмілы	
30	17	П	Соф'і, Гераніма	Веры, Надзеі, Любові	5,34—17,17

1.09.1939 — нападзенне Германіі на Польшчу, пачатак другой сусв. вайны.
 11.09.1855 — нар. бел. этнограф Е. Раманаў. 14.09.1920 — адкрыццё Бел. драм. тэатра імя Я. Купалы. 17.09.1912 — нар. М. Танк. 17.09.1939 — уз'яднанне Зах. Беларусі з БССР. 30.09.1892 — нар. З. Верас.

Кантраверсіі

Уваход Чырвонай Арміі 17 верасня 1939 года на страчаныя Беларуссю паводле Рыжскага дагавору 1921 года заходняя беларускія землі адзначаецца ў Рэспубліцы Беларусь як дзень уз'яднання этнічнай тэрыторыі, а ў той самы час у Польшчы — як акт вераломнага нападзення, ды яшчэ з мянушкай «нажа ў плечы» яе абаронцам. Гэта недапушчальная з'ява паміж суседнімі краінамі, якія хоцуць развіваць добрыя судносіны. Мы не вырашым кантраверсійнай ацэнкі факта, але ў чым аднак справа?

Паводле дагавору Рыбентропа-Молатава СССР своечасова ў вайну з Польшчай не ўступіў, і нямецкая армія вымушана была сама перамагчы на працягу аднаго тыдня бездапаможнае Войска Польскае, якому абязцанай дапамогі не аказалі ні Францыя, ні іншыя краіны. Больш того, 12 верасня яны паведамілі, што дапамогі не будзе. Гарантуючы немцам на заходзе спакой, разлічвалі яны на прадаўжэнне іх пераможнага паходу на ўсход супраць няслоўнага саюзніка. Але немцы запатрабавалі ўвядзення на гэтыя землі Чырвонай Арміі, у іншым выпадку самі іх далучаць да акупаваных польскіх зямель. Урад Польшчы эміграваў, нашу Беласточчыну 14 верасня пакінулі апошнія часці Войска Польскага, і толькі неўлялікія групы затрымаліся ў Белавежскай пушчы, а апошнія накіраваліся на эміграцыю праз Румынію. 15 верасня немцы ўвайшлі ў Беласток і Пшэмысьль. Каму ж успамянуты «нож у плечы»? Уз'яднанне пакінутых беларускіх зямель сталася гістарычнай неабходнасцю. Памылкай, аднак, быў захоп неўлялікай этнічнай польскай Ломжыншчыны і далучэнне яе да БССР без стварэння там сапраўднай аўтаноміі. Палякі самі знайшлі б вырашэнне грамадскіх супярэчнасцей. Зараз усе крыўды таго перыяду нараджаюць варожасць, спалучаюцца са стратай «крэсаў усходніх». Мы адзін раз — за уз'яднанне, другі — за нападзенне, а праўда, звязаная з этнічнай мяжой, знаходзіцца пасярэдзіне.

Стыль		Дні	Святы і ім'яніни		Усx.— зах. Сонца
Новы	Стары		Каталіцкія	Праваслаўныя	
1	18	А	Дануты, Рэмігіуша	Соф'я, Ірыны	
2	19	С	Тэафіля, Дзіяніза	Трафіма, Фёдара	
3	20	Ч	Тэрэзы, Герарда	Яўстафія, Міхала	
4	21	П	Разаліі, Францішкі	Кандрата, Андрэя	
5	22	С	Пляцыда, Апалінара	Іоны, Фокі	
6	23	Н	Артура, Брунона	Андрэя, Граіды	
7	24	П	Марыі, Марка	Фёклы, Уладзіслава	
8	25	А	Брыгіды, Пелагеі	Сяргея, Ефрасінні	
9	26	С	Людвіка, Дзіяніза	Івана	
10	27	Ч	Паўліны, Францішкі	Пімена, Ігната	
11	28	П	Эміля, Альдоны	Харытона, Вячаслава	
12	29	С	Серафімы, Яўстафія	Феафана	
13	30	Н	Тэафіля, Эдварда	Рыгора, Міхайла	
14	1	П	Дзень насташтівіка	Пакроў	
15	2	А	Тэрэзы, Ядвігі	Усціны, Канстанціна	
16	3	С	Гаўла, Амбражэя	Дзяніса	
17	4	Ч	Віктара, Малгажаты	Ерафея, Гурыя	
18	5	П	Юльяна, Лукаша	Пятра, Аляксея	
19	6	С	Пятра, Земавіта	Фамы, Макара	
20	7	Н	Ірэны, Клеапатры	Сяргея, Юльяна	
21	8	П	Уршулі, Гіляра	Пелагеі, Таісіі	
22	9	А	Філіпа, Кардуля	Якуба, Андроніка	
23	10	С	Тодара, Севірына	Яўлампія, Васіяна	
24	11	Ч	Рафала, Марціна	Філіпа, Зінаіды	
25	12	П	Інг, Крысціна	Андроніка, Кузьмы	
26	13	С	Люцыяна, Эвариста	Карпа, Веньяміна	
27	14	Н	Івони, Сабіны	Назара, Параскевы	
28	15	П	Тадэвуша, Сымона	Лук'яна, Яўхімія	
29	16	А	Эўзебій, Віялеты	Лонгіна	
30	17	С	Зенобій, Пшэмыслава	Восія, Андрэя	
31	18	Ч	Урбана, Сатурніна	Лукі, Іосіфа	
					6,24—16,09

1.10.1949 — утварэнне Кітайскай Народнай Рэспублікі. 4.10.1957 — запушчаны ў СССР першы штучны спадарожнік Зямлі, 450-годдзе заканчэння «валочнага памеру» на Падляшшы. 24.10.1945 — утварэнне ААН. 30.10.1921 — заснаванне Бел. дзярж. універсітэта.

Нашыя пералётныя птушкі

Большасць наших птушак восенню адлятае ў месцы сваіх зімовак. Гэтыя штогадовыя вандроўкі адносяцца да грандыёзных і не менш загадковых з'яў природы. Адны быццам адступаюць перад марозам у заходнім або паўднёвым напрамку, але застаюцца на ўсходнім кантыненце, іншыя з перапынкамі ляцяць у далёкую Афрыку або Азію.

Найбольш блізкія чалавеку буслы. Яны ў жніўні, каля Успення, гуртуюцца на рабчых далінах, начуюць заўсёды на тых самых сухіх вязах, ліпах ці бярозах, шукаюць яду, а за дзве гадзіны перад заходам сонца адлятаюць у яго напрамку на чарговую кароткую стаянку. У кастрычніку залятаюць на ўзбярэжжа Біскайскага

Зімоўка дзікіх качак на р. Белай у Беластоку (студзень 1995). Фота У. Юзвюка

заліва, іншыя — Міжземнага мора і адтуль адлятаюць у Конга ці Эфіопію. Вяртаюца ў палове красавіка. Жураўлі і дзікія гусі з недаступных месц гнездавання адлятаюць касякамі па 30 — 50 штук таксама ў заходнім напрамку перад заходам сонца. На жыроўку жураўлі затрымліваюца на пасевах азімай пшаніцы, там і начуюць, а гусі — на забалочаных далінах рак Буга, Нарвы, Бебжы.

Зязюлі і ястрабы адлятаюць у Заходнюю Еўропу ў адзіночку, а шпакі збіраюца ў жніўні ў чародкі і толькі ў кастрычніку бязладна адлятаюць на захад — у Германію, затым у Францыю, але Еўропы не пакідаюць: У сакавіку зноў набліжаюца па рачных далінах да папярэдніх месц гнездавання.

Ластаўкі ў жніўні збіраюца на электраправадах, адлятаюць з пачатку ў Зах. Еўропу, а затым — у Афрыку. Вяртаюца ў маі. Невялікімі чародкамі адлятаюць іншыя насякомаедныя: пеначкі, муҳалоўкі, чыжыкі, а прылітаюць яны незадуважальна ў маі.

Найдаўжэй застаюца мясцовыя і пералётныя дразды, якія ўтвараюць чародкі ў 30 — 100 штук і нападаюць на сады, вінаграднікі, лясныя плодовыя дрэвы і адлятаюць толькі ў лістападзе, а ў сакавіку ізноў вяртаюцца. Перастаюць адлятаць дзікія качкі. На зімаванне яны затрымліваюца на незамярзаючых адрезках рак і азёраў, а ранній вясной адлятаюць на месцы гнездавання.

Стыль		Дні	Святы і імяніны		Усx.— зах. Сонца
Новы	Стары		Кatalіцкая	Праваслаўная	
1	19	П	Усіх Святых	Клеапатры	6,31 — 16,03
2	20	С	Багдана, Бажыдара	Арцёма, Матроны	
3	21	Н	Сільвії, Губерта	Ларыёна, Якуба	
4	22	П	Кароля, Альгерда	Казанскай, Аверкія	
5	23	А	Альжбеты, Славаміра	Якуба, Ігната	
6	24	С	Фелікса, Леанарда	Іаана, Афанасія	
7	25	Ч	Антона, Мельхіёра	Кірылы, Лазара	6,36 — 15,51
8	26	ПІ	Севярына, Віктарына	Дэмітрыя	
9	27	С	Урсына, Тодара	Несцера, Марка	
10	28	Н	Андрэя, Любаміра	Іова, Параксевы	
11	29	П	Марціна, Барталамея	Анастасіі, Клаўдзія	
12	30	А	Рэнаты, Вітольда	Зіновія, Марка	
13	31	С	Мікалая, Станіслава	Спірыдона, Нікадзіма	6,50 — 15,42
14	1	Ч	Серафіма, Ваўжынца	Кузьмы, Дзям'яна	
15	2	ПІ	Альберта, Леапольда	Маркіяна	
16	3	С	Эдмунда, Гертруды	Іосифа, Агапія	
17	4	Н	Саламеі, Рыгора	Нікандра, Сымона	
18	5	П	Анелі, Рамана	Галакціёна, Рыгора	
19	6	А	Альжбеты, Севярыны	Аляксандры, Клаўдзіі	7,02 — 15,33
20	7	С	Фелікса, Анатоля	Фядота, Кірылы	
21	8	Ч	Януша, Конрада	Міхаіла	
22	9	ПІ	Марка, Цэцыліі	Анісіфора, Парфіра	
23	10	С	Феліцыты, Клеменса	Эрасты, Радзівона	
24	11	Н	Яна, Флоры	Віктара, Максіма	
25	12	П	Эразма, Кацярыны	Івана, Ніла	
26	13	А	Конрада, Сільвестра	Івана, Нічыпара	
27	14	С	Валяр'яна, Віргінія	Піліпа	7,13 — 15,29
28	15	Ч	Рыгора, Здзіслава	Гурыя, Сымона	
29	16	ПІ	Блажэя, Сатурніна	Мацвея, Сыргея	
30	17	С	Андрэя, Маўры	Рыгора, Ніканана	

3.11.1882 — нар. Я. Колас. 7.11.1917 — пачатак Кастрычніцкай рэвалюцыі. 11.11.1918 — фармальнае заканчэнне першай сусветнай вайны і аднаўленне незалежнасці Польшчы. 27.11.1903 — нар. П. Пестрак. 29.11.1859 — нар. М. Янчук. 30.11.1899 — нар. бел. пісменнік М. Лынькоў.

У імя суйсавання ці варожасці

Усім вядома, што першыя пасляваенныя гады на Беласточчыне прайшлі ў барацьбе дзвюх супрацьстаўных сабе палітычных арыентаций: прасавецкай і пралонданскай. Беларускае насельніцтва супольна з прагрэсіўнымі польскімі арганізацыямі дзейна падтрымлівала першую. Проста яно не хацела рэстайрацыі міжваеннага капіталізму ў Польшчы, а імкнулася да збліжэння з усходнімі славяншчынай. У барацьбе за народную ўладу, паводле Г. Гнатоўскай, загінула 1364 асобы, сярод якіх былі не толькі працаўнікі міліцыі, адміністрацыйнага апарату і члены ППР, але і вясковае насельніцтва, якое аддало прадуктовыя налогі. У 1946 годзе згуртаванне «Бурага», якое выводзілася з брыгады «Лупашкі», правяло

пацыфікацыі вёсак у Бельскім павеце за лаяльныя адносіны да народнай улады: 29.1 — Залешан і Волькі Выганаўскай, 2.11 — Шпакоў, Заняў і Маляшоў, 3.11 — Канцэвізны. У выніку забітых аказалася 14 асоб, у тым ліку 7 дзяцей і столькі ж пакалечаных; спалена 129 пабудоў і 480 галоў хатнай жывёлы. У іншых месцах праведзены забойствы цэлых сем'яў, катаванні, пісьмовыя загады рэпатрыяцыі ў СССР, забіранне жывёлы не на ўласныя бягучыя патрэбы, а для сваіх прыхільнікаў і гэтак далей. Масавае супраціўленне нашага насельніцтва ў саюзе з прадстаўнікамі народнай улады не дазволіла поўнай этнічнай чысткі тэрыторыі, хаця выехала 34 411 чалавек беларусаў. У тым ліку палова з этнічнага ўзмежжа.

Было б карысна ў імя добрасуседскага суйсавання забываць ужо пасляваенныя крыўды. Але сучасныя напрамкі дзейнасці розных польскіх арганізацый імкнунца з ахвяр зрабіць зраднікаў, а з забойцаў — народных герояў. У сапраўднасці ўсе імкнуліся да пабудовы лепшай будучыні, але рознымі шляхамі.

Купалле 1994 г. у Белавежы. Фота С. Грыневіцкага

Стыль		Дні	Святы і імяніны		Уск.— зах. Сонца
Новы	Стары		Каталіцкія	Праваслаўныя	
1	18	Н	Наталлі, Элігіуша	Платона, Рамана	7,22—15,28
2	19	П	Бальбіны, Пауліны	Аўдзея, Іларыёна	
3	20	А	Францішкі, Ксавера	Рыгора, Прокла	
4	21	С	Барбары	Увядз. у хр. Пр.Баг.	
5	22	Ч	Сабы, Крысціна	Філімона, Валяр'яна	7,23—15,25
6	23	П	Мікалай, Эмільяні	Аляксандра Нейскага	
7	24	С	Амбражэя, Марціна	Кацярыны	
8	25	Н	Марыі	Клімента, Пятра	
9	26	П	Веслава, Леакадзіі	Інакенція, Алімпія	
10	27	А	Юліі, Данеля	Якуба, Паладзія	
11	28	С	Дамаза, Вальдэмара	Сцяпаны, Васіль	
12	29	Ч	Адэлаіды, Аляксандра	Парамона, Філумена	7,32—15,23
13	30	П	Люції, Атылії	Андрэя	
14	1	С	Альфрэда, Ізідара	Навума, Філарэта	
15	2	Н	Цэліны, Вальдэмара	Авакума, Феафіла	
16	3	П	Альбіны, Здзіславы	Івана	
17	4	А	Алімпіі, Лазара	Варвары	
18	5	С	Грацыяна, Багуслава	Савы, Гурыя	
19	6	Ч	Урбана, Дарыноша	Мікалая	
20	7	П	Дамініка, Багумілы	Амбражэя, Ніла	7,40—15,23
21	8	С	Тамаша, Севярына	Патапа, Анфісы	
22	9	Н	Зянона, Ганараты	Ганны	
23	10	П	Вікторы, Славаміры	Фамы, Міны	
24	11	А	Адама, Евы	Данілы, Нікана	
25	12	С	Каляды	Спрыidon, Аляксандра	7,43—15,30
26	13	Ч	Каляды, Шчэпана	Яўгена, Арсения	
27	14	П	Яна, Максіма	Калініка, Апалона	
28	15	С	Тэафілі, Цэзара	Паўла, Сцяпаны	
29	16	Н	Тамаша, Дамініка	Агэя, Феафані	
30	17	П	Сабіны, Яўгена	Данілы, Азарыя	7,45—15,32
31	18	А	Сільвестра, Малані	Севасціяна, Зоі	

1.12.1896 — нар. маршал Г. Жукаў. 9.12.1922 — заснаванне Гродзенскага гіст.-арх. музея. 9.12.1891 — нар. М. Багдановіч. 21.12.1896 — нар. маршал К. Рака-соўскі. 24.12.1798 — нар. А. Міцкевіч. 30.12.1922 — РСФСР, УССР, БССР і Зак. ССР утварылі СССР.

Калядныя абраады ў Трысцянцы

Калядныя абраады на ўсходній Беласточчыне ахопліваюць перыяд ад 24 снежня да 6 студзеня. Пачынаюцца рыхтаваннем поснай вячэры з сямі і больш страваў, у тым ліку баршчу з грыбамі, рыбы і куці з макам. Самі цэлы дзень не ядуць і не дазваляюць есці іншым членам сям'і. Мужчыны прыносяць з уласнага лесу елкі, разам з дзецьмі іх прыбіраюць рознымі ўпрыгожаннямі ўласнага выканання, а таксама цукеркамі, яблыкамі і сухімі кветкамі. Затым прыносяць Ѳена, высцілаюць ім стол, лавы і накрываюць белымі абрусамі або палатном. Яду расстаўляюць жанчыны. Пасля вячэры моладзь рыхтуе калядныя звёзды і развучвае калядныя песні.

Першы дзень Раждества звычайна быў адпачынкам пасля ўсяночнай. З абеду пачыналася калядаванне. У вёсцы, якая налічвала аж да паловы пяцідзесятых гадоў 280 гаспадароў, арганізавалася не менш 30 калядных груп, а каб яны адна адной не перашкоджалі, існаваў падзел на часткі — меншыя для дзяцей і большыя для моладзі. Калядаванне пачыналі малодшыя школьнікі, іх змянялі старэйшыя школьнікі. Усе мелі калядныя звёзды без запаленых свечак і спявалі простыя калядкі пад вокнамі або ў хатах. Атрымлівалі яны невялікія гроши або пачастунак. Падвечар калядавалі юнакі, а ўвечары найстарэйшая моладзь з музыкантамі і гучнымі хорамі. Іх звязда была аблекеная разнаколернай паперай, мела на ліцевым баку выцінанку, па-мастаку выкананую Верай Сіманчуковай. Каб лепш яна прасвечвалася ад запаленай свечкі ў сярэдзіне звязды, «лічка» змочвалася алеем. Звяздар стала пакручваў звязду, што стварала вельмі прыемныя візуальныя эфекты. Каляднікі сярод сябе выбіралі двух збіральнікаў падарункаў. Сяляне давалі мясныя вырабы, яйкі, хлеб, гроши. Калядаванню старэйших не магло перашкодзіць самае найгоршое надвор'е. Яны толькі часцей запрашаліся з-пад акон у хаты, а адкалядаваўшы, крыху перакусвалі і танцавалі. Усё закалядаванае пакідалі на наступны дзень.

Другі і трэці дзень Каляд прызначаліся на гасціну ў знаёмых і танцы моладзі. Да забавы належала загадзя дамовіца з музыкантамі, знайсці памяшканне і падрыхтаваць з закалядаванага пачастунак для сябе і дзяўчат свае групы. Іншай моладзі ўступ

забараняўся. На вечарыну прыходзілі бацькі, крыху танцавалі і выходзілі. Даўжэй заставаліся пажылыя жанчыны. У ніzkих, малых памяшканнях танцеваць было цяжка, асабліва полькі, абэркі.

Перад Новым годам дзяўчата збіраліся ў Шчодры вечар, варожылі, рыхтавалі закуску на навагодні пачастунак. Хлопцам уступ забараняўся. Назаўтра прасілі іх на вечарыну. Дзяўчата вымушталі сябровак ісці запрасіць сваіх нарачоных хлапцоў. Часта гэта былі першыя наведванні, спалучаныя са шчаслівай сарамлівасцю. Дзяўчына, якая сама пойдзе ў яго хату прасіць нарачонага, пацвярджаля сапраўднае сваё каканне.

Вадохрышча мела больш скіплюю абрааднасць. Арганізоўваліся танцы, гасціванне ў знаёмых. Найчасцей удзел у танцах не абліжоўваўся, і таму калядныя абраады замяняліся вясельнымі. Зараз, у выніку вялікай міграцыі моладзі ў гарады, наступае занядпад калядных абраадаў.

Уладзімір Юзвюк

Да 40-годдзя беларускага грамадска-культурнага таварыства ў Польшчы

Пачаткі дзейнасці БГКТ

Стварэнне ў 1956 годзе Беларускага грамадска-культурнага таварыства ў Польшчы з сядзібай у Беластоку было вынікам доўгіх працэсаў кансалідацыі і росту нацыянальнай свядомасці насељніцтва ўсходніх Беласточчыны, асабліва ў гады першай сусветнай вайны і ў пасляваенны перыяд. Беларусы заходняга этнічнага ўзмежжа, выгнаныя царскімі адступаючымі войскамі ў бежанства на Усход, упершыню сутыкнуліся з шматнацыянальным складам народаў Расіі і пачалі акрэсліваць свою адметнасць. Пазбаўленыя ўсялякіх сродкаў да жыцця, зрэвалюцыянізаваліся і з пачуццём неабмежаванай свабоды, вярнуўшыся на айчыну, пачалі арганізоўваць прасавецкі партызанскі рух, масава ўдзельнічаць у Беларускай сялянска-работніцкай грамадзе і іншых арганізацыях міжваеннага перыяду. Рэпрэсіі польскіх санацыйных уладаў, а пасля — нямецкіх акупантаў умацавалі нацыянальную тоеснасць. Абвяшчэнне народнай улады ў Польшчы і яе саюз з СССР адказвалі яго імкненням. Таму ў станаўленні народнай улады на Беласточчыне беларускае насељніцтва прымала актыўны ўдзел. Німа сумнення ў tym, што ўлады належна ацэнівалі гэтую актыўнасць. Яны не перашкоджалі да 1946 года ў арганізацыі навучання беларускай мове ў пачатковых школах, наладжвалі аматарскую руху, карыстанні мясцовымі дыялектамі ў дзяржаўных установах. Аднак пасля заканчэння рэпатрыяцыі прыступілі да ліквідавання беларушчыны ва ўсіх праявах грамадскага жыцця ўсходніх Беласточчыны. У вясковых асяроддзях, гмінах насељніцтва надалей паўсядна захоўвала свае звычкі, мову, зычлівасць да Усходніх Славяншчыны і не дэманстравала варожасці да Польшчы.

У палове пяцідзесятых гадоў аўтарытэт тагачасных польскіх уладаў пахіснуўся. Адным з яго паратункаў у нацыянальнаменшасных асяроддзях мелі быць грамадскія арганізацыі, у tym ліку нацыянальныя таварысты. На Беласточчыне пастанову ЦК ПАРП аб іх скліканні пачаў рэалізоўваць Ваяводскі камітэт ПАРП стварэннем у 1955 годзе ініцыятыўнай групы. У склад яе ўвайшлі быlyя члены беларускіх прагрэсіўных арганізацый міжваеннага перыяду і маладыя дзеячы народнай улады. Гэтая група заснавала Арганізацыйны камітэт таварыства. У яго склад увайшлі: Георгій Валкавыцкі,

Аляксей Казёл, Іван Канапелька, Піліп Кізевіч, Ніна Мушынская, Уладзімір Саўка, Ілья Федаровіч, Мікалай Хількевіч і Сымон Шыманюк. Камітэт падзяліўся на 3 секцыі: арганізацыйную, пропаганды і падрыхтоўкі даклада. Узятыя абавязкі яны выканалі, але не без перашкод.

Устаноўчы з'езд БГКТ адбыўся 26 лютага 1956 года ў памяшканні Ваяводскага праўлення Таварыства польска-савецкай дружбы ў Беластоку. У з'ездзе прыняло ўдзел каля 400 прадстаўнікоў беларускай нацыянальнай меншасці і гасцей з усёй краіны, у тым ліку Міністэрства культуры, Міністэрства ўнутраных спраў, ВК ПАРП, Ваяводскай рады народовай і многіх мясцовых грамадска-культурных устаноў. З'езд вёў П. Кізевіч, а з дакладам выступіў Г. Валкавыцкі. У спрэчках прыняло ўдзел 14 удзельнікаў з'езда. Быў прыняты статут БГКТ, створана Галоўнае праўленне ў складзе 45 асоб, а яно выбрала 9-асабовы прэзідымум на чале са старшынёю А. Давідзюком і сакратаром, А. Казлом. Беларуское таварыства ў Польшчы атрымала права на дзейнасць, што тады, ужо незалежна ад асуджэння культуры асобы, у іншых краінах народнай дэмакратыі ў СССР было рэдкасцю.

Хочацца яшчэ ў гэтым кароткім уступе звярнуць увагу чытачоў не толькі на складанасці, але і на асноўныя дасягненні пачатку працы БГКТ. Не хапала вопыту ў вядзенні працы, фінансавых сродкаў, зычлівасці часткі польскай грамадскасці. Частыя пасяджэнні прэзідымума па справах выпрацоўкі напрамкаў дзейнасці, бясконцыя дыскусіі на гэтую тэму, выезды на арганізованне адзелаў і гурткоў таварыства патрабавалі ад дзяячаў ахвярнасці, але прыносілі і ўфукты. На працягу ўсяго першых некалькіх месяцаў былі створаны адзелы БГКТ у Бельску, Гайнавічах, Гарадку, Саколцах, Сямяцічах і Варшаве. Паявіліся першыя члены. Выпрацаваны былі напрамкі штотыднёвіка «Ніва» і наладжана супрацоўніцтва з грамадска-культурнымі арганізацыямі, якія ўжо дзейнічалі ў беларускім асяроддзі. Многа ўвагі ўдзялялася развіццю аматарскага руху, арганізацыі пры ГП калектыву песні і танца, а пры Варшаўскім універсітэце — Кафедры беларускай філалогіі, пашырэнню навучання беларускай мове ў пачатковых школах і забеспечэнню гэтых школ дапаможнікамі, а таксама стварэнню пры Завочнай настаўніцкай студыі напрамку беларускай філалогіі. Упершыню разглядаліся магчымасці арганізацыі мясцовымі радыёвузламі гутарак на беларускай мове, агляд а савецкіх фільмаў, пашырэння кантактаў з БССР, чытальніцтва беларускай кнігі і іншага.

Частка прадугледжаных заданняў была выканана, здзяйсненне других устрымалі падзеі «польскага кастрычніка» 1956 года. Названыя яны слушна для гісторыі «адлігай», але, прыняўшы выразны антысавецкі характар, адмоўна ўздзейнічалі на развіццё пачатай БГКТ працы. Востра на праявы польскага шавінізму зреагавала шэраг артыкулаў рэдакцыя «Нівы», яна падала на публічнае асуджэнне недахопы ў працы таварыства. У атмасферы грамадской

напружанасці 25 лістапада адбылося першае пленарнае пасяджэнне ГП БГКТ. Присутныя крытычна аднесліся да кастрычніцкіх падзеяў і таксама да абыякавых адносін уладаў да БГКТ. Была прынята вялікая пастанова, якая абагульняла тагачасныя грамадскія аbstавіны ў краіне і паставіла перад арганізацыяй многа адказных заданняў, вырашэнне якіх працягвалася цэлым дзесяцігоддзі. Можна сказаць, што «святочнасць» у БГКТ скончылася. Пастанова па-сапраўднаму ўстрывожыла улады.

У снежні таго ж года па ініцыятыве Міністэрства культуры была праведзена ў Беластоку канферэнцыя дзеячаў беларускай культуры, а ў жніўні аддзел культуры правёў для іх месячны курс у Супраслі. У той самы час Міністэрства асветы арганізавала нараду настаўнікаў беларускай мовы ў Беластоку, а пасля правяло першы з'езд настаўнікаў і кіраўнікоў школ, у якіх вывучаляся беларуская мова, у Белавежы. У спісы кандыдатаў на паслоў у сейм уладамі былі ўключаны некалькі беларускіх дзеячаў, але не знайшлося сярод іх членаў прэзідымума ГП. На пачатку 1957 года пры таварыстве быў заснаваны Выдавецкі фонд і створана лектарская група. У красавіку выйшаў бясплатны дадатак да «Нівы», газета для беларускіх дзеяцей «Зорка».

З матэрыялаў Другога пленума ГП (верасень 1957 г.) вынікае, што БГКТ налічвала тады 1007 членаў у 40 гуртках. Звыш паловы арганізацыі знаходзілася ў Бельскім і Гайнавічскім паветах. Дзейнічалі 24 калектывы мастацкай самадзейнасці, у тым ліку 10 драм-гурткоў, 6 харовых, па 3 дэкламатарскі і танцевальны і 2 інструментальны. Разам далі яны 53 выступленні. Пленум папярэдзіла дыскусія на тэму напрамкаў працы таварыства. Гэтым пытанням на пленуме былі прысвечаны таксама даклад і спрэчкі. Прадстаўнікі цэнтральных і ваяводскіх уладаў намагаліся ўтрыманы дасягнутую актыўнасць БГКТ. Аднак не ўсе іх пастулаты знаходзілі падтрымку.

З пратаколаў прэзідымума ГП вынікае, што ў 1956 годзе правяло яно 6 пасяджэнняў, а ў наступным годзе — 8.

Пачатак 1958 года быў прысвечаны выбарчай кампаніі. У гуртках пачалі праводзіцца справаздачна-выбарчыя сходы. Працы, аднак, зацягнуліся таму, што дзеячы БГКТ актыўна ўключыліся ў падрыхтоўку выбараў да мясцовых радаў народовых пад патранатам Фронту адзінства народа. Насельніцтва ўсходній Беласточчыны прыняло ў іх масавы ўдзел, а аматарскія гурткі паўсюдна арганізавалі ў выбарчых пунктах выступленні. У сакавіку пачалі праводзіцца канферэнцыі ў аддзелах. На старонках «Нівы» ізноў была пачата перадз'ездаўская дыскусія. На апошнім пасяджэнні прэзідымума была праведзена ацэнка працы таварыства за папярэднія гады і абмеркаваны кандыдатуры ў новае ГП. Сярод яго 45-асабовага складу не прадбачваўся А. Казёл з увагі на адмоўныя рысы яго асобы, у тым ліку дыктатарства, а ў іншых ацэнках ён залічваўся да найбольш актыўных дзеячаў. Адмовіўся таксама ад

функцыі старшыні А. Давідзюк. На яго месца аблікаркоўвалася кандыдатура У. Станкевіча.

30 сакавіка 1958 года адбыўся II з'езд БГКТ. Прысутнічала 145 дэлегатаў, выбраных у аддзелах, і 160 гасцей, у тым ліку прадстаўнік ЦК ПАРП У. Скышычак, Міністэрства культуры — Ч. Калужны, Міністэрства ўнутраных спраў — А. Лашкоўскі, а таксама старшыня Ваяводскай рады нарадовай — Е. Попко, прадстаўнік Пасольства СССР у Варшаве — Б. Фёдараў і іншыя. Са справаздачным дакладам выступіў старшыня ГП А. Давідзюк, а ў спрэчках прыняло ўдзел 22 асобы. Былі ўнесены папраўкі ў статут БГКТ і прынята ідэйна-праграмная дэкларацыя, якая пасля часта крытыковалася як непатрэбная. З'езд выбраў новае ГП, а яно — презыдымум у складзе:

Уладзімір Станкевіч — старшыня, Аляксандар Давідзюк — намеснік старшыні, Піліп Кізевіч — намеснік старшыні, Віктар Швед — сакратар і члены: Георгій Валкавыцкі, Васіль Літвінчык, Кастусь Майсеня, Мікола Тарасевіч і Юрка Туронак. Галоўную рэвізійную камісію ўзначаліў Хведар Галёнка.

Незалежна ад таго, як зараз ацэньваецца дзейнасць БГКТ і як яна будзе ацэньвацца ў будучыні, застаецца фактам, што ў заснаванні беларускай арганізацыі мясцовы актыў праівіў адвалу і настойлівасць, а ў дзеянні — вялікую ахвярнасць. Цэлых дзесяцігоддзі беларускасць на Беласточыне звязвалася з яе працай, хадзіла ў нацыянальных і смешаных асяроддзях. На жаль, трывалы след гэтай працы пакінула толькі БГКТ.

Мы, аднак, лічым, што будзе карысна, калі ў папулярным ужо Беларускім календары знайдзеца з нагоды 40-годдзя арганізацыі менш аналізу, а больш успамінаў, якія старэйшым дзеячам напомняць гады супольнай працы, малодшым прыхільнікам БГКТ паслужаць матэрыялам да раздумаў, а непрыхільнікам — да асуду без віны вінаватых.

Віктар Швед

Мой удзел у дзейнасці БГКТ

Пасля заканчэння другой сусветнай вайны я прыжыўся ў Варшаве. У 1951 годзе скончыў тут Акадэмію палітычных навук. У 1953 годзе ажаніўся з варшавянкай і неўзабаве нарадзіўся ў нас сын Славамір. Наша сям'я не ладзілася ад самага пачатку: не меў я нікага разумення ў жонкі. Пачаў шукаць контакт са сваім беларускім асяроддзем. Беларускія студэнты, да якіх і я тады належаў (канчаў аддзяленне журналістыкі Варшаўскага універсітэта), у 1955 годзе аб'ядналіся ў гурток беларускай моладзі пры Рускім культурна-асветнім таварыстве, якое мела ў той час сваю

сядзібу ў гасцініцы «Еўрапейская» на Кракаўскім прадмесці ў Варшаве. Марылі мы тады аб заснаванні сваёй, беларускай арганізацыі. Неўзабаве споўніліся нашы мары. 26 лютага 1956 года адбыўся ў Беластоку арганізацыйны з'езд, які паклікаў да жыцця Беларуское грамадска-культурнае таварыства і яго друкаваны орган «Ніва».

13 мая 1956 года арганізавалі мы аддзел БГКТ ў Варшаве. Не маючы яшчэ свайго памяшкання, арганізацыйныя сходы праводзілі на кватэры намесніка старшыні аддзела Віктара Лепкоўскага. Першым старшынёю аддзела быў выбраны Віктар Хреноўскі, які цяпер жыве ў Беластоку. Неўзабаве замяніў яго Анатоль Якаўлюк, сэнніашні прафесар Беластоцкай політэхнікі. Трэцім, шматгадовым старшынёю Варшаўскага аддзела БГКТ, стаў журналіст Юры Туронак. Распачаў ён сваю дзейнасць ужо ў нашым памяшканні аддзела на вул. Сенатарскай, 8 у Варшаве. Я актыўна ўключыўся ў лектарскую працу, памагаў наладжваць лекцыі на розныя тэмы, звязаныя з беларускай проблематыкай.

У 12 нумары «Нівы» ад 24 сакавіка 1957 года з'явіўся мой першы праграмны верш «Я — беларус». Ад таго часу пачаў я рэгулярна друкавацца на старонках нашага часопіса. Таму, маючы за сабою нейкі паэтычны набытак, уключыўся я таксама ў літаратурны гуртк, якім кіраваў вядомы ўжо тады паэт Яша Бурш. Неўзабаве пацікавілася мною бліжэй «Ніва». Яе галоўны рэдактар Юрка Валкавыцкі запрапанаваў мне штат прадстаўніка «Нівы» ў Варшаве. Працаваў я даволі плённа і, здаецца, працаваў бы ў «Ніве» да пенсіі, калі б сябры з Варшаўскага аддзела БГКТ не прарапанавалі маю кандыдатуру ў Галоўнае праўленне БГКТ. 30 сакавіка 1958 года адбыўся Другі з'езд БГКТ у Беластоку, які выбраў мяне штатным сакратаром ГП БГКТ. Старшынёю ГП БГКТ быў выбраны Уладзімір Станкевіч, былы актыўны дзеяч КПЗБ, які таксама, як і я, пераехаў з Варшавы ў Беласток. Працавалася нам даволі плённа. Дзякуючы добрым контактам новага старшыні з ваяводскімі ўладамі, атрымалі мы ў хуткім часе асабняк на сядзібу таварыства, у якім яно знаходзіцца і сёння. За невялікія фінансавыя сродкі набылі аўтобус. Атрымалі трохпакаўную кватэру, у якой пасяліліся старшыня, сакратар і журналіст «Нівы» (адначасова кіраунік беларускіх радыёперадач) Мацей Канапацкі. Адначасна, працуячы ў ГП БГКТ, уключыўся я таксама ў беларускі літаратурны рух пры «Ніве». Да спрэчкі з патрэбай стварэння Беларускага літаратурнага аб'яднання. На пачатку 1958 года з'явіўся мой артыкул у «Ніве» "У згуртаванасці сіла". У ім выказвалася патрэба стварэння арганізацыі, якая б занялася выхаваннем маладых тален-таў, дапамагла аўтарам знайсці сваё месца ў літаратурным працэсе, навучыла крытычна ацэньваць сваю працу і працу сваіх сяброў. Разам з М. Канапацкім апрацаўвалі мы даклад на арганізацыйны з'езд літаб'яднання, што адбыўся 8 чэрвеня 1958 года ў Беластоку. Старшынёю літаб'яднання выбралі Юрку Валкавыцкага, сакратаром — мяне і скарбнікам — Мацея Канапацкага.

Неаднойчы даводзілася і мне ўзначальваць гэтую літаратурную

арганізацыю ў яе амаль 40-гадовай гісторыі. У 1959 годзе праўленне літаб'яднання падрыхтавала і выдала паэтычны зборнік 17 аўтараў «Рунь».

III з'езд БГКТ, які адбыўся 29 мая 1960 года, вызваліў мяне ад абавязкаў сакратара ГП. На маё месца быў выбраны Уладзімір Юзвюк. Я вярнуўся ў Варшаву як член ГП, сакратар Варшаўскага аддзела БГКТ і адначасова штатны інспектар ГП, адказны за працу Варшаўскага аддзела. Прыышлося мне стаць поўнасцю дыспазіцыйным працаўніком ГП аж да восені 1969 года, калі я распачаў працу ў кніжным выдавецтве «Кніга і веды» ў Варшаве. Тады пачаўся найбольш плённы перыяд маёй працы ў беларускім асяроддзі на Беласточчыне. На працягу аднаго дзесяцігоддзя заглянуў я ў кожную, нават найменшую, беларускую вёску, у кожны гурток БГКТ і правёў звыш тысячи аўтарскіх сустрэч, пераважна супольна з Алеем Барскім. Хапіла адной размовы па тэлефону з ГП, каб я неадкладна адпраўляўся ў дарогу.

У цягніку, у цягніку,
Паміж Варшавай — Беластокам,
Я дні жыцця свайго таўку —

пісаў я тады ў адным са сваіх вершаў.

Згодна з планамі ГП БГКТ мне выпаў гонар прывезці з Прагі вядомага беларускага опернага спевака Міхася Забэйду-Суміцкага, які 11 — 27 кастрычніка 1965 года даў на Беласточчыне восем канцэртаў. Пасля канцэртаў майм абавязкам было аформіць у Варшаўскай філармоніі справы, звязаныя з выпускам грампласцінкі з песнямі ў выкананні М. Забэйды-Суміцкага.

У 1967 годзе ГП БГКТ выдала мой першы паэтычны зборнік «Жыццёвяя сцежкі», увесе пяцітысячны тыраж якога я падпісаў удзельнікам аўтарскіх сустрэч. Тоё ж саме датычыць і другога майго паэтычнага зборніка «Дзяяціства прыстань» (1975).

III З'езд літаб'яднання ў 1962 годзе перавёў гэтую літаратурную арганізацыю з рэдакцыі «Нівы» ў структуру ГП БГКТ. Адыграла гэта станоўчую ролю. Беларускае таварыства магло выдзеліць больш сродкаў на фінансаванне літаб'яднання. З'явіліся скромныя ганарапы за ўдзел паасобных членаў літаб'яднання ў аўтарскіх сустрэчах і вяртаўся кошт падарожжа за праезд у Беласток. З Беластоку ў паасобныя мясцовасці таварыства вазіла членаў літаб'яднання сваім транспартам.

Штогод праводзіліся творчыя літаратурныя семінары. Таварыства фінансавала выданне літаратурных альманахаў «Белавежа», а таксама індывідуальных зборнікаў паасобных аўтараў. Праўленне літаб'яднання супольна з ГП БГКТ праводзіла розныя літаратурныя конкурсы, у якіх пераможцам нават уручаліся невялікія гравшовыя ўзнагароды. Як вынік конкурсу на літаратурную творчасць для дзяцей была падрыхтавана і выдадзена кнішка «Мой родны кут». Плёнам конкурсу на драматычныя творы былі два зборнікі сцэнічных п'есаў.

Конкурсы, прысвечаныя 15-ай і 20-ай гадавінам дзейнасці Беларускага таварыства, мацней з'ядналі сейбітаў жывога слова з БГКТ і былі важным штуршком да творчай актыўнасці паасобных аўтараў. Былы сакратар ГП БГКТ Уладзімір Юзвюк у сваіх успамінах сцвярджае: «У аператыўнай дзейнасці я адрозніваў на малады актыў: Аляксандра Баршчэўскага і Віктара Шведа, якіх бязлітасна выкарыстоўваў у правядзенні аўтарскіх сустрэч» («Беларускі каляндар» на 1988 год, с. 109). Нічога тады дзіўнага, што колькасць аўтарскіх сустрэч узрастала з кожным тыднем і адначасова пашыралася папулярнасць «белавежцаў» на Беласточчыне. Выязджаў таксама да беларускай моладзі, аб'яднанай у гуртках БГКТ у Шчэціне, Гданьску і Любліне, там прымалі мяне вельмі сардэчна.

Як старшыня Беларускага літаратурнага аб'яднання «Белавежа» рыхтаваў я даклады і выступаў з імі на семінарах, прысвечаных 20-ай і 30-ай гадавінам дзейнасці нашай літаратурнай арганізацыі (1978—1988 гг.). З 1990 года Беларускае літаратурнае аб'яднанне з'яўляецца самастойнай арганізацыяй, яна праводзіць літаратурныя семінары і выдае Бібліятэчку літаб'яднання, у рамках якой выйшаў таксама і мой паэтычны зборнік «Родны скоў». На літаратурным семінары, прысвечаных 35-ай гадавіне дзейнасці літаб'яднання, што адбыўся ў 1993 годзе, з рук старшыні «Белавежы» Яна Чыквіна атрымаў я памятны медаль нашай арганізацыі за шматгадовую ахвярную працу ў беларускім літаратурным руху.

Варта таксама ўспомніць аб маіх контактах з пісьменнікамі Рэспублікі Беларусь: сяброўскія контакты ўтрымліваю з многімі пісьменнікамі як старэйшага, так і малодшых пакаленняў. Літаратурныя часопісы Беларусі знаёміць сваіх чытачоў з лепшымі літаратурнымі здабыткамі «белавежцаў». У 1973 годзе з'явіўся ў Мінску зборнік «Літаратурная Беласточчына», у якім былі змешчаны і мае вершы. У 1976 годзе выйшаў у Мінску зборнік маіх дзіцячых вершаў, а ў 1990 годзе — зборнік паэзіі для дарослых «Мая зялёная Зубровія», за які я атрымаў творчую ўзнагароду Беластокага ваяводы. У жніўні 1987 года адпачываў я ў прыгожым Доме творчасці пісьменнікаў «Іслач», што пад Мінском. При нагодзе мінскае тэлебачанне падрыхтавала гадзінны тэлефільм з літаратурнай сустрэчы са мною. Гродзенская тэлебачанне падрыхтавала таксама тэлефільм з маёй пабывікі ў Гародні, адзначыла маё сямідзесяцігоддзе. Тэлефільм дэманстраваўся 12 красавіка 1995 года.

На пачатку дзесяцінога гадоў наступілі ў свеце вялікія пе-раўтварэнні. Змяніліся дзяржаўныя сістэмы, распаўсіўся Савецкі Саюз, узникла незалежная Рэспубліка Беларусь. Змянілася жыццё і ў Польшчы. Беларускае таварыства з-пад улады Міністэрства ўнутраных спраў перайшло пад апеку Міністэрства культуры і мас-тавараў. Як грыбы пасля дажджу, пачалі ўзнікаць і рэгістрацца шматлікія беларускія арганізацыі. Паўсталі неабходнасць аб'яднання ўсіх грамадска-палітычных сіл дзеля вырашэння важнейшых для беларускай нацыянальнай меншасці пытанняў. Таму на пачатку

1991 года ўзнікла ідэя стварэння Рады беларускіх арганізацый. Глыбока перакананы ў слушнасці гэтай ідэі, згадзіўся я быць на-меснікам старшыні (старшыня Пётр Юшчук) гэтай новаўтворанай арганізацыі.

Прымаў і надалей прымаю дзеісны ўдзел ва ўсіх мерапрыемствах, якія арганізуе таварыства. Удзельнічуа ў з'ездах і пленарных пасяджэннях ГП.

Ганаруся тым, што на працягу мінулага саракагоддзя выбіралі мяне амаль усе з'езды ў члены Галоўнага праўлення БГКТ. Адпавядаючы мне ўсе масавыя мерапрыемствы, якія на працягу мінулага саракагоддзя праводзіць таварыства. Беларускае таварыства дапамагае мне ўтрымліваць сувязь з народам, з якога я выйшаў і якому прысвяціў увесь свой талент і самога сябе. Ахвотна выязджаю з беларускімі мастацкімі калектывамі ў розныя мясцовасці, у якіх яны выступаюць і дзе я могу падзяліца з людзьмі родным словам, быццам хлебам.

Я ганаруся тым, што беларускаму таварыству, роднаму народу прысвяціў найлепшы перыяд свайго жыцця.

Стварэнне БГКТ і яго друкаванага органа «Нівы» было пераломнім момантам у мایм жыцці, які спыніў дзесяцігадовую нацыянальную дримоту майго цела і душы ў варшаўскіх абставінах прыстасаванца.

*Я непатрэбны тут нікому
У калаўроце гарадскім,
Мне вельмі хочацца дадому,
Туды, дзе буду родны ўсім —*

напісаў я вельмі шчыра ў сваім вершы. І пачаўся мой шлях «рээмігранта», які ўжо працягваецца цэлае саракагоддзе.

*Я з гарадской бетоннай клеткі
На яве, а таксама ў снах,
Імкнуся сэрцам на палеткі,
Туды, дзе мой пачаўся шлях.*

Надалей я са сваёй кроўнай арганізацыяй — Беларускім грамадска-культурным таварыствам — буду «крочыць у народ» з адным высакародным жаданнем:

*А калі мае стомяцца ногі;
Я загару ад жыццёвых трывог,
Хай апошняя сцежка-дарога
Прывядзе на бацькоўскі парог.*

Уладзімір Юзвюк

Пачаткі культурна-асветніцкай дзейнасці БГКТ

Пачаткам культурна-асветніцкай дзейнасці Беларускага грамадска-культурнага таварыства трэба лічыць азнямленне насельніцтва ўсходній Беласточчыны з заданнямі арганізацыі і палітыкай тагачаснага ўрада да нацыянальных меншасцей у Польшчы. З гэтай мэтай падрыхтавана некалькі першых рэферацій, якія былі прачытаны ў 12 мясцовасцях актыўістамі Галоўнага праўлення БГКТ або настаўнікамі. Захаваліся весткі ў пратаколах презідыйума ГП, што яны выклікалі вялікае зацікаўленне і горача абмяркоўваліся ў асяроддзіях. На жаль, у другой палове 1956 года, у выніку бурлівых палітычных падзеяў ў краіне, пасля названых «польскім кастрычнікам», або «адлігай», гэтая дзейнасць таварыства была ўстрымана.

Але ўжо на пачатку 1957 года была створана лектарская група, у склад якой уваішлі часткі працаўнікоў рэдакцыі «Нівы», некалькі настаўнікаў і дзеячаў, якія падрыхтавалі разнастайныя даклады і пачалі наведваць аддзелы, новаарганізаваныя гурткі БГКТ, абслугоўваць розныя вечарыны. Найвялікшай папулярнасцю карысталіся лектары, якія праводзілі гутаркі на тэму 75-ай гадавіны нараджэння Янкі Купалы, 40-годдзя Кастрычніцкай рэвалюцыі ў Расіі, творчага сяброўства братніх літаратур, паасобных перыядäu гісторыі Беларусі і іншыя. У наступным 1958 годзе дваццаціасабовая лектарская група правяла 56 сустэреч з насельніцтвам, не ўлічваючы Варшаўскага аддзела БГКТ. Праўленне гэтага аддзела стварыла дыскусійны клуб і стала сістэматычна праводзіць сустэречы з яго членамі і тымі, хто цікавіцца беларускай проблематыкай. Першую сустэреччу на тэму гісторыі Беларусі правёў Пётр Ластаўка, які засяродзіўся на перыядзе Вялікага княства Літоўскага. Сустэречу на тэму сучаснага мастацства правёў Янка Анісеровіч, а наступныя канцэнтраваліся на пытаннях беларускага вызваленчага руху ў міжваеннай Польшчы.

Чарговым крокам пашырэння культурна-асветніцкай працы БГКТ было стварэнне па яго ініцыятыве ў 1958 годзе пры «Польскім радыё» ў Беластоку Радыёкамітэта беларускіх радыёперадач, які заснаваў так званы «Бялорускі магазын радыёвы» на чале з Мацеем Канапацкім. Першая радыёперадача адбылася 13 чэрвеня 1958 года. Упершыню па радыё ў пасляваеннай Польшчы жыхары Беласточчыны пачулі жывое беларускае слова, песню, музыку. Рэдактар М. Канапацкі патрапіў у дэлюх 14-мінутных радыёперадачах у тыдні змясціць гутаркі з мясцовымі беларускімі пачынаючымі пісьменнікамі, мастакамі, сялянамі, перадачы аб народным фальклоры і гісторыі Беларусі, увесці тэматыку з жыцця БГКТ, «Нівы» і Савецкай Беларусі, дзякуючы гэтаму зацікаўшыяся колы слухачоў. У тагачасных радыёперадачах адчувалася аўтэнтычнасць, імкненне да змястоўнасці гутараў, і пры ўсім tym прыгожая літаратурная беларуская мова, якой можна было павучыцца.

Важным статутовым заданнем БГКТ у галіне асветы было супрацоўніцтва са школьнімі ўладамі ў пашырэнні навучання роднай мове, забеспячэнні вучняў падручнікамі і іншымі дапаможнікамі, вырашэнне кадравых пытанняў, а нароўні з гэтым абуджэнне нацыянальнай свядомасці у бацькоў і настаўнікаў. Таварыства прыняло на сябе адказнасць за правільнае вырашэнне пытанняў асветы ў беларускім асяроддзі, хаця яно было зайдёды падпрадкавана дзяржаўнай адміністрацыі. Стыхіна адноўленае беларускае школьніцтва непасрэдна пасля вызвалення (у 1944 годзе) ужо ў 1947/48 школьным годзе было ліквідавана. І хатка ПАРП прызнала гэта памылкай, а школьнія ўлады началі ўводзіць навучанне роднай мове, але насельніцтва адносілася да такіх пачынанняў недаверліва. Напярэдадні арганізація БГКТ існавала 165 пачатковых школ, у якіх навучалася беларускай мове 10 089 вучняў, у тым ліку ў 106 школах навучалася гэты мове як прадмету 6052 вучні. Большасць школ знаходзілася ў Бельскім і Гайнавскім паветах. Была гэта заслуга настаўнікаў і зычлівых адносін бацькоў.

Адноўлена было таксама навучанне беларускай мове ў агульнаадукацыйных ліцэях у Бельску, Гайнавцы і Міхалове, а таксама ўведзена ў паралельных класах Педагагічнага ліцэя ў Беластоку і ў Ліцэі выхавацельніц дзіцячых садоў у Беластоку, а пасля — і ў Педагагічным ліцэі ў Бельску. Разам у сярэдніх школах Беласточчыны навучалася беларускай мове ў 1959/60 навучальным годзе 585 вучняў.

Пытанні развіцця асветы на беларускай мове абмяркоўваліся на першым і наступных з'ездах БГКТ, пленарных пасяджэннях і канферэнцыях аддзелаў. Настаўнікі, а таксама прадстаўнікі школьнай адміністрацыі былі членамі таварыства і яго ўладаў, актыў наведваў школы без перашкод, прысутнічаў на бацькоўскіх сходах, школьніх мерапрыемствах. У 1958 годзе пры ГП была створана першая культурна-асветніцкая камісія, якая разглядала пытанні забеспячэння школ дапаможнікамі, патрэбы выдавання школьніх падручнікаў у нашай краіне, папаўнення школьніх бібліятэк беларускімі кніжкамі, больш рацыянальнага выкарыстання кадраў і іншыя справы. На Беласточчыне ахвярнасцю ва ўдасканаленні навучання беларускай мове выказаўся візітар (інспектар) беластоцкай Кураторы Ян Канапелька. Міністэрства асветы ў сваю чаргу арганізавала настаўнікам беларускай мовы некалькі карысных курсаў, у тым ліку ў Бельску, Аўгустове, Сулею́ку і Медзышыне.

У 1956/57 навучальным годзе супольнымі намаганнямі ГП і школьніх уладаў было арганізавана на Завочнай настаўніцкай студыі ў Беластоку аддзяленне беларускай філагогіі. На першым курсе навучалася 25 настаўнікаў, у тым ліку сакратар ГП А. Казёл і пазнейшы яго старшыня М. Самоцік. У наступным годзе лік слухачоў павялічыўся да 75 асоб.

З I.X.1956 года, таксама па ініцыятыве БГКТ, была створана пры Варшаўскім універсітэце кафедра беларускай філагогіі. Арганізавала яе праф. Антаніна Абрэмбска-Яблонска. У першы год

Выпускнікі першага курса беларускіх філаголагаў Завочнай настаўніцкай студыі ў Беластоку і іх настаўнікі (1959). Фотаархіў

навучалася там усяго 18 студэнтаў, а ў наступных — іх лік павялічыўся да 32 асоб. Па дамоўленасці ўрадаў Польшчы і Беларусі ў першыя гады лекцыі па беларускай філагогіі чыталі дацэнты мінскіх вузоў Васіль Тарасаў і Мікалай Бірыла, а пасля і іншыя.

Вялікае пазітыўнае ўздзейнне на развіццё асветы аказваў прэсы орган ГП «Ніва». Пісалі журналісты, настаўнікі, дзеячы БГКТ і сяляне, разам стварылі акрэсленую атмасферу зычлівасці да навучання роднай мове. Былі артыкулы, над якімі яшчэ зараз трэба глыбока задумачца. Настаўнік са Страшава Мікола Лебядзінскі ў артыкуле «Проблемы беларускага школьніцтва» («Ніва», 1957, № 15) пісаў, што ў беларускіх асяроддзях дзіцяцей трэба пачынаць вучыць ад I класа ўсім прадметам на іх роднай мове, якую яны ведаюць найлепш. Польскую мову як прадмет можна ўводзіць ад II класа, а ад V класа захаваць беларускую мову толькі як прадмет — усе іншыя прадметы навучаць на польскай мове.

Віктар Швед пісаў аб працы рэдакцыйнай калегіі беларускіх падручнікаў і аб кафедры беларускай філагогіі Варшаўскага ўніверсітэта. Рэдакцыя «Нівы» ўвяла нават старонку «З настаўніцкай нівы», дзеяла аблімену вопытам. Загадчык пачатковай школы ў Парцаве Язэп Альшэўскі пісаў аб патрэбе змены сеткі гадзін навучання паасобных прадметаў («Ніва», 1957, № 51), Васіль Баршчэўскі вельмі станоўча адгукнуўся аб навучанні роднай мове ў Ліцэі выхавацельніц дзіцячых садоў, а Міхась Кураш — у беларускіх ліцэях.

Многа ўвагі БГКТ надавала пытанням забеспячэння бібліятэк,

якія існавалі тады ў беларускіх асяроддзях, мастацкай літаратурай і развіццю чытальніцтва. У пяці паветах усходняй Беласточчыны ў 1959 годзе было 108 грамадскіх бібліятэк і 617 бібліятэчных пунктаў. Але толькі ў 59 бібліятэках і амаль ў палове пунктаў знаходзілася ўсяго каля 4 тысяч кніжак на беларускай мове. На працягу года аднатаўана 3300 пазычанняў.

Вырашана арганізація пры ўсіх аддзелах БГКТ уласныя бібліятэкі. Сярод іх найбольшая знаходзілася ў Варшаўскім аддзеле — каля 1300 экземпляраў. Былі гэта ахвяраванні Беларускага таварыства культурнай сувязі з заграніцай ў Мінску, ГП, ТППР, ГП БГКТ і жыхароў Варшавы.

Дасягненні ў развіцці беларускай асветы ў першыя гады дзейнасці БГКТ былі вынікам не толькі намаганняў арганізацыі, але і дапамогі ўладаў у яе пачынаннях. На Беласточчыне ўдалося яе ўтрымаць на акрэсленом узроўні ў той час, калі наглядаўся занядаб на радзіме, у Беларускай ССР.

Іншым важным напрамкам працы БГКТ стала развіццё мастацкага аматарскага руху. Рух гэты на ўсходняй Беласточчыне належыць да старых традыцыйных формаў культурнага жыцця беларускага насельніцтва. Таленавітыя спевакі і музыканты самі арганізавалі самадзейныя гурткі або гуртаваліся пры царкоўных хорах і сваёй дзейнасцю ўносілі ў жыццё вёсак нацыянальную і культурную адметнасць. Захаваліся весткі аб іх існаванні ў міжваенны і пасляваенны перыяды ў Кленіках, Трысцянцы, Новай Волі, Гарадку, Орлі, Белавежы і многіх іншых мясцовасцях. Аднак самадзейныя аматарскія гурткі заўсёды патрабавалі дапамогі — інструктажу, рэпертуару, а калі іх своечасова не атрымлівалі, спынялі працу. Таму беларускае таварыства прызнала сваім абавязкам аказванне самадзейным калектывам належнай дапамогі. Пастанова I з'езда абавязала ГП да апекі над існуючымі гурткамі і арганізавання новых. Для ўдзельнікаў таго ж з'езда выступіў хор з Гарадка і захапіў народнымі песнямі, уласнымі частушкамі і ўборамі.

Не маючи падрыхтаваных да вядзення такіх калектываў кадраў, ГП вырашила забяспечыць іх хаця б рэпертуарам. Спачатку выдала некалькі вядомых беларускіх п'ес, у тым ліку «Паўлінку» Я. Купалы, «Зборнік сцэнічных твораў» тыражом звыш 2 тысяч экземпляраў і накіравала ў гурткі. Частку рэпертуару атрымалі мы з Беларусі. Але недахоп яго быў надалей паўсюдны.

У беларускім канцэрце з нагоды «Свята песні і танца моладзі», які быў арганізаваны па ініцыятыве БГКТ на беластоцкім стадыёне напярэдадні VI фестывалю моладзі ў Маскве, выступілі 29 ліпеня 1956 года, мабыць упершыню разам, жаночы хор з Гарадка, хор з Белавежы і вакальна-інструментальны калектыв з Орлі. Гэтыя хоры былі ўжо раней вядомыя на Беласточчыне. Яны выступалі па беластоцкаму радыё, брали ўдзел у V фестывалі моладзі ў Варшаве ў 1955 годзе.

На жаль, белавежскі хор, створаны на базе мясцовага царкоўнага хору, хутка распаўся. Крыху пасля яго лёс падзялілі арлянскія музыканты.

Гарадоцкі хор і аркестр у дзень свята Адраджэння Польшчы (1954). Фотаархіў

Асаблівую ўвагу звяртае на сябе Гарадоцкі мастацкі калектыв, які арганізуваўся ў 1954 годзе і дзейнічае да сёння. Першы яго канцэрт адбыўся ў Гарадку ў Дзень жанчын. Яго праграму з беларускіх, польскіх, рускіх і украінскіх песняў складала мясцовая дзяячка Ніна Мушынская. У праграму яна ўвяла ўласнае канфэрансье, заснаванае на побыце сваіх аднасільчан, фальклорныя песні і складзеныя ёю паўсюдна вядомыя «Гарадоцкія частушкі». Дзяякуючы ахвярнасці ў грамадскай працы і таленавітасці, Н. Мушынская стала душой калектыву. Гарадоцкае асяроддзе аказалася ўдзячным полем дзейнасці. Удзельнікі калектыву самі рыхтавалі народныя ўборы, арганізоўвалі канцэрты ў навакольных вёсках, дапасоўваліся ў дуэты, квартэты, і, можа, таму іх меладычныя звонкія песні сталіся жыццёвым спадарожнікам аўяднаных у калектыве жанчын, якіх заўсёды было ў ім большасць. Узрастаючы мастацкі ўзровень хутка дазволіў заваяваць вядуче месца сярод іншых калектываў Беласточчыны. Аднак ад 1959 года пачаўся прыкметны занядбапад дзейнасці Гарадоцкага хору. Выкліканы ён быў недаацэнкай ролі хору ў асяроддзі презідыму ГП і стварэнні значна лепшых умоў працы калектыву песні і танца БГКТ у Беластоку. Пасля двухгадовага перапынку ён зноў пачаў дзейнічаць.

Беластоцкі калектыв БГКТ быў створаны 1 чэрвеня 1956 года. Ініцыятарам была Людміла Панько, якая мела прафесійную падрыхтоўку і вопыт у вядзенні калектываў. У выніку інтэнсіўнай працы ўжо 25 лістапада таго ж года калектыв змог выступіць для

ўдзельнікаў пленарнага пасяджэння ГП, а ў канцы снежня — для ўдзельнікаў ваяводскай справаздачна-выбарчай канферэнцыі ПАРП у Беластоку. Харыстка В.Л. успамінала ў «Ніве» (1956, № 44), што: «Пасля народных беларускіх песень аплодыменты змяніліся ў авацы». Калектыў працаўаў вельмі ахвярна. У жо 13 студзеня 1957 года выступаў у Крынках і ў Саколцы. На гэтых выязных канцэртах паказаў танцы «Крыжачок» і «Лянок», а таксама арыгінальны мантаж «Вечарніцы». У маі выступіў на сцэне мясцовага Драматычнага тэатра імя А. Венгеркі, потым у Сямяцічах, Мілейчыцах, Белавежы, Гайнавыцы, Бельску, Варшаве (Пляц дэфілядаў) і іншых мясцовасцях.

Пачалося няроўнае спаборніцтва паміж вясковым, вядомым ужо, мастацкім гуртком з Гарадка і беластоцкім калектывам песні і танца, які валодаў аграмаднай базай і ў насельніцтва Беластока, і ў фінансавай дапамозе ГП БГКТ. Тады пагаворвалі, што малайніцыятыўны ў культурнай працы яго старшыня А. Давідзюк падтрымліваў даволі рапушча беластоцкіх самадзеяйнікаў, а нястомны ініцыятар усёй дзейнасці таварыства сакратар А. Казёл сэрцам, але не грашыма, быў з гарадоцкім калектывам. Можа таму абодва калектывы працаўалі ў 1956 — 1959 гадах вельмі добра.

Неабходна адзначыць, што ў Гарадку з 12 студзеня 1958 года пры праўленні аддзела БГКТ дзейнічаў драматычны гурток пад кіраўніцтвам Аляксандра Дзярманскага. Ставіў ён п'есы «Валодзькаў гальштук» К. Крапівы, «Боты» М. Крапіўніцкага, «Праветрылі» У. Няфёда і іншыя не толькі ў Гарадку, але і ў суседніх вёсках.

Працаўаў тут таксама трэці аматарскі гурток — аркестр, які вёў вопытны музыка-самавучка А. Кавальчук.

Факт заснавання БГКТ і яго заангажаванне ў грамадска-культурную дзейнасць вельмі становічаў ўздзейнічаў на развіццё аматарскага руху на ўсходній Беласточчыне. Мастацкія гурткі часта арганізоўваліся самастойна там, дзе яны ніколі дагэтуль не існавалі. Таму немагчыма ў кароткай апрацоўцы ахарактарызаваць бурлівае развіццё ўсяго аматарскага тагачаснага руху.

У Паўднёвым Востраве на Сакольшчыне гурток БГКТ арганізаваў мастацкі калектыў, і пад кіраўніцтвам М. Кукліка з вясны 1957 года выступаў ён з песнямі і сцэнічнымі творамі «Паўлінка» ў сваёй весцы і наваколлі. Зноў жа пры Варшаўскім аддзеле БГКТ моладзь арганізовала некалькі жанравых гурткоў. 17 сакавіка таго ж года выступілі яны ў памяшканні Польска-Савецкага інстытута ў Варшаве: хор пад кіраўніцтвам М. Ждановіча і дэкламатарская група беларускай паэзіі. Мастацкае выкананне твораў пакінула ў прысутных незабыўныя ўражанні — пісала «Ніва» (1957, № 13).

Праўленнем бельскага аддзела БГКТ вясной 1957 года была арганізавана 23-асабовая танцевальная група пад кіраўніцтвам Т. Гіжэускай. Адначасна быў утвораны драматычны гурток і неявілія харавая капэла. У гэтым жа часе ў агульнаадукацыйным ліцэі з беларускай мовай навучання ў Бельску дзейнічаў вядомы вучнёўскі хор, а пасля — і аркестр пад кіраўніцтвам С. Максімовіча.

У Беластоку гуртак БГКТ 30 сакавіка 1957 года наладзіў вечарыну, на якой «...жывое беларускае мастацкае слова перапляталася з песнямі». У tym жа годзе ў Мілейчыцах быў арганізаваны пры мясцовай кафлярні 12-асабовы інструментальны калектыў. У вёсцы Волька-Нурэцкая пачаў працаўаць драматычны гуртак. Актыўізаўваўся таксама гуртак мастацкай самадзейнасці ў Кляшчэлях пад кіраўніцтвам Г. Місеюка. У Навасадах, Аўгустове, Новай Волі, Юшкавым Грудзе, Меляшках, Пяньках, Трысцянцы, Паўлах таксама пачалі працаўаць аматарскія гурткі. У Белай, калі Белавежы, удзельнікі калектыву вырашылі арганізаваць канцэрты ва ўсёй аколіцы. Яны "...разам рыхтавалі ў маёй стадоле, — успамінае ў "Ніве за 1957, № 48 Ф. Германюк з Доўгага Броду, — мейсца на выступленні. Хлопцы нанасілі дошак, дзяўчата дываноў. Зрабілі сцэну і заслону. У вызначаны дзень, а было гэта свята, з усіх бакоў стаў наплываць народ, а найбольш моладзь". Такія выпадкі ў той час не былі рэдкія.

8 снежня 1957 года ў Нараўцы, Нарве і Крынках на канцэртах аматарскіх калектываў прысутнічала разам звыш 1300 гледачоў.

З матэрыялаў II пленума ГП, які адбыўся 29 верасня 1957 года, вынікае, што ў беларускім асяроддзі ў той час дзейнічала 24 аматарскія калектывы, у тым ліку 6 харавых, 3 танцевальныя, 2 інструментальныя, 3 дэкламатарскія і 10 драматычных. Разам далі яны на працягу няцэлага года 53 выступленні, на якіх прысутнічала каля 20 тысяч гледачоў. У Беларускім календары ГП БГКТ на 1958 г. падаецца, што на працягу першых двух гадоў існавання таварыства аматарскія калектывы арганізовали каля 100 канцэртаў з агульным лікам звыш 50 тысяч гледачоў.

У наступным 1958 годзе, дзякуючы дзейнасці БГКТ, мастацкі аматарскі рух пачаў становіцца больш арганізаваным. Яго развіццю пачало адводзіцца на пасяджэннях арганізацыі значна больш увагі. Узраслі магчымасці аказання неявіліяй арганізацыйнай і фінансавай дапамогі, асабліва ў набыцці народных убораў, інструментаў, правядзенні мастацка-тэатральных курсаў (жнівень 1957-га, у Супраслі, для 42 удзельнікаў). Найбольш пашыранай формай працы гурткоў сталіся драматычныя гурты, якімі найчасцей кіравалі настаўнікі пачатковых школ. Іншыя кірункі мастацкай самадзейнасці развіваліся слабей з-за недахопу спецыялістаў, асабліва з веданнем беларускага рэпертуару.

У першай палове 1958 года Міністэрства культуры і мастацтва сумесна з галоўнымі праўленнямі нацыянальных таварыстваў вырашыла правесці ў Варшаве агляд лепшых мастацкіх калектываў. Вызначыць найлепшыя без элімінацыі было немагчыма. Таму ГП БГКТ вырашыла правесці, пачынаючы ад 27 красавіка, павятовыя агляды, а 25 мая адбыўся ў Беластоку першы цэнтральны агляд (элімінацыя) мастацкіх самадзейных калектываў, якія працаўалі пад апекай таварыства і мелі ў сваіх праграмах беларускі рэпертуар. У аглядзе ўдзельнічалі калектывы песні і танца ГП, дуэт акардэаністаў з Беластока, дзіцячы калектыв мандаліністаў і балетная

группа з Бельска, драматычныя гурткі з Гарадка і Скупава. Першае месца было прызнана беластоцкаму калектыву, другое — бельскай балетнай групе, а трэцяе — гарадоцкаму драмгуртку. Але ў аглядзе лепшых мастацкіх калектываў нацыянальных меншасцей ў Варшаве, які адбыўся 2 чэрвеня 1958 года, прынялі ўдзел калектыву песні і танца ГП і трюо хору з Гарадка, якія аказаліся найлепшымі (Беларускі каляндар ГП БГКТ 1959 г.).

Агляд беларускіх аматарскіх калектываў выявіў некаторыя недахопы ў дзейнасці БГКТ. З пратакола пасяджэння презідымума ГП вынікае, што ацэнка мерапрыемстваў, звязаных з упамянутым аглядам, выклікала рознаголосе і крытыку. Сярод многіх спраў разглядаліся пытанні кірауніцтва беластоцкім калектывам, іх было вырашана пакінуць да ўладкавання кірауніцтву ГП. А тое хутка вырашыла: адклікаць Л. Панько. На цэнтральны агляд з калектывам БГКТ паехала ўжо Гэлена Зюлкоўская. Адыход арганізатара і мастацкага кірауніка ў часе найвялікшага росквіту калектыву і напярэдадні вельмі адказнага выступлення ў сталіцы краіны балюча перажылі яго ўдзельнікі. Усе яны ведалі, што новы старшыня ГП Уладзімір Станкевіч хацеў пазбыцца Л. Панько па палітычных меркаваннях і даць працу быўшым ўдзельніцам калектыву «Мазовшэ». Сапраўды, апрача ведаў з беларускай культуры, усім яна валодала.

Напярэдадні свята адраджэння Польшчы калектыву ГП выступіў у мастацкай частцы з папярэднім програмай. «Не ведаю, мо наш калектыву занадта ўсхваляваўся адказнасцю выступлення, але яно выпала, мякка гаворачы, слаба», — пісала «Ніва» (1958, № 30). Аднак удзел у канцэрце з нагоды 15-ай гадавіны Войска Польскага ў зале медыцынскага інстытута ў Беластоку быў ацэнены даволі высока.

18 і 19 кастрычніка калектыву песні і танца і трюо гарадоцкага хору пабывалі з візітам дружбы ў Гродне, там далі два канцэрты. «Канцэрты ...яркае сведчанне росквіту беларускай нацыянальнай культуры ў Польшчы», — пісала «Гродзенская праўда» ад 19 кастрычніка 1958 года. Істотнай перашкодай ўтрымання высокага мастацкага ўзроўню калектыву быў недахоп залы на рэпетыцыі пасля перанясення бюро ГП у Дом прафсаюзаў у Беластоку. У выніку працяглых перагавораў адміністратары Дома дазволілі заняць на культурную працу БГКТ падвалны зал, названы «катакомбай».

У 1959 годзе яшчэ павялічыўся лік аматарскіх калектываў. У маі было іх каля 70. Аднак усе складліся на недахоп рэпертуару, патрабавалі дапамогі музыкаў, дырыжораў, харэографаў. Таварыства супольна з аддзелам культуры Ваяводскай рады народовай праўляло некалькі курсаў для кіраунікоў аматарскіх гурткоў і дзеячаў культуры. Затым выдала каля 10 п'ес на шапіографе і 6 аднаактавых п'ес у форме бясплатнага дадатку ў «Ніве». Мясцовыя пісьменнікі ў падрыхтоўцы рэпертуару дасягненню яшчэ не мелі. Трэба было адаптаваць савецкі рэпертуар да нашых патрэб.

У падзеле года выйшаў першы на Беласточчыне зборнік беларускай паэзіі «Руны», які адразу пачаў выкарыстоўвацца ў школах і аматарскім руху як рэпертуарная кінніца. Паявілася першая не-

вялікая п'еса члена літаратурнага аб'яднання «Белавежа» Янкі Чыквіна «Хамелеоны або забаронены смех».

У чэрвені калектыву песні і танца ГП адзначыў трэцюю гадавіну свайго існавання, але пачаў ужо зыходзіць з папярэдняга напрамку рэпертуарнай беларускасці. Новымі былі толькі польскія і вядомыя рускія песні. Ядром канцэртных выступленняў сталася балетная група з яе маляўнічымі народнымі танцамі і карагодамі пад кіраўніцтвам Таццяны Гіжэўскай.

На жаль, Гарадоцкі калектыву пасля перанясення сядзібы адзела БГКТ у новы павятавы Дом культуры ў Міхалове зусім спыніў працу. Але вясковыя гурткі аматарскай самадзейнасці развівалі свою дзейнасць. Нечакана арганізаваўся ў перадкалянды перыяд гурток у Васьках, які падрыхтаваў п'есу Я. Казёла «Папараць-кветка», танцы «куяяк», «каробушка», «вальс», «бярозка» і іншыя і выступіў у сваёй вёсцы, а пасля — ў Даратынцы, Лапухоўцы і Кленіках.

8 студзеня зноў арганізаваўся гурток у Кленіках і з аднаактавымі п'есамі выступіў у сваёй вёсцы і ў суседні — Локніцы. У лютым з падобным рэпертуарам выступалі гурткі ў Райках, Тыневічах Вялікіх, Трысцянцы, Кожыне, Нарве і Кузаве. Драматычныя гурты паўсюдна арганізavalіся пад кіраўніцтвам настаўнікаў. Таму пры ГП БГКТ была створана пазычальная рэпертуарных матэрыялаў. Вясковыя аматарскія гурткі іншай інструктарскай дапамогі не атрымлівалі з-за недахопу спецыялістаў.

6 лютага 1960 года ававязкі кірауніка калектыву ГП прыняў Міхась Ануфрыеў. Зарэкамендаваў ён сябе добрай мінуўшчынай, планамі стварэння эстраднай групы, лепшым падборам рэпертуару і нават зборам і апрацаваннем фальклору Беласточчыны. Здавалася, што калектыву увайшоў з трэцім дырыжорам у добры час дзейнасці. Тым больш, ён 9 мая браў удзел у чарговым канцэрце нацыянальных меншасцей у варшаўскім Палацы культуры і науки, дзе неафіцыйна заняў першое месца (Навуковы зборнік і беларускі каляндар ГП БГКТ 1961 г.).

Рэчаіснасць аказалася, аднак, больш складаная.

Ніна Цыванюк
Гарадок

Успаміны

Зімовымі доўгімі вечарамі вяртаюся часта думкамі ў былое. З вялікай прыемнасцю ўспамінаю сваю маладосць на фоне працы ў харавым калектыве ў Гарадку.

Прайшоў ўжо 41 год, але так і не прыдумалі, як назваць гэты калектыв. Відаць, назва «Гарадок» была б самай адпаведнай.

Гарадоцкі хор арганізаваўся ў 1953 годзе. Першы канцэрт адбыўся 8 сакавіка 1954 года з нагоды Дня жанчын. Ад гэтай даты лічыцца яго існаванне.

Побач з хорам распачалі працу: аркестр (мандаліны, гітары, дзве скрыпкі і іншыя інструменты) і драматычны гурток. Аркестрам кіраваў жыхар Гарадка Кастусь Кузьма, якому дапамагаў у падборцы і апрацоўцы музычнага рэпертуару інструктар музыкі Кавальчук (імя не памятаю) з Беластока. Члены аркестра, мужчыны і жанчыны, атрымалі ад арганізацыі Служба Польшчы (СП) ваенныя касцюмы, у якіх выступалі ў часе канцэртаў. На жаль, гэты калектыв працаўваў усяго некалькі гадоў. Хорам і драмгуртком кіравала Ніна Мушынская. Усе вышэйпамянянёныя калектывы дабліся высокага мастацкага ўзроўню і карысталіся ў гледачоў вялікай папулярнасцю.

Песенны рэпертуар для хору рыхтавалі самыя ўдзельніцы — что якія песні ўмееў, развучваў іх з усёй групай. Найбольш песень ведалі Зоф'я Майсак і Анастасія Цыванюк (іх мужы былі членамі драмгуртка), а таксама незамужняя Яўгенія Савіцкая. У часе канцэртаў тон для хору падаваў пры дапамозе камертона Мікалай Сяргеевіч Праскуракаў. Лёс звязаў яго з Гарадком ад першай сусветнай вайны. Застаўся ён у маёй памяці як высокаадукаваны і культурны чалавек. Дапамагаў ён сваім музычным майстэрствам у самым пачатку існавання нашага калектыву. Потым самастойна вяла наш хор Ніна Мушынская, акампануючу на гітары.

Драмгуртку падыгрываў на акардэоне Віктар Яроцкі з Гарадка, а пасля яго — Мікалай Лебедзінскі са Страшава.

Мая прыгода з песняй ў гарадоцкім спеўчым калектыве распачалася ў маі 1954 года. Першы канцэрт, у якім я брала ўдзел, адбыўся з нагоды 22 ліпеня (Ліпеньскі Маніфест) 1954 года. Таму мае сяброўкі часта прыпаміналі, што я прыйшла пазней. Хачу, аднак, заўажыць, што як прыйшла, так і засталася па сённяшні дзень.

З прыемнасцю ўспамінаю ўсіх членаў харавога калектыву, а таксама сябровак і сяброў з драмгуртка і аркестра. Успомненныя мною мастацкія гурткі працаўвалі пры гмінным клубе ў Гарадку, у якім была я тады кірауніком.

У пяцідзесятых гадах хор з Гарадка быў адным з першых на Беласточчыне, які выконваў беларускія, рускія і ўкраінскія песні. Другі, падобны калектыв, працаўваў у той час у Белавежы. Вёў яго Віктар Вашкевіч. У часе канцэрту апранаўся ён у касцюм лесніка. Белавежскі хор, памятаю, цудоўна спяваваў рускую песню «Летят утки». Нашыя дзяўчата з зайздрасці хадзілі за ўдзельнікамі гэтага калектыву і спявалі: «Ляцяць буслы з Белавежы». Было гэта нясціпла з нашага боку. Гэтая прыгода здарылася на свяце (не памятаю ўжо з якой нагоды і ў якім годзе) у Ольштыне, туды, між іншымі, запрошаны былі нашыя калектывы.

Хор з Гарадка карыстаўся вялікай папулярнасцю. Запрашалі нас на ўсе культурныя мерапрыемствы, якія адбываліся не толькі ў Беластоку, але і ў іншых гарадах нашай краіны. Спявалі мы на чарговых Цэнтральных дажынках у Познані, Вроцлаве, Варшаве, Шчэціне і Любліне. Былі ўдзельнікамі Пятага фестывалю моладзі і студэнтаў у Варшаве ў 1955 годзе. Вельмі цёпла ўспамінаю гэты

Гарадоцкі самадзейны калектыв (1960). Фотаархіў

фестываль. Прыехалі мы ў сталіцу. Пасялілі нас у фестывальным гарадку на Грахове. Нашыя народныя ўборы былі скромныя: парка-лёвыя спадніцы ды кафтаны. Была з намі працаўніца Дома культуры сп. Зоф'я Трыбульская з Беластока. Яна і памагла нам прыадзецца. Паехалі з Нінай Мушынскай у Міністэрства культуры і прывезлі адтуль цудоўныя строі і боты: цюцелька ў цюцельку — як у Народнага хору імя Пятніцкага. Выглядалі мы ў гэтых строях быццам княгіні, а што ўборы гэтыя былі рускімі, тое мела другараднае значэнне. У той час толькі нямногім калектывам пашибрасціла мець такую прыгожую вопратку. Уборы гэтыя і нашыя песні, якія мы выконвалі бадай што ў кожным гарадскім квартале Варшавы, прынеслі нам такую славу, што нават арганізаторы прымалі нас за загранічны калектыв. Жыхары Варшавы і ўдзельнікі фестывалю прасілі ў нас аўтографы. Нашыя дзяўчата так весялілі публіку, што арганізаторы прасілі праз мікрофоны не збіраць вакол сябе людзей, бо дзе б мы ні паказаліся з песнямі і танцамі, гледачы пакідалі канцэрт на эстрадзе і ішлі да нас разам гуляць.

Наша харыстка Ніна Госцік так прыгожа танцавала прысядушку на пляцы каля Палаца культуры і навукі ў Варшаве, што гледачы прасілі, каб узяла ўдзел у конкурсе. А ў Лілю Жукоўскую так зачахаўся малады немец, што хацеў яе «ўкрасці». На жаль, Ліля не ведала нямецкай мовы, а немец — нашай і яны не моглі паміж сабой дамовіцца. Праўда, старалася ў тым дапамагчы ім Вера Кар-

даш, якая жыла сярод яўрэйскага насельніцтва і крыху ведала іх гаворку. Вера хацела выручыць Лілю, была «перакладчыцай». Калі дзяўчыны вярнуліся са спаткання з немцам, мы ад Веры нічога не маглі даведацца. Выглядала на тое, што і сама Вера толкам нічога не разумела.

Аднойчы запрасілі хор наш у Алецка. Было там надта ж прыемна: спявалі, гулялі. Глядзім — набліжаецца раніца. «Гаспадары» насыя і не думаюць адвозіць нас дадому. Аказаўся, што сапсаваўся аўтобус, якім мы прыехалі. Не было чым нас адвезці ў Гарадок. Давялося чакаць дня, каб атрымаць наступны аўтобус, якім вярнуліся б дамоў. Мы паразіліся і пастанавілі, што можам вяртацца нават трактарам, абы толькі хутчэй быць дома. Арганізатары далі нам грузавую, адкрыту машыну. Быў холад. Папрасілі мы шафёра спыніцца ля стога саломы, наклалі яе ў машыну і гэтак вярталіся дамоў.

Іншым разам паехалі мы супольна з гарадоцкім драмгуртком у Міхалова. Транспартам была на ўсіх адна конная павозка, якой развозілі розныя тавары па крамах у Гарадку і па вёсках нашай гміны. Пакуль рыхтаваліся да выступлення, адзін з нашых «артыстаў» так «нарэзаўся», бядак, што на сцене тварыў, што хацеў. Хаця міхалоўскія гледачы прынялі нашу пастаноўку з захапленнем, мы ведалі, што гэтага не заслужылі. Кожнай з нас быццам «кошкі дзерлі душу» — хацелася хутчэй вярнуцца ў Гарадок і забыцца пра ўсё гэта. На наша няшчасце, сапсавалася кола ў возе, а язда на трох колах — вядома ж якая, ішлі мы каля яго восем кіламетраў.

У 1956 годзе арганізавалася ў Польшчы БГКТ. Гарадоцкі калектыв таксама даў канцэрт удзельнікам Першага з'езда ў Беластоку. Спявалі мы і на Першым з'ездзе Украінскага таварыства — было гэта ў Палацы культуры ў Варшаве.

Цудоўна прайшоў таксама наш канцэрт у варшаўскай філармоніі. Улады Беласточчыны ўзнагародзілі нас за гэта паездкай з канцэртам у Гродна ў 1958 годзе. Паехалі мы разам з хорам, які працаваў пры БГКТ у Беластоку пад кіраўніцтвам Гэлены Зюлькоўскай — надта ж прыгожай жанчыны. Аўтакар, якім ехалі ў Гродна, быў новеныкі, сіні, як васілёчкі. На яго вонкавым баку наўсцяж быў зроблены вялікім белымі літарамі надпіс: «Бялысток». Пад'ехалі мы да гранічнага шлагбаўма. Пакуль нашыя пагранічнікі дабеглі, хлопцы з беластоцкага хору паднялі гэты шлагбаўм разам са стаўбамі, і мы пераехалі граніцу. Там сустрэлі нас сябры з Гродна.

З вялікай пашанай адношуся я да Ніны Мушынскай, без якой не ўяўлялі мы працы нашага калектыву, Сашы Яроцкай з яе не-паўторным голасам, Вольгі Мядзведзевай, якая часамі спявала за пецярых, калі не хапала другога голасу, заўсёды вясёлай жартайніцы Надзі Парэмбскай і Ірыны Паўлючук з яе народным альтам. Міла ўспамінаю Сцёпу Зенюка, Колю Ваўранюка, Аркадзіка Трахімчыка, Тамару Кандрусік ў ролі пастушка, Валодзю Лукошыка і яго сяцёра Тамару і Марысю. Усіх удзельнікаў немагчыма пе-

ралічыць. Паводле майго падліку тых, якія ўдзельнічалі ў трох гарадоцкіх памянёных калектывах на працягу апошняга 40-годдзя, было болей за 300 чалавек.

З тых, хто пачынаў працу ў хоры ў 1953—1954 гадах, працуе дзве асобы: Ірына Паўлючук і я. Не так даўно адышлі з калектыву па прычыне слабога здароўя: Ніна Мушынская, Надзя Парэмбская і Вольга Мядзведзева. Зараз працуе ў хоры наступныя асобы: Раіса Дылько, Тамара Бурачэўская, Лена Кот, Мар'я Салагуба, Ніна Лапінская, Ірэна Свентахоўская, Лена Ляховіч, Галіна Паплаўская, Юрка Налівайка і найстарэйшая, вышэйпамянёная ўдзельніцы. Музычна падрыхтоўвае нас Сцяпан Копа.

Многа было радасці і задавальнення з працы ў харавым калектыве. Былі, аднак, і моманты сумныя, нават трагічныя. У палове лістапада 1956 года закатаўлі нашу харыстку Рэгіну Гутнік. Знайшлі яе нежывую на полі ў Барыку, што ля Гарадка. Была яна таленавітай, жыццярадаснай польскай дзяўчынай, якая больш за ўсё палюбіла беларускія песні і хацела іх співаць. Аднак знайшліся людзі, якім учынікі гэтай сардэчнай, добразычлівой і сціплай дзяўчыны не падабаліся. Смерць Рэні стала для нас самым страшным перажываннем. Пасля памерла Ліля Жукоўская. Многіх іншых таксама ўжо няма сярод жывых. Налічыла я іх каля 30 асоб.

У сваіх успамінах закранула я толькі пачатковыя гады нашай працы ў Гарадоцкім аматарскім калектыве. Новы этап дзейнасці хору пачаўся з 1967 года, калі ў Гарадок прыехаў малады, таленавіты, шчыры і добры музыказнаўца Сцяпан Копа. Працуе ён з намі няспынна да сённяшняга дня як музычны кіраўнік і акампаніяментар. Быць можа, пайстануць у будучыні далейшыя ўспаміны з гэтага навейшага перыяду. Хачу тут адзначыць, што многа цікавага здарылася ў гэтым часе (з 1967 года па сённяшні дні) у дзейнасці Гарадоцкага хору, аб чым варта было б таксама падзяліцца з чытачамі беларускага календара ГП БГКТ.

Свята 40-годдзя працы харавога калектыву ў Гарадку адзначалі мы 14 мая 1994 года. На гэту нагоду думкі свое выклала ў наступных словамах:

*I вось прайшло ўжо сорак год —
Дзярткі дарослымі ўжо сталі.
Здаецца: учора ўсё было,
Як Гарадоцкі калектыв арганізавалі.*

*Вось сорак год ўжо мы пяём,
Моладзь да нас прыходзіць і адходзіць.
Цешымся, калі іх замуж выдаём,
Сумуем, калі на вечны адпачын каго праводзім.*

*«Ну і што ж тут сорак год?» —
Так не адзін напэўна скажа.
Палаўна чалавечага жыцця
Не вернецца і побач нас не сядзе.*

*Больш сорак год прайшло ўжо:
Зазналі шчасця і нядолі,
А песня памагала нам ва ўсім:
У працы, у вяселлі і ў горы.*

*Мы з песняй, як з рабчай водой,
Што з берагоў не выходзіць.
Калі спяваем — на душы лягчэй,
Песня радасць нам прыносіць.*

*Дык прылучыцеся да нас,
Гледачы вы наши дарагія,
Каб зноў наступных сорак год
Спяваці ў нас людзі маладыя!*

Уладзімір Юзвюк

БГКТ у шасцідзесятых гадах. Выдавецкая дзейнасць

(Факты, успаміны)

Статутовым заданнем Беларускага грамадска-культурнага таварыства было і надалей застаецца развіццё выдавецкай дзейнасці. У першых статутах упаміналася аб ёй даволі агульна, што прыводзіла да недастатковага разумення з кіруючымі ўладамі, а ў пазнейшых статутах заданні ўжо канкрэтныя заснаваліся да выдавання часопісаў, брашур, бюлетэній, мастацкай літаратуры, календароў, навуковых зборнікаў, паштовак, грампласцінак.

Гарантаваныя правы не мелі пакрыцця ў фінансавых сродках, забеспеччэнні ў лімітаванай тады паперай, паліграфічнымі магутнасцямі і вольнімі штатнымі працаўнікамі. Таму реалізацыя заданняў праходзіла з вялікімі цяжкасцямі. Нічога дзіўнага ў tym, што на працягу першага пяцігоддзя існавання БГКТ выдадзена ўсяго пяць кніжак: чатыры календары і зборнік паэзіі «Рунь», разам каля 500 старонак друку. Падрыхтавалі іх тагачасныя працаўнікі рэдакцыі «Нівы» Міхась Баравік і Георгій Валкавыцкі. Былі гэта скромныя, але першыя на Беласточчыне ў пасляваеннай Польшчы беларускія кніжныя выданні. Змест календароў на паасобныя гады сведчыць аб пошуках напрамкаў выдавецкай дзейнасці. БГКТ і рэдакцыя «Нівы» згуртавалі пачынаючых журналістаў, даследчыкаў, пісьменнікаў, якія стварылі добрую падставу для творчага выдавецкага руху.

Мне, разам з прыходам да працы ў ГП БГКТ, неабходна было зычліва апекавацца гэтым творчым патэнцыялем і належна яго выкарыстаць. Ад 1958 года існавала ўжо пры рэдакцыі «Нівы» Беларуское літаратурна-мастакае аб'яднанне, якое налічвала каля два-

цациі членаў. Мела яно свой орган — «Літаратурную старонку» ў «Ніве», змагло іх выдаць 23 і правесці 34 аўтарскія сустрэчы з насељніцтвам. Мяне цікавіла творчасць гэтых маладых энтузіястаў і непакоіла іх слабая прафесійная падрыхтаванасць. Карыстанне з апекі і дапамогі Г. Валкавыцкага было неабходнасцю. Аднак атмасферу еднасці сярод членаў літаб'яднання папсавалі абвінавачанні на перадз'ездаўскім пленуме ГП 1960 года некаторых з іх у беларускім нацыяналізме. Кранулі яны многіх дзеячаў БГКТ. Таму былі пакладзены намаганні ў паяднанне раней скансалідаванага асяроддзя. У 1962 годзе літаб'яднанне расцышла змяніць апекуна. Ініцыятарам перанясення літаратурнага аб'яднання з рэдакцыі «Нівы» у БГКТ быў яго член, Пётр Ластаўка, падтрымлівалі — В.Швед, А. Баршчэўскі, Я. Анісеровіч і іншыя. Зачыншчык абвінавачання, старшыня ГП У. Станкевіч, не толькі згадзіўся з прапановай, але ўступіў паабяцаў фінансавую дапамогу ў выданні індывідуальных зборнікаў паэзіі і прозы, наладжванні семінараў, аўтарскіх сустрэч, захаванні ўсіх дагэтуль карысных контактаў з «Нівой».

Інакш успрыняў змену апекуна рэдактар Г. Валкавыцкі, хаця я тады асабіста гэтага не заўважыў. Ён, відаць, абрэзіўся, калі многа гадоў пасля, у кніжцы «Віры», на стар. 64 напісаў: «Праглынуў горкую пілюлю». Не без віны. Мне як новаму сакратару ГП дасталася ўся пасляпленарная горыч успамянутых беспадстаўных абвінавачанняў. Першую дапамогу членам літаб'яднання пры ГП аказаў выкладчыкі беларускай філалогіі Варшаўскага універсітэта, госьці з вузу БССР. З мясцовых маладых літаратараў вылучаўся выкладчык той жа філалогіі, Аляксандар Баршчэўскі. Менавіта таму ён быў выбраны старшынёю літаб'яднання. Мне не прыпамінаецца, каб нехта ў той час мог з ім канкурыраваць.

У Беларускім таварыстве на пачатку шасцідзесятых гадоў пачалі паяўляцца выпускнікі беларускай філалогіі мінскага і варшаўскага універсітэтаў. Іх крытычныя заўвагі аб пісьменстве членаў літаб'яднання ўспрымаў я даволі трывожна. У адказ на заўвагі аб недапрацаўніцтве, беззмястоўніцтве ці бясколерніцтве твораў выслухоўваў адказы, што яны не разумеюць сучаснай літаратурнай творчасці. Таму з прызнаннем успрыняў прапанову арганізавання літаратурных семінараў, на якіх пасля тэарэтычнай часткі аблікаркоўваліся б творы паасобных аўтараў. Незалежна ад літсемінараў, у Варшаўскім і Беластоцкім аддзелах БГКТ, праводзіліся дыскусійныя вечары. Усюды была неабходная дапамога А. Баршчэўскага, яго літаратурныя веды, паэтычны талент, каларытная асабовасць. У кастрыйніку 1964 года на чарговым спрадваздачна-выбарчым сходзе змянілі назvu на «Літаратурна-мастакае аб'яднанне «Белавежа». Яго старшынёю ізноў выбралі А. Баршчэўскага. Беларускі літаратурны рух мужнёў. С. Вагурка, А. Барскі (А. Баршчэўскі) і Я. Буршадзякаў заснавалі выдавецтва індывідуальных зборнікаў сваёй творчасці. Зараз не лічылі гэтыя факты за дасягненне. Але тады з літаб'яднаннем «Белавежа» пачаў супрацоўніцаць Клуб маладых

Выданні БГКТ шасцідзесятых гадоў. Фота У. Юзвюка

пісьменнікаў у Беластоку, зацікавіліся мясцовыя ўлады, Саюз польскіх пісьменнікаў, Саюз пісьменнікаў БССР, замежжа.

Беларуское таварыства стала сістэматычна выкарыстоўваць члену літаб'яднання ў правядзенні аўтарскіх сустрэч. Сярод іх найбольшай актыўнасцю вылучаліся Віктар Швед і Але́сь Барскі. Паводле нашай ацэнкі сустрэчы маглі таксама праводзіць Мікалай Гайдук, Янка Чыквін, Юрка Геніуш, Сакрат Яновіч, Янка Анісеровіч, а іншыя — прыматаць удзел у групавых сустрэчах. Арганізацыя аўтарскіх сустрэч займала многа часу і фінансавых сродкаў. Але ўсе мы хутка пераканаліся ў іх велізарным уздзеянні на моладзь і дарослае насельніцтва. Сярод школьнікаў найбольшай папулярнасцю карысталася паэзія В. Шведа. Успамінае ён, што за адну паездку на сустрэчы ў Бельскім і Гайнайскім паветах было прададзена 500 яго зборнікаў з аўтографамі («Ніва», 1968, № 25). Мне неаднойчы давялося бачыць паэта, акружанага групай школьнікаў. Адны чакалі аўтографы, іншыя хацелі проста пастаяць побач з паэтам. В. Швед вельмі сур'ёзна ставіўся да сустрэч і не менш эмацыйнальна іх перажывалаў. Здаецца, што ў першай палове шасцідзесятых гадоў мы недаацэньвалі ўздзеяння яго паэзіі на школьнікаў.

Сярод моладзі і дарослых аўтарытэтам быў А. Барскі з яго паэзіяй кахання, палымнай патрыятычнай беларушчынай. У яго ка-рысць дзейнічала ўсё: каларытная беларуская мова, паслядоўна

шчырыя выказванні, за якія пасля арганізатараў улады крытыка-валі, і нават знешні выгляд.

Аўтарскія сустрэчы былі сталым пунктам настаўніцкіх канфе-рэнций, школьных урачыстасцей, пленумаў і з'ездаў БГКТ. Пры нагодзе сустрэч прадаваліся выданні таварыства. Адзначаючы дзе-сяцігоддзе існавання літаб'яднання, А. Барскі сярод асноўных да-сягненняў прыгадаў 8 кніжных выданняў, 140 літаратурных ста-ронак у «Ніве» і звыш 700 аўтарскіх сустрэч з вучнямі і дарослым насельніцтвам. Зараз — абсолютная цішыня. Адны члены літаб'яд-нання прамерна выраслі, іншыя затрымаліся на высокай самаацэн-цы, а насельніцтву засталіся ўспаміны.

Іншай групай інтэлігенцыі, якая аказала на беларуское асярод-дзе становічае ўздрэяне праз выдавецтвы БГКТ, былі маладыя да-следчыкі, аб'яднаны ў навуковым гуртку таварыства. Сёння цяжка прыгадаць, як нарадзілася думка стварэння гэтага гуртка. 9 лістапада 1958 года гарадскі гуртак БГКТ (пасля аддзел) правёў з твор-чай інтэлігенцыяй нараду, у часе якой быў створаны навуковы гуртак на чале з Марыяй Якубюк. Многія энтузіясты ўзяліся за працу, але кірауніцтва гуртка і ГП аднесліся да іх з абыякавасцю. Актыўны тады Сакрат Яновіч праз год склікаў чарговае пасяджэнне, дзеля акрэслення тэрміну падрыхтоўкі навуковага зборніка. На пасяджэнні быў выпрацаваны план дзейнасці гуртка, а абавязкі сакратара ўскладзены на мяне.

Усе мы былі пачынаючымі даследчыкамі-энтузіястамі. Двац-ццаціасабовую групу падзялілі на дзве секцыі: гуманітарных і пры-родазнаўчых навук. Пасяджэнні ў секцыях аказаліся заемальнымі, плённымі і праходзілі ў вельмі зычлівай, па-сяброўску крытычнай, творчай атмасфэры. Да паловы шасцідзесятых гадоў навуковы гур-так БГКТ правёў 12 пасяджэнняў. Яго актыўнымі сталымі членамі былі: Вінцук Склубоўскі, Аляксандр Баршчэўскі, Юры Туранак, Міхась Кураш, Міхась Кандрацюк, Францішак Берніковіч, Мар'ян Пецюковіч, Васіль Белаказовіч, Люба Раманюк, Уладзімір Паўлю-чук, Ада Чэчуга, Мацей Канапацкі, Мікалай Гайдук, Ян Анацік і некаторыя журналісты «Нівы».

Кантакты з навуковым гуртком утрымлівалі вядомыя польскія даследчыкі Беласточчыны або беларускай проблематыкі: праф. Павел Кожэц, дактары Генрых Маецкі, Ежы Віснеўскі, Васіль Чэчу-га, Андрэй Барвіюк, Ежы Тамашэўскі, Эльжбета Смулка і даследчыкі з БССР. На жаль, аб нашай працы не было водгукава ад беларускай заходніяй эміграцыі, а можа мы іх не атрымлівалі.

Члены навуковага гуртка абмяркоўвалі формы дапамогі дзіця-чаму часопісу «Зорка», падборкі матэрыялаў у «Ніве» і беларускія календары, а таксама магчымасці выдання «Гадавіка БГКТ». Усе пастулаты былі аbumоўлены фінансавымі магчымасцямі таварыства, а яны не павялічваліся. Таму ўсё часцей трэба было абмяжоўвацца кароткімі апрацоўкамі, якія змяшчаліся ў беларускіх календарах.

Дасягненнем навуковага гуртка была падрыхтоўка матэрыялаў да трох выданняў: навукова-літаратурнага зборніка 1961 (у спалу-

чэнні з беларускім календаром) — 6 артыкулаў, навуковага зборніка 1964—11 артыкулаў і кніжкі для дзяцей «Мой родны кут» 1963—11 артыкулаў. Незалежна ад гэтага ў беларускіх календарах 1962—1970 гг. было апублікавана каля 65 навуковых апрацовак, многа таксама было змешчана ў «Ніве».

Прывядзём пералік выданняў ГП БГКТ у 1960 — 1969 гадах:

№	Рэдактар	Назва выдання	Год выдання	Аб'ём у стар.	Тыраж
1.	М. Кураш, В. Швед, У. Юзвюк	Навукова-літаратурны зборнік і беларускі календар на 1961 год	1960	304	6000
2.	А. Баршчэўскі, М. Кураш, У. Юзвюк	Беларускі календар на 1962 г.	1961	164	4000
3.	Л. Раманюк, В. Швед, У. Юзвюк	—“ 1963	1962	136	4000
4.	М. Лобач, Л. Раманюк, У. Юзвюк	—“ 1964	1963	152	4000
5.	С. Яновіч	—“ 1965	1964	200	5000
6.	М. Хмялеўскі	—“ 1966	1965	320	5000
7.	М. Лобач, А. Чечуга, У. Юзвюк	—“ 1967	1966	270	5500
8.	С. Яновіч	—“ 1968	1967	278	6000
9.	А. Казэл	—“ 1969	1968	400	8000
10.	Ю. Валкавыцкі, М. Хмялеўскі, У. Юзвюк	—“ 1970	1969	246	6000
11.	С. Вагурка	Дзядзька Лявон	1961	160	3000
12.	А. Барскі	Белавежскія матывы	1962	200	4500
13.	А. Чечуга, Л. Раманюк, У. Юзвюк	Мой родны кут	1963	176	5000
14.	А. Баршчэўскі, Л. Раманюк, В. Склубоўскі, У. Юзвюк	Навуковы зборнік	1964	296	1500
15.	Я. Бурш	Прамень думкі	1964	32	1000
16.	Я. Анісеровіч, А. Баршчэўскі, В. Швед	Белавежа (літаратурны альманах)	1965	321	2500
17.	В. Швед	Жыццёвыея сцежкі	1967	160	5000
18.	А. Барскі	Жнівень слоў	1968	196	4000
19.	С. Яновіч	Загоны	1969	286	2300

Выданні гэтыя агульным тыражом звыш 82 тысяч разам узятых складлі амаль 5 тысяч старонак друку (каля 250 аўтарскіх аркушаў). У падрыхтоўцы засталіся матэрыялы да чарговага літаратурнага альманаха і двух індывідуальных зборнікаў паэзіі, на выданне якіх не хапіла фінансавых сродкаў. Выдавецтву БГКТ з 1500 — 1700-тысячнага бюджету ГП прызначала каля чвэрці мільёна золотых. Найцяжэй было атрымаць згоду МУС на лімітаваны аўтарскія ганаравы. Іншыя выдатковані можна было пакрываць у рамках папулярных тады ашчаднасцей (эканоміі).

Цяжкасці складала таксама падрыхтоўка матэрыялаў да друку. Выдавецткай дзейнасцю займаліся тагачасныя кіраўнікі аддзелаў ГП — Сакрат Яновіч, Уладзімір Паўлючук і іншыя, але ў скласі на іх адказнасць я не мог з прычыны іхняй некампетэнтнасці. Пасля шасцідзесятых гадоў абодва яны закончылі вузы і перайшлі на больш цікавую працу ў рэдакцыі «Нівы». Выдавецтва ніколі не мела штатных працаўнікоў, было ў майі падпрарадковані, а я таксама валодаў мізэрным вопытам. Таму канцэпцыі выданняў стваралі мы калегіяльна ў гарачых спрэчках, часта з удзелам працаўнікоў рэдакцыі «Нівы». Пасля паволі іх реалізавалі. З вялікім задавальненнем сустрэў я прыход да працы ў ГП выпускніцы беларускай філалогіі БДУ Любы Філіпік (Раманюк), якая ў свае абавязкі кіраўніка культурна-асветнай працы змагла ўключыць дапамогу выдавецтву. Яна добра ведала беларускую, польскую і рускую мовы, што ў нашых абставінах мела вялікае значэнне. Усе тлумачэнні текстаў і іх літаратурная апрацоўка належалі ёй. Яна любіла гэту частку працы БГКТ.

З пачатку маёй работы прэзідыум ГП прадбачваў у бюджетце фінансавыя сродкі на выдавецтва, а пасля — прыстасоўваў да іх выданні. Хутка, аднак, МУС запатрабавала далучэння падрыхтаваных матэрыялаў. Уведзены былі таксама аблежавані ў атрымліванні талонаў на паперу.

Усе выданні БГКТ дзяялілі мы на дзве групы: 1) беларускія календары, 2) іншыя выданні. Першынство мелі календары, якія сталіся ўжо перыёдкай. У падрыхтоўцы да друку яны былі даволі клапатлівыя. Тагачасныя абставіны беластоцкай беларушчыны патрабавалі рыхтаваць іх як універсальныя кніжкі: для дарослых і дзяцей, адукаваных і слабапісменных, асабліва ў беларускай мове, беларусаў і чытачоў іншых нацыянальнасцей, веруючых і няверуючых, сялян і гарадскіх жыхароў. Кожная група чытачоў выказвала свае пажаданні. Таму выдавецкая камісія і рэдактары беларускіх календароў выпрацавалі універсальныя прынцып зместу, паводле якога прадбачваўся календарыум з новым і старым стылем, раздзэлы: дзяржаўных гадавін, з жыцця БГКТ, гісторычна-этнографічны, гаспадарчых парадаў, літаратуры, мясцовага фальклору і гумару.

Падрыхтоўка такой разнароднай па зместу праблематыкі патрабавала супрацоўніцтва з шырокім колам спецыялістаў. Аб бягучай гаспадарчай ці культурнай палітыцы найбольш аўтарытэтна маглі выказацца прадстаўнікі ўладаў. Пошуку ўсё новых аўтараў, а дзяякуючыя гэтаму ўдасканаленне календароў працягвалася ўсё дзе-

сяцігоддзе. Мы свядома адыходзілі ад тыповага календара, які праз год дэзактуалізаваўся і рабіўся малапрыдатным нават для БГКТ. Дзякуючы гэтаму календары да сёння актуальны.

Большасць беларускіх календароў адкрывалі вершы А. Барскага, В. Шведа або партрэты дзяржаўных дзеячаў, а пасля змяшчаліся месячныя табель-каляндары. Змяшчэнне ў ім праваслаўных і каталіцкіх святаў, асабліва ў гады канфліктаў паміж ПАРП і Касцёлам, было клапатліве. Прыйходзілася шукаць кампрамісных рашэнняў — выдзялення сакральных святаў хадзя б менш прыкметнымі шрыфтамі ці колерамі. Без адзначаных святаў насељніцтва адмаўлялася купляць календары. У 1968 і 1969 гадах выдалі табель-каляндар у форме 60-сторонкавай насыеннай укладкі, але яна аказалася малапрыдатнай.

Побач з табель-календарамі змяшчаліся гаспадарчыя парады, памятныя даты, вершы, беларускія песні, цікавыя фотаздымкі гісторычна-краязнаўчага зместу.

Устрымана адзначаліся агульнадзяржаўныя гадавіны і бягучыя палітычныя падзеі да 1969 года ўключчна. Больш увагі адводзілася рэгіональным падзеям і гадавінам СССР, у тым ліку — Каstryчніцкай рэвалюцыі, постасці У. Леніна і мясцовых удзельнікаў рэвалюцыйнага руху, незалежна ад іх рангу.

Матэрыялы аб БГКТ складаюць у большасці выданнія каліцаўёртай часткі зместу, а ў юбілейным календары на 1966 год нават дзве трэція зместу. З нагоды 5-годдзя БГКТ змешчана першае абагульненне яго дасягненняў. Выдана насыенная газета.

Цікавыя разнастайныя апрацоўкі ўвайшли ў гісторычна-краязнаўчы раздзел: беларусы ў міжваенны Польшчы, Грамада БСРГ, Студзеньскае паўстанне на Беларусі, зварот да старшыні Рады міністраў Рэчы Паспалітай, гутаркі па роднай гісторыі, этнаграфічныя даведкі і гэтак далей.

Зацікаўленне календарамі ў вісковым асяроддзі выклікалі гаспадарчыя парады або раслінаводства, жывёлагадоўлі, агародніцтве, штучных угнаеннях, кулінарыі, народнай медыцыні, рынках, але ў БГКТ нараджаліся сумненні ў іх прыдатнасці і тэндэнцыі да абмеркавання.

У раздзелах «Літаратурная частка» было змешчана на працягу дзесяцігоддзя каля 60 вершаў членаў літаб'яднання «Белавежа», у тым ліку А. Барскага — 13, В. Шведа — 11, Я. Бурша — 8, а таксама 10 апавяданняў, 3 п'есы ў дапамогу мастацкай самадзеяннасці: Ю. Геніуша «Зямля», У. Паўлючука «Конская кніжка» і Я. Чыквіна «Калі хто чужы». Апрача гэтага, Э. Гойлік скампанаваў мелодыі да 50 вершаў В. Шведа і 5 А. Барскага (1967 і 1970 гады).

Недастатковая ўвага было прысвечана мясцовому фальклору. Запісваючы песні Агаты Карпюк з Капітаншчыны, Э. Цюкша сказаў: «...такога фальклорнага багацця я яшчэ не сустракаў». З гэтых запісаў 30 песен было ўключчана ў беларускі календар 1967 года, лёс апошніх невядомы.

Па два нарысы нарыхтавалі для календароў А. Баршчэўскі:

«Хрэсціянская песні» і «Фальклор адной сям'і» і М. Гайдук: «Беларуская вусная народная творчасць Белаосточчыны» і «Беларуское въеселле на Белаосточчыне». Былі спробы этнаграфічных доследаў на базе Беларускага музея ў Белавежы У. Гацути і па знешняму ўпрыгожванню хат У. Юзвюка.

На маю думку, да найбольш вартасных апрацовак у паасобных гадавіках можна аднесці наступныя:

- 1962 — Пяць год дзейнасці БГКТ — 40 стар. Фальклор Белаосточчыны — 15 стар.
- 1963 — Зварот да старшыні Рады Міністраў — 13 стар. З гісторыі Бельска — 7 стар.
- 1964 — Праблемы Белаосточчыны, Савецкая Беларусь — 15 стар. Літаратурная частка — 40 стар.
- 1965 — Рэвалюцыйная мінуўшчына Белаосточчыны — 35 стар. Беларуска-польская культурная сувязі — 12 стар.
- 1966 — матэрыялы аб БГКТ з нагоды 10-годдзя — 215 стар.
- 1967 — 50-годдзе Каstryчніцкай рэвалюцыі і Белаосточчына — 25 стар., песні А. Карпюк — 60 стар.
- 1968 — Пастанова ВРН у Белаостоку аб працы з нацыянальнымі меншасцямі, БСРГ — 15 стар.
- 1969 — увесь календар насычаны гісторычнымі апрацоўкамі.
- 1970 — Слаўныя людзі Белаосточчыны — 20 стар., Кафедра беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта — 13 стар.

Усе тагачасныя беларускія календары маюць шматколерныя вокладкі з нацыянальнай сімволікай. Вокладка з конкурсу 1961 года А. Нікановіча засноўвалася на абстрактным жывапісе, але чарговыя — У. Карпенюка — больш спакойныя і змястоўныя. Абмежаваныя фінансавыя магчымасці БГКТ не дазвалялі ўзбагаціць графіку. На павелічэнне цаны выдання я ніколі не згаджаўся з увагі на беднасць нашых пакупнікоў. Крыніцай дзяяцей тым, што ім не хапала грошай на календар, нельга было.

Іншыя кніжныя выданні БГКТ рыхталіся з меншымі цяжкасцямі, але ўвесці іх у выдавецкі план было нялягка. Вельмі ж доўга яны рэцэнзіваліся ў МУС. Не ўсімі выданнямі і я захапляўся. Устрымана аднёсся да выдання фельетонаў «Дзядзька Ляўон» С. Вагуркі. Аўтар пісаў іх па-польску для «Нівы», там яны дапрацоўваліся і друкаваліся. Чаго цягнуць чалавека на п'едэстал, калі не прадбачвалася развіцця яго пісьменства, і нават дапамогі ў расправажы выдання?

Я не быў перакананы ў патрэбе выдання зборнічка сучаснай, не-зразумелай чытчу паэзіі «Прамень думкі» Я. Бурша. Выйшла яна як дадатак да «Нівы». З энтузіязмам адносіўся да творчасці Алея Барскага. Талент яго найхутчэй заблішчэў у паэзіі, трэба было яе выдаваць, папулярызаваць, выкарыстоўваць. Паэт, будучы моцна звязаны з роднай вёскай і беларускай культурай, выпрацаваў свой зразумелы ўсім чытчам стыль змястоўнасці і меладычнасці, усё

роўна, якой тэмы яны датычылі: юнацкага кахання, родных краёвідаў, абраянасці, жыцця мясцовага насельніцтва.

У 1962 годзе выйшаў яго першы зборнік паэзіі «Белавежскія матывы» (136 вершаў) тыражом 1500 экземпляраў, а ў 1967 годзе — другі, «Жнівень слоў» (177 вершаў) тыражом ужо 4000 экземпляраў. Абодва выданні хутка разышліся. Таму закіды апублікавання двух яго зборнікаў паэзіі, а іншых аўтараў ніводнага, не заўсёды былі апраўданы. Слабейшыя творы прызначаліся ў «Літаратурную старонку» і ў беларускія календары.

Найбольшай увагі заслугоўвала таксама тагачасная паэзія Віктора Шведа, асабліва патрыятычная і надзвычай папулярная сярод дзяцей. Яго паэзія доўга недаацэнвалася. Выданню індывідуальнага паэтычнага зборніка заўсёды не хапала, нешта перашкаджала. Здаецца, што адносіны да яго паэзіі началі мяніцца пасля моцнага заангажавання аўтара ў правядзенні БГКТ аўтарскіх сустрэч са школьнікамі, якія прымалі яго найлепш. Ставіць аўтографы В. Швед не меў на чым. Настаўнікі началі яго паэзію выкарыстоўваць у выхаваўчай працы, дзеци дэкламавалі на школьных урачыстасцях — усяму гэтаму трэба было выйсці насустрач. Але чарговасць друку пісьменнікаў акрэслівала літаб'яднанне. Яно прызнала першынство альманаха «Белавежа» № 1. Першы індывідуальны зборнік В. Шведа «Жыццёвыя сцежкі» выйшаў тыражом у 5000 экземпляраў у 1967 годзе. Быў ён прыняты чытачамі вельмі зычліва, дзякуючы традыцыйнаму ў беларускай паэзіі спалучэнню змястоўнасці, даступнасці і прастаты.

Зборныя выданні тыпу літаратурных альманахаў ці навуковых зборнікаў адыгрывалі важную ролю для пачынаючых пісьменнікаў і даследчыкаў. Пасля, аднак, кожны з іх дамагаўся выдання індывідуальнага зборніка, хаця ў многіх выпадках рукапісу БГКТ не дачакалася. Малых зборнікаў мы не хацелі выдаваць. Вырашылі, не без ўдзелу аўтараў, памяшчаць іх у калектыўныя выданні, сярод якіх адзін твор быў лепшы, другі горшы, але разам яны складалі дасягненне. Тыповым прыкладам таму стаўся першы «Літаратурны альманах» — «Белавежа» (1965 г.), у якім надрукаваны вершы, апавяданні і сцэнічныя творы дваццаці двух літаратаў і пяці жывапісцаў. Альманах заканчваюць успаміны вядомага беларускага спевака Міхася Забэйды-Суміцкага, які тады знаходзіўся ў эміграцыі ў Празе. Гартаючы гэтае звыш 300-сторонковое выданне, быццам гутарыш з яго аўтарамі.

Сціплай, але першай кніжкай БГКТ для дзяцей быў зборнік вершаў, апавяданняў, казак і-кароткіх артыкулаў «Мой родны кут», выдадзены ў 1963 годзе тыражом у 5000 экземпляраў. Зборнік складаецца з дзвюх частак. У першай змешчаны творы для дзяцей малодшага, а ў другой — старэйшага школьнага ўзросту і настаўнікаў. Папулярызavalі яго на сустрэчах у школах таксама працаўнікі адміністрацыі — інспектары і візітатар беларускай мовы Ян Канапелька.

Першым індывідуальным зборнікам прозы былі «Загоны» Сакра-

та Яновіча, адредагаваныя М. Гайдуком. На 286 старонках друку змешчаны ў ім 57 кароткіх апавяданняў, 9 пісьмаў з вёскі, а ў сапраўдніці лірычных замалёвак, і 10 дзядзькавых «соннікаў». Героі твораў — беларусы ўсходняй Беласточчыны.

Два навуковыя зборнікі, з якіх адзін выйшаў у спалучэнні з беларускім календаром на 1961 год, а другі — у 1964 годзе агульным тыражом 7500 экземпляраў, склалі 515 старонак.

У першы ўвайшлі: 40-старонковы артыкул Г. Анаціка аб БСРГ «Грамада» — перад яе рэабілітацыяй, невялікі артыкуул П. Корца аб пачатках рабочага руху на Беласточчыне, А. Баршчэўскага аб публіцыстычнай спадчыне К. Каліноўскага і аб камізме ў творчасці Я. Коласа, 70-сторонковая манаграфія У. Юзвюка «Гайнайскі павет» (частка I) і М. Гайдука аб вуснай народнай творчасці Беласточчыны. Усе мелі піянерскія характеристы. Закранутая праблематыка зараз даследавана шырэй.

Цікавыя артыкулы змешчаны таксама ў другім зборніку. Адкрывае яго артыкул на польскай мове Е. Вісьнеўскага аб засяленні ўсходняй Беласточчыны да XVII стагоддзя, змест якога мы хацелі давесці да ведама таксама польскамоўных чытачоў. Усе наступныя артыкулы на беларускай мове: В. Склубоўскага аб беларускім нацыянальным руху, Ф. Берніковіча аб беларуска-польскім супрацоўніцтве ў Студзеньскім паўстанні, П. Корца аб барацьбе крынкаўскіх гарбароў, А. Бергман аб БСРГ і газете «Наш сцяг», А. Баршчэўскага — польскія вершы Я. Купалы, У. Юзвюка — манаграфія «Гайнайскі павет» (частка II), М. Пецюковіча аб матэрыяльнай культуры Сакольшчыны, Л. Раманюк аб польска-беларускіх лексічных сувязях і, нават тэматычна не звязаны з працай БГКТ, Б. Чэчугі аб дыхальных пігментах у бесхрыбетных жывёл.

Фінансавыя магчымасці таварыства я выкарыстаў, а інтэлектуальных не змог.

Выдавецкая дзейнасць БГКТ шасцідзесятых гадоў мела яшчэ не малую перашкоду — цэнзуру. Усім вядома, што яна тады існавала і была даволі рыгарыстычнай. Але выдавецтва таварыства падлягала падвойнаму, а можа хутчэй за ўсё — патройнаму кантролю. Рыхтаваннем матэрыялаў займаліся члены рэдакцыйных калегіяў, якіх назначаў прэзідый ГП БГКТ, або рэдактары. Яны прымалі грамадскія абавязкі выхаду кніжкі. З мяне, аднак, адказнасці за ёе змест і тэрміновы выхад нікто не здышаў. Падрыхтаваныя матэрыялы дасылаліся ў МУС, дзе, не спяшаючыся, рэцэнзіваліся па некалькімі месяцаў. Рэцэнзіі ў пісьмовай форме БГКТ не атрымлівала, але калі з'яўляліся засцярогі палітычнага характару, трэба было разам з рэдактарам або самому ехаць у міністэрства, выслушаць заўвагі і паспрабаваць іх адхіліць, або ўвесці змены, якіх патрабавалі. Рэдка матэрыялы адкідаліся бездыскусійна.

Найбольш балюча ўспрыняў я забарону надрукавання ў календары на 1969 год артыкула палкоўніка Войска Польскага Яна Анаціка пад загалоўкам «Беласточчына ў першыя гады пасля вызвалення». Аўтар, вядомы дэсантнік Савецкай Арміі, а пасля

ўдзельнік станаўлення народнай улады на Беласточчыне, падрыхтавуў па нашаму заказу цікавае даследаванне, у якім паказаў спецыфічныя абставіны двухуладдзя ў 1944—1945 гадах і вынікаючыя адсоль становішча беларускай нацыянальнай меншасці. Пасля візіту ў МУС трэба было перадаць палкоўніку, што артыкул затрымліваецца, а «палкоўнік няхай займаецца сваёй партызаншчынай». Якім спосабам адмовіць у змяшчэнні даследавання? Запрасіў Я. Анаціка у ГП, разгаварыліся аб праны беларускага таварыства, якою ён цікаўіўся, але непасрэднага ўдзелу не прымаў, а пасля пераказаў непрыемную звестку. Палкоўнік крыху ўстрывожыўся і вылічыў усе часткі працы, якія дыскваліфікавалі артыкул: далучэнне Беласточчыны да Польшчы трэх месяцаў пасля капітуляцыі Германіі, двухуладдзе, ужыванне розных валют, адсутнасць дзейнасці ў гады акупацыі польскага падполля, паўсюднае школьніцтва на беларускай мове і іншае. Усё было праўдай, аб якой памятаў не толькі Я. Анацік, але ўспамінаць яе было забаронена.

Я ніяк не разумеў станоўчай ацэнкі дзейнасці БГКТ супрацоўнікамі МУС у часе нарадаў ці сустрэч, з надзвычай рыгарысцкай іх палітыкай у адносінах да выдавецтваў ў цэлым. У нацыянальных справах мы выказвалі вельмі адважныя думкі і не было шмат засцярог з боку мясцовых уладаў. Тым часам праз выдавецтва нічога нельга было праціснуць. У дыскусіі на пасяджэнні камісіі па справах нацыянальных меншасцей Ваяводскага камітэта ПАРП у Беластоку прадстаўнік МУС С. Рукат у 1969 годзе — годзе майго адыходу з БГКТ — гаварыў, што «...З усіх выдавецтваў нацыянальнаменшасных таварыстваў гэта форма дзейнасці вядзеца ўзорна ў БГКТ. Дасягненні мае яно гісторычныя. Пры вельмі скромных фінансавых магчымасцях група энтузіястаў беларускай культуры змагла выканаць вялікую працу... Мяркуючы па іх энтузіязме і энергічнай дзейнасці, праца не затрымаецца, а яшчэ пашырыцца. Адмоўных дробных хіба трагізаваць не трэба, няхай яны не перакрэсліваюць багатага дасягнення».

Крыніцы прачуленасці МУС да нашага выдавецтва крыху выявіліся ў 1967 годзе. Рэдакцыйная калегія беларускага календара, членам якой быў і я, падрыхтавала цікавы матэрыял, які нармальна трапіў да рэцэнзентаў. Аднак гэтым разам яго рэцэнзія аказалаася вельмі дрэннай і, хіба ўпершыню, даслана ў ВК ПАРП у Беластоку дзеля разгледжання закідаў на месцы. На нашае шчасце, трапіла яна ў найбольш прыхільны таварыству адміністрацыйны аддзел, якому ўмоўна БГКТ было падпрарадкована. Там мяне папярэдзілі, што не з усімі закідамі рэцэнзента яны згодны, але, відаць, ёсьць нешта да разважання. Мае адказы на адрозненныя пытанні іх не здавальнялі. Атрымаў я рэцэнзію дзеля азnamлення са зместам на месцы і падрыхтоўкі пісьмовага адказу. Перачытаючы яе некалькі разоў, у міжчасі я перапісаў рэзюме: «Хаця ГП БГКТ вельмі моцна імкнецца да выдавецкай дзейнасці, абычай гаворыцца ў пастановах V з'езда таварыства, падрыхтоўка выданняў сведчыць

як найгорш аб гэтай дзейнасці. Абычай выразна сведчыць рэцэнзіі сведчыць беларускі календар на 1967 год.

Календары ў апошнім часе з году ў год робяцца ўсё слабейшымі з пункту гледжання зместу, абычай гаворыцца сярод дзеячаў таварыства часта, але такога падбору матэрыялаў да выдання календара, як на 1967 год, — не мог прадбачыць найгоршы скептык. Рэцэнзент У. Станкевіч». (Пераклад з польскага У. Юзвюка.)

Вось так, гэта той самы старшыня ГП БГКТ Уладзімір Станкевіч, які многа добра гаворыцца ў свой час зрабіў для арганізацыі, але калі апынуўся ў іншых умовах працы, пачаў перашкаджаць непраўдзівымі ацэнкамі выданняў. Календар выйшаў, чытася сам яго ацэніць. Беларускія календары не былі з году ў год горшыя або лепшыя, усё зводзілася да магчымасці падбору матэрыялаў з улікам статутных заданняў і зацікаўлення ім чытачоў. Якраз календар на 1967 год я залічваю да ўдалых, а можа нават узорных. Непрадуманая характарыстыка, несумненна, адмоўна ўздзейнічала на атрымліванне фінансавых сродкаў на чарговыя выданні. «Бесперспектывы» адзялак працы нам аблежавалі да мінімуму. Заўсёды прыпаміналі, што выдаткованні трэба ўтрымліваць на ўзроўні папярэдняга года, а цэны на паперу, за паліграфічныя паслугі і іншыя складаныя часткі выданняў раслі. Ашчаднасці трэба было шукаць у абліжэнні ганарапараў і мастацкім афармленні, што і рэцэнзент трапна заўважыў.

Рэцэнзованнем зместу выданняў БГКТ яшчэ двойчы займалася беластоцкая цэнзура: пасля складу тэксту і перад продажам кніжкі. Мясцовыя цэнзары неяк там чыталі па-беларуску, рэдка выказвалі засцярогі, рабілі іх з ававязку, без варожасці. Затое іх дырэктор Я. Янтас увабраў у сябе да нашых выданняў усе антаганізмы, асабліва пасля апублікацыі ў «Ніве» майго артыкула «Колькі нас ёсць». Урэшце і я быў далучаны да неблаганадзейных, загадам сакратара ВК ПАРП у Беластоку В. Мікульскага аблежаваліся публікаціі маіх матэрыялаў. Ужо раней такія аблежаванні кранулы Я. Яновіча, А. Баршчэўскага і Ю. Туронка. Мяне датычылі яны аж да адыходу на пенсію. Хочацца прыгадаць дырэктару цэнзуры інтрыгі ў выдавецтве Інстытута ўдасканалення настаўніцтва ў Беластоку ў 1974 годзе, якое давялося мне арганізаваць, а пасля ў часе паспешлівай падрыхтоўкі матэрыялаў для ГП Польскага географічнага таварыства, з'езд якога ў 1981 годзе адбыўся ў Беластоку.

Водгукі абы выдавецтве БГКТ былі прыхільныя. Змяшчаліся яны ў «Ніве», «Газэце Бялостоцкай», «Вспулчэснасці», «Літаратуры і мастацтве» і іншых часопісах. Было яно на Беласточчыне з'явіць новай, нечаканай, бесканкурэнтнай. Прыхільна выказваліся абы ім таксама прадстаўнікі мясцовых уладаў. Іх пастулаты лепшага пісання выданняў, павелічэння на выдавецтва фінансавых сродкаў, штатных працаўнікоў, апекі волытвых выдавецтваў краіны, і нават падпісвання з аўтарамі артыкулаў уступных пагадненняў (з матэрыялаў Камісіі па справах нацыянальных меншасцей ВК ПАРП у Беластоку ў 1969 г.) — усё гэта ўспрыняў я асабіста вельмі сардеч-

на, незалежна ад дробных заўаг. Выказванні гэтыя разумеў як выраз змененай і ўзгодненай выдавецкай палітыкі ўладаў. Таму, абапіраючыся на матэрыялы з пасяджэння нацыянальнай камісіі, падрыхтаваў на апошніе сваё пасяджэнне навуковага гуртка, якое адбылося 22 мая 1970 года, расшыраныя прапановы ў напрамку здзяйснення выказаных пастулатаў. Пропанаванае ўвядзенне падпісання з аўтарамі дамоўленасцяў на публікацыі, магчымасць прыняцця ў выдавецтва штатных працаўнікоў было нечым зусім новым, вельмі карысным. Але прысутны на пасяджэнні навуковага гуртка новы сакратар ГП БГКТ Янка Зенюк успрыняў прапановы без энтузіазму, нават з нервовасцю. Песімізм гэты мяне раззлаваў. Дагэтуль нікто такой дапамогі выдавецтву не абязаў. Пастулаты і абяцанні былі, але ў паводзінах уладаў нічога не змянілася. Мяне да выбару М. Самоціка на штатнага старшыню ГП, да таварыства не цягнула.

Не ацэньваючы выданняў БГКТ як нейкіх шэдэўраў, я таксама ў навагодній гутарцы з журналісткай «Нівы» Верай Лейчук выказаўся ў 1967 годзе, што «...на выдавецтвы абавіраеца наш кнігаабмен з БССР, наш аўтарытэт у краіне. А роля іх для будучых пакаленняў ужо проста бясцэнная». Думку гэтую я і цяпер падтрымліваю.

Асаблівых цяжкасцей з продажам сваіх выданняў БГКТ не мела, нават без удзелу «Дома кнігі» як манапаліста гандлю кніжкай. Продажам зімаліся дзеячы і працаўнікі таварыства. Не маглі мы ўладкавацца на рынку БССР. Ведалі вялікае зацікаўленне нашымі выданнямі. Завезеныя туды беларускія календары праста вырывалі з рук або ўтваралася чарга за пазычэннем. Аднаму толькі Гандлёваму прадстаўніцтву СССР у Варшаве ў іх імпарце нешта перашкаджала: адзначэнне ў календары уме царкоўных і касцёльных святаў, звесткі аб індывидуальнай сельскай гаспадарцы, сімволіка вокладкі і гэтае далей.

Ад выдавецкай дзейнасці і апублікованых матэрыялаў у шасцідзесятых гадах нікто не разбегаецца. Не заўсёды аўтары здабывалі нават прызнанне. Выгадней было не ангажавацца і чакаць лепшых часоў. У такіх абставінах трэба было мець не толькі ахвярнасць, але сапраўды памяшанне ў галаве, каб паўжыцца займацца выдавецкай дзейнасцю на беларускай мове.

Mihaś Hmialeŭski

Паклонімся адышоўшым ад нас

Нашае беларуска-грамадскае культурнае таварыства адыграла велізарную гістарычную ролю на Беласточыне ў паўстрыманні заўладу беларускасці. Рознымі формамі дзейнасці, асабліва культурна-асветніцкай, неаднойчы будзіла і ўмацоўвала нацыянальную беларускую свядомасць.

У гэтым заслуга нашага былога і сёняшняга актыву і тых, якія ўжо адышли ад нас назаўсёды і якія былі падзвіжнікамі беларускай справы. Перад імі схіляем мы нізка свае галовы з думкай, каб памяць аб іх была незабытая.

Называючы прозвішчы некаторых, помнім аб усіх памершых нашых дзеячах, якія ўнослі свой пасільны ўклад у развіццё БГКТ:

Янка Азябла
Васіль Літвінчук
Анна Амбражэй
Уладзімір Аніська
Яўген Аўгустынчык
Уладзімір Артэмюк
Пётр Анапюк
Пётр Бадавец
Міхась Баравік
Ілья Бернат
Якуб Базылюк
Янка Вішанка
Надзяя Вяршкова
Кастусь Грыц
Янка Грыцук
Аляксандр Дзерманскі
Васіль Дзун
Аляксей Казёл
Аляксандр Каліноўскі
Піліп Кізевіч

Яраслаў Кастыцэвіч
Сяргей Крэйза
Уладзімір Карпенюк
Аляксей Карпюк
Антон Кавальчук
Мікола Калядка
Якуб Куршэль
Васіль Літвінчук
Пётр Ластаўка
Язэп Маркоўскі
Расціслаў Мадзалеўскі
Аляксандр Рафаловіч
Віктар Рудчык
Пётр Стасевіч
Анастасія Трапак
Сяргей Філіпюк
Кастусь Хлябіч
Аляксандр Харкевіч
Арцём Чыквін
Шымон Шыманюк

PODSEKRETARZ STANU
W MINISTERSTWIE KULTURY I SZTUKI
Michał Jagiełło
BMN/153/95

Zarząd Główny
Białoruskiego Towarzystwa
Społeczno — Kulturalnego
w Białymstoku

Szanowni Państwo, Darahija Siabry!

W związku z przypadającym w 1996 roku Jubileuszem powstania Waszego Towarzystwa składam tą drogą najserdeczniejsze gratulacje i najlepsze życzenia wielu następnych dziesięcioleci owocnej działalności na rzecz mniejszości białoruskiej w Polsce.

W pełni doceniane są wysiłki działaczy BTS-K mające na celu rozwój kultury w środowisku Białorusinów, obywateli Rzeczypospolitej Polskiej. Wzajemne oddziaływanie na siebie kultur obu narodów stanowi dziedzictwo kulturowe naszej wspólnej Ojczyzny.

Życzę wszystkim członkom BTS-K, a za Waszym pośrednictwem wszystkim zamieszkałym w Polsce Białorusinom wielu sukcesów w dziele zbliżania kultur naszych narodów oraz wszelkiej pomyślności w życiu osobistym.

*Z poważaniem
Michał JAGIELŁO*

Дарагія сябры!
Шаноўныя нашы браты і сёстры!

Прыміце шчырыя віншаванні з нагоды юбілею заснавання Беларускага грамадска-культурнага таварыства ў Польшчы.

Чатыры дзесяцігоддзі таварыства дастойна нясе высокую місію захавання нацыянальнай беларускай адметнасці, любові ў сваіх сэрцах і думах да беларускай мовы, песні, да сваёй Бацькаўшчыны.

Самаахвярная праца сяброў таварыства і яго Галоўнага праўлення пакідае на пройдзеным шляху адметныя вехі: шырокую папулярнасць і прэстыжнасць здабылі фестывалі беларускай песні, Беларускі музей у Гайнавіцы набывае аўтарытэт значнага і цікавага культурнага цэнтра, неад'емнай традыцыяй грамадскага жыцця сталі святы беларускай культуры, аб высокім творчым патэнцыяле беларускага асяроддзя сведчаць літаратурныя выданні.

Сардэчна жадаю таварыству ўмацавання добрых традыцый, асабістага шчасця, здароўя і дабрабыту яго непахісным сябрам, дзялішых поспехаў у высакароднай справе носьбітаў і здзяйсняльнікаў ідэі духоўнага яднання беларусаў свету.

*Міністр культуры
i друку Рэспублікі Беларусь
А. БУТЭВІЧ*

WOJEWODA BIAŁOSTOCKI

Białoruskie Towarzystwo
Społeczno-Kulturalne
Zarząd Główny
w Białymstoku

Czterdziestolecie działalności Białoruskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego skłania do wyrażenia szczególnego uznania i szacunku wszystkim, którzy swoją pracą społeczną uzyskali znaczący dorobek w upowszechnianiu kultury białoruskiej w Polsce.

Różnorodne formy działań Towarzystwa są wyrazem troski o zachowanie tożsamości mniejszości białoruskiej. Wielostronna działalność sprzyja szlachetnej idei umacniania polsko-białoruskich związków kulturalnych i społecznych. Praca Towarzystwa dodała nomych barw wielokulturowemu obliczu Białostocczyzny.

Gratulując dotychczasowych osiągnięć serdecznie życzę Białoruskiemu Towarzystwu Społeczno-Kulturalnemu wielu nowych sukcesów, satysfakcji z działalności społecznej oraz wszelkiej pomyślności.

*Wojewoda Białostocki
dr Andrzej GAJEWSKI*

KURATORIUM OSWIATY
15-950 BIAŁYSTOK
ul. Rynek Kościuszki 9

Szanowny Pan
Jan Syczewski
Przewodniczący Zarządu Głównego
Białoruskiego Towarzystwa
Społeczno — Kulturalnego

Doceniając osiągnięcia Białoruskiego Towarzystwa Społeczno — Kulturalnego w zakresie krzewienia i rozwoju oświaty, amatorskiego ruchu artystycznego, działalności literackiej, wydawniczej i integracyjnej środowiska Polaków i Białorusinów na Białostocczyźnie składam na ręce Pana Przewodniczącego z okazji 40-lecia istnienia Towarzystwa wyrazy uznania i podziękowania.

Gratulując dotychczasowych dokonań życzę jeszcze większych sukcesów w następnych latach.

*Lączę wyrazy szacunku
kurator Oświaty
mgr Tadeusz KALUTA*

Саюз палякаў
Беларусі

Związek polaków
na Białorusi

Белоруское Товарищество
Соцiale — Kulturalne
w Białymstoku

Z okazji Jubileuszu 40-lecia działalności Waszego Towarzystwa pragnę tą drogą złożyć serdeczne gratulacje za całokształt pracy skierowanej na utrzymanie tożsamości narodowej i kulturalnej. Wyrażam przekonanie, że wieloletnia działalność Towarzystwa i jej członków pozwoliła na rozwój życia społeczno-kulturalnego Białorusinów zamieszkujących Białostoczyznę, a twórczy mecenat nad zespołami ruchu artystycznego zaowocował pasmem sukcesów.

Zycząc dalszego zapału w tej szlachetnej misji deklarujemy dalszą współpracę Wojewódzkiego Ośrodka Animacji Kultury w dziedzinie upowszechniania wartości kultury białoruskiej w myśl tezy: "Godności i tożsamości nie można kupić, trzeba ją mieć".

Dyrektor
Wojewódzkiego Ośrodka Animacji Kultury
mgr Kazimierz Maksymilian Derkowski

Przewodniczący Zarządu Głównego
Białoruskiego Towarzystwa
Społeczno-Kulturalnego
w Białymstoku

Pan JAN SYCZEWSKI

Wielce Szanowny Panie Janie!

Już od dwóch lat Związek Polaków na Białorusi współpracuje z Towarzystwem Społeczno-Kulturalnym w Białymstoku.

Bardzo wysoko cenimy współpracę z BTKS, przewodniczącym którego jest Pan.

Cieszą nas jej wyniki — wspólnie zorganizowane Konferencje «Droga ku wzajemności» i Festywale Piosenki Polskiej i Białoruskiej.

Kontakty między naszymi organizacjami po obu stronach granicy, sprzyjają zacieśnieniu więzów i zrozumienia nie tylko między naszymi bratnimi narodami, ale i oboma krajami — Polską i Białorusią.

Z okazji zbliżającej się 40-tej rocznicy założenia Białoruskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego w Białymstoku, życzymy Wam dalszych sukcesów i osiągnięć w dziele odrodzenia języka i kultury białoruskiej, oraz służenia swemu narodowi.

Z wyrazami głębokiego szacunku

PREZES
Związk Polaków na Białorusi
Tadeusz GAWIN

Zarząd Miasta
Hajnowka

Pan
Jan Syczewski
Przewodniczący Zarządu Głównego
BTSK

Na Pana ręce składamy najserdeczniejsze życzenia z okazji 40 Rocznicy założenia Białoruskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego w Białymstoku.»

Zyczymy dalszych osiągnięć w dziedzinie inspiracji i organizacji życia społecznego i kulturalno-oświatowego białoruskiej mniejszości narodowej oraz sukcesów w jednoczeniu wszystkich Polaków.

Przewodniczący
Rady Miejskiej
mgr inż. Jakub Ostapczuk

Burmistrz
mgr Jadwiga Rudzińska-
Patejuk

WÓJT GMINY
Hajnówka

Zarząd Główny
Białoruskiego Towarzystwa
Społeczno-Kulturalnego
w Białymstoku

Z okazji 40-tej rocznicy założenia Białoruskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego w imieniu Zarządu i Rady Gminy w Hajnówce oraz swoim przesyłam Państwu serdeczne gratulacje i najlepsze życzenia.

40-letnia działalność Białoruskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego zostawiła trwały dorobek w życiu społeczno-kulturalnym, artystycznym i oświatowym oraz w ogromny sposób wpłynęła na świadomość białoruskiej mniejszości narodowej w Polsce.

My, mieszkańców Gminy Hajnówka dostrzegamy i cenimy wielką rolę inspiratorską i organizacyjną Towarzystwa Białoruskiego w bogatej działalności artystycznej, w organizowaniu i szerzeniu oświaty białoruskiej oraz pielęgnowaniu regionalnych tradycji.

Praca Państwa w ogromnym stopniu przyczyniła się do konsolidacji mniejszości białoruskiej oraz mobilizuje do kultywowania i pielęgnowania chlubnych kart historii narodu białoruskiego.

Deklarujemy jednocześnie, że w miarę naszych możliwości będziemy zawsze wspierać Państwa działalność na rzecz mniejszości białoruskiej w Polsce, zarówno od strony organizacyjnej, jak i finansowej.

WOOJT GMINY
inz. Olga Rygorowicz

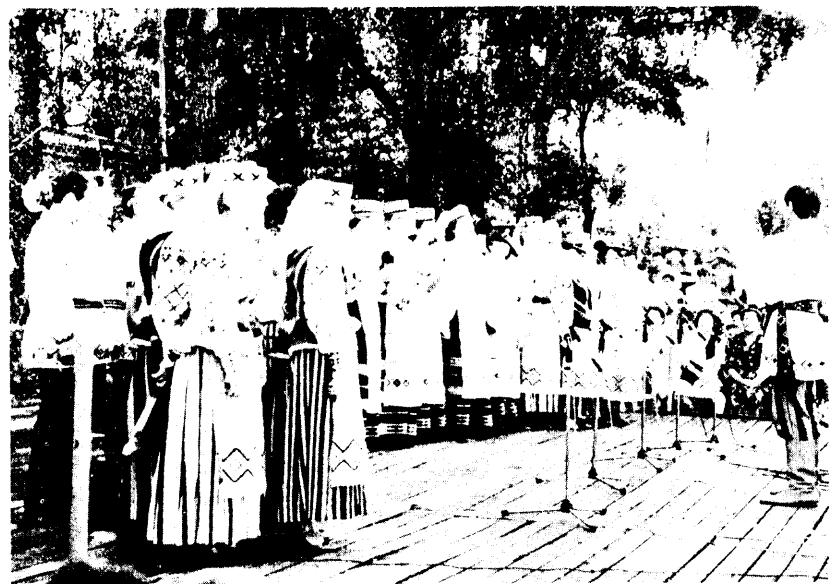
Прэзідыму, Галоўнаму праўленню, дзеячам і ўсім членам Беларускага грамадска-культурнага таварыства ў Польшчы з нагоды 40-годдзя яго існавання найлепшыя пажаданні многіх поспехаў і цікавых мерапрыемстваў, спрыяльных умоў і людзей у далейшай дзейнасці з падзякай за шматгадовае супрацоўніцтва.

Дырэкцыя, настаўнікі і вучні
Бельскага беларускага ліцэя

Янка Сычэўскі

Летапіс дзейнасці БГКТ у 1994 — 1995 гадах

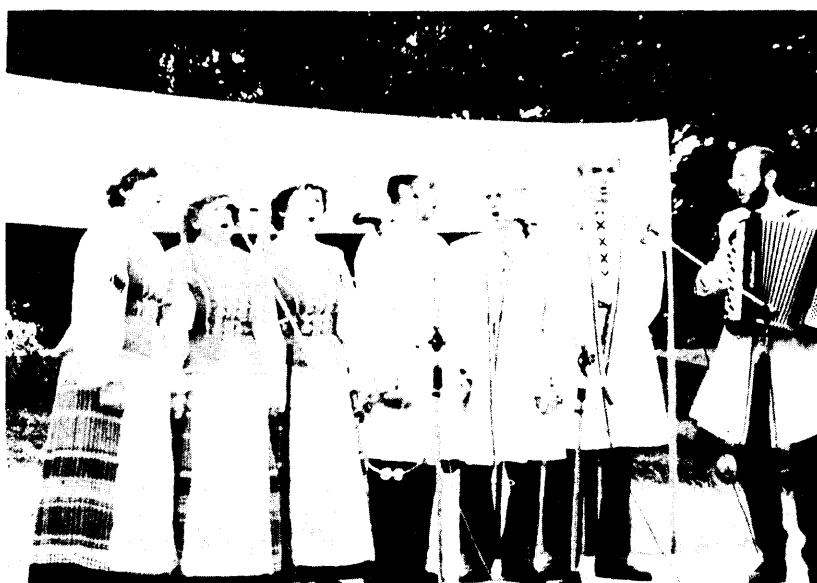
- 26.05.1994 У БГКТ адбылася сустрэча старшыні ГП з А. Баршчэўскім, М. Хмялеўскім і У. Юзвюком па абмяркаванню ма-тэрыялаў у календар на 1995 год.
- 29.05. У вёсцы Свінары каля Нараўкі адбылося Беларускае народнае свята. Выступілі калектывы з Крынак і Ляўкова Старога, а таксама школьныя калектывы з Нараўкі і Крынак.
- 4.06. II міжнародная (польска-беларуская) навуковая канферэнцыя «Дарога да ўзаенасці» адбылася ў Гродне.
- 5.06. У гродзенскім драматычным тэатры прайшоў урачысты канцэрт II Фестывалю польскай і беларускай песні «Беласток — Гродна», арганізатарамі якога з'яўляліся БГКТ і Саюз паліякаў на Беларусі. Выступілі беларускія выканаўцы з Польшчы і польскія выканаўцы з Беларусі (разам больш за 300 асоб).
- 8.06. У горадзе Лапы адбылася абласная сустрэча рэгіянальных таварыстваў, на якой гаварылася між іншым аб супрацоўніцтве гэтага грамадскага руху з таварыствамі нацыянальных меншасцей. Удзельнічаў у сустрэчы старшыня ГП БГКТ.
- 9.06. I Цэнтральны агляд абрарадавых праграм у выкананні беларускіх фальклорных калектываў з Беласточчыны адбыўся ў Нарве.
- 11.06. Хор гарадскога аддзела БГКТ у Беластоку выступіў на ваяводскім аглядзе «У пошуках фальклору», які адбыўся ў Нараўцы.
- 12.06. У беластоцкім кафедральным праваслаўным саборы св. Міколы адбылася ўрачыстая літургічная інаўгурацыя працы Праваслаўнага ардынарыйнага Войска Польскага. Прымалі ўдзел прадстаўнікі ГП БГКТ.
- 15—18.06. У 1-ым Міжнародным фестывалі фальклору ў Пінску прынялі ўдзел 3 самадзейныя беларускія калектывы з Беласточчыны: «Маланка» з Бельска Падляскага, «Цаглінкі» з Ляўкова Старога і калектыв з Гарадка.
- 17.06. Канцэрт 3 калектываў з Беласточчыны (удзельнікаў 1-га Міжнароднага фестывалю фальклору на Беларусі) у калгасе Лабча, што на Піншчыне.
- 20.06. Прадстаўнікі ГП сустрэліся з членамі дэлегацыі самаўрадавых дзеячаў з Беларусі.
- 21—22.06. Старшыня ГП прыняў удзел у варшаўскай сустрэчы прадстаўнікоў арганізацый нацыянальных меншасцей, якую арганізаваў Хельсінскі камітэт і якая была прысвечана

Беларускае свята ў Чаромсе ў 1994 годзе. Фота С. Грынявіцкага

- справам юрыдычных вырашэнняў правоў меншасцей у Польшчы.
- 26.06. У беластоцкім амфітэатры адбылося Свята беларускай культуры, у якім браўлі ўдзел 12 калектываў з Беласточчыны, калектыв «Калі ласка» з гарадскога Дома культуры ў Лідзе, а таксама беларускія пісьменнікі і паэты.
- 28.06. Сустрэча прадстаўнікоў ГП БГКТ з Генеральным консулам Рэспублікі Беларусь у Беластоку з нагоды набліжэння 50-ай гадавіны з дня вызвалення Беластока Чырвонай Арміяй ад нямецкіх захопнікаў.
- У Беларускім ліцэі ў Бельску Падляшскім адбылося пасяджэнне арганізацыйнага камітэта з'езда выпускнікоў і ўрачыстага святкавання юбілею 50-годдзя ліцэя, у якім прымаў удзел старшыня ГП БГКТ.
- 6.07. Сустрэча прадстаўнікоў ГП з новым бургамістром г. Гайнаўка — Ядвігай Рудзінскай-Патэюк па справах супрацоўніцтва ў галіне развіцця беларускай асветы і культуры.
- Сустрэча прадстаўнікоў ГП з актывам гайнаўскага аддзела БГКТ у справе арганізацыі Беларускага народнага свята ў Гайнаўцы.
- Сустрэча прадстаўнікоў ГП з войтам гміны Белавежа па справе арганізацыі беларускага свята Купалля ў гэтай мясцовасці.

- 8.07. У памяшканні ГП БГКТ адбылася сустрэча прадстаўнікоў ГП (В. Ласкевіч, Я. Сычэўскі, М. Хмялеўскі, П. Прышчэпка) з паслом Рэспублікі Беларусь у Польшчы Георгіем Таразевічам. У размовах прымай удзел генеральны консул РБ у Беластоку Ігар Хадасевіч. Размовы датычыліся дзейнасці БГКТ, яго проблем і развіцця беларускай культуры ў Польшчы.
- 9.07. ГП БГКТ пры супрацоўніцтве войта гміны Белавежа арганізавалі ў Белавежы беларускае свята Купалле. Прымала ўдзел 16 мастацкіх калектываў з Беласточчыны і 4 замежных калектывы з Рэспублікі Беларусь у прысутнасці каля 8 тысяч гледачоў. На Купалле прыехалі міністр замежных спраў Рэспублікі Беларусь Пётр Краўчанка, пасол Рэспублікі Беларусь у Польшчы Георгій Таразевіч, наменік міністра культуры і мастацтва Польшчы — Міхал Ягела.
- 14.07. Сустрэча прадстаўнікоў ГП з дырэкторамі гміннага асяродка культуры ў Чыжах па справе правядзення канцэрта калектыву «Музыкі» з Гродна ў вёсцы Курашэва, а таксама арганізацыі ў Клейніках Беларускага народнага свята. Сустрэча з войтам гміны Гайнайука па справе падрыхтоўкі Беларускага народнага свята ў Старым Беразове. Сустрэча з войтам гміны Белавежа з мэтай ацэнкі беларускага свята Купалля.
- 16.07. У вёсцы Курашэва адбыўся канцэрт мастацкага калектыву «Музыкі» з Гродна.
- 17.07. У вёсцы Старое Беразова, што на Гайнайушчыне, адбылося Беларускае народнае свята. Выступілі 4 самадзейныя калектывы з Беласточчыны і калектыв «Музыкі» з Гродна.
- 24.07. У мясцовасці Чаромха адбылося Беларускае народнае свята, у якім выступілі 6 самадзейных калектываў з Беласточчыны і калектыв «Чарнінчак» з Чарнёўцаў, што на Беларусі.
- Беларускае народнае свята адбылося ў мясцовасці Орля. З канцэртам выступіла 7 мастацкіх самадзейных калектываў з Беласточчыны і калектыв з Рэспублікі Беларусь.
- 27.07. У Пасольстве Рэспублікі Беларусь у Варшаве адбылася дыпламатычная сустрэча з нагоды народнага свята Беларусі, у якой удзельнічалі прадстаўнікі ГП БГКТ.
- 31.07. У вёсцы Даши, што ў Кляшчэлеўскай гміне, адбылося Беларускае народнае свята. Выступіла 7 самадзейных калектываў з Беласточчыны.
- Беларускае народнае свята адбылося ў Сямяцічах. Выступіла 5 мастацкіх самадзейных калектываў з Беласточчыны.
- 7.08. Беларускае народнае свята адбылося ў амфітэатры ў Гай-

Калектыв «Чыжавяне» на Беларускім свяце ў Клейніках. Фота С. Грыневіцкага

- наўцы. У канцэрце прымалі ўдзел 6 самадзейных калектываў з Беласточчыны і 2 калектывы з Беларусі: хор народнай песні «Залессе» і эстрадны калектыв «Крынічка». Беларускае народнае свята адбылося ў амфітэатры ў Бельску Падляшскім у выкананні тых самых калектываў, што ў Гайнайуцы.
- 11.08. Інтэрв'ю старшыні ГП аб дзейнасці БГКТ для часопіса «Хроніка».
- Сустрэча прадстаўнікоў ГП з войтам гміны Нарва па справе арганізацыі Беларускага народнага свята ў гэтай мясцовасці.
- 14.08. У вёсцы Клейнікі, што ў Чыжоўскай гміне, адбылося Беларускае народнае свята, на якім выступіла 11 беларускіх самадзейных калектываў з Беласточчыны.
- 18.08. Сустрэча з дырэкторам «Ваяводскага асяродка анімацыі» культуры — Казімежам Дэркоўскім у справе канцэртавага фестывалю «Беларуская песня -95» і новых магчымасцей яго спансіравання.
- 20.08. Адбылося пасяджэнне арганізацыйнага камітэта IV з'езда выпускнікоў і святкавання юбілею 50-годдзя Беларускага агульнаадукатыўнага ліцэя ў Бельску Падляшскім, у якім прымай ўдзел старшыня ГП БГКТ.
- 21.08. У Доме культуры ў Міхалове адбылося Беларускае народ-

нае свята з удзелам 7 мастацкіх самадзейных калектываў з Беласточчыны і калектыву «Фэст» з Баранавіч.

Беларускае народнае свята ў выкананні гэтых самых калектываў, што ў Міхалове, адбылося ў амфітэатры ў Гарадку.

24.08. Адбылася паездка дэлегацыі ГП ў Гродна і Мінск. Праводзіліся размовы ў міністэрствах і грамадскіх арганізацыях па справах культуры, асветы, пабудовы Беларускага музея ў Гайнаўцы і юбілею 50-годдзя Беларускага ліцэя ў Бельску Падляшскім.

28.08. У Нарве адбылося Беларускае народнае свята, у якім узялі ўдзел 6 мастацкіх самадзейных калектываў з Беласточчыны і мясцовыя дзіцячыя калектывы.

3.09. Нямецкае тэлебачанне з горада Калоніі прыгатавала перадачу аб беларускай нацыянальнай меншасці ў Польшчы. Выкананы здымкі ў Козліках, Рыбалах, Канюках, а таксама здымкі з працы хору БГКТ у Беластоку і эстраднага калектыву «Рэаль».

6.09. Размова прадстаўнікоў ГП з дырэктарам фірмы «Пронар» у Нарве аб арганізацыі і фінансаванні II агульнапольскага фестывалю «Беларуская песня - 95».

7.09. Сустрэча прадстаўнікоў ГП з войтам гміны Гайнаўка прысвечана падвядзенню вынікаў сезона беларускай культуры ў Гайнаўскай гміне.

9.09. У памяшканнях ГП адбылася прэс-канферэнцыя, прысвечаная 50-годдзю Беларускага ліцэя ў Бельску Падляшскім. У канферэнцыі прынялі ўдзел прадстаўнікі дырэктыві, выпускнікоў, аргкамітэта і ГП БГКТ.

10.09. У памяшканнях ГП адбылася пасяджэнне презідыума Галоўнага праўлення БГКТ, на якім ацэньвалася культурна-асветная дзейнасць таварыства, абмяркоўваліся справы пабудовы Беларускага музея ў Гайнаўцы і справы беларускай асветы і школьніцтва на Беласточчыне.

18.09. Хор гарадскога аддзела БГКТ з Беластока выступіў з канцэртам у Новым Двары.

24—25.09.IV з'езд выпускнікоў і ўрачыстасці 50-годдзя Беларускага ліцэя адбыліся ў Бельску Падляшскім /набажэнства; адкрыццё мемарыяльнай дошкі, прысвечанай былому дырэктару Я. Кастыцэвічу, выступленні гасцей, канцэрт у выкананні эстраднага калектыву «Сябры» з Мінска, хору БГКТ з Беластока, хору «Васілёчкі» і гурту «Маланка» з Бельска Падляшскага/.

26.09. Пасяджэнне арганізацыйнага камітэта 1-ай Алімпіяды беларускай мовы ў Польшчы, суарганізатарам якой з'яўляецца ГП БГКТ.

Хор Гайнаўскага Дома культуры (1994). Фота С. Грынявіцкага

4.10. Сустрэча прадстаўнікоў ГП з загадчыкам гарадскога аддзела культуры ў Беластоку — Янінай Чыжэўскай па справе будынка на вуліцы Варшаўскай, 11 і дафінансавання мерапрыемстваў, запланаваных БГКТ на 1995 год.

8.10. Пасяджэнне Камісіі культуры Галоўнага праўлення па справе плана дзейнасці БГКТ у галіне культуры на 1995 год.

17.10. Прадстаўнікі ГП узялі ўдзел у метадычнай канферэнцыі настаўнікаў беларускай мовы, якая адбылася ў Беларускім музее ў Гайнаўцы. Пазнаёмілі яны настаўнікаў з умовамі школьных конкурсаў, запланаваных на новы навучальны год.

У Беларускім ліцэі ў Бельску Падляшскім адбылося падвядзенне вынікаў урачыстасцей IV з'езда выпускнікоў і юбілею 50-годдзя школы, у якім прынялі ўдзел прадстаўнікі ГП.

21.10. У вёсцы Ляшукі адбылося пахаванне настаўніка, дзеяча БГКТ, члена калектыву «Цаглінкі», Аляксандра Харкевіча. Прысутнічалі прадстаўнікі ГП БГКТ.

25—28.10. У Белавежы адбылася II канферэнцыя двухбаковай камісіі міністэрстваў адукацыі Польшчы і Беларусі па справе навучання беларускай мове ў школах на Беласточчыне. У канферэнцыі прынялі ўдзел Тамара Русачык і Янка Сычэўскі.

- 28.10. У БГКТ адбылася ўрачыстая вечарына з нагоды Дня пенсіяnera. З віншаваннямі і кароткімі дакладамі выступілі: Я. Сычэўскі, У. Юзвюк, У. Петручук і В. Швед.
- 4.11. Сустрэча прадстаўнікоў ГП з калектывам «Тынявічанкі» па справе выканання касцюмаў і святкавання юбілею ў 1995 годзе.
- 6.11. У памяшканнях ГП адбылося пленарнае пасяджэнне БГКТ, прысвеченое падвядзенню вынікаў дзейнасці ў 1994 годзе і планам на 1995 год. У пасяджэнні прынялі ўдзел войты гмінаў, бургаміstry гарадоў, намеснік презідэнта горада Беластока — Марэк Казлоўскі і дырэктар «Ваяводскага асяродка анимацыі культуры» — Казімеж Дэркоўскі.
- 7.11. ГП у паразуменні з бельскімі школамі арганізавала ў Бельскім Доме культуры 2 канцэрты для дзяцей і школьнай моладзі ў выкананні калектыву «Журавачка» з фундацыі «Дзеци ў бядзе» з Мінска.
- 10—11.11. Старшыня ГП удзельнічаў у сустрэчы лідэраў нацыянальных меншасцяў у Хельсінскім камітэце ў Варшаве, прысвечанай праекту закона аб нацыянальных меншасцях у Польшчы.
- 12.11. У Бельскім Доме культуры адбылася ўрачыстасць юбілею 30-годдзя хору «Васілёчкі» з удзелам прадстаўнікоў ГП.
- 17—19.11. Трэці агляд мастацкіх дасягненняў нацыянальных меншасцяў у Доме культуры «Арсус». На аглядзе выступілі калектыв з Гарадка і эстрадны калектыв «Рэаль».
24. 11. У Пасольстве Рэспублікі Беларусь у Варшаве адбылася сустрэча прадстаўнікоў беларускіх грамадскіх арганізацый са Старшыней Вярхоўнага Савета — Мечыславам Грыбам.
- 4.12. Выкананне здымкаў групай Польскага тэлебачання ў Тыневічах Вялікіх да фільма аб Калядах і каляйдных святах.
- 6.12. Сустрэча прадстаўнікоў ГП з новым куратаром асветы — Ежы Калютай па справах навучання беларускай мове. Сустрэча прадстаўнікоў нацыянальных меншасцей з намеснікам міністра культуры і мастацтва Міхалам Ягелам і дырэктарам Бюро па справах нацыянальных меншасцей Ежы Бісякам па справе дафінансавання культуры меншасцей у 1995 годзе.
- 18—29.12. На курсах дзеячаў мастацкай самадзейнасці, арганізаваным таварыствам «Радзіма» ў Мінску, удзельнічалі: Свентахоўская з Тынявіч, Саевіч з Нараўкі, В. Грыка з Ляўкова і Т. Кердэлевіч з Чаромхі.
- 26—28.12. Візіт дэлегацыі ГП у Мінску і Гродне па справе дапамогі ўлад Рэспублікі Беларусь у пабудове Беларускага музея, дасканалення настаўнікаў беларускай мовы, запрашэння гасцей на Фестываль «Беларуская песня - 95».

Артыстычныя сустрэчы Беласток — Гродна ў Беластоку. Фота С. Грынявіцкага

1995 год

- 3.01. Сустрэча старшыні ГП з групай «Дзеци Чарнобыля» з Беларусі.
- 12.01. У пачатковай школе № 6 у Гайнавіцы адбыўся раённы агляд дэкламатарскага конкурсу «Роднае слова» для дзяцей.
- 18.01. Раённы агляд дэкламатарскага конкурсу «Роднае слова» адбыўся ў Бельскім доме культуры.
- 19.01. Цэнтральнае тэлебачанне з Варшавы выконвала здымкі да фільма аб беларусах у Польшчы ў часе набажэнства і свячэння вады ў Драгічыне над Бугам. Присутнічалі Янка Сычэўскі і Юрка Баена.
- 20.01. Цэнтральны агляд дэкламатарскага конкурсу «Роднае слова» адбыўся ў Бельскім доме культуры. Удзел у ім брала 46 чалавек. Вечарам у клубе БГКТ у Беластоку варшаўскае тэлебачанне выканала здымкі хору БГКТ, а таксама калектываў «Рэаль» і «Ас».
- 21.01. Цэнтральнае тэлебачанне з Варшавы выконвала ў БГКТ чарговыя здымкі да фільма аб беларускай меншасці ў Польшчы.
- Навагодняя ёлка для праваслаўных дзяцей адбылася ў па-

- мяшканнях БГКТ. Навагодня ёлка ў БГКТ адбылася для групы старэйшых дзяцей. Вечарам у БГКТ адбылася дыскатэка для беларускай моладзі.
- 22.01. Здымкі да фільма варшаўскае тэлебачанне выканала ў беларускага разъбяра Уладзіміра Наўмюка ў вёсцы Канюкі.
- 23.01. ГП БГКТ атрымала паведамленне ад управы камунальнай маёmacці, якое, адклікаючыся на пастанову гарадской са-маўправы, абавязвала ГП да перадачы будынка па вул. Варшаўскай, 11, не прапануючы нічога ўзамен.
- 27.01. Прадстаўнікі ГП правялі размовы з архіепіскапам Савай, запрасілі яго на II фестываль «Беларуская песня - 95», злажылі пажаданні ў сувязі з днём імянінаў.
- 29.01. Раённы агляд фестывалю «Беларуская песня - 95» адбыўся ў Дуброве Беластоцкай. Перад усімі царквамі ў Беластоку збіralіся подпісы пад пратэстам супраць крыўднай для БГКТ пастановы гарадской самаўправы ў справе перадачы будынка па вул. Варшаўскай, 11. Збор подпісаў працягваўся яшчэ 3 дні ў сядзібе БГКТ. Пад пратэстам падпісалася больш за 3,5 тысячи жыхароў Беластока. Тэкст пратэста разам з подпісамі быў перададзены ў гарадскую самаўправу.
- 31.01. У Міністэрстве культуры і мастацтва ў Варшаве адбылося пасяджэнне па справе Беларускага музея ў Гайнаўцы. У пасяджэнні бралі ўдзел: намеснік міністра культуры і мастацтва — Міхал Ягела, дырэктар Бюро нацыянальных меншасцей — Ежы Бісяк, намеснік ваяводы беластоцкага Г. Рыкоўскі, бургамістр г. Гайнаўка Я. Патэюк, пасол у Сейм С. Плева, а таксама — К. Майсеня і Я. Сычэўскі.
- 1.02. У гарадской самаўправе адбылася сустрэча старшыні ГП са старшынёй гарадскага савета і членамі гарадской самаўправы па справе будынка па вул. Варшаўскай, 11.
- У памяшканнях ГП адбылося пасяджэнне Прэзідіума ГП БГКТ, прысвечанае справам наконт памяшкання таварыства і пабудове Беларускага музея ў Гайнаўцы.
- 3.02. Прадстаўнікі гарадской самаўправы сустрэліся з прадстаўнікамі беларускіх арганізацый у справе памяшкання ГП БГКТ.
- 5.02. Раённы агляд фестывалю «Беларуская песня - 95» адбыўся ў Сямяцічах.
- Мастацкі самадзейны калектыв «Чыжавяне» выступіў з канцэртам у вёсцы Залессе.
- 7.02. Старшыня ГП сустрэўся з намеснікам ваяводы — Г. Рыкоўскім па справе будынка і фестывалю «Беларуская песня - 95».
- 8.02. У ГП адбылася сустрэча прадстаўнікоў усіх беларускіх арганізацый па справе будынка па вул. Варшаўскай, 11.

Самадзейны калектыв з вёскі Паўлы. Фота С. Грынявіцкага

- 9.02. На сустрэчы гарадской самаўправы з прадстаўнікамі беларускіх арганізацый былі прадстаўлены прапановы вырашэння праблемы наконт памяшкання ГП. Бакі згодна пастановілі, што будынак па вул. Варшаўскай, 11 павінен служыць патрэбам беларускай культуры.
- 12.02. Раённы агляд фестывалю «Беларуская песня - 95» адбыўся ў Гайнаўскім доме культуры.
- Раённы агляд фестывалю «Беларуская песня - 95» адбыўся ў Бельскім доме культуры.
- 18.02. Цэнтральны агляд II Агульнапольскага Фестывалю «Беларуская песня — 95» адбыўся ў спартыўнай зале клуба «Влукняж» у Беластоку.
- 19.02. У спартыўнай зале клуба «Влукняж» адбыўся канцэрт лаўрэатаў Фестывалю «Беларуская песня - 95».
- 22.02. Намеснік міністра культуры і мастацтва — Міхал Ягела і дырэктар Бюро нацыянальных меншасцей правялі размовы са старшынёю БГКТ і намеснікам ваяводы па справе памяшкання ГП.
- 26.02. Урачысты гала-канцэрт II Агульнапольскага Фестывалю «Беларуская песня - 95» адбыўся ў Беластоку. Прынялі ўдзел прадстаўнікі цэнтральных улад Польшчы і Беларусі, а таксама каля 3 тысяч гледачоў. Выступілі лаўрэаты

Гледачы Свята беларускай культуры 1995

Эстрадны калектыў «Рэаль» з Беластоку (1995). Фота С. Грынявіцкага

- Цэнтральнага агляду і 3 калектывы з Мінска: «Сябры», «Купалінка» і ансамбль народных інструментуў.
- 27.02. У ГП адбылася сустрэча старшыні і сакратара ГП БГКТ з першым намеснікам міністра адукацыі і асветы Рэспублікі Беларусь — Г. Пятроўскім і куратарам асветы ў Гродне А. Саўчыкам па справах беларускага школьніцтва на Беласточчыне і планаванага пасяджэння двухбаковай камісіі.
- 16.03. У гайнаўскім Беларускім музеі, а таксама ў бургамістра горада, адбылася сустрэча дырэктара Бюро па справах нацыянальных меншасцей Міністэрства культуры і мастацтва Ежы Бісяка з прадстаўнікамі Камітета пабудовы музея, бургамістром горада і членамі прэзідіума ГП БГКТ. Абмяркоўваліся пытанні будучыні музея, заканчэння будовы і далейшага яго існавання.
- 21.03. Сустрэча старшыні ГП з дырэктарам Усходній біржы па справе ўдзелу выдавецтваў з Рэспублікі Беларусь у Міжнародным кірмашы кнігі, выданняў і рэкламы, які адбудзеца ў Беластоку ад 7 да 9 чэрвеня.
- 22.03. Цэнтральны агляд дэкламатарскага конкурсу «Сцэнічнае слова» для ліцэістаў адбыўся ў Беларускім ліцэі ў Бельску Падляшскім.
- 23.03. У «Ваяводскім асяродку анимациі культуры» ў Беластоку адбылася ўрачыстая вечарына з нагоды 70-ай гадавіны з дня нараджэння беларускага паэта Віктара Шведа.

- 24.03. Пасяджэнне аргкамітэта алімпіяды беларускай мовы адбылося ў таварыстве «Польшча — Беларусь» у Беластоку.
- 27.03. У Беларускім ліцэі ў Бельску Падляшскім адбылася сустрэча камісіі Міністэрства адукацыі і навукі Рэспублікі Беларусь з кандыдатамі ў ВНУ.
- 28.03. Сустрэча камісіі адбылася ў Беларускім ліцэі ў Гайнаўцы.
- 29.03. Адбылася сустрэча камісіі міністэрства з кандыдатамі ў ВНУ ў Беластоку. Ахвоту на навучанне ў Рэспубліцы Беларусь у 1995/96 годзе выказалі 44 асобы з усёй Беласточчыны.
- 31.03. Цэнтральны агляд тэатральных калектываў пачатковых школ адбыўся ў Гайнаўскім доме культуры.
- 2.04. У памяшканнях ГП адбыўся вечар велікапоснай паэзіі ў выкананні дэкламатарскага калектыву «Славяне».
- 4—7.04. У Гродне працавала двухбаковая камісія міністэрства адукацыі Польшчы і Беларусі па справах навучання польскіх дзяцей на Беларусі і беларускіх дзяцей у Польшчы. У працах камісіі браў удзел старшыня ГП.
- 6.04. У ГП адбылося пасяджэнне Камісіі культуры БГКТ, прысвечанае ацэнцы культурнай дзейнасці ГП у I квартале 1995 года і абмеркаванню плана мерапрыемстваў на летні сезон.

Калектыв «Хлопцы-рыбaloўцы» з Рыбалоў (1995). Фота С. Грыневіцкага

- 9.04. Галоўная рэвізійная камісія зрабіла рэвізію дзейнасці і дакументацыі ГП.
У клубе БГКТ у Беластоку адбыўся пленум Галоўнага праўлення, які быў прысвечаны:
1) Дзейнасці БГКТ у I квартале 1995 г.
2) Праблемам з памяшканнямі.
3) Справам Беларускага музея ў Гайнаўцы.
- 10.04. Размова старшыні ГП з сеймавай камісіяй нацыянальных меншасцей па справе змяшчэння ў парадку дня яе пасяджэння спраў памяшканняў БГКТ у Польшчы.
- 25.04. У Бельску Падляшскім адбыліся размовы старшыні ГП і дырэктара Беларускага ліцэя з праваслаўным Мітрапалітам варшаўскім і ўсіе Польшчы — Васілем па справе научання рэлігіі ў школах на беларускай мове.
- 27.04. У Беларускім ліцэі ў Бельску Падляшскім адбыліся Цэнтральныя элімінацыі I Алімпіяды беларускай мовы.

Канстанцін Масальскі

Чым для мяне было БГКТ?

Задумваўся я, адкуль у мяне ўзялося перакананне, што я — беларус, а не «праваслаўны паляк», чаму я не выракся сваёй нацыянальнасці і культуры? Прыйшоў я да высновы, што паняцце «праваслаўны паляк» выдумалі людзі, якія намагаюцца спадабацца польскай большасці. Пераканаўся я, што гэта наступіла ў мяне дзякуючы маёй маці і жонцы Раісе, а таксама здарэнням, якія глыбока перажыў у маладосці. Асабліва вось гэтыя:

1. Старэйшае пакаленне памятае ўпаўнаважаных, якія ўгаворвалі выезджаць у СССР. Прыйходзілі яны таксама да майго бацькі. Запомніўся мне ягоны адказ: «Мая бацькаўшчына — гэта не СССР, але Беласточчына; тут спачываюць косці моіх продкаў». Іх праславалі за тое, што яны былі праваслаўныя і тутэйшыя».

2. Не забуду таксама прыкрых паслявенных здарэнняў. Аднойчы ноччу ў 1946 годзе ўварвалася ў хату гэтак званас «лясное войска». Перш за ёсё яны хапалі ў хаце тое, што да чаго-небудзь было прыгоднае. Потым узяліся біць ды лаяць бацьку. У ліку бандытаў, бо інакш іх і назваць нельга, бацька па голасах ды постасцях, хаця і было ѿмна, пазнаў некалькіх чалавек з суседнім вёскі. Пра сваё адкрыццё ён расказаў у млыне ў Заблудаве знаёмаму з таго ж сяла. Неўзабаве зайшоў да нас адтуль знаёмы чалавек і папярэдзіў бацьку, каб ён асцерагаўся, бо на яго ўжо вынесены смяротны прысуд за тое, што выявіў у млыне прозвішчы бандытаў. На працягу трох гадоў бацька не начаваў у хаце, хаваўся. Тыя «паны» з'яўляліся некалькі разоў ноччу, і з падслушаных размоў паміж імі бацька ўпэўніўся, што яны прыходзілі, каб выкананць прысуд. Кожны раз білі ў вонкнах шыбы, але ўлезці дахаты баяліся. Наша сям'я: маці, сястра, брат ды я сядзелі за печчу і маліліся, дрыжучы ад жаху, каб тыя не началі страліць, або не ўкінулі ў хату гранату ці не падпаліті наша жытло.

Наступны факт — гэта забойства майго старэйшага сябра, Віталя Сакалоўскага, які пайшоў на забаву ў суседнюю вёску Саламянкі і след па ім загінуў; забілі майго дзядзьку Аляксандра Валасевіча і жыхара нашай вёскі, Цільвіцкіх Подварак, Трахімчука.

Гэтыя трагічныя падзеі не толькі мяне не запалохалі, але наадварот — яшчэ мацней наблізілі да праваслаўя, мae нацыянальнасці, Беласточчыны і яе людзей. Калі лёс закінуў мяне ў глыб краіны, я сумаваў па маёй чароўнай Беластоцкай зямлі і яе людзяx. Гэты сум і прымусіў мяне вярнуцца ў Беласток. Mae мары здзейсніліся, і тады ўзнікла маральна і псіхічна дылема, цi ўключацца ў беларускі грамадска-культурны рух, цi застацца ананімным, значыць: саромецца сваёй праваслаўнай веры і беларускай нацыянальнасці, пагарджаць і не ўшаноўваць касцей сваіх продкаў? І я прыйшоў да высновы: цi схаваюся, цi не, дык ўсё роўна для большасці буду «кацапам». Такое я часта чую з вуснаў людзей іншай веры і нацыя-

нальнасці ў адносінах да тых, хто прызнаваўся да беларускай нацыянальнасці і праваслаўя. Ведаў я добра, што магу сам сабе пашкодзіць у кар'еры прафесійнага вайскоўца (у tym часе я быў у званні капітана Людогавага войска Польскага), але цягда бы сваёй веры і нацыянальнасці перамаглі. І я вырашыў: што мае быць, няхай збудзеца, але я ўключаю ў беларускі рух. Ну і, вядома, накіраваўся на вуліцу Варшаўскую, у Беластоку. На здзіўленне, мяне вельмі сардечна прынялі старшыня праўлення гарадскога аддзела БГКТ, потым мой сардечны сябар, Уладзімір Куршаль і іншыя члены праўлення аддзела.

У снежні месяцы 1964 г., неспадзянавана, на агульным спрадава-зачна-выбарчым сходзе мяне выбралі старшынёю праўлення аддзела БГКТ у Беластоку. У праўленні былі цудоўныя людзі: мой намеснік — У. Куршаль, Любка Кулыгіна, Рыгор Скарынкевіч, Анна Амбражэй, Уладзімір Навіцкі, Лявон Другавец, Яўген Ражкевіч і іншыя, прозвішчай якіх я ўжо не памятаю і за гэта сардечна іх перапрашаю. Выбранне мяне на пасаду старшыні вельмі прыхільна сустэрэлі і адбрылі ў ГП БГКТ. Асабліва многа я аваязаны тагачаснаму сакратару ГП БГКТ Уладзіміру Юзвюку, ён дзейсна дапамагаў мне. Прыхільна ставілася да мяне і рэдакцыя «Нівы», ад яе ў праўленненне ўвайшла журналіст Вера Валкавыцкая. Цесныя, сардечныя адносіны былі ў мяне з журналістамі-«ніваўцамі» Міхасём Хмялеўскім і Сакратам Яновічам. Мой удзел у беларускім руху мае сябры і знаёмыя прынялі па-рознаму. Начальства ў войску, хоць яно было іншай нацыянальнасці і веры, аднеслася да таго прыхільна, сімпатычна, а сябры і знаёмыя — у залежнасці ад сваіх поглядаў: адны вельмі прыхільна, другія — з паказнай сімпатыяй, іншыя — абыякава, а некаторыя — і з пагардай.

Склад тагачаснага праўлення аддзела быў розны па ўзросту і прафесіі: ад моладзі да пенсіянераў. Але панавала згода, давер і ўзаемнае разуменне. Не памятаю, каб паміж намі, членамі праўлення, былі якія-небудзь сваркі. З праўленнем быў вылуччаны прэзідым з пяці чалавек. Ён стаў рухавіком усёй дзейнасці аддзела. Будучы старшынёю, я прыняў прынцып калектыўнага кіраўніцтва. На прэзідыме мы рыхталі гадавыя планы, якія потым дапаўваліся і дапаўняліся ў залежнасці ад абставін месячнымі планамі. Усе аблеркаваныя і прынятые прэзідымам рашэнні прадстаўляліся дзеля аблеркавання і адабрэння на пленумах аддзела. Там узікалі гарачыя спрэчкі па розных пытаннях, але канчатковыя рашэнні ставіліся на галасаванне і затым калектыўна выконваліся. У аддзеле працаваў штатны інструктар, у нас была святліца-читальня, глядзельная зала і бібліятэка. Розныя інструктары ставіліся да працы па-рознаму. Мне запомнілася Ніна Харкевіч, якая працавала вельмі аддана. Група моладзі стварыла раду клуба маладых, якая дзейнічала паводле запатрабаванняў маладых членаў нашай арганізацыі. Мы, дарослыя ды старэйшыя, не ўмешваліся ў іхнія справы, разумеючы, што новае пакаленне мае іншы падыход да сваіх спраў.

- А вось напрамкі і формы нашай дзейнасці:
- лекцыі і сустэрэчы з цікавымі людзьмі, дзеячамі, вучонымі;
- апека над хорам і драматычным гуртком;
- аўтарская сустэрэча з пісьменнікамі-«белавежцамі», польскімі і беларускімі (з БССР);
- правядзенне кароткага курсу па гісторыі зямлі беластоцкай;
- экспурсія шляхам партызанскаага атрада імя Кастуся Каліноўскага; кіраваў экспурсіяй і расказваў пра дзейнасць атрада яго начальнік штаба Дзмітрый Карповіч;
- штогадовы курс ігры на акардэоне для дзяцей і моладзі;
- разнастайныя конкурсы (читальніцкія, дэкламатарскія і інш.);
- экспурсіі ў Белавежскую пушчу і іншыя цікавыя мясціны Беласточчыны;
- папулярызаванне чытальніцтва беларускай кнігі і друку;
- сустэрэчы ў перадачах Беларускага тэлебачання;
- наладжванне ўрачыстых вечарын, прысвечаных розным гадавінам і святам (Ф. Скарыне, Я. Купалу, Я. Коласу, Каstryчніцкай рэвалюцыі, Дню жанчын, Адраджэння Народнай Польшчы і інш.);
- паказ раз у тыдзень беларускіх і савецкіх фільмаў (пазычаных у Доме савецкай культуры ў Варшаве);
- наладжванне (вельмі частое) танцевальных вечарын для моладзі і вечароў адпачынку старэйшим;
- наладжванне навагодніх баляў, ёлак;
- распаўсюджванне выданняў БГКТ і «Нівы», а таксама беларускіх савецкіх выданняў.

Цяжка, вядома, назваць усе формы дзейнасці, бо была яна разнастайная і вельмі багатая.

Спрабавалі мы наладзіць вывучэнне беларускай мовы ў некалькіх ці хаця б у адной школе ў г. Беластоку, але гэта ў нас не атрымалася: беларусы ў Беластоку або саромеліся, або баяліся прызнацца ў сваёй нацыянальнасці. У справу арганізацыі навучання роднай мове многа намаганняў прыклалі М. Хмялеўскі і С. Яновіч.

У нашай сядзібе, на Варшаўскай, 11, кожны дзень было поўна людзей, жылі мы адной сям'ёй, а была яна не малая — каля 2 тысяч чалавек. Актыў наш быў згуртаваны, ахвярны ў грамадскай працы і, дзяякуючы яму, мы вялі гэтакую актыўную дзейнасць.

Гэтым артыкулам сардечна дзяякую тым, хто ўнёс свой уклад у наш беларускі грамадска-культурны рух.

*Зінаіда Навіцкая
Гутарка з былым дырэктарам Бельскага
беларускага ліцэя Аляксеем Карпюком*

Чым для Вас было Беларускае грамадска-культурнае таварыства?

Мне, як члену ГП БГКТ, была важная кожная дзяялінка дзейнасці Таварыства, але як дырэктару Бельскага беларускага ліцэя самае важнае было, што БГКТ займалася справамі школьніцтва.

Адкрыццё артыстычнай сустрэчы Беласток — Гродна (1995). З лева направа: ген. консул РБ ў Беластоку М. Слямнёў, рэдактар беластоцкага радыё У. Праховіч, пасол Сейма Польшчы Я. Курань, намеснік міністра культуры М. Ягела і інш.

Фота С. Грыневіцкага

БГКТ у сваім статуте запісала, што будзе апекавацца над беларускім школьніцтвам. Гэтаму запісу БГКТ было вернае ад першага дня свайго існавання па сённяшні дзень. Незалежна ад таго, якія людзі кіравалі арганізацыяй, яны пра школьніцтва дбалі, дбаюць і веру, што будуць дбаць. І гэта для нас было самае істотнае.

Адміністрацыйнай улады над беларускім школьніцтвам БГКТ не мела і не мае. Яно толькі старалася звярнуць увагу школьніх улад на тое, дзе бачыла недахопы і дзе патрэбна была дапамога. Школьныя ўлады бралі пад увагу ацэнку, пастулаты і просьбы Таварыства. Трэба памятаць ад тым, што Кураторыя абавязана была разлізаваць асветную палітыку і палітыку партыі і не заўсёды была магчымасць вырашыць справу так, як хацела БГКТ. Але калі Таварыства бачыла, што трэба арганізаваць метадычныя канферэнцыі для настаўнікаў беларускай мовы, або была патрэба арганізаваць канферэнцыю кіраўнікоў школ, у якіх вывучалася беларуская мова, такія канферэнцыі арганізоўваліся з удзелам прадстаўнікоў Міністэрства асветы, адказных за справы меншаснага школьніцтва.

БГКТ клапацілася пра тое, колькі вучняў вывучае беларускую мову. Асабліва многа сустрэч у вёсках і ў гуртках з насельніцтвам правялі дзеячы БГКТ у той час, калі колькасць вучняў, якія вывучалі беларускую мову, стала зніжацца.

Орган БГКТ «Ніва» папулярызавала беларускія ліцэі з той мэ-

тай, каб лепшыя вучні, выпускнікі пачатковых школ, прыходзілі ў нашыя ліцэі. Памятаю я артыкул, надрукаваны ў «Ніве» ў 1974 годзе, пад называй «Калі ласка, у белліцэй». Гэта было інтэр'ю галоўнага рэдактара з дырэктарам Бельскага ліцэя. Давалася там поўная інфармацыя аб нашым ліцэі. Папулярызацыя нашай школы на старонках «Нівы» была ўсебаковая. Расказвалася аб алімпіядах і настаўніках, якія рыхтавалі вучняў, паказваліся дасягненні ў дэкламатарскіх конкурсах, конкурсах песні і драмгурткоў. Вучні пачатковых школ чыталі «Ніву», і многія, самыя амбіцыйныя, вырашалі вучыцца ў нашым ліцэі. Памятаецца мне адна вучаніца, Раіса Янюк, якая здалёк прыйшла вучыцца ў наш ліцэй. На маё пытанне, чаму яна прыйшла вучыцца сюды, калі ёсьць ліцэі бліжэй да яе дому, яна адказала, што тут высокія патрабаванні і яна хоча пабачыць, ці зможа вучыцца ў гэтым ліцэі.

Папулярызацыя ліцэя ў старонках «Нівы» давала нам магчымасць працаваць з больш здольнай і амбіцыйнай моладдзю і небаязлівай. Небаязлівай — гэта такой, якая не баялася, што трэба больш працаваць, вывучаючы беларускую мову.

У наш ліцэй прыязджалі дзеячы БГКТ на сустрэчы з моладдзю. Асабліва ўрачыстыя хвіліны былі тады, калі ў прысутніці ўлад Таварыства і ўсіх вучняў моладзь атрымлівала членскія билеты БГКТ.

Важным аспектам было тое, што вучні, члены БГКТ, былі дзеячамі ў сваіх вёсках. Прыпамінаючы мне такія дзеячы, як Міша Шаховіч, які ў сваёй вёсцы Сакі арганізаваў гуртк і мастацкія лектывы, што са сваімі пастаноўкамі выступаў у других вёсках. Такім дзеячамі былі Люся Васілюк з Плесак, Аня Пазавік з Сакоў і многа другіх, якія ў сваім асяроддзі дзеянічалі і як вучні нашага ліцэя і як жыхары сваіх вёсак. Гэта было вельмі каштоўнае: развівалася ў вучняў актыўнасць, і бэзекатоўскі рух пашыраўся дзяячуючы нашым вучням.

Быў у «Ніве» такі куточак, які называўся «Парнасік». Тут друкаваліся маладыя паэты, і сярод іх былі нашыя вучні. Настаўнікі беларускай мовы высока цанілі вучнёўскую творчасць.

Ёсць закіды ў адрас БГКТ, што пастулат абавязковага вывучэння беларускай мовы дзецемі беларусаў ніколі не быў вырашаны. Як Вы гэта ацэньваеце?

Ні ў якім выпадку не была гэта віна БГКТ. Я тады быў ў кіраўніцтве Таварыства, і мы гэтай справе прысвячалі многа часу і увагі. Калі на пачатку 70-ых гадоў колькасць навучэнцаў беларускай мове стала раптоўна зніжацца, то быў гэта вынік пастановы Міністэрства асветы адносна навучання беларускай мове. Усё гэта пачалося з таго, што ў нашую беларускую вёску прыехаў і пасяліўся аграном-паляк, дзеці якога пайшли ў школу, дзе вывучалася беларуская мова. Вядома, ім не хацелася вывучаць беларускую мову і яны дабіліся ў Міністэрстве добрахвотнасці ў вывучэнні беларускай мовы. Дайшло да таго, што трэба было пісаць прашэнне,

каб дзіця вывучала беларускую мову. Вядома, што кожны прадмет, калі ён добраахвотны, не будзе карыстаца вялікай папулярнасцю сярод вучняў. Да таго ж, у раскладзе ўрокаў беларуская мова была апошній.

Каб затрымаць гэты небяспечны працэс, БГКТ звязралася да ўсіх уладаў і ваяводскіх і цэнтральных з прапановай увесці абавязак вывучэння беларускай мовы там, дзе пражываюць беларусы, і там, дзе іх большасць. Аказалася гэта немагчымым.

Небяспечная сітуацыя паявілася ў ліцэі, калі ў канцы сямідзесятых гадоў загадам Міністэрства планавалася паменшыць колькасць класаў у агульнаадукацыйных ліцэях. Наш ліцэй атрымаў ліміт набірання з чатырох да двух першых класаў. Не памаглі просьбы дырэктры ў Кураторы, каб не змяншаць колькасці аддзелаў у беларускім ліцэі. І толькі дзякуючы старанням ГП БГКТ і яго старшыні Мікалаю Самоціку Кураторыя асветы сваё рашэнне адмяніла.

Таварыства цікавілася кваліфікацыямі настаўнікаў беларускай мовы. Калі настаўнікі не мелі поўных кваліфікацый, БГКТ рабіла намаганні, каб адкрыць завочнае аддзяленне кафедры беларускай філалогіі. Такім чынам многія настаўнікі закончылі вышэйшую навучальную ўстанову.

Трэба падкрэсліць вялікую ролю БГКТ у арганізацыі конкурсаў для моладзі. Гэтыя конкурсы давалі нашай моладзі, часта вясковай, разгубленай і нясмелай, магчымасць паказацца, пароўняцца з другімі, упэўніцца ў сваіх ведах.

Наколькі паасобныя члены ГП БГКТ цікавіліся школай і як ацэньвалі працу ліцэя?

Чалавекам, які ўносіў многа цікавага, быў Але́сь Барскі. Ён прыязджаў на сустрэчы з моладдзю як кіраўнік кафедры беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта і як паэт. Сваімі сустрэчамі ён ўносіў многа аптымізму, цікава гаварыў, і моладзь любіла гэтыя сустрэчы. Але́сь Барскі найбольш разумеў школу, сітуацыю ў школе, бо сам ён быў звязаны са школьніцтвам. Для мяне ён быў свайго роду ўзорам.

Цікавіўся вельмі справамі школы і праяўляў многа ініцыятывы Янка Зенюк. Мікалай Самоцік хацеў як мага больш дапамагчы школе, вельмі добра ўспамінаю гэтага чалавека. Віктар Рудчык як дзеяч БГКТ і журналіст «Нівы» вельмі цёпла пісаў аб школе нават тады, калі іншыя крытыкавалі, ён стараўся зразумець становішча. Дзеячы БГКТ, якія разважліва падыходзілі да школы, гэта: Уладзімір Юзвюк, Канстанцін Майсеня, які ўклаў многа ў пабудову ліцэя, Вера Валкавыцкая, Аляксандар Іванюк, Тамара Русачык, Віктар Стаквюк, Аня Бжазоўская, Анатоль Мартыновіч.

Мяне найбольш непакойлі тыя людзі, якія не разумелі сутнасці існавання школы, унутранай спецыфікі ліцэя. Не хацелі, а можа і не маглі зразумець цяжкай працы ліцэя і замест дапамогі выступу-

палі з вострай, часта неабдуманай крытыкай настаўніцкага калектыву. Былі такія дзеячы, якія бачылі школу толькі чыста беларускай, без ніводнага польскага слова. Ці гэта было магчымым? Ці ёсць у нас такія бацькі, якія дамагаліся б беларускага школьніцтва, якія змагаліся б за беларускасць? Ці многа такіх? Я не хачу сказаць, што няма, але калі ёсць, то колькі іх? Жывучы ў такім асяроддзі, многія баяліся прызнацца ў беларускасці, думалі, што яна ім перашкодзіць у паступленні ў вышэйшыя навучальныя ўстановы. У такой рэчаіснасці ўвесці навучанне большасці прадметаў на беларускай мове было немагчымым.

На юбілеях не гаворыцца дрэннага, але цяжка забыць пра тыя балючыя хвіліны, калі дабівалі нас беспардоннай крытыкай. Часта «Ніва», якая была органам БГКТ, а потым і не была, шукала сенсацыі. Пісала ўсё, нават пра секс у школе, бо гэта было цікава, бо гэта сенсацыйна, бо гэта прынягае чытачоў, не зважаючы на тое, якую гэтым рабіла крыўду школе і настаўнікам, а найбольш — вучням. Так пісалі часта журналісты, якія самі не вучыліся ў беларускіх ліцэях.

Чым павінна быць, па-Вашаму, БГКТ у будучыні? На сённяшні дзень і на заўтрашні?

Гэта добрае пытанне. Улічваючы рэчаіснасць і сітуацыю, у якой знаходзіцца БГКТ, без граша, і якое выкідаюць на брук беластоцкія ўлады, ставіць яму якія-небудзь матэрыяльныя патрабаванні было б недарэчнасцю.

Я вельмі высока ценю тых людзей, якія цяпер кіруюць Таварыствам: Янку Сычэўскую і Валянціну Ласкевіч. Яны адклікаюцца на кожную просьбу. Хацелася б, каб яны многае працягвалі, перш за ўсё конкурсы для моладзі, каб БГКТ і надалей папулярызавала беларускую культуру, як і беларуское школьніцтва, трymаючы яго ранг. БГКТ павінна служыць усяму беларускаму грамадству, а пэраважна настаўнікам і дырэктарам школ.

У апошнія часы БГКТ робіць вельмі многа для ліцэяў, для моладзі ў справе паступлення ў вышэйшыя навучальныя ўстановы Беларусі. Узрастаем зацікаўленне вучобай у ВНУ Беларусі, а БГКТ арганізуе прыезд камісій, якія адбірае нашу моладзь на вучобу ў беларускія ВНУ.

Трэба падкрэсліць вялікую дапамогу БГКТ і старшыні Янкі Сычэўскую ў падрыхтоўцы да святкавання 50-годдзя Бельскага беларускага ліцэя і да IV з'езда выпускнікоў. БГКТ поўнасцю ўзяло на сябе справы адкрыцця мемарыяльнай дошкі, прысвечанай Я. Кастыцэвічу, арганізавала канцэрт для жыхароў горада з удзелам ансамблю «Сябры», прысвечаны 50-годдзю ліцэя.

Мне асабліва хацелася б, каб БГКТ і надалей дапамагала школе ў контактах з Беларуссю. Дырэктар школы не заўсёды можа не-

насредна ўтрымліваць кантакты, не заўсёды мае на гэта час і магчымасці.

Як Вы, як вопытны дырэктар, гэта бачыце?

Я поўнасцю з Вамі згодны, у гэтых спраўах без дапамогі Таварыства не абысціся. Магчымасць супрацоўніцтва школы з Беларусью пашыралася дзякуючы БГКТ, якое наладзіла кантакты з людзьмі, зацікаўленымі спраўамі беларусаў Беласточчыны.

Тамара Русачык

На хвалях сучаснага жыцця

Навучанне беларускай мове ў пачатковых і сярэдніх школах Беласточчыны ў 1990 — 1995 гадах

Паводле распараджэння міністра народнай адукацыі Польшчы з 24 сакавіка 1992 года ў справе арганізацыі навучання для падтрымання нацыянальнай тоеснасці, этнічнай і моўнай, для вучняў, якія належаць да нацыянальных меншасцей, створана тры магчымасці навучання роднай мове:

- 1) у дзіцячых садах і школах з роднай мовай навучання,
- 2) у дзіцячых садах і школах двухмоўных,
- 3) у школах з дадатковым прадметам — навучаннем мове нацыянальнай меншасці.

Беларускае грамадства, пражываючае ў Польшчы, у адрозненне ад ўсіх іншых нацыянальных меншасцей, карыстае з трэцяй магчымасці, г.зн., што беларуская мова ў школах на Беласточчыне існуе як дадатковы прадмет для ўсіх добрахвотнікаў — тры гадзіны ў тыдзень для вучняў пачатковай школы і чатыры — для сярэдняй школы.

Так як у кожнай справе, так і ў беларускіх асветных спраўах, ёсць будні і святы. Аднак трэба сцвердзіць, што ўсё-такі будніх дзён намнога больш, чым святочных.

Дыдактычная база прадмета, якім з'яўляецца беларуская мова, была заўсёды бедная. Увесь час не хапала падручнікаў, дапаможнікаў для настаўнікаў і дыдактычных сродкаў для вучняў, мастацкай літаратуры, песеннікаў, газет, часопісаў, тэхнічных сродкаў (магнітафонаў, прайгryвацеляў, тэлевізараў, магнітафонных студзяк, фільмаў, геаграфічных карт і многага іншага).

У такіх абставінах поспех у навучанні залежыць толькі ад ахвярнасці настаўніка і адпаведнай падрыхтоўкі ўласных дапаможнікаў, якія зацікавяць вучняў, прынясць многа ўражанняў, дапамогуць лепш зразумець і ўзбагаціць веды. Вядома, што ўрок без наглядных сродкаў не мае вялікай вартасці і дрэнна ўспрымаецца вучнямі.

Падручнікі па беларускай мове перавыдаваліся вельмі рэдка, раз на семнаццаць гадоў. Выдадзены быў толькі адзін метадычны дапаможнік да «Буквара» А. Клышкі. У сувязі з чым падручнікі пераходзілі з адных рук у другія. Не было магчымасці, каб вучань затрымаў у сябе падручнік. Доўгае карыстанне даводзіла да зні-

Школьны калектыў «Пронар» з Нарвы. Фотаархіў

шчэння яго, а потым — да недахопу. Бывала так, што настаўнік працаваў з вучнямі, маючы адзін падручнік на пяць—дзесяць асоб.

Гэты факт пацвярджас прыведзены ніжэй табель.

**Выдавецкая дзейнасць Міністэрства
народнай адукацыі ў 1970 — 1995 гадах**

П.л.	Год выдання	Клас	Загаловак	Аўтар
1.	1970	III	У школе і дома	Л. і М. Гайдукі
2.	1971	II	Каласкі	Г. Іванкевіч і Я. Іванюк
3.	1972	V	У добры час	Л. і М. Гайдукі
4.	1974	VIII	Насустрач жыццю	А. Барщэўскі і В. Швед
5.	1975	V — VIII	Беларуская мова	Л. і М. Гайдукі
6.	1975	VII	Яднае нас дружба	Л. Врубель і Л. Раманюк
7.	1983	VI	Родная мова	Л. і М. Гайдукі
8.	1987	III	Зярніткі	Л. і М. Гайдукі
9.	1987	V	У нашай грамадцы	Л. і М. Гайдукі
10.	1988	VI	Наши справы, наши абавязкі	Л. Раманюк
11.	1989	II	Васількі	Т. Русачык
12.	1988	II	Метадычны	

П. л.	Год выдання	Клас	Загаловак	Аўтар
13.	1992	VII	дапаможнік да «Букваря» Крыніцы	Л. Бурыла Я. Чыквін і Л. Раманюк
14.	1993	VIII	Беларуская скарбніца	Н. Панасюк

Па-рознаму да беларускай мовы адносіліся і далей адносяцца дырэкторы школ, у якіх адбываецца навучанне. Пры наяўнасці абыякавасці ўзровень прадмета паніжаецца і памяняшаецца колькасць навучэнцаў. Беларуская мова ў школе выкладалася 3 — 5 настаўнікамі. Такая раздробленасць прадмета была вельмі некарысная, бо ніхто не адчуваў сябе адказным за ўзровень ведаў вучняў, а таксама настаўнікі не мелі падрыхтоўкі да навучання. Беларуская мова была і ёсьць у некаторых школах дапаўненнем штатнай стаўкі настаўніка.

Каб пазбегнуць усіх недахопаў, былі арганізаваны канферэнцыі, з'езды, паседжанні, камісіі з узделам асветных улад, прадстаўнікоў ГП БГКТ, дырэктараў школ, настаўнікаў і розных арганізацый, таварыстваў, прэлігентаў, грамадскіх дзеячаў.

Аднак не ўсе справы можна аформіць у межах Польшчы. Многае ў асвеце залежыць ад асветных улад Рэспублікі Беларусь. Таму якраз група настаўнікаў беларускай мовы, якая вучылася на курсах павышэння кваліфікацыі ў Мінскім педагогічным інстытуце ў ліпені 1990 года, звярнулася ў пісьмовай форме да Вярхоўнага савета Рэспублікі Беларусь, каб дапамаглі беларускай асвеце ў Польшчы падняцца на вышэйшы ўзровень, нармальна функцыяніраваць.

У адказе старшыня Камісіі па адукацыі, культуры і захаванню гістарычнай спадчыны Н. С. Гілевіч паабяцаў, што будуць умацоўваць братэрскія сувязі, дапамагаць беларускай літаратурай, пеўнядычнымі выданнямі, рознымі дыдактычнымі матэрыяламі на роднай мове.

У выніку супрацоўніцтва і братэрскай сувязі мы атрымалі больш трох тысяч экземпляраў мастацкай літаратуры. З задавальненнем надалей прымаем невялікую колькасць перыядычных выданняў, а менавіта: «Літаратура і мастацтва», «Наши дзеці», «Настаўніцкая газета», «Праlesка», «Пачатковая школа», «Вясёлка», «Адукацыя і выхаванне», «Спадчына», «Роднае слова», якія нясуць вялікую дапамогу настаўніку ў арганізацыі цікавага ўрока, пашыраюць веды, інфармуюць пра грамадскія, культурныя і палітычныя падзеі на Беларусі.

Ад 1990 года вучні агульнаадукацыйных ліцэяў у Бельску Падляшскім і Гайнавцы (па трох з кожнай школы) маюць магчымасць пабываць у розных гарадах Беларусі (Гродна, Брэст, Віцебск, Магілёў) на Рэспубліканскіх алімпіядах па беларускай мове, арганізаваных Міністэрствам народнай адукацыі Рэспублікі Беларусь.

Дзякуючы такім контактам, наша моладзь мае магчымасць пашыраць свае веды пра сапраўдную рэчаіснасць Беларусі, пазнаёміцца з беларускімі сябрамі, жывой культурай. Веды нашых вучняў не раз бывалі выдатнымі. Так, вучаніца Гайнайўскага ліцэя двойчы заявала другое месца, а вучань Бельскага ліцэя — першае ў конкурсе вуснага выказвання.

Устойлівымі сталі контакты Міністэрства народнай адукацыі Рэспублікі Беларусь з асветнымі ўладамі Польшчы ў справе арганізацыі курсаў павышэння кваліфікацыі для настаўнікаў беларускай мовы ў Беларускім дзяржаўным педагогічным універсітэце імя М. Танка.

Паездкі настаўнікаў на такія курсы адбываюцца ад 1956 года і сталі традыцыяй. Арганізатары і кіраўніцтва курсаў імкнуща стварыць найлепшыя ўмовы, падбіраюць найлепшыя лектараў да чытання лекцыі, арганізуюць багатыя культурныя мерапрыемствы, экспкурсіі. У апошнія гады курсы арганізуюцца для міжнароднай групы настаўнікаў з Польшчы, Латвіі, Эстоніі, Літвы, Украіны, Расіі. Цікава пабываць на такім курсе, дзе можна абмяняцца вопытам працы, параўнаць яе ўмовы, а таксама прыемна правесці час у вясёлай кампаніі.

Ад 1990 года выпускнікам сярэдніх школ Беласточчыны створана магчымасць прадаўжаць вучобу ў беларускіх вышэйших установах. Вядома, што першынство ў наборы моладзі, які праводзіць спецыяльная камісія, маюць вучні Бельскага і Гайнайўскага ліцэяў і прыярытэтныя вузы належать ім. У другой чарзе ідуць вучні іншых школ. Найбольш моладзі паступае на стаматологію, лячэбны напрамак, юрыдычны, інфарматыку і замежная мова.

Няма попыту на артыстычны напрамак. А шкада! Такога тыпу прафесіяналаў нам не хапае.

На Беларусі ёсьць многа людзей, якія з'яўляюцца адданымі, шчырымі сябрамі імкнуща, як толькі могуць, несці дапамогу беларускай асвеце ў Польшчы ў меру сваіх магчымасцей. Адным з іх з'яўлецца галоўны рэдактар «Роднага слова» — Міхась Шавыркін. Гэта дзякуючы яму настаўнікі ўсіх школ маглі скамплектаваць цудоўныя дапаможнікі ў сваёй працы ў форме часопіса «Роднае слово», у якім змяшчаюцца артыкулы пра школу, нацыянальнае адраджэнне; методыка і вопыт, культура Беларусі, філалагічная наука, замежная літаратура.

Пры кожнай нагодзе дапамогу нясуць працаўнікі міністэрства — Тамара Саўчук і Генадзь Пяцігор.

У 1994 годзе завязалася міжнародная кансультатыўная камісія, членамі якой з'яўляюцца прадстаўнікі Міністэрства народнай адукацыі Польшчы і Беларусі, па справах асветы польскай меншасці на Беларусі і беларускай — у Польшчы. Адбылося тры пасяджэнні камісіі: у чэрвені 1994 г. — у Гродна, каstryчніку 1994 г. — у Белавежы, красавіку 1995 г. — ізноў у Гродна. Пасля ўзделу ў працах камісіі трэба заявіць, што польскі бок праяўляе вялікія

маніпуляцыі на сваю карысць і крывіду беларускай меншасці ў Польшчы.

Аднак незалежна ад гэтага паміж першым і другім пасяджэннем камісіі наступіў значны паварот у дзеянні польскага міністэрства. Мы атрымалі адказы на просьбы, якіх чакалі трох гады. Міністэрства народнай адукацыі зацвердзіла «Програму навучання беларускай мове для класаў II — VIII», дало згоду на ўніясненне ў выдавецкія планы падручнікаў для трэцяга і чацвёртага класаў, а таксама на сшытак практыкаванняў па беларускай мове для другога класа.

У сувязі з рэформай асветнай сістэмы ў Польшчы была створана ў 1991 годзе Камісія па справах рэформы беларускага школьніцтва пад кіраўніцтвам дырэктара пачатковай школы № 3 у Бельску Падляшскім Васіля Ляшчынскага. Камісія налічвае 36 асоб, аднак карысці ад гэтага няма, бо эфектыўную працу праводзяць адзінкі, дзякуючы якім камісія існуе і мае свой плён, а менавіта: Ніна Баршчэўская, Тамара Русачык, Вольга Сянкевіч — «Програма навучання беларускай мове», Ларыса Бурыло — «Сшытак практыкаванняў па беларускай мове для другога класа», Тамара Русачык — падручнік па беларускай мове для трэцяга класа «Зараначка», контакты з Міністэрствам народнай адукацыі і Міністэрствам культуры, Сеймам — Тамара Русачык і Васіль Ляшчынскі. Многа спрэчак было на тэму ўвядзення элементаў гісторыі і геаграфіі ў школах Беласточчыны, аднак асобы, якія праявілі задуму і абавязаліся апрацаваць праграмы, не выканалі да канца гэтага задання.

Справамі асветы нацыянальных меншасцей зацікавіўся старшыня сеймавай Камісіі нацыянальных меншасцей Яцэк Куронь, які звярнуўся з просьбай праінфармаваць аб сітуацыі ў беларускім школьніцтве. Такія пастулаты былі складзены ўсімі нацыянальнымі меншасцямі, пасля чаго адбылося ў красавіку 1994 года пасяджэнне сеймавай камісіі з удзелам прадстаўнікоў усіх меншасцей, прафыяўлюючых у Польшчы, і прадстаўніка Міністэрства народнай адукацыі. На многія пастулаты адказы былі адмоўныя з недахопу фінансовых сродкаў.

У навучальным 1994/95 годзе пайшлі новыя падзеі ў беларускай асвеце. Кураторыя асветы ў Беластоку ўключыла беларускую мову ў план прадметных конкурсаў, дзе сярод адзінаццаці прадметаў ёсьць і беларуская мова.

Элімінацыі праходзілі на трох этапах: школьнім, раённым і ваяводскім. Да раёнай элімінацыі падрыхтаваліся 27 вучняў з дванаццаці школ (пачатковая школа № 3 у Бельску Падляшскім, Храбалы, Нарва, Дубічы Царкоўныя, Новае Беразова, Махнатае, Чыжы, Стары Корнін, Арэшкава, Ласінка, Клейнікі, Орля). Пераможцамі на раённым этапе асталіся вучні бельскай тройкі, Храбалоў і Нарвы: Ёанна Ефімюк, Анэта Шумелюк, Ёанна Голец, Карына Тофілюк — школа № 3, Кшиштоф Абрамюк, Эва Іванюк — Нарва; Марта Алексеюк — Храбалы.

На апошнім, ваяводскім этапе прызы атрымалі: I месца — Марта Алексеюк — Храбалы; II месца — Ёанна Ефімюк — бельская тройка; III месца — Эва Іванюк — Нарва.

Пасля доўгіх намаганняў са стараны дзеячаў ГП БГКТ і пры дапамозе таварыства «Польшча — Беларусь» міністр народнай адукацыі ў Польшчы — Аляксандр Лучак 11 студзеня 1995 года падпісаў згоду на правядзенне алімпіяды беларускай мовы для вучняў сярэдніх школ, якія вывучаюць беларускую мову пачынаючы ад навучальнага года 1994/95.

З вялікай увагай да 1-ай алімпіяды аднёсся II агульнаадукацыйны ліцэй імя Б. Тарашкевіча ў Бельску Падляшскім, дзе сама пані дырэктар — Зінаіда Навіцкая і настаўніцы з задавальненнем прынялі ведамасць аб яе правядзенні. Разумны падыход педагогаў і ўмелы пераказ інфармацыі вучням даў цудоўныя эфекты. У бельскім ліцэі да школьнай элімінацыі прыступіла 44 вучні II — IV класаў, 29 з іх перайшлі да другой ступені, а да цэнтральнай элімінацыі — 12. Лаўрэатамі цэнтральнай элімінацыі засталіся: Яраслаў Сахарчук, Анна Дэмянюк, Барбара Мушыц, Эва Одзіевіч, Эдыта Керцуль, Аліна Коляда і Гражына Добош. У рад фіналістаў сталі: Пётр Паплаўскі, Ірэна Яконюк, Барбара Прокопюк і Мажэна Оксенюк.

Пятага мая адбылося ўрачыстае падвядзенне вынікаў 1-ай алімпіяды па беларускай мове ў Варшаве з удзелам усіх удзельнікаў II ступені, Галоўнага Камітета, настаўнікаў і прадстаўнікоў Міністэрства народнай адукацыі ў Польшчы і Беларусі, пасла Беларусі ў Польшчу і іншых.

Зусім па-іншаму да 1-ай алімпіяды ставіліся дырэктар — Яўген Сачко і настаўнікі беларускай мовы II агульнаадукацыйнага ліцэя ў Гайнаўцы. Яны ўзялі на сябе вялікую адказнасць, каб не паведаміць вучням аб алімпіядзе і дэманстрацыяна адказацца ад яе, забываючы, што мерапрыемства арганізоўвалася дзеля моладзі і для моладзі, а не для дырэктара і настаўнікаў.

Згодна з распараджэннем міністра народнай адукацыі з дня 14 верасня 1992 года з пазнейшымі зменамі ў 1994 годзе ў справе арганізацыі прадметных конкурсаў і алімпіяд, лаўрэаты конкурсу апошній ступені без экзаменаў паступаюць у кожную выбраную сабой школу, калі з экзаменацыйных прадметаў на пасведчанні аб заканчэнні школы маюць прынамсі добрую ацэнку.

Вучні сярэдніх школы, якія прымалі ўдзел у алімпіядзе II ступені, атрымліваюць найвышэйшыя ацэнкі па прадмету па заканчэнню вучобы ў даным класе (у якім вучыліся).

Удзельнікі II ступені, якія перайшлі згодна з правіламі на элімінацыі III ступені — звольнены ад экзамена па беларускай мове на атэстат сталасці; лаўрэаты III ступені і фіналісты могуць быць звольнены частковая або ў цэласці ад уступных экзаменаў у вышэйшыя вучэбныя ўстановы. Паводле запэўнення кіраўніка кафедры беларускай філалогіі — Аляксандра Баршчэўскага, усе ўдзельнікі алімпіяды III ступені будуть прыняты на беларускую мову філалагічнага факультета Варшаўскага ўніверсітэта без экзаменаў.

Тут трэба скласці глыбокія спачуванні моладзі гайнаўскага ліцэя

і іх бацькам у тым, што дырэктар школы і настаўнікі беларускай мовы забралі шанц, пра якія сказана вышэй.

Трэба сказаць, што ўвядзенне алімпіяды — гэта гісторычная падзея, якой не дабілася ніводная нацыянальная меншасць, і можна думаць, што ніводная нацыянальная меншасць не паступіла б так, як зрабілі гэта ў Гайнаўцы.

Беларускую мову ў школах на Беласточчыне выкладаюць настаўнікі, сярод якіх 60 % мае спецыяльную падрыхтоўку да навучання. Гэта выпускнікі беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта. Іншыя настаўнікі — гэта перад усім спецыялісты пачатковага навучання, русісты, выпускнікі Педагагічнага ліцэя і ў невялікай колькасці іншыя спецыялісты-прадметнікі. У 1993/94 акадэмічным годзе 13 настаўнікаў атрымала ступень магістра на заочным аддзяленні беларускай філалогіі ў Варшаўскім ўніверсітэце. На працягу апошніх дзесяці гадоў у школы прыйшло працаўцаў 17 маладых выпускнікоў беларускай філалогіі.

Адны спецыялісты прыходзяць, другія — ідуць на пенсію. І так у апошній дзесяцігоддзе адышлі цудоўныя настаўнікі, якія многа сэрца і ахвярнай працы ўлажылі ў выхаванне маладога пакалення, прывілі любоў да роднага. А былі гэта: Лідзія Смалеўская (Рыбалы), Валянціна Момотко (Райск), Мар'я Стоцка (Семяноўка), Гэлена Тапалянская (Трысцянка), Ала Якубоўская (Нарва), Вольга Гарустовіч (Дубіны), Вольга Анджэюк, Насця Майсеня (Гайнаўка № 2), Насця Цімашук (Гайнаўка № 1), Ніна Леўчук (Тыневічы Вялікія), Надзяя Сасна (Пашкоўшчына), Вольга Ігнацюк (Пасынкі), Таццяна Шайкоўская (Орля), Лідзія Бэбко (Новае Беразова), Ірэна Юрчук (Нарва), Ян Міронюк (Махнатае), Аляксандра Гаворка (Маліннікі), Васіль Цялушэцкі і Валянціна Самойлік (Ляўкова Старое), Мар'я Юзючук (Краснае Сяло), Вера Краўчук (Клейнікі), Зіна Хмель (Чыжы), Аляксандра Іванюк (Гайнаўка, агульнаадукацыйны ліцэй), Нэніла Філіпчук (Дубяжын), Уладзімір Антонюк (Храбалы), Вера Рышчук (Бельск, агульнаадукацыйны ліцэй), Ніна Сычэўская і Сцяпан Бурыло (Бельск, пачатковая школа № 3).

Перад кожным настаўнікам стаіць вялікая задача — навучыць нашчадка чытаць, пісаць, гаварыць. Задача гэта высакародная. Аднак яшчэ ад настаўніка многася залежыць, ці ён з кожнага вучня створыць асобу: прывучыць яго любіць сваю зямлю, свой народ, сваю мову, праяўляць павагу да сваёй гісторыі, да сваёй мінуўшчыны, да сябе і іншых. У большасці выпадкаў падыход настаўнікаў да справы навучання і выхавання можна назваць паспяховым.

Усім вядома, што ў асвеце ўвогуле існуе вялікі застой у сувязі з эканамічнай сітуацыяй краіны. У школах няма штатных гурткоў зацікаўлення. Аднак настаўнікі беларускай мовы грамадскім чынам і з вялікай ахвярнасцю рыхтуюць моладзь да артыстычных і прадметных конкурсaў. У апошнія гады заўважаецца масавае зацікаўленне настаўнікаў і вучняў мерапрыемствамі, арганізаванымі ГП БГКТ; дэкламатарскім конкурсам для вучняў

пачатковых і сярэдніх школ, беларускай песняй для школьнай моладзі, аднак менш стала тэатральныя калектывы.

Беручы пад увагу колькасць школ, у якіх адбываеца вивучэнне беларускай мовы, і колькасць вучняў, якія вивучаюць родную мову, трэба адзначыць, што гадоў дзесяць наглядаеца стабільнасць у лічбах. Аднак кожны год памяншаеца колькасць вучняў у школах вясковых, і ў сувязі з tym паніжаеца колькасць навучэнцаў беларускай мове. Пры невялікай колькасці вучняў школы закрываюцца, а ў некаторых, з-за недахопу зацікаўлення бацькамі, ліквідуеца вивучэнне беларускай мовы.

У бягучым навучальным годзе значна павялічылася колькасць вучняў, якія вивучаюць беларускую мову ў гайнаўскіх школах, у сувязі з адкрыццём новай школы № 6 і ўмелася праведзенай беларускімі дзеячамі кампаніі ў час бацькоўскіх сходаў.

Сярод вучняў восьмых класаў сабралася дзесяціасабовая група, якая ўпершыню вивучае беларускую мову ў пачатковай школе № 5 у Гайнаўцы і дванаццаціасабовая група пры IV агульнаадукацыйным ліцэі ў Беластоку.

Статыстычныя даныя адносна навучання беларускай мове на працягу апошніх шасці гадоў прадстаўляе табель.

Стан навучання беларускай мове ў гадах 1990 — 1995

П.л.	Школа	1989/ 90	1990/ 91	1991/ 92	1992/ 93	1993/ 94	1994/ 95
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Бельск П. Пш № 3	804	865	912	932	934	904
2.	Гайнаўка № 1	31	20	18	26	42	50
3.	Гайнаўка № 2	123	45	13	68	64	172
4.	Гайнаўка № 3	27	43	31	31	55	75
5.	Гайнаўка № 5	-	-	-	-	10	
6.	Гайнаўка № 6	-	-	-	-	140	
7.	Ласінка	55	63	61	61	62	64
8.	Нарва	63	45	43	52	51	62
9.	Крывец	45	25	21	29	32	30
10.	Трысцянка	43	41	35	30	30	28
11.	Тыневічы Вялікія	12	8	9	ліквідавана школа		
12.	Орля	212	204	192	177	143	150
13.	Малінікі	80	81	85	87	87	86
14.	Пашкoushchyna	52	50	38	35 ліквідавана школа		
15.	Пасынкі	54	41	39	34	39	34
16.	Дубяжын	43	40	35	26	18	18
17.	Храбалы	79	77	74	70	66	58
18.	Аўгустова	-	10	15	26	28	32
19.	Клейнікі	120	111	102	105	102	104
20.	Чыжы	167	150	145	128	124	112
21.	Курашава	46	41	38	45	37	35
22.	Новы Корнін	39	36	31	26	26	25
23.	Нове Беразова	54	56	55	47	50	46
24.	Арэшкава	77	76	77	76	72	70
25.	Дубіны	124	125	124	115	108	112

П.л.	Школа	1989/ 90	1990/ 91	1991/ 92	1992/ 93	1993/ 94	1994/ 95
1	2	3	4	5	6	7	8
26.	Махнатае	69	59	54	57	46	45
27.	Дубічы Царкоўныя	100	96	80	84	58	51
28.	Грабавец	38	39	36	24	25	21
29.	Стары Корнін	45	46	41	40	41	44
30.	Семяноўка	63	49	52	59	51	60
31.	Ляўкова Старое	56	38	46	113	110	98
32.	Нараўка	58	44	40	41	47	62
33.	Ляшукі	40	33	31	30	30	28
34.	Дашы	43	39	35	28	30	26
35.	Палічна	40	38	41	41	30	35
36.	Сакі	52	39	28	25	28	27
37.	Кляшчэлі	48	34	29	33	33	24
38.	Нурэц	65	36	32	32	27	36
39.	Краснае Сяло	31	25	23	26	15	27
40.	Рыбалы	37	34	30	26	27	35
41.	Мілейчыцы	8	10	-	17 ліквідавана навучанне		
42.	Рагачы	22	21	17	ліквідавана школа		
43.	Малешэ	20	16	11	8 ліквідавана навучанне		
44.	Залукі	19	26	28	28	28	21
45.	Гарадок	20	12	4	69	42	50
46.	Зубры	7	5	4 ліквідавана навучанне			
47.	Клюкавічы	17	8	4	5	7	6
48.	Чаромха Асада	26	15	10	12	19	15
49.	Чаромха Вёска	-	6	10	13	12	10
50.	Бельск П. — ліцэй	369	353	359	348	389	396
51.	Гайнаўка — ліцэй	275	269	271	282	308	391
52.	Беласток — IV ліцэй					12	
Разам школ		47	49	48	46	43	46
		3918	3655	3509	3667	3573	3937

Зінаіда Дэмнянюк

Дзейнасць моладзі Бельскага беларускага ліцэя

БГКТ заўсёды звяртала ўвагу на супрацоўніцтва са школамі і асабліва з нашым ліцэем. Супрацоўніцтва гэта мела станоўчы ўплыў на нашу моладзь. Таварыства вялікую ўвагу звяртала і звяртае на развіццё беларускай культуры, кожны год арганізуе вялікую колькасць розных мерапрыемстваў. Падрыхтаваны яны з думкай і аб вучнёўскай моладзі. Трэба тут назваць агляды драматычных гурткоў, агляды беларускай песні, гістарычныя, чытальніцкія, дэкламатарскія конкурсы. Кожны год нашыя вучні прымаюць ў іх актыўны ўдзел, займаючы вельмі часта першыя месцы. Конкурсы дабратворна ўплывалі на развіццё моладзі, таму што маюць яны глыбокі павучальны і выхаваўчы характар. Дзякуючы ўдзелу ва ўсіх гэтых конкурсах, нашая моладзь была заўсёды

бліжэй да сваёй мовы, літаратуры, песні, гісторыі, традыцыі, абраднасці. Гэта мае вельмі вялікае значэнне ў развіцці зацікаўлення маладзі. Важна і тое, што вучнімаглі выявіць свае здольнасці, а часта і паказаць свой талент. Істотным для ўдзельнікаў конкурсаў быў і той факт, што заўсёды атрымлівалі каштоўныя ўзнагароды. Напэўна, гэтыя ўзнагароды доўгія гады будуць набліжаць і напамінаць ім добры вучнёўскі час. З гэтага вынікае, што контакты і супрацоўніцтва з БГКТ маюць важнае значэнне для школы і яе вучняў.

Гурток БГКТ у нашым ліцэі адыгрываў важнае значэнне. У плахах яго працы найбольшую ўвагу члены звязталі на:

- арганізацію аўтарскіх сустэреч з «белавежцамі»,
- падпіску «Нівы»,
- супрацоўніцтва з іншымі гуртамі БГКТ,
- супрацоўніцтва з клубам БГКТ у Бельску Падляшскім,
- зборанне грошай на музей у Гайнавуцы,
- святкаванне розных гадавін,
- супрацоўніцтва з Беларускім ліцэем у Гайнавуцы,
- ўдзел у конкурсах,
- супрацоўніцтва са школай у Слоніме.

Ва ўладах нашага гуртка дзеянічалі наступныя вучні: Лазавік Ірына, Таранта Аляксандар, Раеўская Альжбета, Ігнатовіч Славамір, Сасна Хрысціна, Грыгарук Ніна, Саковіч Ірына, Сіманенка Багдан, Каўнер Ян, Кудэрскі Віктар, Максімюк Людміла, Ляшчынскі Славамір, Бела Ганна, Семянюк Ганна, Сцяпанай Юрка, Плясковіч Юрка, Палаўянюк Янка, Шыманская Януш, Сакалоўскі Юрка, Хмур Юля, Анішчук Хрысціна, Кадлубоўская Яанна, Хмур Веслаў, Іванчук Мар'я, Рошчэнка Ян, Юшкевіч Андрэй, Васіленка Галіна, Лапінская Яланта, Семянюк Альжбета, Мойсік Янка, Сахарчук Уладзімір, Тапалеўскі Тамаш, Тышук Альжбета, Беглюк Вераніка, Харкевіч Давід, Масальская Альжбета, Федарук Юрка, Янчук Валяр'ян і іншыя.

Дзеянісць наших вучняў не абмяжоўвалася толькі школай, але выходзіла і па-за яе сцены. Між іншым прымалі яны ўдзел у пасяджэннях Бельскага аддзела БГКТ. І, напрыклад, на спрабавазначнавыбарчую канферэнцыю Бельскага аддзела ў 1988 г. былі выбраны наступныя вучні: Бэзюк Альжбета, Іванюк Яраслаў, Рошчэнка Янка, Юшкевіч Андрэй, Семянюк Альжбета, Тапалеўскі Марк, Васіленка Галіна.

Былі дэлегатамі на чарговыя з'езды (напр., на XI з'езд БГКТ — Бэзюк Альжбета, Рошчэнка Янка, Іванюк Яраслаў). Удзельнічалі ў пленуме, прысвечаным праблемам маладзі. У свой час адбываліся з'езды беларускіх студэнтаў, на якіх прысутнічалі і нашыя вучні. Рыхтавалі яны мастацкія часткі на з'езды студэнтаў і таксама на з'езды БГКТ. Сярод нашай маладзі былі самыя здольныя, якія патрапілі весці канцэрты, конкурсы — былі добрымі канферансье.

Увагу заслугоўвае і той факт, што вучні дзеянічалі ў сваім ася-

роддзі. Трэба падкрэсліць, што там, дзе былі нашыя вучні, на многа лепш дзеянічалі гурткі БГКТ.

Прозвішчы вучняў, якія ўключаліся ў працу гурткоў у сваіх мясцовасцях:

Зубава Плёскі	Анішчук Хрысціна Тарасюк Аля Сахарчык Ганна Стэпанюк Яўгіння Каліноўская Ірына Каліноўская Валянціна Леанюк Яўгіння Чэрвінская Барбара Шчэрбінская Аліна Шэшка Ганна Шурбак Аліна Карыцкая Ева Карыцкая Галіна Мінкевіч Аліна Васілеўскі Міраслаў Пушкарук Тамара Стрэльчук Януш Мышко Данута Карнсей Юрка Цімашук Ганна Філіманюк Хрысціна Сідарук Людміла Федарук Тамара Сідарук Яанна Сліўка Аліцыя Марціновіч Яланта Сакалоўскі Юрка Сакалоўскі Славамір Максімюк Людміла Корзун Ірына Рыжык Раіса Пракапюк Мар'я Кудэрскі Віктар Селеванюк Ірына Заброцкі Януш Паўлючук Ева Мамотка Мар'я Паўлючук Альжбета Вышкоўская Аліцыя Семянюк Галіна Герасімюк Уладзімір Бела Ганна Сегень Юрка Каліна Юрка і многа іншых.
Райск	Чэрвінская Барбара Шчэрбінская Аліна Шэшка Ганна Шурбак Аліна Карыцкая Ева Карыцкая Галіна Мінкевіч Аліна Васілеўскі Міраслаў Пушкарук Тамара Стрэльчук Януш Мышко Данута Карнсей Юрка Цімашук Ганна Філіманюк Хрысціна Сідарук Людміла Федарук Тамара Сідарук Яанна Сліўка Аліцыя Марціновіч Яланта Сакалоўскі Юрка Сакалоўскі Славамір Максімюк Людміла Корзун Ірына Рыжык Раіса Пракапюк Мар'я Кудэрскі Віктар Селеванюк Ірына Заброцкі Януш Паўлючук Ева Мамотка Мар'я Паўлючук Альжбета Вышкоўская Аліцыя Семянюк Галіна Герасімюк Уладзімір Бела Ганна Сегень Юрка Каліна Юрка і многа іншых.
Парцава Праневічы	Анішчук Хрысціна Тарасюк Аля Сахарчык Ганна Стэпанюк Яўгіння Каліноўская Ірына Каліноўская Валянціна Леанюк Яўгіння Чэрвінская Барбара Шчэрбінская Аліна Шэшка Ганна Шурбак Аліна Карыцкая Ева Карыцкая Галіна Мінкевіч Аліна Васілеўскі Міраслаў Пушкарук Тамара Стрэльчук Януш Мышко Данута Карнсей Юрка Цімашук Ганна Філіманюк Хрысціна Сідарук Людміла Федарук Тамара Сідарук Яанна Сліўка Аліцыя Марціновіч Яланта Сакалоўскі Юрка Сакалоўскі Славамір Максімюк Людміла Корзун Ірына Рыжык Раіса Пракапюк Мар'я Кудэрскі Віктар Селеванюк Ірына Заброцкі Януш Паўлючук Ева Мамотка Мар'я Паўлючук Альжбета Вышкоўская Аліцыя Семянюк Галіна Герасімюк Уладзімір Бела Ганна Сегень Юрка Каліна Юрка і многа іншых.
Крывая	Анішчук Хрысціна Тарасюк Аля Сахарчык Ганна Стэпанюк Яўгіння Каліноўская Ірына Каліноўская Валянціна Леанюк Яўгіння Чэрвінская Барбара Шчэрбінская Аліна Шэшка Ганна Шурбак Аліна Карыцкая Ева Карыцкая Галіна Мінкевіч Аліна Васілеўскі Міраслаў Пушкарук Тамара Стрэльчук Януш Мышко Данута Карнсей Юрка Цімашук Ганна Філіманюк Хрысціна Сідарук Людміла Федарук Тамара Сідарук Яанна Сліўка Аліцыя Марціновіч Яланта Сакалоўскі Юрка Сакалоўскі Славамір Максімюк Людміла Корзун Ірына Рыжык Раіса Пракапюк Мар'я Кудэрскі Віктар Селеванюк Ірына Заброцкі Януш Паўлючук Ева Мамотка Мар'я Паўлючук Альжбета Вышкоўская Аліцыя Семянюк Галіна Герасімюк Уладзімір Бела Ганна Сегень Юрка Каліна Юрка і многа іншых.
Спічкі Тапчыкалы Дэнскі Кнаразы	Анішчук Хрысціна Тарасюк Аля Сахарчык Ганна Стэпанюк Яўгіння Каліноўская Ірына Каліноўская Валянціна Леанюк Яўгіння Чэрвінская Барбара Шчэрбінская Аліна Шэшка Ганна Шурбак Аліна Карыцкая Ева Карыцкая Галіна Мінкевіч Аліна Васілеўскі Міраслаў Пушкарук Тамара Стрэльчук Януш Мышко Данута Карнсей Юрка Цімашук Ганна Філіманюк Хрысціна Сідарук Людміла Федарук Тамара Сідарук Яанна Сліўка Аліцыя Марціновіч Яланта Сакалоўскі Юрка Сакалоўскі Славамір Максімюк Людміла Корзун Ірына Рыжык Раіса Пракапюк Мар'я Кудэрскі Віктар Селеванюк Ірына Заброцкі Януш Паўлючук Ева Мамотка Мар'я Паўлючук Альжбета Вышкоўская Аліцыя Семянюк Галіна Герасімюк Уладзімір Бела Ганна Сегень Юрка Каліна Юрка і многа іншых.
Кошкі	Анішчук Хрысціна Тарасюк Аля Сахарчык Ганна Стэпанюк Яўгіння Каліноўская Ірына Каліноўская Валянціна Леанюк Яўгіння Чэрвінская Барбара Шчэрбінская Аліна Шэшка Ганна Шурбак Аліна Карыцкая Ева Карыцкая Галіна Мінкевіч Аліна Васілеўскі Міраслаў Пушкарук Тамара Стрэльчук Януш Мышко Данута Карнсей Юрка Цімашук Ганна Філіманюк Хрысціна Сідарук Людміла Федарук Тамара Сідарук Яанна Сліўка Аліцыя Марціновіч Яланта Сакалоўскі Юрка Сакалоўскі Славамір Максімюк Людміла Корзун Ірына Рыжык Раіса Пракапюк Мар'я Кудэрскі Віктар Селеванюк Ірына Заброцкі Януш Паўлючук Ева Мамотка Мар'я Паўлючук Альжбета Вышкоўская Аліцыя Семянюк Галіна Герасімюк Уладзімір Бела Ганна Сегень Юрка Каліна Юрка і многа іншых.
Кашалі	Анішчук Хрысціна Тарасюк Аля Сахарчык Ганна Стэпанюк Яўгіння Каліноўская Ірына Каліноўская Валянціна Леанюк Яўгіння Чэрвінская Барбара Шчэрбінская Аліна Шэшка Ганна Шурбак Аліна Карыцкая Ева Карыцкая Галіна Мінкевіч Аліна Васілеўскі Міраслаў Пушкарук Тамара Стрэльчук Януш Мышко Данута Карнсей Юрка Цімашук Ганна Філіманюк Хрысціна Сідарук Людміла Федарук Тамара Сідарук Яанна Сліўка Аліцыя Марціновіч Яланта Сакалоўскі Юрка Сакалоўскі Славамір Максімюк Людміла Корзун Ірына Рыжык Раіса Пракапюк Мар'я Кудэрскі Віктар Селеванюк Ірына Заброцкі Януш Паўлючук Ева Мамотка Мар'я Паўлючук Альжбета Вышкоўская Аліцыя Семянюк Галіна Герасімюк Уладзімір Бела Ганна Сегень Юрка Каліна Юрка і многа іншых.
Леўкі Міклашы Мокрае	Анішчук Хрысціна Тарасюк Аля Сахарчык Ганна Стэphanюк Яўгіння Каліноўская Ірына Каліноўская Валянціна Леанюк Яўгіння Чэрвінская Барбара Шчэрбінская Аліна Шэшка Ганна Шурбак Аліна Карыцкая Ева Карыцкая Галіна Мінкевіч Аліна Васілеўскі Міраслаў Пушкарук Тамара Стрэльчук Януш Мышко Данута Карнсей Юрка Цімашук Ганна Філіманюк Хрысціна Сідарук Людміла Федарук Тамара Сідарук Яанна Сліўка Аліцыя Марціновіч Яланта Сакалоўскі Юрка Сакалоўскі Славамір Максімюк Людміла Корзун Ірына Рыжык Раіса Пракапюк Мар'я Кудэрскі Віктар Селеванюк Ірына Заброцкі Януш Паўлючук Ева Мамотка Мар'я Паўлючук Альжбета Вышкоўская Аліцыя Семянюк Галіна Герасімюк Уладзімір Бела Ганна Сегень Юрка Каліна Юрка і многа іншых.
Галады	Анішчук Хрысціна Тарасюк Аля Сахарчык Ганна Стэphanюк Яўгіння Каліноўская Ірына Каліноўская Валянціна Леанюк Яўгіння Чэрвінская Барбара Шчэрбінская Аліна Шэшка Ганна Шурбак Аліна Карыцкая Ева Карыцкая Галіна Мінкевіч Аліна Васілеўскі Міраслаў Пушкарук Тамара Стрэльчук Януш Мышко Данута Карнсей Юрка Цімашук Ганна Філіманюк Хрысціна Сідарук Людміла Федарук Тамара Сідарук Яанна Сліўка Аліцыя Марціновіч Яланта Сакалоўскі Юрка Сакалоўскі Славамір Максімюк Людміла Корзун Ірына Рыжык Раіса Пракапюк Мар'я Кудэрскі Віктар Селеванюк Ірына Заброцкі Януш Паўлючук Ева Мамотка Мар'я Паўлючук Альжбета Вышкоўская Аліцыя Семянюк Галіна Герасімюк Уладзімір Бела Ганна Сегень Юрка Каліна Юрка і многа іншых.
Гацькі	Анішчук Хрысціна Тарасюк Аля Сахарчык Ганна Стэphanюк Яўгіння Каліноўская Ірына Каліноўская Валянціна Леанюк Яўгіння Чэрвінская Барбара Шчэрбінская Аліна Шэшка Ганна Шурбак Аліна Карыцкая Ева Карыцкая Галіна Мінкевіч Аліна Васілеўскі Міраслаў Пушкарук Тамара Стрэльчук Януш Мышко Данута Карнсей Юрка Цімашук Ганна Філіманюк Хрысціна Сідарук Людміла Федарук Тамара Сідарук Яанна Сліўка Аліцыя Марціновіч Яланта Сакалоўскі Юрка Сакалоўскі Славамір Максімюк Людміла Корзун Ірына Рыжык Раіса Пракапюк Мар'я Кудэрскі Віктар Селеванюк Ірына Заброцкі Януш Паўлючук Ева Мамотка Мар'я Паўлючук Альжбета Вышкоўская Аліцыя Семянюк Галіна Герасімюк Уладзімір Бела Ганна Сегень Юрка Каліна Юрка і многа іншых.
Аўгустова Махнатае	Анішчук Хрысціна Тарасюк Аля Сахарчык Ганна Стэphanюк Яўгіння Каліноўская Ірына Каліноўская Валянціна Леанюк Яўгіння Чэрвінская Барбара Шчэрбінская Аліна Шэшка Ганна Шурбак Аліна Карыцкая Ева Карыцкая Галіна Мінкевіч Аліна Васілеўскі Міраслаў Пушкарук Тамара Стрэльчук Януш Мышко Данута Карнсей Юрка Цімашук Ганна Філіманюк Хрысціна Сідарук Людміла Федарук Тамара Сідарук Яанна Сліўка Аліцыя Марціновіч Яланта Сакалоўскі Юрка Сакалоўскі Славамір Максімюк Людміла Корзун Ірына Рыжык Раіса Пракапюк Мар'я Кудэрскі Віктар Селеванюк Ірына Заброцкі Януш Паўлючук Ева Мамотка Мар'я Паўлючук Альжбета Вышкоўская Аліцыя Семянюк Галіна Герасімюк Уладзімір Бела Ганна Сегень Юрка Каліна Юрка і многа іншых.
Храбалы	Анішчук Хрысціна Тарасюк Аля Сахарчык Ганна Стэphanюк Яўгіння Каліноўская Ірына Каліноўская Валянціна Леанюк Яўгіння Чэрвінская Барбара Шчэрбінская Аліна Шэшка Ганна Шурбак Аліна Карыцкая Ева Карыцкая Галіна Мінкевіч Аліна Васілеўскі Міраслаў Пушкарук Тамара Стрэльчук Януш Мышко Данута Карнсей Юрка Цімашук Ганна Філіманюк Хрысціна Сідарук Людміла Федарук Тамара Сідарук Яанна Сліўка Аліцыя Марціновіч Яланта Сакалоўскі Юрка Сакалоўскі Славамір Максімюк Людміла Корзун Ірына Рыжык Раіса Пракапюк Мар'я Кудэрскі Віктар Селеванюк Ірына Заброцкі Януш Паўлючук Ева Мамотка Мар'я Паўлючук Альжбета Вышкоўская Аліцыя Семянюк Галіна Герасімюк Уладзімір Бела Ганна Сегень Юрка Каліна Юрка і многа іншых.

Як было запісана ў планах працы гуртка, мы адводзілі вялікую ўвагу пабудове Беларускага музея ў Гайнаўцы. Нягледзячы на цяжкасці, вучні стараліся па меры сваіх магчымасцей уключачца ў пабудову гэтага важнага для нас, беларусаў, аб'екта. Складчыны вучняў і настаўнікаў склалі:

1985 г. — 50 874 зл.; 1987 г. — 8722 зл.; 1988 г. — 49 120 зл.; 1990 г. — 10 000 зл.

Прадавалі цаглінкі на музей на сходзе бацькоў (22.XI.1987 г.) і сабралі 64 800 зл., а таксама на навагоднім балі ў 1988 г. Апрача музея былі і іншыя патрэбы. Члены нашага гуртка не былі абыякавымі на няшчасці, якія нас не абмінулі. На адбудову спаленай царквы на гары Грабарка ўплоцілі 1 903 750 зл. (1990 г.), а на адбудову царквы ў Нарве — 70 000 зл. (1990 г.), для дзяцей з Беларусі — 100 000 зл. (1990 г.). Унеслі ўплату на выдавецтва «Белавежа» (100 000 зл.) і пабудову спартыўнай залы ў Бельску. Аб усім гэтым у свой час дакладна паведамляла «Ніва».

У нашым ліцэі было вельмі многа аўтарскіх сустрэч з «белавежцамі», арганізатарамі якіх з'яўляліся члены школьнага гуртка БГКТ. Сустрэчы ў нашым ліцэі правялі між іншымі: В. Швед, А. Барскі, С. Яновіч, Н. Артымовіч, М. Гайдук, Ю. Баена, З. Сачко, Я. Чыквін, І. Баравік, Г. Валкавыцкі, В. Петручук. На сустрэчах было куплена многа зборнікаў паасобных аўтараў. Нашыя вучні кожны год купляюць сотні «Беларускіх календараў».

Моладзь сустракалася і з журналістамі «Нівы». Былі гэта — В. Рудчык, М. Хмялеўскі, В. Луба, В. Леўчук, Я. Чэрнякевіч, Я. Максімюк. Каго толькі ні было ў нашым ліцэі! Запрашалі мы на сустрэчы з вучнямі і выдатнага мастака Лёніка Тарасевіча.

Наша моладзь мела магчымасць пазнаёміцца з людзьмі культуры, літаратуры і навукі Беларусі. Былі гэта: Р. Барадулін, С. Законнікаў, Ю. Голуб, Я. Чыгрынаў, А. Разанаў, А. Лойка, Л. Шакун, А. Мальдзіс, А. Карпюк, Д. Бічэль-Загнетава, М. Танк, А. Грачанікаў, В. Быкаў. Прымалі мы гасцей з Беларусі (Слоніма, Мінска, Гродна), ЗША, Англіі. Дзякуючы старанням БГКТ нашая моладзь прысутнічала на цудоўных канцэртах многіх калектываў з Беларусі. Прыйзджалі да нас таксама беларускія тэатры з дасканальнымі пастаноўкамі беларускіх п'ес.

Члены школьнага гуртка БГКТ мелі магчымасць пазнаваць сваю гісторыю, прымаючы ўдзел у рэйдах па Бельшчыне і Гайнаўшчыне. Былі арганізатарамі і ўдзельнікамі Свята беларускай моладзі ў Бельску і Гайчайцы. У свой час наш гурток наладзіў контакты з украінскім ліцэям у Гурове Ілавецкім. Цікавымі і карыснымі былі сустрэчы вучняў нашага ліцэя з вучнямі Беларускага ліцэя ў Гайнаўцы. Такія контакты павінны мець месца і ў будучыні.

Трэба сцвердзіць, што праца з вучнямі не можа і не павінна абмяжоўвацца толькі ўрокамі. Калі ёсьць магчымасць (а патрэба ёсьць, напэўна) дзейнічаць так, як гэта рабіла і робіць моладзь нашага

ліцэя, тады яна становіцца больш свядомай, мае больш ведаў, занята карыснымі справамі.

На заканчэнне хочацца прывесці слова Я. Жамойціна, які пісаў у «Ніве» так: «Здаровая, здольная, добрасумленная, скромная, шчырая беларуская моладзь». Хацелася б, каб аб нашай моладзі можна было зайды так гаварыць. У тым, што БГКТ на працягу свайго саракагадовага існавання мае вялікія дасягненні, гэта, між іншым, заслуга і школьнай моладзі.

Згуртаванне «Польшча — Беларусь»

*Барбара Чыжэўская (Беласток),
член згуртавання «Польшча — Беларусь»*

21 чэрвеня 1992 года адбыўся ў Варшаве ўстаноўчы кангрэс згуртавання «Польшча — Беларусь». Стварэнне гэтай арганізацыі было гістарычнай падзеяй грамадскага падтрымання натуральных імкненняў жыхароў Польшчы і Беларусі, палякаў і беларусаў да добрауседскага сужыцця, да пабудовы трывалага фундаменту ўзаемных суадносін, супрацоўніцтва і дружбы.

«Згуртаванне будзе садзейнічальнікам разуменню ідэі добрасуседства, пабуджаць супрацоўніцтва і дружбу паміж жыхарамі Польшчы і Беларусі... Мае гэта вялікае значэнне для абодвух бакоў, для мацавання незалежнасці, партнёрства, а таксама ўзаемнай пашаны».

Згуртаванне «Польшча — Беларусь» ёсць арганізацыя дабравольная, адкрытая кожнаму, хто хоча ўдзельнічаць у працэсе развіцця добрасуседскіх контактаў, дружбы і супрацоўніцтва з Беларуссю. Яна мае сваіх членоў і спачувальчыковых на абшары ўсёй краіны, але найбольш у Беластоцкім, Зялёнагурскім, Варшаўскім, Плоцкім, Яленягурскім, Влоцлаўскім, Лодзінскім, Катавіцкім і Бельска Падляшскім ваяводствах. Вынікае гэта з шматгадовага супрацоўніцтва ўпамянутых ваяводстваў з паасобнымі раёнамі Беларусі. Сёння супрацоўніцтва гэтае заснавана на новых супольных зацікаўленнях: гаспадарчых, навуковых, культурных і турыстычных.

Амаль трохгадовы перыяд дзейнасці згуртавання «Польшча — Беларусь» пацвярджае патрэбу яго існавання, а аб яго актыўнасці сведчаць наступныя мерапрыемствы:

— арганізацыя сустрэч прадстаўнікоў польскага бізнесу, зацікаўленых супрацоўніцтвам і гандлем з Беларуссю, з прадстаўнікамі Пасольства Рэспублікі Беларусь у Варшаве;

— арганізацыя сустрэч прадстаўнікоў польскага і беларускага бізнесу ў часе гандлёвых і выставачных мерапрыемстваў, напрыклад выстаўкі гаспадарчых дасягненняў Беларусі, якая была арганізавана ў Варшаўскай політэхніцы ў 1993 годзе, або Беластоцкіх таргоў ці іншых;

— правядзенне кансультатыўна-інфармацыйнай дзейнасці ў галіне пашырэння гаспадарчых контактаў праз польскія фірмы з такімі ж партнёрамі ў Беларусі (пераказванне інфармацыі юрыдычных і канкрэтных гандлёвых мерапрыемстваў, адшуканне партнёраў і г.д.).

Многа ўвагі прысвечана навукова-культурнаму супрацоўніцтву:

— у 1993 годзе па ініцыятыве згуртавання «Польшча — Беларусь» арганізавана гісторычна-канферэнцыя на тэму «Польска-беларускія судносіны ў 1918 — 1945 гадах»;

— падрыхтаваны матэрыялы і даручана дэлегацыі ўдзельнічаць у канферэнцыі польскіх і беларускіх гісторыкаў у Гродне на тэму «Дзейнасць АК у Заходній Беларусі»;

— згуртаванне ўдзельнічала ў навуковай канферэнцыі, арганізаванай праз Беларускую грамадска-культурнае таварыства ў Польшчы пад назвай «Дарога да ўзаемнасці»;

— арганізаваны сустрэчы з беларускімі пісьменнікамі;

— пры фінансавай падтрымцы згуртавання «Польшча — Усход» і МЭН праведзены два двухтыднёвія адпачынкі ў Польшчы дзяцей з Беларусі;

— згуртаванне «Польшча — Беларусь» прымала ўдзел у артыстычных імпрэзах, арганізаваных праз БГКТ і Саюз палякаў на Беларусі (двойчы прызнавала ўзнагароды ўдзельнікам Фестывалю беларускай песні ў Беластоку);

— супольна з БГКТ і кафедрай беларускай філалогіі Варшавскага ўніверсітета арганізавалі алімпіяду беларускай мовы.

Успамянутыя вышэй мерапрыемствы не вычэрпваюць усёй дзейнасці згуртавання «Польшча — Беларусь». Гэта яшчэ маладая арганізацыя, якая развіваецца, узбагачае сваю праграму новымі ініцыятывамі, якія нараджаюцца ў працэсе дзейнасці. Згуртаванне прыдае ўмацаванню і пашырэнню супрацоўніцтва з праграмна бліzkімі яму арганізацыямі вялікае значэнне, у тым ліку Беларускім грамадска-культурным таварыствам і Саюзам палякаў у Беларусі.

Супольна можна зрабіць больш і лепей дзеля ўзаемнага пазнання культурнай спадчыны і традыцыі нашых народаў, а таксама пашырэння супрацоўніцтва і добрасуседскіх судносін.

Аб нас пісалі ў прэсе

*Вытрымкі выбраў
і пераклаў з польскай на беларускую мову У. ЮЗВЮК*

1. Тагачасны пасол Сейма Яўген Чыквін 24.02.1993 года гаварыў на пасяджэнні Сейма Польшчы аб усходній Беласточчыне: «...слабая ўраджайнасць палёў, нізкі ўзровень тэхнічнай і сацыяльнай структуры, невялікая механизация, вялікія занядбанні ў меліярацыі і забеспячэнні вадой, самы нізкі паказчык маладых жанчын на 100 мужчын ва ўзросце 20 — 29 гадоў (прыходзіцца тут у сярэднім 57 жанчын). У такіх абставінах гэтую тэрыторыю наведала сапраўдная дэмографічная катастрофа. У той час, калі вясковае насельніцтва ў 1970 — 1986 гадах зменшилася (у краіне) на 3,6 працэнта, то амаль у палове вёсак усходній Беласточчыны паказчык гэтых склаў 30 працэнтаў. Падарожнічаючы па гэтых землях, не сарыентаваны назіральнік можа вынесці ўражанне, што наведала іх нейкая эпідэмія, якая пакінула пры жыцці толькі людзей старых. І гэтыя людзі з турботай і болем пытаюць, што далей, хто будзе працаваць на гэтай зямлі(?)»

2. Анішчук Я. «*Кур'ер поранны*» № 73, 16 — 18.04.1993.

«...Перакананне аб адметным значэнні паўночна-ўсходняга рэгіёну стваралася на працягу некалькіх дзесяцігоддзяў Народнай Польшчы. Козыram былі (яго) выключныя прыродныя якасці, а таксама найбольшая ў краіне разнастайнасць веравызначанняў і нацыянальнасцей, а гэта азначала, што да такіх зямель трэба адносіцца з сэнтименталізмам, як да кусочка даўно страчаных Крэсаў. У эканамічнай сферы нічога з гэтага для жыхароў (вёсак) не выйшла. Цэнтральны планіст кіраваў усе сродкі ў ачагі вялікімі словага рабочага класа, скрупулёзна абмінаючы паўночна-ўсходнія рубяжы краіны. Капіталаўкладанні атрымлівалі другія... Перыферыйныя рэгіёны абміналі вялікія крызісы і вялікія шанцы».

3. З інтэрв'ю Э. Кужавы з С. Яновічам. На Усходній сцяне. «*Кур'ер поранны*» № 159, 24 — 26.08.1990.

«...Думаем, а гэта магчыма, аб саюзе беларускіх гмінаў. Гэта важна, проста справа жыцця і смерці беларускай меншасці ў Поль-

шчы таму, што гэтыя гміны ўваходзяць у так званую Усходнюю сцяну. Многія гады адбываецца абызлюдненне сцяны, адплывае ад сколь наша кроў. Не можам на гэта глядзець бестурботна. Таму арганізавалася партыя — Беларускае дэмакратычнае аб'яднанне. Усё ж апрача нас ніхто з афіцыйных прадстаўнікоў па сутнасці не цікавіцца гэтай гаспадарчай дзіркай на карце краіны. Для Варшавы гэта не асноўная праблема, хаця магчыма нейкай там з'яўляецца. Для нас жа гэта справа нумар адзін».

4. З інтэрв'ю Е. Нахілы з галоўным рэдактарам «Нівы» Я. Мірановічам. «*Kur'ер поранны*» № 187, 3.09.1992.

«...Мне здаецца, што вялікай розніцы ў светапоглядах паміж рэдакцыяй «Нівы» і БГКТ ніяма, канфлікт пачаў ў нейкім моманце завастрацца, але сталася гэта неяк пры нагодзе. «Ніва» ўсё ж хоча быць у сваёй аснове часопісам для ўсіх беларусаў».

5. З гутаркі ксяндза А. Стопкі з беластоцкім арцыбіскупам С. Шымэцкім, біскупам памоцным Э. Озороўскім і ксяндзом пралатам С. Пётроўскім. Праблемы з суседзямі. «*Госць недельны*» № 35, 29.08.1993.

«...Улады (Народнай Польшчы) спрыялі, значыць, больш Царкве праваслаўнай, чым Касцёлу каталіцкаму. Праблема праваслаўя вырасла дастаткова, калі атрымалі мы незалежнасць (?). Дэмакратыя авастрыла пачуцці іх (беларусаў) не толькі на сваё веравызнанне, але таксама на пытанне дзяржаўнай адасобленасці. Лічу, што пад парасонам веравызнання абуджаецца ў іх імкненне да атрымання беларускай дзяржаўнасці (?)... Нельга атаясамліваць кожнага праваслаўнага з беларускай нацыянальнасцю. Ёсьць многа адданых вызнаўцаў гэтага веравызнання, якія не з'яўляюцца беларусамі. Да 1980 года на гэтай тэрыторыі не было зусім беларусаў (?). Толькі пад уздзеяннем, нейкіх правадыроў зараз крыху сілаю ўзбуджаецца сярод часткі насельніцтва беларуская свядомасць (?)... Масква праваслаўных лічыла сваім падданымі. У сувязі з гэтым на вызнаўцаў праваслаўя падае цену, што яны ёсьць на паслугах Масквы (?)...

Палякі ў такіх абставінах адчуваюць пагрозу таму, што польскасць тут безупынна падвяргаецца сумненню і трэба яе безупынна даказваць. Паколькі ўрад гэтага не бачыць, Касцёл вымушаны ў гэтым пытанні займаць становішча і абараніць польскасць».

6. З ліста адкрытага да Яго Эксэленцыі ксяндза арцыбіскупа С. Шымэцкага, мітрапаліта беластоцкага, складзенага старшынёю і сакратаром ГП БГКТ і пяццю членамі ГП Праваслаўнага брацтва ў Польшчы. «*Kur'ер поранны*» № 5, 7.11.1993.

«...паколькі частка выказванняў, кранаючая палітычныя абумоўленні, ёсьць свядомае скажэнне гістарычных фактагаў, то меркаванні аб будаванні беларускай дзяржаўнасці — гэта вераломнай хлусні, проста заахвочваючая да ўчынкаў неталерантнасці ў адносінах да праваслаўных».

7. Расінскі К. Цэлы гэты гармідар. «*Kur'ер поранны*» № 40, 17, 19.02.1995.

«...Восенню мінулага года беластоцкая гарадская ўправа вырашила прымусіць Беларускае грамадска-культурнае таварыства заплаціць звыш паўмільярда (злотых) няўнесенай арэнднай платы. Пагразілі выкінуць з будынка. Справа стала вядома ў Польшчы і ў Беларусі. Горад папасаваў сабе рэпутацыю, хаця ад пачатку было вядома, што беларусаў з памяшкання выкінуць не зможа (бо і куды?) і што платы за яго яны не ўнісяць, бо не маюць грошай... Ад пачатку дзяржава фінансавала дзейнасць БГКТ, зараз, калі налічваеца ім плата за памяшканне, дык хіба ўрад яе заплоціць».

8. Ягела М. — намеснік міністру міністэрства культуры і мастацтва Польшчы. Беларускі дагавор. «*Kur'ер подляскі*» № 44, 23.02.1995. «...Ні дзяржаўны бюджет, ні бюджет горада (Беластока) не можа плаціць аренду і аплочваць кошты эксплуатацыі (памяшкання) для ніякага з таварыстваў, у тым ліку і Беларускаму грамадска-культурнаму таварыству... Такая ёсьць бюджетная пастанова, прынятая (Сеймам Польшчы) у 1991 годзе». (?)

9. Веляпольская А. Тупым нажом па шкле. «*Жэчпосполіта*» № 32, 7.02.1995. «...Апошнімі днямі Польшча падпісала Канвенцыю аб ахове нацыянальных меншасцей. Доўгая дарога перад намі. Намеснік презідэнта Беластока гаворыць праста і бесцырымонна: «маю прэтэнзію да беларусаў, што дзеляць культуру на польскую і беларускую. Культура ёсьць адна». Польшча ў вачах свету хоча прадстаўляцца як ёўрапейская краіна. У Беластоку, паводле інфармацый, якія пашираюць польскія замежныя пляцоўкі, ёсьць нават двухмоўныя надпісы на вуліцах горада. Ці нехта бачыў у Беластоку таблічку з двухмоўнай назвай вуліцы? Ці можна сабе ўяўіць, каб гарадскія ўлады дапусцілі да гэтага?»

10. З гутаркі «*Манітора беластоцкага*» з презідэнтам горада Беластока А. Ліясам. Нароўні з іншымі. «*Газэта Вспулчэсна*» № 6, 28.02.1995.

«*Манітор*»: — На пачатку лютага Польшча падпісала Канвенцыю аб ахове нацыянальных меншасцей. У гэтым дакументе гаворыцца аб пашане нацыянальнасцей, іх юрыдычнай роўнасці, забароне дыскрымінацыі і праве да развіцця культуры, навучання мове і валодання ўласнымі сродкамі масавай інфармацыі.

(Прэзідэнт): — Ніхто ў Беластоку не знішчае беларускую культуру, мае яна нароўні з іншымі добрыя ўмовы развіцця. Роўнасць у адносінах да права — гэта не толькі аднолькавая трактоўка суб'ектаў, але таксама роўнасць да абавязкаў і права. Вызначаючы плату за памяшканне для культурных устаноў, або для грамадска-культурных таварыстваў, налічылі мы яе даслоўна ў сімвалічным памеры. Лічым гэта як дапамогу горада ў развіцці культуры, без якога — колечы прыметніка (?)... Магчыма, што ва ўсім гэтым гармідары, у прэсавай шумісе, справа заключалася не ў будынку на вуліцы

Варшаўскай, 11, але ў зачэпцы да кампаніі супраць уладаў горада, што ў выніку шкодзіць рэпутацыі Польшчы, у мэтах, пра якія раз яшчэ мы не ведаєм». (?)

11. Кжывіцкі З. На брук і ў суд. «Трыбуна», 1995.

«Зноў канфлікт. Найбольш жаласнае тое, што справа сталася ў Беластоку, дзе стагоддзямі жывуць супольна веравызнаўцы праваслаўя і каталіцызму, палякі і беларусы, дзе звычай талерантнасці і пашаны ёсць — ці хутчай павінен быць — «закадзіраваны генетычна» ...у горадзе, у якім каля адной трэці насельніцтва акрэсліваецца беларусамі або, веравызнаўча, як праваслаўныя, на працягу некалькіх гадоў не прызнаюцца патрэбы гэтай грамадскасці. Новыя самаўправы (горада), таксама як папярэднія, складаюцца з дамінуючых правых арыенціровак: моцна клерыкальная, выразна эндэцкай. Яе нежаданне да дыялогу з нацыянальнаменшымі асяроддзямі аб якім-колечы партнёрстве стаеца ў такіх абставінах зразумелым. Улада гэтая мае добрае самаадчуванне і выразна трymаеца акрэсленага «напрамку». Назавем яго напрамкам ксенафобіі і падтрымлівання з самаўрадавых сродкаў — а як жа ж — хрысціянства, але аднаго толькі рытуалу... Так гэта ўжо ёсць, што на такое нацыянальнаменшасныя асяроддзі вельмі чуляя. Відаць, гэта не толькі на польска-беларускім «сутыкненні». Можна гэта зразумець, але можна такую павышаную ўражлівасць пераўтварыць ва ўнікальныя якасці горада».

12. Д-р А.П. Люса, прэзідэнт Беластока. Да рэдакцыі. «Жэчпосполіта» № 38, 14.02.1995.

«...У публікацыі (А. Веляпольскай) — гаворачы асцярожна — знайшлося многа недакладнасцей, спрошчанняў і, на жаль, няправада аб праследванні меншасці і беларускай культуры. Гэтая проблема выдуманая некаторымі беларускімі дзеячамі і служыць выключна сеянню нязгоды ў нашым горадзе. (?) Пры нагодзе хоць у яны павялічыць палітычны капітал. Немагчыма прамаўчы яўную хлусню пра спальванне цэркви ў міжваенны перыяд ці таксама іншыя фальшивыя акты варожасці да меншасцей. (?)

Польскія крэсы (?) — гэта мешаніна культур, нацыянальнасцей і веравызнанняў... Пасля II сусветнай вайны самазванчыя прадстаўнікі беларускай нацыянальнай меншасці спрабавалі далучыць гэтыя землі, у тым ліку Беласток, да СССР (?)... Недвухсэнсавая прапанова аўтара артыкула, каб у Беластоку паявіліся двухмоўныя назвы вуліц, ёсць лёгкадумнасць. Беласток ужо аднойчы быў далучаны да Беларускай Рэспублікі ў 1939 годзе, і памяць аб tym застаеца назаўсёды свежая і паўсюдная, (?) каб гарадскія ўлады згадзіліся на такі рапушчы эксперымент. З гэтага горада і Беласточчыны былі вывезены дзесяткі тысяч жыхароў у глыб савецкай імперыі, дзе вельмі многія засталіся назаўсёды.

Пасля вайны тройчы дэлегацыі беларускіх нацыяналісту ўзбраеныя з просьбамі далучэння Беласточчыны да СССР. (?) Таму

лічу, што ўсялякія дыскусіі на тэму падвойных напісаў назваў вуліц заўчасны». (?)

13. З адказу А. Веляпольскай прэзідэнту А.П. Люсу. Там жа.

«...Калі сапраўды з майго артыкула можна вынесці ўражанне, што беларуская меншасць і беларуская культура ў Беластоку «праследуецца», хаця я не ўжываю такіх радыкальных фармулёвак, дык гэта заслуга выключна ўладаў горада, якія, таксама як Пан, становяцца на пазіцыю агістарызму, калі не звыклага рэваншызму, ці — як панскі намеснік, віцэ-прэзідэнт Марэк Казлоўскі — адмайляюць беларускай культуры права на існаванне («маю прэтэнзію да беларусаў, што дзеляць культуру на польскую і беларускую, культура ёсць адна», — падкрэсліваў віцэ-прэзідэнт. Гэта праблема не выдумана некаторымі беларускімі дзеячамі, ці, як сцвярджае на старонках «Газеты ў Беластоку» (лакальнага дадатка «Газеты Выборчай») віцэ-прэзідэнт рады горада: «канфлікт выкліканы мэтанакіравана», каб не дапусціць да прыняцця Польшчы ў НАТА і ЭВГ».

14. З неапублікованага ў «Жэчпосполітай» ліста старшыні Беларускага саюза ў Польшчы Я. Вапы. «Ніва», № 11, 1995.

«...Прысутнасць беларусаў у структурах уладаў Беластоцкага ваяводства ў перыяд ПРЛ (Народнай Польшчы) сапраўды была значная, адпаведная, аднак, іх велічыні ў нацыянальнай структуры насельніцтва Беласточчыны. Становішча такое трэба было б прызнаць нармальным. Ненормальным, аднак, здаецца сённяшнє становішча, калі няма ніводнага беларуса ў ваяводскіх уладах, не кажучы ўжо аб гарадскіх у Беластоку. Многа паказвае на тое, што ў Беластоку і ў Беластоцкім ваяводстве беларусы надалей складаюць значны пракцэнт насельніцтва.

Пан Люса, чарговы прадстаўнік сучаснай наменклатуры, звяртаўся да міфалогіі і абвінаваціў беларусаў у падарожжах у Москву з прашэннем аб далучэнні Беласточчыны да Савецкага Саюза. Лічу, што гонар прэзідэнта горада Беластока прымусіць давесці справу да канца, значыць: калі і хто з беластоцкіх беларусаў ездзіў у Москву з прашэннем аб далучэнні Беласточчыны да СССР? Адсутніць адказу на гэтае пытанне прымусіць аднесці выступленне прэзідэнта Беластока на старонках «Жэчпосполітай» да катэгорыі палітычнай правакацыі».

15. Боўтрык М. Беларусы, быццам УФА. «Кур'ер Подляскі», № 45, 24.02.1995. «...Айчыннай зямлій польскіх беларусаў ёсць Беласточчына, не прывёз іх сюды цар... (але) у Бельску Падляшскім, горадзе напалову беларускім, раднія (дэпутаты) Абывацельскага камітэта «С» («Салідарнасці») увогуле аспрэчвалі існаванне беларусаў у горадзе. Праваслаўнае насельніцтва Падляшша (лічачы яны) не з'яўляецца нацыянальнай меншасцю, але аўтэнтычным польскім насельніцтвам, прыпісаным сілою да праваслаўнага касцёла ў час расійскага заўладання». (?)

16. Скардзінські Б. «Над Бугам і Нарвай». Перадрукавана з «Вензь», верасень, 1994 у «Часоніце», № 12, снежань 1994.

«...Адны з дагэтуляшніх «беларусаў» нечакана дэкларуюцца ўкраінцамі. З дзеда, прадзеда. Арганізацыйна гуртуюцца ў Саюзе ўкраінцаў Падляшша. Агітуюць знаёмых і сваякоў, каб урэшце перасталі скрывацца... Але хіба ў першую чаргу — нараканні кіруюць аж у нябёсы на беларусаў... Украінская паўстанчая армія (УПА) арганізацыйна на паўночны бераг Буга не сягала, мела толькі сваіх давераных. Не сягнула сюды таксама акцыя «Вісла», таму што, калі ўжо Беласточчына, дык, вядома, толькі беларусы. Хлусня — абураюцца (украінцы). Алс, вы разумееце, як гэта тады было выпраўляць. Кожнаму шкада было ўласнай шкуры. І хаваліся. (?) Зараз няма патрэбы.

Беларусы ўсё гэта бачаць, зразумела, іначай: «Яны ніякія не украінцы, але нашыя «пераадзяванцы». І кар'ерысты, таму што зараз лягчэй быць украінцам. Краіна куды большая і багаты народ. Відаць, ідуць на гэта нейкія гроши. Нямецкія? Канадскія? А як хітра скрываліся за нашымі плячымі. Зусім не адмаўляліся ад працы для партыі, МО, УБ, не імкнуліся ва УПА, ОУН. Мы тут усе добра знаємся... Беларуская доля па-старому цяжкая, а будучыня няпэўная, значыць, лепш пісацца ва ўкраінскую».

17. Аляксеюк В. Правакацыя. «Часонік», № 12, снежань 1994.
«...Усе мы дарослыя і ведаем, што такія тэксты ствараюць «Ук-

райнцы» з Ракавецкай (вуліча ў Варшаве, дзе размяшчаецца Міністэрства ўнутраных спраў)... Калі каму яшчэ існевадомы матывы правакацыі, ахвотна іх прадстаўлю. Вядома, што моўныя адносіны, такія, як у паўднёва-ўсходніяй частцы Беласточчыны, існуюць таксама на ўсім беларускім Палесці. Правакатарам украінска-беларускага канфлікту на Падляшшы патрэбна не толікі тое, каб, пасварыўшы праваслаўных выбарчыкаў, гарантаваць палякам-католікам перавагу ва ўсіх выбарах. Гульня нацэлена на змену граніц ва ўсходній Еўропе. Калі ўжо ўкраінцы з беларусамі скопяцца за ільбы за Палесце, лягчэй будзе далучыць гэтыя нашыя польскія «Крэсы Усходнія», ці праўда? Намер празрысты, як вада ў Бялцы. Бавяцца ціхацёмныя (падпольшчыкі) хлопцы, як дзеці запалкамі... Адсюль ведаю, што ў цэнтральнай краязнаўчай прэсе, канкрэтна: у месячніку «Гасцінец», аб украінцах Падляшша пісалася ўжо тады, калі ў Беластоцкім ваяводстве ніхто яшчэ пра іх і не чуў. Мараль адсюль такая, што акцыя «ўкраінізацыі Падляшша» вядзеца цэнтральная з Варшавы».

Журы цэнтральнага агляду «Беларуская песня-1995» у Беластоку.
Фота С. Грынявіцкага

Мікола Гайдук

З нашай мінуўшчыны

«Насуперак правілам і звычаям
нашай веры праваслаўнай...»

(Урывак з кнігі)*

Ад часу берасцейскай уніі 1596 года мінае ўжо чатыры стагодзі, але раны, нанесены ёю хрысціянству, крываваць да сённяшняга дня.

Агульна вядома, што карані гэтай трагедыі не абмяжоўваюцца апошнімі дзесяцігоддзямі XVI ст., але сягаюць да часоў ранняга хрысціянства, калі ўжо першыя рымскія епіскапы намагаліся падпарадковаць сваёй уладзе Сусветную Царкву. Затым гэтай жа мэце служылі пагром і зняволенне крыжакамі Канстанцінопалія, ліёнская і фларэнцкая уніі і незлічоная колькасць іншых выслікаў рымскага папы і другіх каталіцкіх іерархаў супраць Праваслаўнай Царквы. Таксама націск каталіцкага Каралеўства Польскага на праваслаўную ў асноўным старабеларускую дзяржаву (Вялікае княства Літоўскае) ішоў у гэтым жа рэчышчы папскага «Drang nach Osten». Фактычна ж, пачаўшы з 1385 года на працягу наступных 400 гадоў, бо аж да трэцяга падзелу Рэчы Паспалітай у 1795 г., усе вайсковыя, гаспадарчыя і інтэлектуальныя намаганні кіруючых Польшчай элітаў былі нацэлены амаль выключна на апанаванне, зняволенне і злучэнне з Польшчай у дзесяць разоў большага за яе па абшару і ў шэсць разоў большага чужароднага ёй па мове, веравызнанию, культуры і традыцыі насельніцтва Вялікага княства Літоўскага. Гэтая экспансія Польшчы поўнасцю адпавядала імкненню рымскіх папаў падпарадковаць іхняму панаванню праваслаўны Усход, паводле наказу Баніфация VIII з 1302 г., што «для збаўлення кожнай чалавечай істоты неабходна яе падпарадкованне рымскаму біскупу». Догма, што па-за рымска-каталіцкім Касцёлам няма нікому збаўлення, існавала да 70-ых гадоў нашага стагоддзя, а сярод ніжэйшага духавенства і яго вернікаў непахісна пануе і да сённяшняга дня. Здаўна культ бязгрешнасці і беспамылковасці рымскіх пап і гісторычнай місіі рымска-каталіцкага Касцёла прыняў жудасныя памеры, асоба ж актуальнага пануючага папы і іншых касцёльных іерархаў богазневажальна паставлена нараўні з Ісусам Хрыстом і апосталамі. На тых, хто адважыўся сумнівацца ў «адзінаправільнай вере рымска-каталіцкую» і папу як Хрыста на зямлі, чакалі «святая» інквізіцыя ды «святое» афіцыюм з іхнімі па-

* Hajduk M. Unia brzeska 1596. Białyostok, 1995.

тайнымі судамі, бяздоннымі склепамі, катаўвальнемі, спальваннем жыўцом на палаючых стосах. Найважнейшай «місіяй» гэтых «святых» устаноў было навяртанне ў каталіцызм падатлівых ды праследаванне і знішчэнне непакорлівых іншаверцаў, перш за ўсё «схізматыкаў», гэта значыць — праваслаўных.

На непахісных і бязлітасных выкананіццаў гэтых так званых «святых заданняў» папа Павел III у 1540 г. паклікаў спецыяльны орден «Прасвятога Сэрца Ісусавага» — вядомых усім езуітаў.

У 1564 г. езуіты паявіліся ў Польшчы і неўзабаве праніклі на беларускія землі. Яны адразу прыступілі да падрабязна прадумана-га, доўгатэрміновага, сістэматычнага і шматнапрамкавага інтэнсіўнага дзеяння. Хоць і прыкрываліся хрысціянскай сардэчнасцю, але не пайшлі аблягчаць лёс пакутуючаму ў нястачы працоўнаму люду. Перш за ўсё яны атакавалі стырно ўлады ў абедзвюх краінах, авалодалі пануючымі элітамі на чале з каралём, а захапіўшы ў свае рукі асвету, за некалькі дзесяцігоддзяў падпрадковалі сваёй волі амаль усё шляхецкае грамадства.

Вялікім прыхільнікам езуітаў стаў кароль Стэфан Баторы (1576 — 1586). Заваяваўшы ў 1579 г. горад Палацк, ён з усіх праваслаўных манастыроў і цэркваў, апрача Сафійскага сабора, выгнаў манаҳаў і духавенства і ўсю манастырскую і царкоўную маёмасць аддаў на вечнае ўладанне езуітам. Кароль Зыгмунт III Ваза (1587 — 1632) і яго бліжэйшыя і далейшыя супрацоўнікі былі цалкам падпрадкованы волі езуітаў. Пацвердзіў тое сам Зыгмунт III, кажучы: «Лепш няхай гіне Рэч Паспалітая, ірападайма ты і я, каб толькі святая вера рымска-каталіцкая не пацярпела шкоды».

Езуіты пры садзеянні караля і каталіцкай іерархіі стварылі густую сетку школ усіх узроўняў і за некалькі дзесяцігоддзяў выхавалі ў большасці грамадства непахіснае перакананне пра перавагу каталіцызму над усімі іншымі веравызнаннямі, мабілізавалі незлічоныя на то гатовых на ўсё каталіцкіх фанатыкаў.

Езуіты аднавілі ідэі ліёнскай, ферарскай і іншых уній (унію яны разумелі як прыняцце праваслаўнымі каталіцызму і падпрадкованне іх уладзе папы рымскага) і заахвоцілі да яе здзяйснення тагачасныя пануючыя эліты на чале з каралём і яго дваром, а таксама магнатаў і шляхту, асабліва новых пярэхрыстаў з праваслаўя ў каталіцызм, а такіх, дзякуючы дзеяннісці баевікоў з арміі «Прасвятога Сэрца Ісусавага» ўвеселі прыбывала.

У змаганні супраць Праваслаўнай Царквы яе непрыхільнікам выдатна дапамагала здаўна прысвоенае права пануючых да «падавання хлябоў духоўных». Справа ў тым, што пануючыя ў Польшчы і старабеларускай дзяржаве каралі і вялікія князі ў адносінах да Праваслаўнай Царквы карысталіся правам надаваць годнасці і паўнамоцтвы да ўладання царкоўной маёмасцю епіскапам, архімандритам і ігуменам, а за іх прыкладам магнатаў і шляхта прысвоілі сабе права назначаць у манастыры і цэрквы, што знаходзіліся ў іхніх уладаннях, ігуменаў, свяшчэннікаў, дыякану і паводле сваёй волі забяспечваць, або і не, іх сродкамі да жыцця.

Гэта былі незаконныя, злачынныя дзеянні, бо яшчэ I Усяленскі сабор у 325 г. вырашыў, што епіскапа назначаць могуць толькі епіскапы, а зацвярджаць яго — мітрапаліт. VII Усяленскі сабор у 787 г. пастановіў: «Усялякі выбар у епіскапа або прэсвітэра або дыякана, здзейснены свецкім ўладамі, няхай будзе нядзейным». Але ў Каралеўстве Польскім і Вялікім княстве Літоўскім гэтыя законы спрадвечна не дзеянічалі, іх нават не бралі пад увагу, асабліва ў часы г.зв. «залатой шляхоцкай вольнасці» ў XVI—XVIII стагоддзях. Давяло тое да глумлення і здзекаў над Праваслаўнай Царквою.

За розныя свецкія паслугі або за хабары каралю і яго прыбліжаным часцей за ўсё мітрапалітамі, епіскапамі, архімандритамі становіліся асобы, нягодныя займаць якія-колечы грамадскія пасады: ашуканцы, авантурысты, п'яніцы, і нават крыміналісты, не кажучы ўжо пра тое, што гэта былі тыпы свецкія і вельмі часта варожых праваслаўю веравызнанняў. Гэтак полацкую архіепіскопію прыдбаў у караля нейкі Богуш Сяліцкі, ротмістр каралеўскіх войск. Пінска-Тураўскім архірэем стаў свецкі пан Андрэй Русін-Берастоцкі і займаў гэтую қафедру аж да смерці, не прыняўшы манаства. Уладзіміра-Валынскую епіскопію захапіў берасцейскі кашталян Інажіл Пацей, пра якога сучасны яму пісьменнік апавядаў, што «всіх вер собою спробовал и в каждой што ж кольвеk забавился, также и жидовской не хибил, а бодай и турецкого алкорану научился». Пасля, як вядома, стаў самym зядлым уніятам і жорсткім ворагам праваслаўя. Такім чынам каралі і іхня службістыя ўвесь час сілай сваёй улады спіхвалі праваслаўную Царкву на ганьбаннне, паніжэнне і кампраментаванне ў вачах усяго грамадства. Вось тады палымяны палеміст і абаронца праваслаўя Іван Вышэнскі з болем усклікнуў: «Няхай будуць пракляты ўладыкі, архімандрity і ігумены за паніжэнне нашай святой веры праваслаўнай».

Дзеля канчатковага затаптання праваслаўнай веры і Царквы ды апраўдання сваёй агрэсіі Каталіцкі Касцёл разгарнуў у Польшчы і Вялікім княстве Літоўскім паўсюдную агітацию, вялікім тыражамі выйшлі варожыя праваслаўю брашуры Бенедыкта Гэрбеста «Sentencje wiary Kościoła Rzymskiego i historia greckiego zniewolenia dla jedności», Пятра Скарпі «O rządzie i jedności Kościoła Bożego pod jednym pastorem i o greckim od tej jedności odstępstwie» і мноства іншых. Гэтamu беспардоннаму ідэалагічнаму наступу спрабавалі даваць адпор праваслаўныя публіцысты Герасім Сматрыцкі ў «Ключах Каралеўства Нябеснага», Васіль Астрожскі ў «Пра адзінную веру», а таксама іншыя. Але наступленне каталіцызму толькі-толькі пачыналася.

Каталіцкія асяроддзі пад уздзеяннем касцёльнай іерархii ўпэўненны ў сваёй сіле і падтрымцы з боку каралеўскай улады і глыбока перакананы ў tym, што выконваюць «святую справу асчастліўания схізматыкаў» шляхам іх навяртання пад уладу рымскага папы як «наступніка Хрыста» ўсё шырэй разгортвалі сваё крылы. Гэта давяло б да вострай, франтальнай атакі каталіцызму на пра-

vasláye, але, магчыма, у крыху пазнейшым часе. Тым часам на ўсходнеславянскія землі ў 1588 г. прыбыў Усяленскі патрыярх Іерэмія II і паставіў патрыярхам мітрапаліта маскоўскага Іова. Вяртаючыся, наведаў праваслаўную грамадскасць у Рэчы Паспалітай і ўладкаваў шэраг спраў, маючы на мэце аздараўленне жыцця Праваслаўнай Царквы.

Гэта моцна занепакоіла ў Рэчы Паспалітай свецкія ўлады і каталіцкую іерархію, бо ўсебаковая падтрымка патрыярхам руху царкоўных брацтваў і абарона імі праваслаўя выдатна ўзмакніла яго, а ўстанаўленне Маскоўскага патрыярхата яшчэ болей узвышала аўтарытэт Маскоўскай дзяржавы як брацкага і самага блізкага абаронцы праваслаўных беларусаў і ўкраінцаў, што яны цяпер маюць кананічную падставу звяртацца да яе за дапамогай у змаганні супраць акаталічвання і паланізацыі.

На жаль, адначасова патрыярх Іерэмія, не маючы належнага распазнання ў становішчы Царквы ў Рэчы Паспалітай і апынуўшыся ў пастцы езуіцкіх інтырг, пазбавіў пасады дагэтуляшняга мітрапаліта кіеўскага Анісіфора за парушэнне кананічных правілаў, хаця гэты іерарх зрабіў нямала карыснага для Праваслаўнай Царквы і таму быў соллю ў воку езуітам, а на яго месца паставіў падсунутага каралём і езуітамі архімандрыта Міхаіла Рагозу, а двум ягоным езуіцкім паплечнікам: епіскапам Кірылу Тэрлецкаму надаў званне патрыяршага экзарха, а Мялецю Храбтовічу патрыяршага прататронія. І такім чынам, замест узмоцніць Праваслаўнай Царкви ў Рэчы Паспалітай патрыярх паставіў на яе чале ўнутраных смяротных ворагаў праваслаўя.

У той жа самы час патрыярх Іерэмія выдатна ўзмоцніў ролю свецкага актыву (брацтваў) у жыцці Царквы, даючы сваё благаслаўленне іх дзеянасці. Гэта моцна занепакоіла ўсіх праваслаўных іерарху за свой аўтарытэт і пасады, бо ўсе яны баяліся кантролю з боку свецкіх дзеячаў, маючы нячыстыя сумленні, а часта і руکі. Ва ўставе львоўскага брацтва, між іншым, гаварылася: «...а калі і сам епіскап пойдзе супраць закону і стане кіраваць Царквой не паводле правіл святых Апосталаў і святых Айцоў, то такому епіскапу няхай супрацьставяцца ўсе, як ворагу ісціны». Варта прыгадаць, што статут львоўскага брацтва служыў узорам усім іншым брацтвам. Гэтую боязь несумленных праваслаўных іерарху зараз жа скватна выкарысталі ворагі Праваслаўнай Царквы, падказваючы перапужаным уладыкам прыняццё ўніі, якая вызваліць іх з-пад улады патрыярхата і кантролю брацтваў. І яны ўхапіліся гэтага выратавальнага выхаду.

Неабходна заўважыць, што сама думка пра набліжэнне і нават аб'яднанне на аснове поўнай роўнасці і без зменаў у канонах веры, літургіі і абрааднасці Праваслаўнай Царквы з Каталіцкім Касцёлам здаўна разважалася выдатнымі дзеячамі тae эпохі, між іншым, таксама князем Канстанцінам (Васілем) Астрожскім, ахвярным абаронцам праваслаўя. Справа датычылася перш за ўсё спынення абураючых і раздзяляючых грамадскасць і tym самым надзвычай

шкодных для Рэчы Паспалітай і абодвух веравызнанняў варожых выступленняў адных супраць другіх, узаемнай дыскрэдытацыі. Важна было пры тым і павышэнне прэстыжу Царквы і праваслаўнага духавенства.

Такім чынам даспявалі прадпасылкі да падрыхтоўкі уніі, і неўзабаве пасля выезду патрыярха Іерэміі II з Рэчы Паспалітай новы патрыяршы экзарх, епіскап луцкі Кірыла Тэрлецкі ў вялікай таямніцы ад свецкіх дзеячаў і ніжэйшага духавенства разгарнуў надзвычай актыўную дзейнасць за яе ажыццяўленне. Ужо ў чэрвені 1590 г. пад першай дэкларацыяй пра «згоду аддаць нашу волю і мысленне ў паслушэнства Святому Айцу і падпарадкаваць Божыя цэрквы вярхоўнай уладзе святога Папы Рымскага» ён сабраў чатыры подпісы сярод сямі тадышніх дзеючых праваслаўных епіскапаў і ціхую прыхільнасць, але без подпісу самога мітрапаліта Рагозы.

У тым жа часе палымяны агітатар за падпарадкаванне Праваслаўнае Царквы Каталіцкаму Касцёлу П. Скарга ў новым выданні свае брашуры «*Ó jedności Kościoła Bożego...*» прыспешваў да болей актыўнага дзеяння самога караля. Славуты красамоўца патрабаваў ад хрысціянскага пануючага, каб той клапаціўся не толькі пра адзінства Рэчы Паспалітай, але і дапамагаў таксама адзінству Касцёла, без якога не толькі никто не можа быць збаўлены, бо і адзінства Рэчы Паспалітай не будзе даўгавечным. Пры гэтым ён спасылаўся на св. Аўгустына, які цвярдзіў, што адзін загад уладара можа даць Касцёлу болей карысці, чым шматлікія казанні духавенства. І кароль Зыгмунт III Ваза, умацаваўшыся на польскім троне дзякуючы дзейснай падтрымцы праваслаўнай шляхты (!), зараз жа паспяшаўся ажыццяўляць указанні Скаргі: у 1592 г. ён паабяцаў прыхільнікам уніі апеку і зраўнанне ў правах з каталіцкім духавенствам.

Каралеўскія абязцанні акрылілі заходы Тэрлецкага і яго паплечніка, епіскапа берасцейка-ўладзімірскага Ініціята Пацея, у здабыванні новых прыхільнікаў уніі і падрыхтоўцы уніі і прынцыпаў, на якіх мае быць далучэнне Царквы да Касцёла.

У 1594 г. на чарговым патайным з'ездзе праваслаўных іерархаў у Сокале былі сформуляваны так званыя «сокальскія артыкулы», што вызнавалі варункі гэтага далучэння. Вось некаторыя з іх. Змоўшчыкі ўніжана прасілі ў караля, між іншым, каб ён удастоў праваслаўных епіскапаў месцам у Сейме і сенаце, каб анафемы, якім могуць быць яны паддадзены з боку патрыярха, не ўчынялі ні ім, ні іншаму духавенству ніякай шкоды, каб патрыяршыя пасланцы з Грэцыі, «якіх мы можам смела называць шпіёнамі» не «мелі ніякай улады над намі», каб прывілеі, дадзеныя патрыярхамі брацтвам і народу, былі знішчаны, каб праваслаўная іерархія былі ўдастоены такіх жа свабод і правоў, якімі карыстаюцца арцыбіскупы, біскупы і ўесь рымскі клір. Такім чынам, з прадстаўленых каралю 10 «артыкулаў» аж у 7 патрабавалася новых асабістых прывілеяў для іерархаў і толькі ў 3 краналіся справы будучыні Царквы.

Убачыўшы такія «патрабаванні», кароль, польскі епіскапат і прадстаўнікі рымскага папы нямала ўсцешыліся і ў паскораным тэмпе апрацавалі праект уніі і іншыя акты, якія праваслаўныя іерархі ахвоча падпісалі на сіnodзе 12 чэрвеня 1595 г. Упаўнаважнымі вызнаць веру і волю Праваслаўнай Царквы Рэчы Паспалітай, аддаца ўладзе папы рымскага былі выбраны Кірыла Тэрлецкі і Ініціята Пацея.

Тым часам, як сказана ў Свяшчэнным Пісанні, «няма нічога таго тайнага, што не сталася б яўным». І здрада іерархіі ды праект уніі выклікалі ў праваслаўнай грамадскасці агульнае абурэнне і расчучае асуджэнне. Супраць такой паніжаючай праваслаўе уніі асабліва востра выступіў заслужаны дзяржавны дзеяч і ахвярны абаронца Царквы ваявода кіеўскі і сенатар, князь Канстанцін (Васіль) Астрожскі. У акружным паслannі да ўсіх праваслаўных Рэчы Паспалітай ён, між іншым, пісаў: «У цяперашні час злахітрымі падкапамі лукавага д'ябла самыя галоўныя іерархіі нашай праўдзівой веры, спакусіўшыся славай гэтага свету, азмрочаныя цемрай пажадлівасці, нашы фальшивыя пастыры, мітрапаліт з епіскапамі абраруліся ў ваўкоў... яны патаемна змовіліся паміж сабою, акаянныя, як хрыстапрадавец Іуда з жыдамі адараўца набожных хрысціян... без іх ведама і кінуць разам з сабою на пагібель, як выдаюць іхнія самыя сакрэтныя пісанні... Верагодна, даведаўшыся пра такіх адступнікаў і яўных здраднікаў Царквы Хрыстовай, паведамляю пра іх усіх вас як улюблённую маю ў Хрысце брацію. І хачу разам з вами ў адзінстве стаяць супраць ворагаў нашага збаўлення, каб з Божай дапамогай і з вашым руплівым стараннем, яны самі трапілі ў тия сеці, што патаемна на нас рыхтавалі... Якая нам можа быць ад іх карысць? Замест таго, каб быць святым свету, яны сталіся цемрай і спакусай для ўсіх».

Дзякуючы вялікім намаганням князя Астрожскага ад уніятаў адступіўся епіскап львоўскі Гедзён Балабан і апавяксціў свой публічны пратест супраць уніі, між іншым, сцвярджаючы: «...рашэнне аб ёй прынята наступерак правілам і звычаям нашай веры праваслаўнай, нашым правам і вольнасцям, без ведама і дазволу патрыярхаў, наших духовых іерархаў, без нарады духоўнага сабора, а таксама без волі свецкіх саслоўяў, як знатных старожытных родаў, так і простых людзей веры праваслаўнай, без якіх мы нічога ўчыняць і вырашаць не можам». Да епіскапа Гедзёна далучыўся епіскап пярэмышльскі Міхail Капысценскі, шэраг архімандритаў і ігуменаў, баярства, народ.

Для вырашэння пытання аб уніі праваслаўная грамадскасць на чале з сенатарам князем Астрожскім і яго сынам Аляксандрам, налагадскім ваяводай Фёдарам Скуміным-Тышкевічам і іншымі дзяржавнымі людзьмі, духавенствам і вернікамі дамагаліся ў каралі склікання ўсеагульнага сабора, каб разлічицца з «скрыгадушнымі і прадажнымі нашымі пастырамі» (цытата з ліста). Пра скліканне сабора стараліся ў караля таксама епіскапы, жадаючыя уніі, цешаць сябе надзеяй, што яны на ім здабудуць прыхільнасць і зразу-

менне свайму адступніцтву ад веры бацькоў. Аднак Зыгмунт III Ваза пад націскам сваіх дарадчыкаў, асабліва езуітаў, не адважыўся на скліканне сабора, апраўдаўчыся тым, што па справах веры могуць прымасць рашэнні іерархі, а не свецкія людзі. Пры тым ён загадаў шчыльна закрыць граніцы дзяржавы і не пропускаць нікога з праваслаўнага духавенства і манаства.

Стала ясна, што асноўная частка праваслаўнай іерархіі прадала Праваслаўную Царкву і пацвердзіла сваю здраду ўласнаручнымі подпісамі пад разнастайнымі актамі. А каб нікто не сумняваўся, што яна ўчыніла тое добраахвотна, паспешліва з'ехалася 27 жніўня 1595 г. у Луцк і там падпісала і апавясціла заяvu, у якой гаварыла ся: «Мы прынялі унію з любоўю і не толькі вызналі яе сэрцам і вуснамі разам з мітрапалітам нашым Міхailам Рагозаю, але і пацвердзілі сваімі подпісамі. Сёння пацвярджаючы яе зноў, мы дабравольна вырашылі, што не адступім ад яе да смерці... А кожны, хто супраціўляецца (уніі — М.Г.), будзе адлучаны ад святых Христовых Тайнаў і не будзе дапускацца ў храм Божы».

Што ж, адступнікі не пакінулі нават і цену сумнення адносна поўнай дабравольнасці свае здрады айчыннай веры. Спалілі за сабою ўсе масты да згоды і аўгустынскімі крыжовы паход супраць праваслаўных. Краіну сталі: засыпаць разнастайныя лістоўкі і брашуркі, як, напрыклад, «Унія» (Вільнія, 1595 г.), у якіх агітаторы намагаліся даказаць, што дзякуючы уніі спрадвечна асуджаныя на праклянцы «схізматыкі», г. зн. праваслаўнія, удастайваюцца збаўлення. Таму засталося ім толькі фінішаваць гэтую «ласку» ля ног «наступніка Хрыста» ў Рыме.

Кароль і абодва вялікія канцлеры: каронны Ян Замойскі і вялікалітоўскі Леў Сапега (між іншым, нованавернуты езуітамі католік) яшчэ раз падрабязна разгледзелі варункі уніі, выкідаючы з іх усё, што чым колечы не дагаджала Каталіцкаму Касцёлу і польскому ўраду, і загадалі Пацею і Тэрлецкаму рыхтавацца да падарожжа ў Рым.

Кароль загадаў, каб картэж быў пышны і сваім багаццем адпавядаў годнасці каталіцкага Каралеўства Польскага, але на тое не даў і зламанага граша. Пацей быў чалавекам заможным, а Тэрлецкаму кароль параіў здаць у аренду на 20 гадоў усе цэрквы і іхнюю маёмасць, што знаходзіліся ў луцкай епархіі, ды за атрыманыя гроши наладзіць свой шыкоўны выезд, не забываючы пра набыццё дастайных гасцінцаў папе і яго двару. Такім чынам праваслаўнія ўкраінскія вернікі аплацілі шыкоўны картэж здрады іхнія бацькоўскай веры. Гэта з часоў Тэрлецкага і Пацея павялося ў Рэчы Паспалітай здаваць у аренду нароўні з корчмамі праваслаўнія святыні розным прыблудам, якія потым здзіралі з праваслаўных парафіян непасільную плату за ўваход у сваю ж царкву на малітву, святую літургію, вянец ці адпіванне нябожчыка. Рэшткі гэтай «златай рэлігійнай талерантнасці ў Рэчы Паспалітай» і «любові да адлучаных братоў-схізматыкаў» і да сёння захаваліся на Беласточчыне ў народнай бурлесцы «Залман».

На два дні перад выездам у Рым незвычайна шыкоўнага картэжа на чале з Пацеем і Тэрлецкім кароль спецыяльным універсалам ад 14 верасня 1595 г. апавясціў падданым, што праваслаўныя ў Рэчы Паспалітай далучыліся да Каталіцкага Касцёла.

Аж два месяцы цягнуўся мнагалюдны картэж з Кракава ў Рым. У міжчассі кароль адмысловым пасланцом папярэдзіў папу аб выездзе Пацея і Тэрлецкага і даказваў, што перавод праваслаўных Рэчы Паспалітай пад уладу Рымскага Прастола лёгка давядзе да уніі Вялікае княства Маскоўскае, дзе мільёны чалавечых душ «гібес ў грэцкай схізме», а Рэч Паспаліту вызваліць ад шпіёнаў, таму што «схізматыкі» шпіёնяць у карысы Турцыі. Што ж, беласточкі каталіцкі біскуп Эдвард Азароўскі пасля 400 гадоў нічога новага не ўнёс у каноны ўсходніх палітыкі Касцёла, калі ў тыднёвіку «Gosc Niedzielnny», № 35 з 1993 г., абвінаваціў праваслаўных Беласточчыны, што «яны знаходзяцца на паслугах Масквы», інакш праваслаўных абазваў шпіёнамі.

У Рыме Пацея і Тэрлецкага з іх шматлікай світай прынялі надзвычай сардочна. Памяці ў цудоўным палацы, побач з апартаментамі самога папы рымскага. Да часу генеральнай аўдыенцыі гасцей вазілі і вадзілі па славутасцях горада, ушаноўвалі гасцінамі. У tym самым часе шматлікая грамада папскіх экспертаў скрупулёзна даследвала прывезеныя Пацеем і Тэрлецкім дакументы і рыхтавала адказы на іх. I вось настаў дзень 23 снежня 1595 г., калі папа быў гатовы да адзначэння ўрачыстага пакарэння «схізматыкаў».

Цырымонія адбывалася ў вялікай аўдыенц-зале. Папа Кліменц VIII вялікі ўрачыстых залататканых ды ўсыпаных дарагім каменнем шатах заняў месца на троне ў акружэнні 33 кардыналааў, а за імі, за аздобнымі кратамі, клубіўся натоўп арцыбіскупаў, біскупаў, абатаў, паслоў ад розных краін, славутых чужаземцаў, сярод іх нямала знатных каталікоў з Польшчы і Вялікага княства Літоўскага, курсантаў рымскай уніяцкай калегіі і іншых. Два цырымонмайстры ўвялі Пацея і Тэрлецкага, тыя наблізіліся да трона, упалі на калені, аддалі папе рымскому трох зямных паклоны і адзін за другім пацалавалі туфель папы. Затым, увесе час стоячы на каленях, яны расказалі, дзеля чаго прыйшлі і падалі Кліменцю VIII прывезеныя дакumentы. Пасля гэтага іх адзвялі назад да ўваходных дзвярэй, дзе ўвесе час стаяла на каленях іхняя світа.

Папа загадаў прачытаць усіх усе пададзенія яму Пацеем і Тэрлецкім дакumentы. Віленскі канонік Яўстафій Валовіч прачытаў дакumentы на дзяржаўнай старабеларускай мове, затым сакратар папы прачытаў іх лацінскія пераклады. Потым ён жа звярнуўся да прыбыўшых з прамовай, у якой падкрэсліў: «Мудра і богабаязная ўчынілі ваш глыбокашанаваны мітрапаліт і вы з біскупамі, што пажадалі з'яднацца з Каталіцкім Касцёlam, па-за якім няма збаўлення. І з такіх далёкіх краін вы прыбылі сюды, каб доказаць падлегласць законнаму наступніку святога Пятра, праўдзіваму намесніку Хрыста на зямлі, і, адкінуўшы старыя памылкі ў веры, прыняць ад яго веру чистую, нескажоную».

У адказ папскаму сакратару Пацей і Тэрлецкі, усё яшчэ стоячы на каленях, ад імя ўсяго епіскапата і народа склалі прысягу ва унії. У іх даўжэнзай, падрабязнай прысязе знайшлося і такое вось цверджанне: «Вызнаю і прымамаю ўсё, што святы апостальскі Касцёл рымскі наказвае вызначаць і прымамаю паводле пастановаў сусветнага трыдэнцага сабора» і далей: «прызнаю святы Каталіцкі і апостальскі Касцёл рымскі маці і настаўніцай усіх касцёлаў. Папе ж рымскаму, наступніку святога Пятра, князя апосталаў, і намесніку Ісуса Хрыста абяцаю і прысягай пацвярджаю шчырае паслушэнства». Затым: «А гэтаі праудзівай каталіцкай веры, без якое ніхто не можа быць збаўлены і якую тут дабравольна вызнаю... буду навучаць ёй і маю паству або тых, хто будзе даручаны маёй паstryрскай апесцы».

Усё гэта красамоўна сведчыць пра тое, што Пацей і Тэрлецкі са світаю фактычна поўнасцю прынялі каталіцызм, а слова «унія» было ўсяго толькі фігавым лістком гэтага факта. Пасля складзенай прысягі абодва біскупы — цяпер ужо каталіцкія — зноў упалі на калені, аддалі зямны паклон папе і пацалавалі яго боты. Кляменцій VIII сказаў ім некалькі цёплых слоў, абняў, пацалаваў і апавясяціў, што прымаме іх і непрысунутых мітрапаліта, біскупаў, усё духавенства і народа пад сваю ўладу. Па яго загаду кардынал і інквізітар знялі з Пацея і Тэрлецкага ўсе анафемы і грахі. Папа благаславіў іх на далейшую дзейнасць, але цяпер ужо дзеля добра Каталіцкага Касцёла. Па іх просьбе Кляменцій VIII дазволіў усёй іхній свіце, стоячы на каленях, пацалаваць яго пантофель. На гэтым уся ўрачыстасць закончылася.

Толькі праз месяц, 21 студзеня 1596 г., папа Кляменцій VIII падпісаў канстытуцыю аб унії. На пачатку лютага Пацей і Тэрлецкі са світаю выехалі з Рыма. На жаль, везлі яны ў айчыну не хрысціянскую ўніяццу і згоду, не благаславёны Богам грамадзянскі мір, але агрэсіўнае трэцяе веравызнанне, заданнем якога было зішчэнне праваслаўя.

Нованаўвернутыя уніяты (а фактычна — католікі) везлі з сабою некалькі дзесяткаў пасланняў і загадаў папы рымскага для польскага караля, епіскапата, да уніяцкага мітрапаліта і духавенства. У іх кароль і каталіцкі іерархі авабязваліся да ўсебаковай дапамогі уніятам, а мітрапаліту Рагозе загадвалася склікаць агульны сабор біскупаў, каб «кожны з іх вызнаў перад публічным сходам каталіцкую веру... і няхай кожны выкажа ўрачыстое абяцанне падданства для нас і Апостальскай сталіцы». Папа не давяраў цалуючым яго боты неафітам і запатрабаваў пацверджання пісьмовага, вызнання гэтага падданства, наказваючы: «прышліце нам пісьмовы дакумент, адпаведна пацверджаны і пасведчаны, каб ён назаўсёды знаходзіўся ў нашых архівах як доказ нашчадкам пра ваша навяртанне ў Каталіцкі Касцёл».

Кароль, каталіцкія і уніяцкія іерархі, езуіты трыумфавалі, правілі падзячныя набажэнствы ў касцёлах, спявалі «Te Deum». Аднак радасць аказалася заўчастнай, бо вось на варшаўскім валь-

ным сейме ў сакавіку-маі 1596 г. паслы склалі пратэсты, у якіх яны згодна дамагаліся ў караля пазбаўлення годнасці і правоў біскупаў Пацея і Тэрлецкага. Сенатар князь Астрожскі дамагаўся, каб іх паставілі перед tryбуналам за здраду дзяржаве... Паслы ж на чале з князем Друцкім-Горскім заявілі, што «яны і ўвесь рускі (г. зн. украінскі і беларускі) народ за гэту здраду не прызнаюць Інція і Кірылу епіскапамі, а праваслаўныя паны не пусцяць іх у свае ўладанні». Падобныя пратэсты склалі таксама беларускія і украінскія гарады.

На пратэсты кароль адказаў праследваннямі, каталіцкі клір узмоцніў пропаганду ў абарону уніі. Асабліва шчыраваў П. Скарба, які стаўся самым заядлым ворагам праваслаўя.

На Украіне і Беларусі зноў успыхнулі прыціхлыя было народныя паўстанні, цяпер галоўным чынам у абарону свае праваслаўнае веры, супраць уніі. Кароль кінуў на іх узброеную па зубы армію гетмана Жулкеўскага. Яна пацыфіковала ўкраінскія і беларускія землі, сёлы і мястэчкі, пакідаючы пасля сябе пажарышы і трупы. Схопленымі кіраўнікамі паўстанцкіх атрадаў адрубалі галовы, а правадыра Налівайку ў Варшаве на каstry спалі жыўцом. Задушыўшы збройя і праследаваннямі ўсялякі супраціў, кароль Зыгмунт III Ваза згодна з наказам папы абрародаваў універсал пра адзінства Праваслаўнай Царквы з Каталіцкім Касцёлам. «Мы перакананы,— сцвярджаў у ім манарх,— што вы самі (г. зн. праваслаўныя), калі добра падумаецце, не знойдзеце сабе нічога болей карыснага, важнейшага і радаснага, як святое задзіночанне з Каталіцкім Касцёлам, які ўстанаўляе і ўмацоўвае паміж народамі згоду і ўзаемную любоў». У бязмежным фальши гэтых слоў неўзабаве пераканаліся на сваім трагічным лёссе сотні тысяч праваслаўных жыхароў Рэчы Паспалітай.

У гэтым жа універсале Зыгмунт III наказаў мітрапаліту Рагозе склікаць у Бярэсце сабор «католікаў Касцёла рымскага і Царквы грэцкай, якія да гэтага адзінства належаць» (г. зн. уніятаў), затое «праваслаўныя могуць прыбыць на сабор, але ў невялікай колькасці і без натоўпу». Праз некалькі тыдняў Рагоза адкрыта аб'явіў, што склікае на б каstryчніка сабор, каб «выслушаць і падпісаць устаноўленую» ўжо унію, г. зн. без якіх-клечы над ёю разважанняў і дыскусій. З гэтага ясна вынікае, што унію епіскапы-адступнікі жадалі зацвердзіць без удзелу праваслаўных. Таму праваслаўная грамадскасць на чале з князем Астрожскім наперакор усіму рашыла прыняць удзел у саборы і згодна патрабаванням тагачаснага права на земскіх сейміках і ў гарадах выбрала сваіх паслоў ды старанна падрыхтавалася да ўдзелу ў яго працах.

Падборам дэлегатаў на сабор заняўся сам кароль. Ён накіраваў з Вялікага княства Літоўскага канцлеру Льву Сапегу, падскарбія і земскага пісара Дзімітра Халецкага, ваяводу троцкага Мікалая Радзівіла — усе яны нядайна перайшлі ў каталіцызм. Епіскапат рымска-каталіцкага Касцёла выслаў на сабор яго найбольшага энтузіяста і натхніцеля біскупа луцкага Бернарда Маціеўскага, ар-

цыбіскупа львоўскага Дымітра Скалімоўскага, прыбылі легаты папы рымскага, а таксама езуіты П. Скарга, Ю. Раб і М. Лятэрна. Колькасна лацінска-кatalіцкі бок быў удвая большы за каталіцка-уніяцкі, які прадстаўлялі пяць біскупаў з мітрапалітам і некалькі архімандрытаў. Ні ў каталікоў, ні ва уніятаў не было ніводнага прадстаўніка ад народа.

Праваслаўнае прадстаўніцтва на сабор было кананічна паўнапраўнае. Праваслаўная грамадскасць выбрала і накіравала ў Бярэзце: ваяводаў кіеўскага і валынскага князёў Канстанціна і Аляксандра Астрожскіх, стольніка валынскага Андрэя Багавіціна, наваградскага каштэляна Аляксандра Палубінскага, суддзяў уладзімірскага Паўловіча і луцкага Чапліча, шматлікія дэлегацыі ад брацтваў: ад віленскага — 8 чалавек, бельска-падляшскага — 5, львоўскага — 3, апрача таго прадстаўніцтвы баяраў (г.зн. шляхты) і мяшчанаў з 15 акругаў з беларускіх і украінскіх зямель, у іх ліку з пінскага, берасцейскага, мінскага і слуцкага. Яшчэ болей прадстаўнічай была дэлегацыя праваслаўнага духавенства: епіскапы пярэмышльскі Міхail Капысценскі, львоўскі Гедзон Балабан, экзарх патрыярхаў канстанцінопальскага Ніchyпар, александрыйскага Кірыла, мітрапаліт белградскі Лука, Макар і Мацвей — архімандрity манастыроў на св. Гары Афон, дзеяць архімандрытаў з Рэчы Паспалітай, адзін ігумен, шаснаццаць пратярэяў, больш за дзвесце чалавек парафіяльнага духавенства. Такім чынам, гэтае прадстаўніцтва было па ўзору і прыкладу першых хрысціянскіх сабораў. Усе мелі паўнамоцтвы ад сваіх выбаршчыкаў, наказы ад парафіян, што неабходна адкінуць «новую веру» (г.зн. унію) і застацца пры «старых звычаях і праўдах св. усходній Царквы» і патрыярху канстанцінопальскаму.

Католікі і уніяты разам з прадстаўнікамі караля не дапускалі нават і думкі, каб праваслаўныя маглі ўдзельнічаць у саборы. Берасцейска-уладзімірскі біскуп Пацей замкнуў у Бярэзцы і ваколіцы ўсе цэркви, каб праваслаўныя не маглі стварыць малітву і правесці сабор. Ранкам 6 кастрычніка католікі, уніяты і каралеўская прадстаўнікі, не паведаміўши праваслаўных дэлегатаў, скрытна падаліся ў Свята-Мікалаеўскую царкву, дзе пасля набажэнства было аб'яўлена аб адкрыці уніяцкага сабора. Аднак ніякая дыскусія не была дазволеная, таму ў tym дні на гэтым усё і закончылася. Удзельнікі гэтай імпрэзы добра сабе ўсведамлялі, што ўсё гэта фарс, які нічым нават і не нагадвае праўдзівага сабора, і таму намагаліся перацягнуць на свой бок некалькі прадстаўнікоў ад праваслаўных, асабліва галаву праваслаўнай грамадскасці, князя Астрожскага.

У tym часе праваслаўныя сабраліся ў доме, дзе затрымаўся Астрожскі, і там чакалі ад раніцы і да вечара на запрашэнне на сабор. Не дачакаўшыся запрашэння, яны рашылі, што маюць права адкрыць свой самастойны сабор, незалежны ад каралеўскага, уніяцкага.

Экзарх Нікіфар меў дакумент ад патрыярха, у якім пацвярджаўся, што ён валодае правам старшынствавання на саборах памес-

ных цэркваў. Паводле прынятай у Праваслаўнай Царкве традыцыі ўдзельнікі сабора ўтварылі дзве палаты, г.зн. «колы»: «кола вышэйшае» і «кола ніжэйшае».

Кола «вышэйшае» начало сваю дзеянісць з того, што накіравала дэлегацыю шасці духоўных да мітрапаліта Рагозы з запрашэннем, каб ён прыбыў да патрыярших экзархаў дзеля аблекавання іх далейшага ўдзелу ў працах сабора. Рагоза дэлегацыі не прыняў. Затым спрабаваў сустэрцца з ім князь Астрожскі, але таксама безвынікова. Пасля праваслаўныя накіравалі дэлегацыю да легата папы і прасілі, каб ім было дазволена прыняць удзел у саборы, бо яны ж патрэбні былі публічна запрошаны на яго самім каралём. Але і яна вярнулася ні з чым. Нягледзячы на тое, раніцай наступнага дня праваслаўныя, не трацячы надзеі на пагадненне, зноў выслалі дэлегацыю, але і яе сустэрлі вельмі варожа. Праваслаўныя ўсё ж не здаваліся і ў настыпны дні зноў выправілі дэлегацыю (пятую ці шостую па чарзе) і гэтым разам пачулі: «Што мы зрабілі, тое зрабілі. Мяняць ужо не можам. На добрае ці на ліхое, але мы аб'ядналіся з каталіцкім Касцёлам». Тым і закончыліся ўсе намаганні праваслаўных правесці супольны кананічны сабор па справе уніі.

У такім становішчы праваслаўным не заставалася нічога іншага, як правесці свой сабор і аднесціся да паўстаўшага становішча. Нараду адкрыў экзарх Нікіфар і даў голас дэлегатам дзеля перадачы наказаў, дадзеных ім выбаршчыкамі. Выкасалася вялікая колькасць дэлегатаў. Пераважалі сцверджанні: 1) уніяцкія біскупы — гэта дабравольныя зраднікі праваслаўнай веры і таму павінны быць асуджаны на патрыярха і саборнае пакаранне пазбаўленнем духоўнага звання, 2) без волі сабору ўсходніх патрыярхаў памесны сабор у Бярэзцы не мае ніякіх правоў да заключэння уніі, а заключаная некананічная, бяспраўная унія нікога не абавязвае.

Работа сабора перапыніла нечаканае прыбыццё каралеўскіх дэлегатаў, якія патрабавалі, каб прадстаўнікі праваслаўных зараз жа з'явіліся на уніяцка-кatalіцкім саборы. Католікі і уніяты, на чале з Скардам, накінуліся на праваслаўных, абвінавачваючы іх у здрадзе дзяржаве, у дапушчэнні на свой сабор «ерэтыкаў» (г.зн. пратэстантаў — МГ), экзарх Нікіфара абазвалі турэцкім шпіёнам і прасілі беларускіх і украінскіх баяраў, каб тыя зараз жа прынялі «адзіную праўдзівую веру каталіцкую». Праваслаўныя выслушалі гэту лаянку каталіцкіх фанатыкаў спакойна, з абыякавасцю. Тады Скарга, пабачыўшы, што ягоная лаянка ды пужанне не далі ніякага выніку, замкнуўся з князямі Астрожскімі і стаў іх пераконваць, каб яны пакінулі праваслаўе і перайшлі ў каталіцызм, а калі яго слова не паўздзейнічалі, стаў пагражаць ім касцельным праклёнам, пазбаўленнем пасадаў, маёmacці і выгнаннем з краю. Аднак князі Астрожскія, як бацька Васіль, так і сын Аляксандар, не перапужаліся пагрозаў каралеўскай «шэрай эмінэнцыі» і не пахінуліся. Скарга разам з каталіцка-уніяцкімі пасланцамі пайшлі не солана хлябашы.

На другі дзень (9 каstryчніка) каталік і уніяты ў Свята-Мікалаеўскай царкве ўрачыста прысягнулі, уласнаручна падпісаліся і прыставілі свае пячаткі пад дэкларацыяй, што яны прымаюць усё прынятае ў Рыме Пацеем і Тэрлецкім, затым падаліся ў каталіцкі касцёл і там, супольна адспявашу «Te Deum», аб'явілі адлучэнне ад Касцёла (каталіцкага і уніяцкага) праваслаўных епіскапаў львоўскага Гедэона і перамышльскага Міхала, дзесяць архімандрытаў, у іх ліку архімандрыта Кіева-Пячэрскай лаўры Нікіфара, шаснаццаць благачынных і ўсіх праваслаўных святароў, хто не прыняў унії, адначасна зварнуліся да караля з просьбай усіх гэтых адлучаных пазбавіць іхніх пасадаў і маёmacці ды паставіць на іх месца уніятаў.

Што ж, праваслаўнаму сабору нічога іншага не засталося, як зрабіць тое самае ў адносінах да уніятаў. Праваслаўныя аб'явілі, што «Святая Божая Усходняя Царква аваязывае нас і наш сабор, да таго, што мітрапаліт Міхайл (Рагоза — М.Г.) і з'яднаныя з ім іерархі пазбаўляюцца епіскапскай годнасці і свяшчэнства, епіскапскай улады і ўсія духоўнай годнасці». Прыйсуд падпісалі ўсе члены «вышэйшага» кола, у іх ліку благачынны Нестар Кузьміч з Заблудава, архімандрыт Супрасльскай лаўры Іларыён, князь Масальскі і ягоны намеснік Генадзь, настаяцель Лявонцій з Мілейчыцаў і іншыя духоўныя з Падляшша. Затым праваслаўны сабор накіраваў каралю пасланне, каб той пазбавіў адлучаных ад Праваслаўнай Царквы іх пасадаў і маёmacці, а на іх месцы зацвердзіў праваслаўных духоўных. «Ніжэйшае» кола сабора таксама «дало клятву веры, сумлення і гонару» не прызнаваць іерархаў-адступнікаў. Затым абодва колы вынеслі рашэнне, пад якім падпісаліся ўсе члены. У рашэнні, між іншым, гаварылася: «Клянёмся верай, сумленнем і гонарам ад свайго імя і нашчадкаў не слухаць гэтых, асуджаных саборам, мітрапаліта і епіскапаў, не падпарадкоўвацца ім, не прызнаваць іхнія улады і наколькі дасца супраціўляюцца іхнім загадам... і цвёрда трymацца нашай святой веры і праўдзівых пастыраў нашай святой Царквы, асабліва наших патрыярхаў, не адступаючы ад старога календара» (г. зн. юльянскага).

Аднак, на жаль, кароль не прыхіліўся да тых, на чым баку была праўда. Спецыяльным універсалам ад 15 каstryчніка 1596 г. ён аб'явіў, што унія знаходзіцца пад каралеўскай апекай, значыць, набывае права дзяржаўнай канфесіі, а Праваслаўная Царква і яе веруючыя пазбаўляюцца ўсіх правоў. Такі быў пачатак пакутнага кryжovага шляху Праваслаўнай Царквы ў Рэчы Паспалітай.

Першы ўдар каралеўскі ўрад Рэчы Паспалітай накіраваў супраць экзарха Нікіфара. Яго арыштавалі, сфабрыковалі фальшивыя абвінавачанне ў шпіёнстве на карысць Турцыі, укінулі ў склеп крэпасці ў Мальбарку і там замарылі голадам. Таксама пад кірауніцтвам кароннага канцлера Яна Замойскага былі складзены кампраметуючыя матэрыялы на князя Констанціна (Васіля) Астрожскага, і князь вымушаны быў на некалькі гадоў спыніць сваю палітычную дзейнасць.

Уніяцкая іерархія разам з каталіцкім клірам, асабліва пры ўсебаковай дапамозе езуітаў, як злыдні, накінуліся на праваслаўнае духавенства, манаства, храмы. Зачыншчык унії, Тэрлецкі, напрыклад, на чале свайго прыватнага вайсковага атрада напаў на Жыздзічынскі манастыр, дачыста яго арабаваў, загадаў па-зверску катаваць манахаў і выганяць іх преч з манастыра. З асаблівай зацятасцю праследаваў праваслаўных ягоны сябар Пацей. Ён наладжваў сапраўдныя паляванні на праваслаўнае духавенства, выганяў з парафій, здзекаваўся, загадваў сваім паплечнікам біць і брыць бароды, укідаў у турмы, непадатлівых і стойкіх у сваёй веры праваслаўнай перадаваў уладам як бунтаўнікоў, і тыя крывава распраўляліся з імі. На чале банды сваіх узброеных слугаў урываўся ў праваслаўныя храмы, забіраў усё, без чаго немагчыма служыць на бажэнствы.

Асабліва каварным чынам уніяты захапілі Супрасльскую лаўру. Адночы нечакана Пацей прыбыў у Супрасль, загадаў сагнаць усіх жыхароў лаўры ў Свята-Благавешчанскую царкву і аб'явіў аб дадаціўнай абіцелі да унії. У адказ на такое нахабства архімандрыт Іларыён сказаў, што ён разам з манаскай браціяй не прызнае ўлады папы рымскага, і яны не маюць намеру яму падпарадкоўвацца, адначасна адступніка Пацея яны лічаць ерэтыком. Усе насельнікі Супрасльской лаўры заявлі, што яны застануцца ў праваслаўі, нават калі б ім за тое пагражала смерць. Абураны Пацей зараз жа пакінуў Супрасль і падаў на архімандрыта Іларыёна ў суд за непадпарадкованне ягоной вярою ўладзе. Архімандрыт на суд не з'явіўся. Тады Пацей склаў на яго данос каралю, як на бунтара, які не прызнае каралеўскай улады. Кароль зараз жа загадаў выдаліць Іларыёна з Рэчы Паспалітай, а супраціўных унії манахаў — выгнаць з манастыра.

Такім жа чынам паступалі іншыя уніяцкія іхнія паплечнікі. Яны пры адабрэнні і заахвочванні караля займалі праваслаўныя манастыры, ігуменаў і брацію, што супраціўляліся унії, выганялі преч. З асаблівай раз'юшанасцю нападалі на праваслаўныя брацтвы, займалі іхнія храмы, разганялі школы, разбуралі друкарні, выкідалі на вуліцу хворых і калекаў са шпіталяў і прытулкаў. З кожным днём узмадняліся праследаванні свецкіх праваслаўных людзей: іх выкідалі з дзяржаўных пасадаў, пазбаўлялі правоў да гандлю і рамяства, зневажалі і білі на вуліцах і дарогах.

Уніяты захапілі славуты праваслаўны Святатроцкі манастыр у Вільні, выгналі манахаў і заснавалі ў ім сваю семінарью, якую потым павыслі ў ранг калегіі. Такім жа чынам яны абыходзіліся ва ўсіх асяродках духоўнага праваслаўнага жыцця на Беларусі і Украіні.

У Рэчы Паспалітай кожны праваслаўны адчуваў сябе ў небяспечы. У праваслаўі, веры сваіх продкаў, трывалі толькі самыя стойкія, непадатлівыя, адчайныя. А ўсе пакорлівія, паслухмияны на націскі, намовы, хісткія, баязлівія, асабліва тыя, каму пагражала страта пасады ці маёmacці, асабліва ўкраінскія і беларускія маг-

наты, заможная шляхта і мяшчане масава выракаліся веры сваіх продкаў і пераходзілі на каталіцызм. Сялян і іншы прости люд іхнія ўладальнікі ці начальнікі без пытання і якога-колечы тлумачэння заганялі ва унію. А там, дзе насельніцтва спрабавала супраціўляцца, выганялі преч праваслаўнае духавенства, царкву ператваралі ва уніяцкі касцёл, народ сілаю заганялі ў яго.

Праваслаўнаму духавенству пад пагрозай смерці забаранялася прафываць там, дзе знаходзіліся цэрквы, яго пазбавілі права свяшчэнна дзейнічаць, далучаць людзей да святых Таінстваў споведзі, прычастацца, хрышчэння, вянца, адпівання нябожчыкаў. Праваслаўных памерлых забаранілі праводзіць вуліцамі гарадоў ці вёсак, было загадана вывозіць іх ноччу цераз брамы, якімі вывозіліся нечыстоты, або сцежкамі па-за мястэчкамі ці вёскамі. Праваслаўныя спрабавалі далёка па-за гарадамі ці вёскамі, у полі ці лесе, клеціць тымчасовыя каплічкі, каб у іх супольна памаліцца. Але і туды наляталі банды фанатычных уніятаў і католікаў, людзей разганялі пабоямі, а капліцы разбурали.

Не толькі праваслаўныя, але кожны адукаваны чалавек тагачаснае Рэчы Паспалітай быў свядомы, што унія пагражае дзяржаве. Ужо на пачатку гэтых уніяцкіх оргій, у студзені 1597 г., сеймікі шляхты ў Познанскім і Калішскім ваяводствах, дзе не было ніводнага праваслаўнага пасла, рашылі, каб «паны грэцкага веравызнання заставаліся пры сваіх старадаўніх правах і вольнасцях і ў веры згодна са сваім сумленнем». А сеймікі на ўкраінскіх і беларускіх землях катэгaryчна дамагаліся зняцця уніяцкіх біскупau і ўзвядзення на кафедры праваслаўных епіскапau.

У 1598 г. завязалася супрацоўніцтва праваслаўных з пратэстантамі дзеля супольнага змагання за рэлігійную талерантнасць у Рэчы Паспалітай. Зведаў пра тое новапастаўлены уніяцкі мітрапаліт Пацей і адразу пачаў біць трывогу, што унія апынулася ў небяспечы. Звярнуўся ён да караля і католікаў з благаннем пра паратунак. Вядома, усебаковую дапамогу з іх боку не мусіў доўга чакаць. Кароль Зыгмунт III Ваза перадаў усю ўладу над Праваслаўнай Царквою яе смяротнаму ворагу Пацсю, падцвердзіў правы уніятаў да ўсяго, што яны захапілі і нарабавалі ў праваслаўных, забараніў віленскаму праваслаўнаму брацтву будаваць новы храм і такім чынам даў сігнал усім ворагам праваслаўя да беспардоннай барацьбы супраць гэтай канфесіі. Гэтае праследаванне праваслаўных у Рэчы Паспалітай працягвалася доўгія 22 гады, цэлае пакаленне. Той час можна парадаць толькі з расправай над хрысціянамі пры імператары Нероне. Асабліва раз'юшана яно адбывалася ў часы вялікай смуты ў Маскоўскім княстве і высліках зняволіць яго Рэчы Паспалітай. Маршыруючы на Москву, каталіцкія і уніяцкія жаўнеры па дарозе змяталі ўсё праваслаўнае. Прыгнёт праваслаўных крыху суцішыўся, калі правалілася каталіцка-уніяцкая авантюра з самазванцамі і праваслаўныя Маскоўскай Русі разгромілі захопнікаў і выгнали іх са сваіх зямляў. Але цішыня трывала не доўга.

Уніяцкі мітрапаліт Пацей заўсёды захапляўся езуітамі, іх дзеянасцю па вынішчэнню іншых хрысціянскіх канфесій, асабліва пра-васлаўя, даспадобы яму быў іхні дэвіз: «мэта апраўдае сродкі», безумоўны ўнутраны вайсковы рэжым, бязмежная фальшывасць у адносінах да некатолікаў, незвычайная адданасць свайму ордэну і г.д. І вось галоўны уніят стаў марыць пра стварэнне такога ж, па ўзору езуітаў, уніяцкіга ордэна. У асобе шматразовага перабежчыка з пратэстанцтва ў праваслаўе і з праваслаўе ў каталіцызм і наадварот Івана Юзэфа Вельяміна Руцкага, родам з-пад Наваградка, выхаванца рымскай Уніяцкай калегіі, знайшоў Пацей гарачага і адданага прыхільніка свае ідэі. Яны разам заснавалі па ўзору езуітаў новы орден — орден базыльянаў, з такой самай сістэмай вайсковай дысцыпліны, густой сеткай школ, якія праваслаўную моладзь абыярталі ў фанатычных уніятаў, заганяючы гвалтам праваслаўных ва унію. Увесе орден базыльянаў быў падпарадкованы галоўнаму заданню — навяртанню праваслаўных ва унію і ўсімі разнастайнымі способамі знішчэнню праваслаўя.

Пасля смерці Пацея папа рымскі прысьвот Руцкаму званне генерала базыльянаў і паклікаў яго на пасаду уніяцкага мітрапаліта. Руцкі неўзабаве амаль усе праваслаўныя манастыры ў Рэчы Паспалітай загнаў ва унію і перарабіў у базыльянскія кляштары, у тым ліку і Супрасльскую лаўру. Папа Урбан VIII у спецыяльным падзячным лісце ўслаўляў Руцкага «за навяртанне на святую унію калі двух мільёнаў схізматыкаў».

За часы свае дзейнасці базыльяне разам са сваімі старшымі братамі езуітамі апанавалі і амаль цалкам паланізавалі ўсю Беларусь. Напярэдадні першага падзелу Рэчы Паспалітай ва ўладанні базыльянаў было каля 150 кляштараў, пры большасці з іх дзейнічалі школы і друкарні. Да ордэна належала больш за 20 тысяч паншчынных сялянскіх сем'яў. Базыльяне ўславіліся страшэнным здзіраннем падаткаў і бесчалавечнымі адносінамі да сваіх падданых, між іншым, з фальваркаў, што належалі Супрасльскаму уніяцкому кляштару, на пачатку XVIII ст. уцяклі больш за палову падданых, відаць, не ад раскошнага жыцця пад прыгнётам базыльянскіх «законнікаў». У базыльянскіх кляштарах жыло мноства рымска-каталіцкіх манахаў. Яны прывівалі базыльянам лацінскі абраад, польскія кляштарныя звычкі, польскую мову ў штодзённым ужытку. Асабліва пасля 1773 года, калі быў скасаваны езуіцкі орден, тады амаль усе езуіты перайшлі ў базыльянскія кляштары, былі ў іх прыняты з адкрытымі абдымкамі і ператварылі іх па сутнасці ў езуіцкія — цэнтры каталіцкага польскага шавінізму.

Руцкі хапаўся самых нікчэмных способаў, каб вынішчыць праваслаўнае духавенства. Разам са сваімі біскупамі яны пісалі розныя выдуманыя даносы на праваслаўных духоўных, брацтвы, свецкіх дзеячаў, адвінавачваючы іх у супрацьдзяржайных змовах, здрадзе, ганьбовані караля і г.д., за гэта ў тыя часы, як вядома, пагражалі смяротныя прысуды, або пажыццёвае зняволенне ў падзямеллі.

Руцкі не лічыў праваслаўных за людзей. У гэты час праваслаўе

на Беларусі і Украіне перажыло самы цяжкі, самы змрочны перыяд. Калі ў 1637 годзе ён памёр, усе прынялі гэта як вялікую ласку Божую, нават уніяты і тыя адкрыта цешыліся.

Фанатычным выхаванкам Пацея і Руцкага быў Іасафат Кунцэвіч. Паходзіў ён з праваслаўнай мяшчанскаі сям'і з Уладзіміра-Валынскага. Падчас навукі ў брацкай праваслаўнай школе ў Вільні трапіў на вочы езуітам, і тыя перацягнулі яго ў сваю акадэмію. Хлопец быў надзвычай здольны, але хісткі ў сваёй веры і пад уздзеяннем езуітаў перайшоў ва ўнію. Езуіты перадалі яго Пацею і Руцкаму, і тыя сталі рыхтаваць яго на уніяцкага дзеяча. У хуткім часе пад іх упłyvам ён стаў заядлым прапагандыстам унії. Пасля прыняція постыгу яго паставілі абатам некалькіх базыльянскіх кляштараў. Ужо ў першыя гады сваёй дзейнасці ад праваслаўных і сваіх жа уніятаў атрымаў ён прозвішча «душахвата» і ўсесагульную нянявісць і пагарду. Але Руцкі, хаяц і ведаў пра тое, усё мацней заахвочваў яго да далейших учынкаў. Узвёў Кунцэвіча на пасад арцыбіскупа полацкага, аддаючы яго ўладзе ўсю паўночна-ўсходнюю Беларусь з Полацкам, Віцебскам, Оршай, Магілёвам. Іасафат Кунцэвіч з дзікай раз'юшанасцю накінуўся на праваслаўных таго рэгіёна: разбураў або апячатваў цэрквы, заганяў праваслаўных ва ўнію. У адказ аднойчы жыхары Магілёва сустрэлі яго са зброяй у руках, стрялялі па ім таксама і ў Орши. У адказ на тое Кунцэвіч засыпаў каралая даносамі і скаргамі, а той высылаў карнікаў, праследаванні праваслаўных узмацняліся.

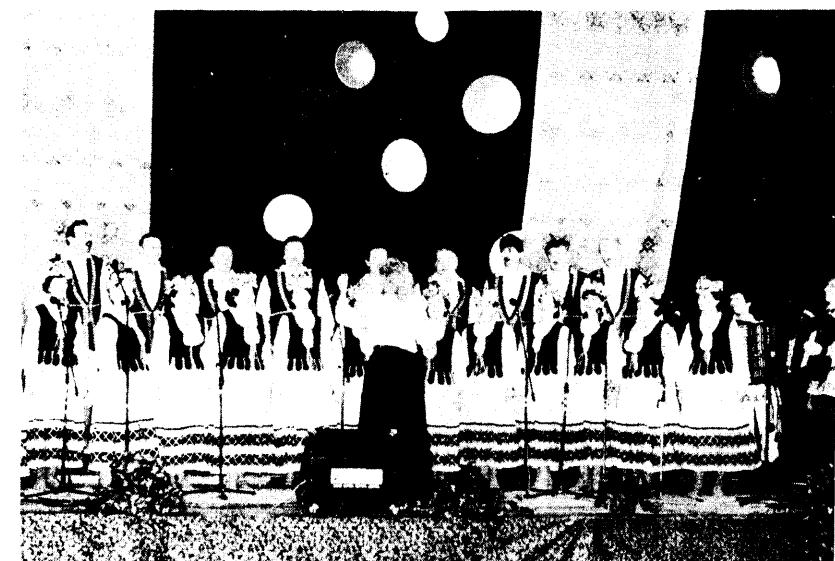
Беларуская шляхта скардзілася каралю на Кунцэвіча: «Біскуп полацкі сёлета наўмысна наказаў жыхарам дзеля большага паніжэння выкапаць з магіл (праваслаўных. — М.Г.) нябожчыкаў, нядайна пахаваных на могільніку, і выкінуць сабакам на разарванненне». Але ні кароль, ні мітрапаліт не паварушылі нават і пальцам, каб спыніць гэтую злачынствы уніяцкага арцыбіскупа. А Кунцэвічу таго толькі і трэба было: стаў ён вычвараць усё, чаго толькі пажадала яго неафіцкай уніяцкай душа. Пачаў ён дамагацца ў канцлеру Вялікага княства Літоўскага Льва Сапегі дапамогі ў канчатковым разгроме праваслаўя.

Сапега — хаяц і сам свежаспечаны католік, адзін з галоўных ініцыятараў уніі і гарачы яе староннік — вельмі востра асудзіў дзейнасць арцыбіскупа полацкага, яго зверсты і злоўживанні ўладай. Канцлер яму, між іншым, пісаў: «Вашэцца святасць, як разумееш, дазваляе вам рабаваць схізматыкаў і адсякаць іхнія галовы: Евангелле ж вучыць зусім іншаму. Гэтая унія стварыла вялікую бяду... Унія не прынесла радасці, адно толькі чязгоду, калатнечу і бязладдзе. Было б намнога лепш, каб яе ніколі не было сярод нас... Трэба сцерагчыся, каб гэтая унія не стала прычынай твае і нашай згубы...» Гэтак ацэньваў унію той самы канцлер, які чвэрць стагоддзя таму назад моцна прычыніўся да яе стварэння. Але да Кунцэвіча гэта не прамовіла. Ён схапіў пяро і напісаў каралю і папе рымскому агідныя даносы на Сапегу, а праз некалькі дзён рушыў у Віцебск і там разам са сваімі жаўнерамі ўсчай пагром

праваслаўных капліц, пабоі праваслаўнага духавенства. Насцярожаныя, даведзеныя да крайнасці віцябляне, узброіўшыся камянямі ды каламі, рушылі на біскупаў палац, разагналі ахову, уварваліся ў келлю Іасафата, забілі яго, а труп вывалаклі вонкі і ўкінулі ў Дзвіну. Сталася тое 12 лістапада 1623 года.

«Жорстка былі пакараны праваслаўныя жыхары горада Віцебска за расправу з Кунцэвічам,— піша адзін з дарэвалюцыйных рускіх гісторыкаў.— Болей за то ста чалавек былі засуджаны на смерць, многіх пакаралі пабоямі бічамі, турмою, выгнаннем; маёмасць усіх удзельнікаў расправы была канфіскавана; горад пазбаўлены магдэбургскага права, забраны вечавы звон — знак самакіравання і свабоды горада, ратуша, у якой нарадзіўся замах на Кунцэвіча, была разбурана. Разбурылі і саборную Свята-Прачысценскую царкву, пры якой стаяў біскупаў палац, замест яе быў пабудаваны пышны, аграмадны уніяцкі касцёл, усе жыхары Віцебска былі гвалтам загнаны ва ўнію, так што не засталося ў ім і следу аб праваслаўі».

Астанкі Кунцэвіча доўга вандравалі па беларускіх землях. Яны захоўваліся ў Полацку, Жыровічах, Белай на Падляшшы, Замосці на Любліншчыне, зноў у Полацку. Урэшце рэшт іх забралі ў Рым. Цяпер яны знаходзяцца ў саборы св. Пятра, там, дзе і рэліквіі Рыгора Багаслова і Іаана Залатавуснага. Штогод папа Іаан Павел II 12 лістапада правіць пры мошчах Іасафата паніхіду і выслалія яго як

Хор «Васілёчкі» з Бельска Падляшскага (1995).
Фота С. Грынявіцкага

«апостала ўз'яднання». І кожнаму праваслаўнаму хрысціяніну ясна, што гэта абавязчае для сённяшняга і заўтрашняга дня.

Для беларускага народа дзеянасць уніі, Кунцэвіча і яго фанатычных паслядоўнікаў прынесла трагічны плён — у 100-годдзе ўвядзення уніі, у 1697 г., сейм Рэчы Паспалітай забараніў ужыванне беларускай мовы як дзяржаўнай, а ў 200-годдзе гэтага ганебнага акта спыніла існаванне Рэч Паспалітая — некалі найбольшая імперыя ў Еўропе.

Аляксандр Барычэўскі

«Наша Ніва» — барацьбітка за беларускае адраджэнне

(да дзеяностагоддзя з дня заснавання)

Убства беларускай літаратуры другой паловы XIX ст. кідаецца ў вочы асабліва тады, калі параўнаем яе з вялікім дасягненнімі расійскага крытычнага рэалізму ці польскага пазітыўізму. Агромістай колькасці расійскіх і польскіх белетрыстычных кніжак Беларусь можа супрацьставіць толькі два паэтычныя зборнікі Багушэвіча. Царскі ўказ з 1840 г., які забараніў ужываць слова «Беларусь», і пазнейшая забарона друку на беларускай мове святкавалі сваю перамогу. Праўда, пад канец стагоддзя стараліся пісаць па-беларуску Адам Гурыновіч, Фелікс Тапчэўскі, Альберт Абуховіч, але іх творы не маглі быць надрукаваны пры іх жыцці.

Пачатак XX ст. прынёс істотныя змены. Ужо ў 1903 г. унікала Беларуская рэвалюцыйная грамада — першая нацыянальная арганізацыя беларусаў. Заснавальнікам БРГ, якая ў хуткім часе змяніла назоў на Беларускую сацыялістычную грамаду, былі між іншымі члены Польскай сацыялістычнай партыі. Нічога тады дзіўнага, што ў праграме БСГ знайшлося нямала ідэяў, узятых з праграмы ПСП.

Рэвалюцыя 1905 г. змяніла рашуча сітуацыю народаў, уваходзячых у склад Расійскай імперыі. Гэтыя змены датычыліся таксама Беларусі. Царскі ўрад абвясціў рашэнне, якое анулявала забарону друку на беларускай мове. Узніклі магчымасці развіцця беларускай друкарскай справы. БСГ хутка выкарыстоўвае новую сітуацыю — восенню 1906 г. пачынае выдаваць першую ў гісторыі Беларусі масавую газету — тыднёвік «Наша Доля». Першыё выхадзіў пад парадаксальным, але знамінальным лозунгам: «Памірае рэвалюцыя — няхай жыве рэвалюцыя». Цэнзура не аднеслася да тыднёвіка абыякава. З шасці нумараў тыднёвіка аж пяць было канфіскавана. Выдаўцам пагражала фінансавая руіна. І таму яны рашыліся перастаць выдаваць «Нашу Долю» і замест яе пачалі друкаўца новы тыднёвік «Наша Ніва». У адваротнасць да сваёй папярэднічкі, пра-

пагандуючай ідэі класавай барацьбы, «Наша Ніва» дэклараўала жаданне служыць усім беларусам, незалежна ад іх класавай прыналежнасці і палітычных схільнасцяў. Гэтая салідарніцкая дэкларацыя была толькі тактычнай хітрасцю. У сапраўднасці «Наша Ніва» была перыёдкай, які служыў беларускім сялянам і ніколі не заключыў прымірэння з абшарнікамі ці буржуазіяй. Аднак праўдай з'яўляецца тое, што матыў класавай барацьбы не быў у ёй так востры, як у «Нашай Долі».

Новы тыднёвік меў пазітыўныя характеристы. Не абыходзячы найбольш істотных палітычных проблемаў, асноўны націск клаў на адукацыю народа, на азнямленне яго з найнавейшымі сельскагаспадарчымі ведамі і метадамі гаспадарання, на выкліканне пачуцця нацыянальнай прыналежнасці, на залагоджванне рэлігійных непаразуменняў, на роўныя права жанчын у сямейным і грамадскім жыцці.

Многім артыкулам, змешчаным у «Нашай Ніве», не чужыя былі народніцкія ці сялянафільскія настроі.

Выдавец «Нашай Нівы» Антон Луцкевіч акрэсліў галоўныя мэты тыднёвіка наступным чынам: сваю мэту «Наша Ніва» бачыла ў працы ў карысць культурнага і эканамічнага развіцця краіны і беларускага народа, у карысць развіцця нацыянальнай свядомасці, адчування грамадской і чалавечай годнасці, у карысць адраджэння нацыянальнай души шляхам аўяднання беларусаў католікаў з працаслаўнымі беларусамі*.

Фінансавая сітуацыя «Нашай Нівы» на працягу цэлага перыяду яе існавання была вельмі хісткай. Тыднёвік, пазбаўлены датацыяў і праследаваны цэнзурай, неаднаразова балансаваў на мяжы падзення. Наклад «Нашай Нівы» даходзіў да пяці тысяч паасобнікаў. З гэтага калі дзвюх трэціх друкаўалася гражданкай і адна трэцяя — лацінкай. Такім чынам стараліся дагадзіць беларусам працаслаўным і беларусам католікам. Выданне газеты двумя рознымі шрыфтамі значна павышала кошты яе друку. У сувязі з гэтым у 1912 г. было прынята рашэнне друкаўца толькі гражданкай.

На працягу дзесяці гадоў існавання «Наша Ніва» мела некалькіх рэдактараў. З 1913 г. функцыю рэдактара выконваў галоўны беларускі паэт Янка Купала. Умольны ліст Купалы-рэдактара да прафесара Браніслава Эпімаха-Шыпілы — беларускага пецярбургскага дзеяча — з'яўляецца вымойным пасведчаннем убóstва тыднёвіка і звязанных з ім дзеячаў.

«Вы ўжо неаднаразова ратавалі мяне ў цяжкія хвіліны», — пісаў Я. Купала, — і таму звяртаюся за дапамогай таксама цяпер, бо магу загінуць заўчасна і пакінуць беларускую справу, якая дараўжэйшая мне, чым жыццё. Я яшчэ цяпер не палю ў печцы, мёрзну і хварэю, бо не маю грошай на дровы. На дадатак яшчэ мой кажух парваўся і не маю ў чым выйсці на вуліцу ці пайсці да цэнзуры. Да

* А. Навіна (А. Луцкевіч). На дарозе да новага жыцця. Маладая Беларусь, Пецярбург, 1912, с. 22.

напісання гэтага ліста прымусіла мяне безнадзейная сітуацыя, якая з кожным днём можа пазбавіць мяне жыцця»*.

Чыннікам, які выразна абсяжарваў існаванне першых беларускіх тыднёвікаў, была царская цэнзура. У перакананні выдаўцоў, спыненне выхаду радыкальной «Нашай Долі» і стварэнне памяркоўнай «Нашай Нівы» павінна было прадухіліць рэстрыкцыі з боку віленскага цэнзара. Надзеі гэтых здзейсніліся толькі часткова. «Наша Ніва» не праследавалася ў такой ступені, як яе папярэдніца, тым не меней шэраг яе нумароў не дайшоў да рук чытачоў. Толькі ў 1907 г. былі канфіскаваныя трох нумары тыднёвіка.

Віленскі цэнзар А. Кіммерлінг — немец па паходжанні — у лісце, накіраваным 14 сакавіка 1907 г. на руку прокурора, пісаў, што многія публіцыстычныя артыкулы і мастацкія творы «па сваім змесце і харкторы справаўдачы прыпадабняюцца да нелягальных пракламацый».

Асабліва ў перыяд I сусветнай вайны ў выніку абастрэння цэнзурных правілаў паасобныя артыкулы або цэлыя нумары «Нашай Нівы» канфіскаваліся. Некалькі разоў быў прыцягнуты ў суд галоўны рэдактар тыднёвіка Янка Купала.

У сувязі з набліжаючымся да Вільні расійска-нямецкім фронтам 7 жніўня 1915 г. «Наша Ніва» перастала існаваць. Аднак уздзеянне ідэі газеты на беларускую нацыянальную думку, а таксама на развіццё мастацкай літаратуры працягвалася аж да Каstryчніцкай рэвалюцыі.

«Наша Ніва» была, несумненна, цэнтрам беларускага нацыянальнага і літаратурнага адраджэння. Нічога тады дзіўнага, што з'яўляецца яна па сённяшні дзень прадметам вывучэння ў беларускай і чужой публіцыстыцы ды літаратурнай крытыцы. Найцікавейшымі з'яўляюцца першыя ўражанні і рэакцыі ў расійскім і польскім асяроддзях. Тоё, што беларусы пайшли сваім шляхам, было свайго роду нечаканасцю і для расіянаў, і для палякаў. Нашніўскі рух даказаў, што імкненні беларусаў выходзяць па-за канцепцыі існавання пры адным з вялікіх суседзяў. Кансерватыўная польская прэса трактавала «Нашу Ніву» як орган, які выдаваўся за ўрадавыя гроши. У сваю чаргу расійскія шавіністы бачылі ў «Нашай Ніве» прайму антырасійскай інтрыгі палякаў.

Адмоўныя адносіны да ідэі, распаўсюджваемых беларускай газетай, час ад часу падкрэсліваліся і навуковымі асяроддзямі. Прыкладам на гэта можа быць пастава групы расійскіх вучоных, якія даследавалі помнікі пісьменства з перыяду Вялікага княства Літоўскага. У адчыванні гэтых навукоўцаў развіццё беларускага пісьменства пасля 1905 г. было вынікам «інтрыгі» палякаў і наступствам неадказнасці беларусаў, якія не ўсведамлялі сваёй расійскай тоеснасці.

«Не толькі ў старарускай дзяржаўнай мове, але і ў пазнейшай

* Я. Купала. Ліст з канца каstryчніка 1914 г. Мінск. АН БССР, Інстытут літаратуры, аддзел рукапісаў, с. 7-8.

польскай мове ніколі не было нават упамінання пра існаванне беларускай мовы ці ўкраінскай. Маглі гэтая мовы ўзнікаць і нават развівацца, але толькі як дыялекты і гаворкі расійскай мовы. Такога роду дыялекты і гаворкі па сённяшні дзень у большай ці меншай ступені выступаюць у розных рэгіёнах вялікай усходняй Русі. З гэтага выразна відаць, як цяжка грэшыць у абліччы бяспрэчных і непахісных пасведчанняў усіх юрыдычных старых актаў Вялікага княства Літоўскага тыя нашы сучасныя дзеячы з Паўднёвага і Паўднёва-Захадняга краю, як палякі, так і карэнныя расіяне, якія намагаюцца ўвесці тут як самастойную беларускую і ўкраінскую мовы, выдаючы з гэтай мэтай часопісы, газеты, кнігі і розныя творы»*.

Прыведзенае меркаванне сведчыць пра тое, што беларуская мова, нягледзячы на фармальнае зраўнанне ў правах, увесці час мусіла змагацца за грамадзянскія права.

Сімptomнае было, аднак, тое, што большасць расійскіх і польскіх тадышніх вучоных і публіцыстаў дала падтрымку беларускому руху.

Публічнае пражяўленне расійскай дэмакратычнай думкі знайшло сваё месца ў выказваннях А. Пагодзіна, які без засцярогаў падтрымаў беларуское нацыянальнае адраджэнне.

«Гісторыя, — пісаў Пагодзін, — ...будзіць да жыцця трываючыя ў летаргіі нацыянальнасці. Прыніжаныя і асмешаныя народы ўсведамляюць сваю сітуацыю, іх друк нясе ва ўсе бакі новыя жыватворныя імкненні, рэнегацкія інтэлігенцыі вяртаецца на ўлонне народа. Гэты працэс трывае ў цэлай Расіі. Трэба прывітаць гэтую здаровую дэмакратычную з'яву.

...Беларуское нацыянальнае адраджэнне хутка развілося пасля 1905 г. Аднак абуджэнне нацыі налічвае не адзін дзесятак гадоў. Як усюды сярод прачынаючыхся нацыяў, так і тут, пачаткова група інтэлігентаў, смешных ідэалістаў, адчула сардэчную лучнасць з цёмнымі народнымі масамі, злітавалася над імі і пачала пісаць для іх»**.

Добразычлівы стасунак польскага грамадства да беларускага руху і звязанай з ім маладой літаратуры знайшоў сваё адлюстраванне ў артыкулах В. Вагнеровіча, змешчаных у «Свеце Славянскім».

«Наша Ніва», — сцвярджаў Вагнеровіч, — як адлюстравальніца руху стаіць на выразна народным грунце, дэмакратычным; хоча яна перш за ўсё дайсці да селяніна, быць для яго лемантаром, дарадчыкам, водгукам долі-нядолі»***.

В. Вагнеровіч прызнаўаў гістарычную правільнасць беларускага руху і асуджаў тых, хто адмаўляў у патрэбе адраджэння Беларусі:

«Вялікая маса народу і яго жыццёвая сіла, раней ці пазней пе-

* Предисловие к Актам, подаваемым Виленскою Комиссиею для разбора древних актов, Вильнюс, 1912. Т. XXXVII, с. 113 — 114.

** А. Пагодзін. Беларускія поэты, Вестник Еўропы, С. Петербург, 1911, № 1, с. 238.

*** Wagnerowicz, Młoda Białorus, Świat Słowian, 1912, № 85, с. 7.

раадолес перашкоды і пойдзе па шляху сваіх ідэалаў. Непрыхільнасць і адмаўленне ў гэтай канцепцыі з'яўляецца блізарукасцю і плодам няволніцкай традыцыі*.

У падобным духу выказаліся пра беларускі рух М. Ромер** і В. Бараноўскі***.

Характар беларускага вывучэння «Нашай Нівы» быў цесна ўзалежнены ад палітычных умоваў на Беларусі. Адносіны да тыднёвіка былі вельмі мошна дыферэнцыяваныя. Адабрэнне праграмы і дзейнасці «Нашай Нівы» характэрываала ўсе артыкулы з дваццатых гадоў, у гадах трыццатых заступіў дух нагонкі на газету, якая на гэты раз акрэслівалася як рэакцыйная і нацыяналістычная. Пасля ХХ з'езду КПСС вучоныя, якія даследавалі «Нашу Ніву», вярнуліся да тону ацэнак, блізкіх меркаванням дваццатых гадоў.

Дзеталі многагадовых дыскусій пра «Нашу Ніву» не могуць нас цікавіць. Не заўсёды яны адносяцца да літаратурных пытанняў, а толькі гэтыя праблемы могуць быць асноўнай тэмай нашых інфармацый. Трэба тады дадаць крыху фактаў, якія кідаюць светло на літаратурную ролю тыднёвіка.

Дзяякоўчы «Нашай Ніве» ўпершыню ў гісторыі Беларусі былі створаны ўмовы да зарганізаванага і праграмнага развіцця літаратуры. У адрозненне ад XIX ст., калі творчасць на беларускай мове была рэдкай з'явай, стыхійнай, прыватнай, а ў другой палове стагоддзя нелегальнай, то ў перыяд «Нашай Нівы» літаратурны рух стаўся масавай з'явай. Аднак прайдай з'яўляеца тое, што ў напшаніўскі перыяд не была абвешчана ніякая літаратурная праграма. Сярод напшаніўскіх пісьменнікаў знаходзімі прыхільнікі сэнтыментальнага, рамантычнага і рэалістычнага стыляў. Нярэдка элементы называемых напрамкаў выступаюць у розныя перыяды творчасці таго самага пісьменніка. Складаеца ўражанне, што спозненая ў сваім развіцці беларуская літаратура старалася дагнаць страчаны час — адклікалася да розных узоруў і стыляў сусветнай літаратуры. «Наша Ніва» была інспіратаркай ідэі індывідуальнага літаратурнага стылю. Аднак не навязвала пісьменнікам сваёй волі. Толькі вернасць духу нацыянальнага адраджэння і сімпатыя да селяніна былі ўмовамі, якіх пісьменнікі прытымліваліся найчасцей. Гэты прынцып адносіўся, аднак, да зместу, а не да форм твораў. Зрэшты, і ў гэтай галіне была дазволена свобода дзеяння. На старонках тыднёвіка паявілася вялікая колькасць любоўных твораў, рэфлексійна-філософічных, элегійных, якія не змяшчаліся ў прымітыўна ўспрыманым прынцыпе творчасці цесна нацыянальнай ці грамадской.

Колькасныя і якасныя дасягненні ў літаратуры пісьменнікаў, за-

* Wagnerowicz, Młoda Białorus, Swiat Słowian, 1912, s. 9.

** M. Romer, Zagadnienie narodowe białoruskie, Prawda, 1907 r.; Prasa wileńska, Przegląd Wilenski, 1912, № 22.

*** W. Baranowski, Ruch białoruski, Tygodnik Ilustrowany, 1912 r., № 37.

сяроджаных вакол «Нашай Нівы», шмат разоў пераастаюць празічную і паэтычную беларускую спадчыну цэлага XIX ст.

Плеяды пісьменнікаў, засяроджаных вакол «Нашай Нівы», вялікая. Тут назавём толькі тых, якія заявявалі неаспрэчаную высокую пазіцыю ў гісторыі беларускай літаратуры. Належаць да іх: Карусь Каганец (Казімір Кастравіцкі), Ядвігін Ш. (Антон Лявіцкі), Цётка (Элаіза Пашкевіч), Але́сь Гарун (Аляксандар Прушынскі), Цішка Гартны (Дзміцер Жылуновіч), Альберт Паўловіч, Змітрок Бядуля (Самуіл Плаўнік), Максім Багдановіч, Якуб Колас (Канстанцін Міцкевіч), Янка Купала (Ян Луцэвіч), Максім Гарэцкі.

Толькі некалькі з названых аўтараў спрабавалі пісаць па-беларуску яшчэ да ўзнікнення «Нашай Долі» і «Нашай Нівы». Зрэшты, гэтыя спробы мелі спарадычныя і аматарскіхарактар. Развіццё спелай творчасці ўсіх беларускіх пісьменнікаў пачатку XX ст. неразлучна звязана з «Нашай Нівой». Здаецца, што сутыкненне патэнцыяльных ці пачынаючых беларускіх пісьменнікаў з «Нашай Нівой» было раўназначнае са знаходкай аргументу, які аргументуваў сэнс і патрэбу беларускай творчасці, што дагэтуль заставалася ў рукапісах і распаўсюджвалася сярод вузкага кола.

Тыднёвік даў магчымасць перанесці літаратурнае слова да шырокіх колаў тадышняга беларускага грамадства, заспакойваючы гэтым самым амбіцыі аўтараў. Значэнне «Нашай Нівы» нельга звесці выключна да літаратурных пытанняў. Гэта газета прыспешыла працэс крышталізацыі грамадскіх і нацыянальных ідэалаў пісьменнікаў. Іх контакты з тыднёвікам закончылі перыяд хістання ў пошуку. Праграма газеты ва ўспрыманні маладых аўтараў не мела нічога супольнага з эгайстичнымі амбіцыямі вузкай групоўкі з валюнтарызмам адзінак, бо заспакойвала патрэбы шырокіх масаў сялян, якія з рэгулы атаясамліваліся з беларускім народам.

Аб'ектыўны погляд на факты, спрыяючыя контактам беларускіх пісьменнікаў з «Нашай Нівой», умацоўваючы перакананні аб выключна пазітыўных выніках гэтых сувязяў як у жыціі пісьменнікаў, так і ў дзейнасці тыднёвіка. Но беларускія пісьменнікі не былі пасіўнымі ўспрымальнікамі ідэяў «Нашай Нівы», але сваёй творчасцю надавалі кшталт газете.

Нельга не згадзіцца з беларускім гісторыкам літаратуры М. Пятуховічам, які ў 1929 г. напісаў:

«Наша Ніва» мела таксама вялікае літаратурнае значэнне. Вакол яе засяродзілася і на яе ідэалогіі выхавалася цэлае пакаленне паэтаў і пісьменнікаў беларускіх, творчасць якіх задавала тон эпохі. Па гэтай прычыне даны перыяд у развіцці беларускай літаратуры можам з поўным аргументаваннем назваць нашаніўскім перыядам»*.

Амаль усе найзначамітэйшыя беларускія пісьменнікі пачатку XX ст.

* М. Пятуховіч, Белорусская литература, Літературная Энциклопедия, Москва, 1929, с. 413.

у артыкулах, дзённіках, успамінах выставілі «Нашай Ніве» найвышэйшую ацэнку. Найбольш вымоўнымі ў гэтым пытанні з'яўляюцца публікацыі Максіма Багдановіча. У іх праўдападобна найбольш поўна і найбольш прыгожа выявілася захапленне і прызnanне для «Нашай Ніvy»:

«Беларуская інтэлігэнцыя не існавала. Трэба было стварыць яе. Школай для яе сталася «Наша Ніва». Дзеячы, якія засяродзіліся вакол газеты, выйшлі з народу і не адварваліся ад яго. Вядомыя ім патрэбы і мова народу. Блізкая ім народная псіхіка. Ведаюць яны народ і народ ведае іх — ведае і давярае ім.

Для многіх тысяч людзей «Наша Ніва» была першай прачытанай імі газетай, першай свабоднай ад урадавых адзнакаў, крыніцай ведаў, выкладзеных на простай і зразумелай мове. Для беларускага селяніна, які пагадзіўся з думкай, што ён — хам, а ягоная мова — хамская, «Наша Ніва», якая звярталася да яго менавіта на гэтай мове, выклікала ў ім пашану для самога сябе і разбуджала пачуццё ўласнае годнасці*.

Яшчэ больш вымоўным з'яўляецца другі артыкул, у якім Багдановіч выстаўляе найвышэйшую ацэнку праграме «Нашай Ніvy», уласцівым адносінам газеты да польскай і расійскай літаратур, напорыстасці выдаўцу і рэдактараў, якія не зважаюць на непрыхильную атмасферу і паслядоўна фармуюць дэмакратычны характар газеты.

«У трывожнай нацыянальнымі непаладкамі беларускай краіне «Наша Ніва» цэлы час прыпамінала пра неабходнасць ушанавання правоў кожнага народу, пра дацэннвание кожнай літаратуры, пра патрэбу — умацоўваючы падставы ўласнай нацыянальнасці — усебаковага выкарыстання дасягненняў польскай, расійскай і ўкраінскай культур.

...Ужо дзесяты год накіроўваеца «Наша Ніва» менавіта ў гэтым напрамку. Газета неаднойчы канфіскавалася, рэдактар быў зняволіваны; забаранялі чытаць тыднёвік духавенству, настаўнікам, вучням настаўніцкіх семінарыяў і многім іншым. Урадавая расійская прэса цкавала «Нашу Ніву», цвердзячы, што выдаеца яна на польскія грошы, а мэтай яе з'яўляеца аслабленне вялікарэспубліканскіх пазіцый і падрыхтоўка грунту пад паланізацыю краіны. Са свайго боку таксама польскія нацыяналістычныя прэсавыя органы бачаць у «Нашай Ніве» вытанчаны, фінансаваны ўрадам сродак на русіфікацыю беларусаў-католікаў.

Усё гэта не знішчыла энэргіі выдаўцу «Нашай Ніvy», не затрымала беларускага руху**.

* М. Богданович. Новый период в истории белорусской литературы (1912—1913) / М. Богданович. Збор твораў, Менск, 1928, т. II, с. 26.

** М. Богданович. Белорусское возрождение / М. Богданович. Збор твораў, Менск, 1928, т. II, с. 136.

Да 70-годдзя Грамады

Беларуская сялянска-работніцкая грамада, якую часта называюць праста Грамадой або скарочана БСРГ, была самай вялікай нацыянальнай рэвалюцыйна-дэмакратычнай арганізацыяй у гісторыі ўсходняй Беласточчыны. Тагачасны спонтанны ўздым нашых дзядоў і бацькоў «людзімі звацца» зараз стаеца нашым гонарам і нашым сумленнем. Сямідзесятыя яе ўгодкі мы будзем адзначаць, на жаль, ужо без удзельнікаў гэтай падзеі — яны адышлі ад нас назаўсёды. Членамі і ў пераважнай большасці рэгіянальнымі дзеячамі Грамады былі простыя сяляне, якія, вярнуўшыся з бежанства, хацелі быць вольнымі і лепш жыць. Але яны беспамылкова адчулеі сваю цяжкую бесперспектывную долю ў панскай Польшчы і падняліся на барацьбу за лепшую будучыню.

Грамадска-палітычныя абставіны ў тагачаснай Рэчы Паспалітай дазволілі гэтай легальнай арганізацыі ўсяго толькі распусціць крылы, але ўзлящець ёй не давялося. Як вядома, Грамада была заснавана сеймавым пасольскім клубам, створаным 24 чэрвеня 1925 года. На Беласточчыне бурлівым перыядам яе дзейнасці сталася другая палова 1926 года. У гэтым кароткім часе, паводле доследаў Б. Нікіцюка, тут арганізавалася 142 гурткі Грамады (у іншым месцы даследчык называе каля 180 гурткоў), а лік членаў акрэслівае на 6700 асоб. Адзначым, што на землях усёй Заходняй Беларусі дзейнічала ў той час каля 2 тысяч гурткоў і 120 тысяч, а можа яшчэ і больш, членаў. У паасобных паветах ўсходняй Беласточчыны выказана адпаведна: Бельскім 79 і 3000, Беластроцкім 37 і 2700 і Сакольскім 26 і 1000 членаў. Разыходжанні з нашым пералікам гурткоў невялікія.

Устрывожаны гэтым рухам урад Пілсудскага спачатку пачаў перашкаджаць у працы арганізацыі, разганяць пасяджэнні гурткоў і павятовых з'ездаў, а пасля, у навагоднюю ноч паводле старога стылю 1927 года, разгроміў БСРГ адначасна на ўсёй тэрыторыі Заходняй Беларусі. 21 сакавіка таго ж года афіцыйна аб'явіў яе распуск.

У трох паветах Беластроцкага ваяводства было праведзена 178 рэвізій, часова затрымана некалькі сотняў дзеячаў, з якіх 66 арыштавана. Суды над імі і ўсёй Грамадой адбыліся ў 1928 годзе ў Беластоку, Вільні і Гродне. Шырэй аў падзеях БСРГ чытак можа пазнаёміцца ў публікацыях, якія называюцца ў заканчэнні сёняшній кароткай інфармацыі.

Амаль саракагадовы перыяд замоўчвання дзейнасці Грамады, выкліканы асуджэннем яе ВКП(б) як буржуазна-нацыяналістычнай арганізацыі, дачакаўся станоўчага заканчэння на Беласточчыне. Набліжалася 40-годдзе яе заснавання. Былыя члены Грамады, а нашыя вядомыя дзеячы БГКТ пачалі дамагацца ўрачыстага

адзінчэння гадавіны. З іх апавяданняў і тых звестак, якія змагла змясціць у міжчасе «Ніва», рысаваўся хутчэй станоўчы, нацыянальна-вызваленчы характар дзеянасці арганізацыі. Паявіліся таксама першыя звесткі ў публікацыях ГП і Савецкай Беларусі. Таму прэзідым ГП БГКТ вырашыў правесці некалькі сціплых унутрыарганізацыйных мерапрыемстваў, у тым ліку асабліва ў вёсках, дзе існавалі гурткі.

Каб пазбегчы абвінавачання ўсёй нашай арганізацыі, папрасіў я аб сустрэчы з першым сакратаром Ваяводскага камітэта ПАРП у Беластоку Аркадзем Лашэвічам. Нечакана для мяне сакратар заняў прыхильнае становішча. Ініцыятыву БГКТ падтрымаў, але рыхтаваць гадавіну запрапанаваў супольна і ў шырэйшым маштабе. Пачалі мы з працаўнікамі аддзела пропаганды і гісторыі партыі рыхтаваць праграму адзінчэння гадавіны. Разраслася яна да вельчын святкаванняў. З агульнаваяводскіх пераўтварылася ў агульнадзяржаўныя, і нават міжнароднага значэння.

У кніжных выданнях і прэсе была апублікавана большасць матэрыялаў аб Грамадзе і ўсіх мерапрыемствах, праведзеных на Беласточчыне з нагоды яе 40-годдзя. Але мне хochaцца звярнуць увагу на некаторыя нюансы. Так, напрыклад, 26 чэрвеня 1965 года ў зале кінатэатра прафсаюзаў у Беластоку была праведзена вечарына з удзелам найвышэйших ваяводскіх уладаў, былых дзеячаў Грамады і КПЗБ, арганізатора НПХ Альфрэда Фіцэркевіча, тагачаснага беларускага пасла Фелікса Галавача, прэзідыму ГП БГКТ і мноства сімпатызуючых арганізацый. Адкрыў вечарыну першы сакратар Гарадскога камітэта ПАРП Язэп Трусовіч — а чаму не Ваяводскага камітэта? З дакладам выступіў працаўнік (кіраўнік) аддзела пропаганды Валенты Авер — ізноў, а чаму не сакратар? Гістарычнай адказнасці за рэабілітаванне Грамады сакратар А. Лашэвіч не баяўся і не перашкаджаў нам у максімальна шырокім святкаванні яе гадавіны. Але аўтарытэтна выступіць на ўрачыстай вечарыне ў Беластоку хіба пужала яго распаўсюджаная мянушка «кацапа». А можа таму, што да святкавання 40-годдзя арганізацыі ад пачатку незычліва адносіўся сакратар аддзела пропаганды Вітал'д Мікульскі, у яго кампетэнцыі знаходзіліся гэтакія мерапрыемствы. Не памагаў аргумент, што ў дзеянасці Грамады бралі ўдзел яўрэі і палякі, і што яна мела хоць і нацыянальны, але рэвалюцыйна-дэмакратичны характар.

18 верасня 1965 года ў мясцовым Музеі рэвалюцыйнага руху ў Беластоку была адкрыта вялікая выстаўка пад называй «Беларуская сялянска-работніцкая грамада». Напрацаваліся над ёю ўсе дастаткова, у тым ліку працаўнікі аддзела пропаганды. Адкрываючы, сакратар В. Мікульскі падкрэсліў яе вялікае значэнне ў папулярызацыі «...гісторыі польскага рэвалюцыйнага руху! Магчыма, што сцверджанні такія мелі нейкія аргументаванні. Але Грамада змагалася за нацыянальнае і сацыяльнае разняволенне беларускага насельніцтва заходній Беларусі, чаго выказаць сакратар не хацеў.

27 кастрычніка 1965 года была праведзена ў Беластоку вялікая папулярна-навуковая сесія, прысвечаная 40-годдзю Грамады. У сесіі бралі ўдзел былыя яе дзеячы і члены КПЗБ, у тым ліку каля 30 асоб з Варшавы, госьці з БССР, мясцовыя прадстаўнікі ўладаў, навукі, моладзь. З дакладамі і ўспамінамі выступіла 16 удзельнікаў. Мабыць, упершыню ў будынку Ваяводскага камітэта на польскай, беларускай і рускай мовах. Адразу пасля сесіі я хацеў забраць матэрыялы да апублікавання ў выдавецтве ГП БГКТ на мовах арыгіналу*. Але атрымаў адмову, як гаварылася, з увагі на лепшыя магчымасці падрыхтавання і распаўсюджання камітэтам. Спачатку матэрыялы трапілі да сакратара В. Мікульскага, пасля, а калі — невядома, да працаўніка таго ж аддзела пропаганды Міхася Насовіча з загадам падрыхтоўкі іх да друку, але на польскай мове. Пачалося працяглна тлумачэнне без валодання беларускай мовай (М. Насовіч паходзіў з вёскі Луплянка каля Міхалова, карыстаўся мясцовым беларускім дыялектам, а рускую мову крыху толькі разумеў). Урэшце з нашай дапамогай матэрыялы былі падрыхтаваны да друку і аддадзены сакратару В. Мікульскаму.

Прайшло некалькі гадоў. Адчуваючы сябе хворым (быў многагадовым вязнем Асвенцыма), М. Насовіч паведаміў мне аб закінутым выданні. Прыйшлося звесткі пераказаць А. Лашэвічу і выказаць жаданне падрыхтаваць кніжку. Паведамленне сакратар прыняў з падзякай, але на выданне БГКТ не згадзіўся, лічачы гэта сваім ававязкам. У той час я адышоў ад працы ў таварыстве і не ведаю, як далей вырашалася пытанне выдання матэрыялаў з сесіі. У кожным выпадку справа доўжылася чарговая трох гады. На кніжцы пазначана, што аддадзена яна да складання ў друк у чэрвені 1972 года, гэта значыць, амаль праз сем гадоў пасля правядзення сесіі, падпісаны да друку ў студзені 1973 года, гэта значыць, што 170-старонкавы змест, выказаны ў зале Ваяводскага камітэта ПАРП у прысутнасці сотні ўдзельнікаў, кантралёры прэзы чыталі сем месяцаў, а выдадзена — згодна з магчымасцямі выдаўца — усяго за адзін месяц. Рэкордаў у гэтым сціплым выданні можна знайсці многа! Тыраж абмежаваў да 1500 штук і не распаўсюджвалі.

Услед за «Беларускім календаром 1992» можна паўтарыць, што без удзелу Ваяводскага камітэта ПАРП у святкаванні 40-годдзя Грамады не мелі б мы такога шырокага абсягу, але і столькі перашкод. Дзякуючы ініцыятыве БГКТ, Беласточчына рэабілітавала Грамаду. У БССР нічога падобнага не было праведзена.

Аднак мы маглі паралельна з дзесяткам розных вечарын і сустрэч у аддзелах таварыства і паасобных вёсках, святочным адкрыццём мемарыяльнай дошкі з нагоды 40-годдзя варварскага разгону павятога з'езду Грамады ў Старым Ляўкове правесці значна шырэйшыя доследы дзеянасці гурткоў БСРГ на

* у 1960 — 1969 гадах быў адказным сакратаром ГП БГКТ у Беластоку.

Беласточчыне. Не выйшаў дыскутаваны ў ГП і Ваяводскім камітэце зборнік успамінаў звычайных членаў грамады, які быў бы найбольш вартасным дакументам таго перыяду. Проста ў камітэце аднадумнасці не было.

Здаецца, што трэба пачаць парадкаванне звестак пра сетку тэрытарыяльнага размяшчэння гурткоў Грамады, і нават усёй арганізацыйнай структуры.

Гурткі Грамады

БЕЛЬСКІ ПАВЕТ

1. Альхоўка	36. Лука
2. Арэшкава	37. Ляўкова Старое
3. Бельск	38. Ляшукі
4. Белкі	39. Маліннікі
5. Вілюкі	40. Малочки
6. Вітава	41. Масева
7. Выгода	42. Махнатае
8. Гайнаўка	43. Мілейчыцы
9. Гарадзіска	44. Міклашы
10. Грабавец	45. Міхнаўка
11. Градалі	46. Новае Беразова
12. Гусакі	47. Новасады
13. Даши	48. Нараўка
14. Доўгі Брод	49. Нарва
15. Дубіны	50. Новы Корнін
16. Дубічы Царкоўныя	51. Орлі
17. Залешаны	52. Пагарэльцы
18. Застава	53. Пагрэбы
19. Збуч	54. Падаляне
20. Зубава	55. Палічна
21. Жукі	56. Плянта
22. Камень	57. Райск
23. Канюкі	58. Рэдуты
24. Катлоўка	59. Сакі
25. Кленікі	60. Сацы
26. Кнаразы	61. Скупава
27. Койлы	62. Старое Беразова
28. Кляшчэлі	63. Стары Корнін
29. Крывая	64. Стачок
30. Крывяцічы	65. Сухаволя
31. Курашава	66. Тафілаўцы
32. Лазіцы	67. Трывежа
33. Ласінка	68. Трысцянка
34. Ляды	69. Тыневічы
35. Лянева	70. Цераміскі

71. Чыжы
72. Чыжыкі
73. Шостакава

74. Шчыты
75. Шчыты Новадворцы

БЕЛАСТОЦКІ ПАВЕТ

1. Агароднікі	24. Касцюкі
2. Азяблы	25. Ялоўка
3. Альшанка	26. Лужане
4. Баброўнікі	27. Міхалова
5. Бандары	28. Меляшкі
6. Бацюты	29. Навасады
7. Белявічы	30. Навадворцы
8. Беласток	31. Новая Воля
9. Боркі	32. Падзялкі
10. Валілы	33. Прыбарцы
11. Васількова	34. Пянькі
12. Гарадок	35. Пяшчанікі
13. Гаяўнікі	36. Тапілец
14. Гнечюкі	37. Рушчане
15. Дайліды Зялёныя	38. Свідзялоўка Новая
16. Дзернякова	39. Свіслачане
17. Жукі	40. Случанка
18. Завады	41. Страшава
19. Залукі	42. Студзянкі
20. Зарэчане	43. Супрасль
21. Зачарляне	44. Сяські
22. Зубкі	45. Харошча
23. Калодна	

САКОЛЬСКІ ПАВЕТ

1. Азяране Вялікія	13. Ласінняне
2. Азяране Малыя	14. Камянка
3. Астрове	15. Крушиняне
4. Боркі	16. Крынкі
5. Верхлессе	17. Навасёлкі
6. Востраў Новы	18. Піражкі
7. Востраў Паўднёвы	19. Рудакі
8. Востраў Паўночны	20. Сакалда
9. Гураны	21. Саколка
10. Гаркавічы	22. Стрэльчыкі
11. Лазіска	23. Сукавічы
12. Лазні	24. Талькоўшчына.

Размяшчэнне і найбольшы лік гурткоў Грамады ў Бельскім павеце сведчаць аб высокай грамадской і нацыянальнай свядомасці мясцовага насельніцтва, якую дзейнасць арганізацыі яшчэ больш

ўмацавала. Для Сакольскага павета харэлтарна развіццё сеткі гурткоў сярод беларускага праваслаўнага насельніцтва. Заслугоўвае таксама ўвагі густая сетка гурткоў Грамады ў Беластоцкім павеце, на заход ад Беластока.

Гмінныя камітэты БСРГ вядомы толькі ў Белавежы, Кляшчэлях і ў Орлі Бельскага павета. Магчыма, што яны ў іншых паветах не адзначаны або не паспелі яшчэ арганізавацца. Фармальна існавалі ўсіх паветах павятовыя камітэты Грамады, але мясцовая паліцыя спакойна працаваць ім не дазваляла.

Крыніцы:

1. Powstanie i działalność Białoruskiej Włościańsko-Robotniczej Hromady na Białostoczyźnie / Materiały z sesji popularnonaukowej/. Białystok, 1973.
2. Źródła do dziejów ruchu komunistycznego na Białostoczyźnie w latach 1918 — 1938. Białystok, 1986.
3. Анацік Г. Беларуская сялянска-работніцкая грамада. Навукова-літаратурны зборнік і беларускі каляндар 1961. Беласток, ГП БГКТ 1960.
4. Юзвюк У. Да 65-годдзя Грамады. Беларускі каляндар на 1992 год. Беласток, 1992.
5. Прэса

Уладзімір Юзвюк

Гістарычнае эсэ «Паратунак»

Выдавецтва «Юнацтва» ў Мінску выдала ў 1993 годзе гістарычнае эсэ нашага земляка Міколы Гайдука пад загалоўкам «Паратунак». Амаль 370-старонковая кніжка прызначана для сярэдняга і старэйшага школьнага ўзросту. Яе вартасць не толькі ў сабранні гістарычных звестак, але ў акрэсленні месца беларускіх заходніх земель у далёкай мінуўшчыне. Дагэтуль рэдка мы чулі аб падзеях на Берасцейшчыне ці Драгічыншчыне, хаця аўтар аддае належнае і іншым землям.

У бібліографічнай нотцы гаворыцца, што чытач пройдзе «...побач простых воінаў і знакамітых князёў, будзе раскрываць патаему барацьбы ўдзельных княстваў, стане сведкам згуртавання — перад крыжацкім нашэсцем — за свой паратунак, за існаванне айчыны». Ізноў жа Вячаслав Чамярыцкі ва ўступным слове піша, што «Цяжка знайсці ў Еўропе яшчэ такі народ, як беларусы, з таім складаным гістарычным лёсам, з таію багатаю, славунаю і адначасна трагічнай мінуўшчынаю... Наш народ амаль заўсёды жыў пад пагрозаю чужынцаў, больш жыў у няволі, чым быў вольны, але ўсё ж выстаяў, бо нашыя герайчныя продкі не хацелі скарыцца. Упартка, самаахвярна яны змагаліся і

ратаваліся». Аб гэтым ратаванні і адначасова стварэнні асноў беларускай самабытнасці піша М. Гайдук.

Аўтар ахоплівае вялікі, але для даследавання малаўдзячны перыяд: ад дагістарычных часоў да Грунвальдской бітвы. Абмежаваны і заблытаны яцвяжскай тэматыкай археалагічныя звесткі, уключэнне нашай тэрыторыі ў паўзмежжу дрыгавічоў, недахоп гістарычных крыніц (калі яны нават існуюць — гісторыя Я. Длугаша, «Хроніка Быхаўца» і іншыя, — дык мэтанакіравана заблытаны, а пазнейшыя даследаванні аднабокія) ускладнілі асвяленне тэмы. Для моладзі цяжка адрозніць і асэнсаваць нават самыя паняцці: Літва, ліцвін — Беларусь, беларус; княства ці зямля Берасцейская, Тураўская і таму падобнае. Аўтар справіўся з вырашэннем гэтых складанасцей.

Пачатак гісторіі на паўзмежжы ўсходніх славян, мазаўшан, яцвягаў, крыжакоў насычаны незвычайнім лікам нашэсцяў, інтырыгаў, перамогаў і паражэнняў, суседскай зычлівасцю і здрадніцтвамі, за кожнай падзеяй скрываеца нейкая эпоха княжання. Пасля знаёмства з целым іх дзесяткам весткі пачынаюць блытацца, а зацікаўленасць зместам памяншаецца. Аўтар вырашиў захаваць усе гістарычныя весткі. Прадчуваючы, аднак, змучанасць маладога чытача, змест кніжкі падзяліў на 12 раздзелаў, а тыя ў сваю чаргу на кароткія, ўсяго некалькістаронковыя падразделы. Да іх зместу няхай адносяцца гісторыкі.

Захапляе прыгожая, багатая і змястоўная беларуская мова. Яна насычана рэдкімі ў нас, або зусім новымі, зваротамі і назвамі, напрыклад: «Драгічынская і іншыя парафіі на Пабужжы і Панараўї былі падпарадкованы епіскопіі ў Тураве» або: «Так Берасцейская-Драгічынская княства распалася на два адасобленыя і варожыя адно другому княствы: Берасцейскае і Дарагічынскае».

На падкрэсленне заслугоўваюць смелая, не шаблонныя выказванні ў ацэнцы тых гістарычных фактаў, якія дагэтуль у нашай краіне лічыліся дастаткова абрэгнутаванымі. У святле новай інтэрпрэтацыі патрабуюць яны дапаўненняў, а можа нават грунтоўнага перагляду. Здаецца, што вяршыняні такіх выказванняў ёсць ацэнка ўдзелу ў перамозе над крыжакамі іншых, акрамя польскіх, войскаў у бітве пад Грунвальдам. «Мізэрная колькасць загінуўшых (12 самых выдатных польскіх рыцараў, супраць 15 тысяч ваяўнікоў іншых нацыянальнасцей.—У.Ю.) дадаткова пацвярдждае тое, што польская армія пад Грунвальдам была не ўдзельнікам, а хутчэй за ўсё назіральнікам» (стар. 358).

З асаблівым націскам М. Гайдук асуджае ва ўступе нашае рэзігнацтва і кан'юнктуршчыну, прыбраную ў паважаныя «...шаты вучонасці ці высокай чыноўніцкай пасады». Заканчэнне эсэ ёсць крыху больш аптымістычнае.

Графіка кніжкі даволі сціплая. Кожны з раздзелаў адкрывае паўстаронковая ілюстрацыя. Затое вокладка прыгожая і ў трывалым пераплётце. Вялікі тыраж — 12 тысяч экземпляраў — і нізкая цэна робяць выданне агульнадаступным. Усім, хто цікавіцца адлеглай гісторыяй Падляшша, раім пазнаёміцца з яго зместам.

Уладзімір Юзвюк

Да 30-годдзя выходу пастановы ВРН у Беластоку

29 снежня 1966 года прэзідым Ваяводскай рады нарадовай у Беластоку (далей ВРН) прыняў пастанову 62/503/66 «...у справе акрэслення напрамкаў дзейнасці зацікаўленых органаў дзяржаўнай адміністрацыі ў галіне дапамогі насельніцтву нацыянальных меншасцей».

У пастанове былі пастаўлены заданні аддзелам: унутраных спраў, культуры, сельскай гаспадаркі, кураторы школынай акругі, усім прэзідымам павятовых радаў нарадовых з адначасным загадам азнямлення зацікаўленых працаўнікоў з яе зместам, а таксама складання гадавых справаздач працы. Быў гэта на Беласточчыне першы такога тыпу документ. Ваяводскія ўлады ўвялі ў свае планы працы нацыянальнаменшасную тэматыку разам з паставламі нацыянальных таварыстваў, але рэалізаваць змаглі толькі невялікую іх частку.

Думка прыняцця пастановы нарадзілася ў Ваяводскім камітэце ПАРП пад уздзеяннем дзеячаў БГКТ, якія крытыковалі дзяржаўную адміністрацыю за ігнараванне нацыянальных спраў. У шырэйшым кругу яна не разважалася. Але ў красавіку 1966 года старшыня ГП В. Склубоўскі і сакратар — аўтар гэтага артыкула — правялі сустрэчу з намеснікам міністра Міністэрства ўнутраных спраў З. Шнэкам на яго прапанову, у часе якой абмяркоўваліся пытанні карыстання беларускай мовай у радах нарадовых. Я з поўнай адказнасцю хачу прывесці запісаныя тады выказванні міністра: «Беларускае насельніцтва мае поўнае права выказвання сваіх думак на роднай мове і пісьмова да ўладаў таксама, як у грамадска-культурнай дзейнасці, незалежна ад месца. Працаўнікі радаў нарадowych і ўсіх іншых установ — выконваць яго жаданні на той жа мове. Ці так ёсьць у практицы, ці ёсьць такія рады нарадоў?»

«Паўсюдна так няма, — адказаў я, — дамінуе польская мова. Але ёсьць грамадскія (гмінныя) рады нарадовыя і установы, дзе з жыхарамі вядзецца гутарка на іх роднай мове, а ўсялякія пісьмы, загады, адказы пішуцца на польскай мове. У павятовых радах нарадowych гэтай спецыфікі амаль няма, а ў ваяводскай радзе беларуская мова лічыцца прастацкай экзотыкай або праявай нацыяналізму».

Міністр З. Шнэк павесялеў, нават усклікнуў: «Што вы скажаце! А ці быў выпадак, каб беларус склаў да ўладаў прашэнне па-беларуску?» Ізноў мы адказалі адмоўна. Старшыня В. Склубоўскі дадаў, што яму вядомы выпадак з судовай практикі, калі суд вышэйшай інстанцыі, разгледзевы ўспеху выказванні сведкі на яго беларускай гаворцы, змяніў папярэднє рашэнне. Міністр заўважыў, што на-

сельніцтва не выкарыстоўвае сваіх канстытуцыйных правоў, а ўлады іх не рэалізуюць. «Гэта небяспечна. Усё сяброўскае — па-беларуску, а ўсё ўладаў — па-польску.»

Сустрэча працягвалася не менш адной гадзіны. Закрануты былі пытанні навучання беларускай мове, арганізація музея ў Белавежы, экспкурсіі ў БССР і іншыя справы. Вырашылі мы, што правялі яшчэ адну добрую сустрэчу. Але пасля яе з'явіўся ў БГКТ працаўнік аддзела ўнутраных спраў ВРН дзеля разгледжання закранутых у часе сустрэчы пытанні ў і ўвядзення іх у інфармацыю на пасяджэнне Прэзідыму рады. Упамянутую інфармацыю атрымалі мы напярэдадні пасяджэння. Яе змест выклікаў шматлікія засцярогі. Давялося рыхтаваць выступленне, у якім былі закранутыя многія набалелыя праблемы нашага асяроддзя. Са зместам выступлення ўдалося запазынць толькі старшыню ГП, які на пасяджэнне, на жаль, не быў запрошаны, на што прыйшлося звярнуць увагу. Рэферат (11 стар.) і нататкі з дыскусіі захоўваюцца, а ў «Ніве» 1966 № 28 змешчана інфармацыя. Уражанне з пасяджэння было не найлепшае. Кіраўнікі паасобных аддзелаў ВРН аднесліся да маіх заўваг незычліва, а некаторыя нават варожа. І гэта зразумела — на іх узлагаліся новыя абавязкі.

Мяне зноў усхалявала паслядоўнасць міністра, які ў падсумаванні пасяджэння падкрэсліў, што асноўным дасягненнем Беласточчыны ёсьць добрае сужыццё многанацыянальнага насельніцтва, а ўладкаванне іх спраў — прыклад правільнай палітыкі ўладаў для

Святкаванне 15-годдзя самадзейнага калектыву «Журавінкі» з Агароднічкаў» (1995).
Фота С. Грынявіцкага

іншых рэгіёнаў Польшчы. Але ёсьць яшчэ шмат праблем да вырашэння. «Сужыццё — так, асіміляцыя — не, паскараць мы яе не хошим, адвінавачання дзеячаў таварыства ў нацыяналізме не пахваляем. На Спішы і Араве існуюць польскія надпісы, суды на польскай мове. Трэба справы спакойна разважыць у ВРН. Гаспадарамі ўсіх галін жыцця павінны быць рады нарадовыя і адчуваць сябе звольненымі ад нацыянальнай палітыкі не трэба. Школьныя падручнікі, народныя ўборы, рэпертуар, правядзенне канферэнцый, арганізаванне экспкурсій для дзяцей і дарослых, падпіска «Нівы» ў святліцах пры фабрыках, клубах-кавярнях, дыскутаванае ўвядзенне падвойных моўных надпісаў на дзяржаўных установах усходніяй часткі ваяводства — усё павінна належаць да нас, а не да іх. Нацыянальныя таварысты мелі б менш працы, калі б добра дзеянічалі рады нарадовыя. Усе складзеныя паствулаты трэба разважыць і даць ім адказы», — закончыў міністр З. Шнэк.

Старшыня Прэзідыму ВРН С. Жмійка падтрымаў выказанні міністра, а пасяджэнне назваў павучальным. Заўважыў, што ён «сам правёў дзіцячыя гады сярод беларусаў, але зараз на Беласточчыне беларускасці яшчэ не сустрэў, прысутнічаў толькі на канцэрце эстрады ГП «Ляўоніха». Рады нарадовыя, занядбайшы нацыянальную палітыку, сёння перажылі ўзрыў вялікай сілы».

Пасля пасяджэння Прэзідыму ВРН, на аснове інфармацыі аддзела ўнутраных спраў, дыскусій, пастаноў з'ездаў і пленумаў ГП БГКТ і іншых дакументаў таварыстваў, пачаў стварацца проект пастановы. Змест яе не ўзбагачаўся, а абмяжоўваўся да мала канкрэтных заданняў. Заканчэнне працы над пастановай і яе зацверджанне адбылося без удзелу прадстаўнікоў таварыстваў. Але яе авбяшчэнне БГКТ сустрэла зычліва і прыклала намаганні, каб хаця адобранны змест папулярызаваць сярод свайго насельніцтва і зацікаўленых працаўнікоў радаў нарадовых. Ёй было прысвечана пленарнае пасяджэнне ГП, кіраўніцтва арганізацыі наведала міністэрствы, рады нарадовыя, урэшце апублікавала змест у Беларускім календары на 1968 год.

Эфектыўнасць уздзейння пастановы, на жаль, не вядома. Два першыя гады яе існавання знайшлі адлюстраванне ў справаздачах, з якімі аўтару давялося пазнаёміцца. З сямідзесятых і пазнейшых перыядоў дзейнасці таварыства і ў мясцовай прэсе вестак не захавалася. Здаецца, што спрыяльных пераломных у жыцці краіны момантаў да рэалізацыі пастановы ВРН БГКТ не выкарысталі. Са слоў тагачаснага раднага (дэпутата) Я. Зенюка, у 1986 годзе пасля 20-гадовай важнасці пастанова самаанулявалася без ацэнкі яе выканання.

Нявырашаныя пытанні асталіся. Таму трэба ўзяцца за рыхтаванне наступнай, дастасаванай да сучасных палітычных і гаспадарчых абставін. Такую думку падказвае лютайскі канфлікт БГКТ з гарадской управай у Беластоку за памяшканне. Зараз беларускае таварыства можа разлічваць на дапамогу, а можа, нават на ініцыятыву Беларускага дэмакратычнага аб'яднання і іншых арганізацый Польшчы.

Літаратурная частка

Вершы Веры МАТЭЙЧЫК

Вершы Веры Матэйчык публікуюцца хіба ўпершыню (апрача «Ідзі»). Некаторыя з іх удалося перапісаць у чэрвені 1967 года ў часе сустрэчы, а апошняя аўтар атрымаў крыху пасля. Няма ўпэўненасці, што ўдалося сабраць усю яе творчасць незалежна ад літаратурнай вартасці. У спыштку вершаў, якія я атрымаў 7.VI.1967 года, Вера пісала: «Пасылаю вам рэшту вершаў, але не ўсе, гэта асабістыя да майго мужа ў астрозе. Калі захочаце, то калі напішу». Нічога больш не прыслала.

З яе ўспамінаў вынікае, што вершы перыяду I сусветнай вайны, асабліва ў гады вучобы ў Свіслацкай семінарыі, маглі астацца ў школьнім архіве, а патрыятычныя вершы 1919 — 1922 гадоў былі канфіскаваны польскай паліцыяй у часе арышту і спалены. Лепш захавалася паэзія перыяду турэмнага зняволення (1922 — 1927).

Творчасць пазнейшых гадоў мала вядома. Крыху здзіўляе змест верша «Бацькаўшчына», якім яна сустрэла ўз'яднанне заходніяй Беларусі, бальшавікоў і саветы, будучы іх ворагам. Ацэнку ўсёй творчасці чытачы зробіць самі на аснове 20 вершаў.

Біографічныя весткі аб Веры Матэйчык глядзіце: Туронак Ю. Непакорная Вера. Беларускі каляндар 1990. ГП БГКТ, с. 56. Юзвюк У. Жыццёвія супярэчлівасці Веры Матэйчык. «Ніва» 1990 № 2. Вершы Веры. «Ніва» 1978 (5.III).

У. Юзвюк

Ідзі...

Вышла я з хаткі, дарожка ідзе,
Бачу — насустрэч бабулька ідзе.
Благаславішы і кажа: «Ідзі,
Па вёсках сялян ты баржэй прабудзі!»

Шла я дарогаю, поўнай цярнай,
Цяжка мне была, а шла я далей.
Услед мне крычала: «Ідзі, ідзі,
Люду працоўнага ад сну разбудзі!»

Над той дарогай гай ціха шуміць,
Чую, як ён да мяне шапаціць:
«Кінь усё, не шкадуй, а ідзі,
Там селяніна ад сну разбудзі!»

Вышла на поле, хлеб спелы стаяў,
Галоўкі спусцішы, ён сумна шаптаў:
«Нас восьмуць чужыя, хутчэй ты ідзі,
Нашых сялян ад сну разбудзі!»

31.VIII.1919 год, Mінск

За кратамі

Пяюць птушкі гэтак міла —
Чутна за кратамі,
А тут ходзяць за дзвярыма,
Звонячы ключамі.

Пасадзілі нас за краты,
Адабраўшы волю,
Што мы надта пакахалі
Сялянскую долю.

Сумна седзячы за кратай
У летняі дзянёчкі,
Не сумуйма — усе за волю
Мы, сялянскі дочки.

Ах, пастойце, не ляціце,
Дні вы дарагія,
А то пройдуць за кратамі
Гады маладыя.

Калі прыдзеца памерці
За народ свой мілы,
Хочам быці яму верны
Да самой магілы!

Пяюць птушкі гэтак міла —
Чутна за кратамі,
Забіваюць усё, што міла,
Звонячы ключамі.

*I.III.1922 год,
Беласток, астрог*

Вечер

Не круціся, вечер, тутка,
Палаці лепей ты там,
Дзе наш родны край і вёска,
Прынясі з туль вестак нам.

Мо там сонца яшчэ свеціць,
Яшчэ грэе родны край,
Занясі жальбу ты, вечер,
У наш родны гэтырай.

Вёскі быццам у вяночку,
Дзе не глянеш — усюды лес,
Палі наши, сенажаці,
А ў балоты, дык ня лезь.

Там і ветры не такія,
Надарэмна не гультаяць,
Лісткоў, кветачак прыгожых —
Ціха соладка цалуюць.

І бяз сэрца, і бяз жалю
Там лісточкаў не зрываюць,
Калі прыйдзе час прыродзе,
Самі жоўтымі спадаюць.

Дык ляці там асцярожна,
Скажы праўду аба ўсім,
Як кахаем мы край родны,
Як сумуем мы аб ім.

*17.IX.1922 год,
Варшава, астрог*

Думкі

Ціха ў цэлі маёй душнай,
Спіць тут цэлы дом.
За дзень цэлы пасля гора
Пазабыўся сном.

Толькі я у доўгай ночцы
Не могу заснуць,
Хутчэй ветраў мае думкі
У наш край бягуць.

I лятуць яны у поле
 У зялёны гай,
 Ды ў пушчу, лес высокі —
 У гэты вечнырай.
 Дзе так міла кожну весну
 Птушачкі пяюць,
 А па небу чарадою
 Хмарачкі пльвуць.
 Там, дзе соладка цалуе
 Вецер веснавы,
 Розных кветак сінявокіх
 Пасярод травы.
 Дзе рачушки каля вёсак
 Чысту воду лъюць,
 Дзе студзёныя крынічкі,
 Што галубы п'юць.
 Там, дзе Нёман беларускі,
 Думкі там ляцяць,
 Воля, неба, лес зялёны
 Iх к сабе маняць.
 Ціха ў цэлі маёй душнай
 Спіць і цэлы дом.
 За дзенів цэлы пасля гора
 Пазабыўся сном...

*2.XI.1922 год,
 Варшава, астрог*

На роднай...

На роднай зямліцы ізноў я стаю,
 У родным каканым сваім я краю.
 Хаця за кратамі за волю сяджу,
 Ды з вокнаў на родную ніву гляджу.
 Хоць точыць чарвяк так грудзі мае,
 Ды дзякую, Божа, за ласкі Твае,
 Што я не ў чужыне ў турме сяджу,
 А тут, на Радзіме, якую люблю.
 Цяпер і памерці не будзе мне страх.
 За свой беларускі работніцкі сцяг!..

*1.I.1923 год,
 Беласток, астрог*

У гай

У зялёнам гаі,
 Пасярод травы,
 Дзе цалуе краскі
 Вечер веснавы.

Дзе спявачкі-птушкі
 Весела жывуць,
 Там люблю я слухаць,
 Як яны пяюць.

Сонца з неба свеціць,
 Як бы к сэрцу жме:
 Усяму жывому
 Свае ласкі шле.

Гай чароўны ціха
 Лісцем шалясціць,
 Краска траўцы штосьці
 Ціха шапаціць.

Рэчка Балбатушка
 Весела бяжыць,
 Нешта напявае
 I кудысь спяшыць.

*24.V.1923 год,
 Беласток, астрог*

Птушка

Ой, ляці, мая ты птушка,
 У тое ваконца,
 Дзе ніколі не заглянє
 Ясненъкае сонца.

З гэтых вокнаў невясёлых
 Твары выглядаюць,
 I з бліскучымі вачымі
 Вольнасці чакаюць.

Запяі нам каля кратай
 Песнячку звонку
 Пра той гай зялёны, цёмны
 I нашу старонку.

Пра іх родну вёску, поле
І старую хатку,
Запяі, маленька птушка,
Шчэ пра родну матку.

Запяі ім, што іх часта
Вязень ўспамінае:
Хай не думаюць так сумна,
Аб іх кожны дбае.

Запяі ім прывітанне —
Што ў іх ваконца
І да кратай хутка ўзгляне
Ясненъкае сонца.

*1923 год,
Беласток, астрог*

Сваёй Мамачы

Чаму сумна ў нашай хаце,
Дзе падзелісь песні, смехі
І чаго так сумна, маці?
Што ўцякло з пад роднай стрэхі?

— Не пытай мяне, дзіцятка,
Горка бедна мая доля.
Мне жылося вельмі цяжка,
Аднак хіба — Божа воля.
— Замуж рана выляцела
І дзяцей я многа мела,
Многа з імі працярпела.
Усё жыццё — з цярнай дарога.
Пакуль былі шчэ малыя
І усе ў роднай хаці —
Былі лета залатыя,
Я была шчаслівай маці.

Пачалі выходзіць ў людзі,
Пачалі быць мокры вочы,
Пачалі балецы мне грудзі:
Ужо не сплю я доўгі ночы.
Дзве дачушки за кратамі
Ужо даўно сядзяць далёка.
Мне з малымі дзецикамі
Без дачок мне, як без вока.
Майму сыну не давалі,

Каб пажыў у роднай хатцы,
Злыя людзі шкадавалі,
Каб памог ён сваёй матцы.
Мусіў кінуць родну стрэху
Гаспадар, сыночак гожы.
І не чую песняў, смехаў
Толькі лью я горкі слёзы.
Не ўцёк ад польскіх катаў
Мой сыночак любы, мілы,
Пад савецкаю граніцай
Спіць у няведамай магіле.

— Вось таму, маё дзіцятка,
Ужо няма мне шчасця, долі,
Бо адзін ужо забіты,
А дзве дачкі ў няволі.

Не сумуй, родная маці,
Хутка будзе шчасце ў хаце.
Вясна прыйдзе — будуць кветкі,
Ды не плач, родная маці,
Прыйдзе час і прыйдуць дзеткі.
Не сумуй, не плач, радненька,
І табе засвекіць сонца
Шчасцем, радасцю і светам
Заблісне ў твае ваконца.

*22.VII.1923,
Беласток, астрог*

Беларускім партызанам

Ахвярай Вы сталіся польскіх паноў
За родную землю і волю.
Паўсталі Вы з чыстай мужыцкай душой
За лепшу сялянскую долю.

У Вас маладая сялянская кроў
Сцярпець не змагла людской мукі,
І з чыстай душой за свой родны народ
Вы косы ўзялі ў свае руکі.

О, спіце паўстанцы, Ваш брат беларус
На векі вам помнік паставіць,
І Вашае чыстае імя, як снег,
Зямелька родная праславіць.

Хай будзе Вам пухам родная зямля,
Вам шчырым паўстанцам — ваякам,
За вашую кроў маладую яшчэ,
Адпомесцім буржуям-палякам.

*29.V.1923 год,
Беласток, астрог*

Мужык

Хоць мужыком свет называе
Мяне, зямліцы рабака,
Скажыце, хто не паглядае
У бок «дурнога» мужыка?

Не грамацей я, не вучоны
І не выбелена рука,
А хто не гляне на загоны:
«Вось, — кажа, — праца мужыка»!

Іду я босы за сахою.
Зімой у рваным пінжаку,
І тут гавораць за табою:
«Жывецца добра мужыку»!

Вось пан адзеты і абуты,
Чаго ж яму да мужыка?
А як надыдуць толькі смуты,
Тады паўзе да мужыка.

Хто корміць тых паноў у свецце,
Як не мужыцкая рука?
У войску ёсьць чыесцьці дзеци —
Як не таго жа мужыка.

Так, я мужык і гэтым ганаруся,
Мая заслуга веліка,
І панам я не назавуся,
Бо я сын бацькі-мужыка.

Вясна за кратамі турмы

Чацвёртую вясну, мілая птушка,
Да кратату маіх прылятаеш;
З чароўнай вясною і песняю звонкай
Мяне ты ў няволі вітаеш.

У гай свой зялёны маніш, спявачка,
Дзе радасць і воля бывае,
Дзе шопат пацалункаў з вятрамі
І хор тваіх дзетак спявае.

У родныя вёскі, дзе гора пануе,
Дзе душаць іх родныя каты
Мяне ты завеш, а ці песняй сваёю
Разарвеш гэтак моцныя краты?

*I.III.1925 год,
Беласток, астрог*

Валодзю

Паляці, мая ты птушка,
У тое аконца,
Дзе так мала заглядае
Ясненъкае сонца.

Там за грубымі кратамі
Друг мой у няволі,
Запяі ты яму, родна,
Аб шчасліўшай долі.

Запяі аб той старонцы,
Аб якой сумуе,
Хутка ён яе пабачыць —
Няхай не бядуе.

Запяі яму шчэ, птушка,
Што я не забуду,
Дзе б не быў прыяцель добры,
Думкай жыць з ім буду.

Так пяі яму, ты птушка,
Аб салодкай мары,
Хай заўсёды будзе радасць
У яго на твары.

*1925 год,
Беласток, астрог*

Валодзю

Ляціце вы, думкі, салодкія мары,
Дзе друг мой за кратай сядзіць,
Загляньце ў вочы, ці сумны на твары
І ці не на неба глядзіць.

Калі, мае думкі, к яму заляціце,
Дык сэрца яго не хвалюйце,
А шчыра і ціха яго абніміце,
І соладка вы пацалуйце.

Цёмныя думкі ад друга ганіце,
Хай сэрца трывожна не б'е,
Мараў салодкіх яму вы навейце,
І з імі хай доўга жыве.

Калі мой прыяцель закрыў ужо вочы,
З усмехам на вуснах ён спіць,
Тады яму, думкі, навейце ў ночы
Аб мілай старонцы хай сніць.

У дзень імянінаў Валодзіку

Сягоння друга імяніны:
Пятнасты ліпень вось якраз.
Пацалаўцаць яго ба хацела,
Ды краты разлучаюць нас.

У акне я бачу за кратамі
Валодзік дарагі стаіць.
Ківаю галавой, вітаю
І мой цалуначак ляціць.

Шапчу яму душою ціха:
Каханы мой, здаровым будзь!
Каб дачакаць жаданай волі,
І дні нядолі хутчэй йдуць.

Падзяку шчыра мне складае.
З кахання вочкі аж гараць.
І губачкі яго румяны
Да пацалуначаку маняць.

І цяжка разам уздыхнулі,
Што за кратамі гэты дзень.
А на душы нам стала сумна,
Як быццам спала з хмараву ценъ.

Дык не сумуй, ты мой каханы,
Душа мая пацеху шле.
Пацешым мы адзін другога —
Лягчэй нам будзе працярлець.

І бачу зноў яго я вочы,
Як неба зорачкі гараць.
Я чую ласку і падзяку,
Як шчыру міласць мне дараць.

Жнівень 1926 год

У жніўні

Ці ж не даволі за кратамі
Сядзець мне, нібы дзікі звер?
Душа пратэсты шле, мой лёсе,
Табе працівіца, павер.

Мая душа так маладая
За пекнатою імкнецца ўдаль,
Кахання шчырага жадае
А з ёю неадступны жаль.

Колькі за гэтымі кратамі
Цярпела цела і дух мой?
Ох, трудна апісаць словамі,
Хто сам цярпеў — паверыць той.

Так хороша цяпер вясною,
Калі ў акно сваё зірнеш.
Усё пяе, усё красуе
І разам хвалу аддае.

Ад майго вакна налева
Мой друг за кратамі сядзіць,
На пекнату вясны чароўнай
Ён сумна ў вакно глядзіць.

Вось нашы думкі паляцелі,
Абняўшыся, ў чароўны гай,

Дзе птушак музыка іграе,
Нас спатыкае гожы май.

Смяеца май да нас вясёла,
Пацалавацца нам сказаў,
Адзеўшы белыя вяночкі
І наша сэрца пазлучаў.

Усталая рана я з пасцелі,
Мне птушка кажа: «Добры дзень!»
А сонейка інакш загаварыла,
На маю душу ўпала цень.

Чамусьці сонейка не свеціць,
Німа каму сэрца агрэць.
Загінуў мой праменъчык мілы,
Душа ад холаду замрэ.

Каханнем чыстым і вялікім
Мы зможем зло ўсё пакарыць,
Супраць нашага кахання
Ці ж могуць хмары ўстаяць?

* * *

Зайшло ўжо сонейка за горы
Даўно па «апэлі» ў нас,
Не спяць яшчэ па цэлях вязні,
А ў «адзінцы» пяе бас.

Ад пару дзён я хвораю была:
Мне часта грудзі так баліць,
Як дожджык падае, ці хмарна,
Тады мне трудна есць і спаць.

Сёння была я на «прагулцы»,
Збалелы грудзі каб агрэць,
Вядома, як ужо па Ганцы
Той дожджык жнівенскі ідзе.

Сказаць я мушу і аб гэтым,
Што «спацыру» мы маём шмат,
Гуляючы часамі, бачым
Цудоўны сонейка закат.

Іду ў ложак і там мару,
Дзе толькі думка не ляціць,

Пакуль сон вочы не закрые,
І хочацца, каб штось прысніць.

І сніцца мне родная хатка,
Бацькі, браты і сёстры там,
Я плачу, мамачку целую.
Вярнуся — раскажу ўсё я вам.

*1926 год,
Беласток, астрог*

Захад сонца

Ты заходзіш ад нас, сонца яснае,
Пацалункам апошнім дарыш,
Заглядаеш нам ласкава ў вочы
І за светы з сабою маніш.

Вецирок у куточак скаваўся,
Нат з асінай гуляць перастаў,
Толькі губкі надзымуў у куточку
І на захад сабе паглядаў.

Засароміўшысь, грушка румяна
Усміхалася сонцу услед,
І ківаўся каханаму сонцу
Наш старэнкі дубок, нібы дзед.

Вось мурашка галоўку падняла:
Маці-сонца ідзе ўжо спаць;
Свае лапкі ўверх паднімала,
Каб нач, як усе, павітаць.

Як саромліва, быццам дзяўчынка,
Ад паглядаў усіх чырваніць,
Нам чубок паказала з-за гораў
І праменъчыкам неба дарыць.

Яшчэ раз свой праменъчык паслала,
Каб за кратай мяне прыласкаць.
«Не сумуй, я загляну і заўтра» —
Хацела мне, быццам, сказаць.

Паглядзела на друга я краты,
Ён у акенцы на сонца глядзіць,
Як мяне, сонца-маці кахае,
Яго ласкай сваёю дарыць.

І злучыліся нашыя думкі,
Дзіўну песеньку сонцу пяюць,
І з усякім тварэннем прыроды
Разам хвалу яму аддаюць.

Паліцела яно, роднае, за светы,
Каб зноў сілаў новых набраць,
А назаўтра ў долі і нядолі
Усіх роўна ізноў аграваць.

Верасень 1926

Ужо птушкі каханыя нам не пяюць,
А мы шчэ сядзім за кратамі.
Ужо дзеткі маюць, ім есці даюць
І вучачь іх лётаць стаямі.

Зязюля даўно перастала каваць,
І буслы ў вырай зляцелі.
Вясёлых дзяцей ўжо смех не чуваць
І лісця на дрэвах зжаўцелі.

Нат сонейка ясна праменні не шле;
Дажджлівыя хмары закрылі.
Нам сумна, каханы, што дожджык ідзе,
Бо лета за кратай пражылі.

Паглянь, мой каханы, на поле і гай,
З-за кратай табе там відаць.
Дзе глянеш — пабачыш: прайшоў ужо май,
І косяць ужо сенажаці.

І будзем з табою на волі мы жыць,
Саўем там гняздо, мой каханы.
У шчасці і згодзе жыцё праляціць,
Загояща нашыя раны.

*1926 год,
Беласток, астрог*

Бацькаўшчыне

Годзе ўжо табе, бабулька,
Плакаць на нядолю,
Паглядзі: твае ўнукі.
Здабываюць волю!

Паглядзі на неба наша,
Як яно зіяе,
Гэтых хмарак сумна-цёмных
Вечер разганяе.

Паглядзі на наша поле,
Як яно прыгожа,
Ціха шэпчацца калоссе,
Поўна ў ім збожжа.

А той гай чароўна-цёмны
Болей не сумуе,
Абнімаючыся з ветрам,
З птушкамі жартуе.

Белавежска пушча наша
Болей не байца,
Паглядае гордым вокам,
Унукамі хваліцца.

Ты хаткі земляробаў,
Сумна што стаялі,
З ганаровымі вачымі
Головы паднялі.

Годзе сынам вечна плакаць
Над табой, радная,
Хай асушаць табе ўнукі
Слёзы, дарагая.

Паглядзі вакол, бабулька,
Як усё ажыла,
Быццам здзек і паняверкі
Ты ўжо забыла.

1939 год

Валодзю

Дзе жа, сонейка, ты, што свяціла з высот,
Твой праменъчык ласкаў, як бы маци.
Цёмныя хмары прыйшли і закрылі яго,
Што і бурам іх цяжка прагнаці.

Дзе жа месячык мой, што свяціў у начы,
Ці ж скаваўся за чорныя хмары?

Мне жыць цяжка, горкі слёзы я лью,
І ляцяць да каханага мары.

Дзе жа зоркі мае, чаму вас не відаць,
Ці ж схаваліся і вы, вочкі неба?
Мне так цёмна без вас, не магу болей жыць,
Вашай ласкі, кахання мне трэба.

Дзе жа ты, салавейка, што пяяў над акном
Кожны вечар і рана вясною.
А цяпер мой пявун палляцеў ад мяне,
Ці ж на векі разлучны з табою?

Дзе жа птушкі мае, чаму вас не чуваць,
Вы, спявачкі зялёнага гаю.
Так мне сумна без вас, не магу я пражыць.
Але з верай, надзейай чакаю.

Няўжо сонца ня блісне ля мяне,
І той месяц ня выйдзе з-за хмараў?
Зоркі-вочкі нябес, птушкі — радасць вясны,
З салаўём не нагоняць больш мараў...

4.VIII.1944 год

Алесь Барскі

Лес і каханне

Хто лесу не любіць,
Людзей той не любіць.
Я лес усхваляю,
Людзей — не заўсёды.
О, колькі ж прысяг урачыстых
І шлюбоў
У лесе — у сімвале
Нашай свабоды!
Прыходжу з прыбруджанай
Светам душою
І акунаю яе ў лістоту,
І чую, што нават
Зіяе красою
З бляскам зялёнym
І з пазалотай.
Лесе магічны,
Лесе чароўны,

Як хочаш —
Старое ў юнацтва заменіш.
У лесе пустое
Становіща поўным,
І ажываюць лясныя каменні.
Ты чарадзеем стаіш
Каласальным,
Спяваеш адвечныя
Гімны, пэаны.
Толькі тваю прызнаю
Геніяльнасць
І толькі тваім прагнуну
Стацца падданым.

* * *

І зноў прыплывае
Ка мне задуменне,
І beg стрымгаловы
У думках дахаты.
Ці промнем калючым,
Ці востраным ценем
Я бязлітасна сягоння расцяты?
Мая Незабыўнасць,
Ты з песні і з цішы,
Як веснавая з-над Нарвы
Дуброва,
І песьціш, і лечыш,
І чула калышаш,
Да вершаў маіх
Даеш пекныя слова.
А наша расстанне —
Яно толькі момант.
Ён не аддаліць цябе, дарагая.
Я чую ў Мінску
Наднарвенскі гоман
І тваю постаць
З вачэй не спускаю.

* * *

Па лесе я іду,
Не чую стомы,
Шацёр галінак
Ветліва спявае,
І чую,
Што я дома і не дома,
Што ў чужым

I ў родным краі,
О, Беларусь!
Цябе дзяліў, хто прагнуў:
I з захаду шчыпаў,
I адрываў на ўсходзе —
Суседзі да сябе
Цябе, батрачку, цягнуць,
Каб даказаць,
Што ты — не ты, і годзе.
I лічаць тваю мову дыялектам
Сваіх вялікіх моваў непаўторных,
I адклікаюцца да дыялектык,
Каб даказаць,
Што белае ёсць чорным.
З усім ты мірышся
I адступаеш перад
Нахальнасцю
I дзікім глумам,
Замест таго,
Каб хамскім краям
У вочы плюнуць.

* * *

Сусвет не ў стане
Зразумець
Ні нашых слоў,
Ні нашых думак,
Ён нас сягоння раздзяліў,
Але кахання
Знішчыць ён не здолеў.
Ці шчырасць пачуцця
Ёсць цішынёй, ці шумам?
Ды, мабыць, з ім ёсць так,
Як з пушчаю і полем:
I песня ў ім, і ціша ў ім,
I каляровасць,
I нават яго шэррасць не бывае шэррасць.
Каханая,
Нашу цябе ў калысцы слова
I выпусціць з яе
Не маю я намеру.

* * *

Уціхамірся, сэрца,
Услухайся ў лістоту
I з вечным рytмам часу

176

Разам ідзі ў ногу.
Гарыць на соснах
Сонца пазалотай,
I задрамаў пыл на дарогах.
Усе трывожнасці мае,
Усе імкненні —
Гэта мільённая секунды
У сусвеце;
Вечар ідзе,
Ледзь прыпадае на калені
I выганяе з гушчуў вецер.
Цалуе твар сасны
Апошні промень,
Запахла водарам
Жывічным глеба,
I птах малітву
Прачытаў у кроне,
I верхавіны дрэў
Пацалавала неба.
Уціхамірся, боль,
I зліся з наваколлем;
Сусвет застыў
У радасным здзіўленні.
Я — верны сын зямлі,
Сын лесу і сын поля,
Пыхлівасць кіну на калені.

* * *

Без цябе белы свет
Не свет белы.
Усё панурае ў ім,
Усё змрочнае,
Асавелае,
Анямелае,
Аднабочнае.
З ліхтаром
Я ў поўдзень шукаю
Раўнавагі для духа і цела.
Што я маю? Я горычнасць маю,
Многа чорнага,
Крышачку белага.
Але промня нікто не задушыць,
Таго, што мне сэрца ablытаў.
Праз ваду іду і праз сушу
Да майі
Незабытай.

177

* * *

Глыбей, глыбей у лес,
Далей, далей ад бедаў.
Тут песня ўсё чысцей
І ўсё крыштальней.
Прабегла шчасце тут,
Іду я яго следам,
З настроем прабачальным
Дарую сёння ўсім
І подласці, і грэх.
І папрашу ўсіх
Мае грахі прабачыць.
На бронзавай кары
Трымціца праменны смех —
Ад сонца трапяткога
Здача.
Бязгрэшны дзіўны свет,
Нявінны, як дзіця,
І я ў юнака
Змяніўся памаленьку
І бесшалестна іду
У краіне забыцця
У рай
Па баравых ступеньках.

* * *

Мае верши
Да цябе прыходзяць
З тым намерам,
Каб ля ног прылегчы,
А на Нарве сёння
Паўнаводдзе.
Як прабегчы
Нам ад хаты да разліву,
Узяўшыся за руکі, Дарагая?
Толькі ў супольнасці
Шчаслівасць,
У супольнасці з табою.
Глянь, высока над зямлёй нябёсы,
Глянь, далёка той, хто закаханы.
Праклінаць ці дзякаваць мо лёсу
За трывогі,
За дарогі,
За чаканне?

Калі ідзеш у лес,
Пакораю ўзбройся
І здольнасць крыйку
З сваіх лёгкіх выкінь.
Забудзь, што ўмееш
Бегаць тут і гойсаць,
Свістаць, шумець і гікаць.
І стань падобны да праменя,
Які цалуе
Ствол сасны зялёнай,
Вучыся апускацца
На калені
Перад бярозаю — мадоннай,
Прыпомні ціхія малітвы
Матчыны за падарожных
І не трактуй жыцця,
Як бітву,
З якой выходзіш пераможна.
Сусвету мы вялікага
Часцінка,
Тваё жыццё,
Як ліст,
Які жыве на дрэве.
Жывеш кароткую хвілінку,
Дык пражыві яе
Са слевам.

* * *

Цемра начэй
Дана нам для таго,
Каб ясна бачыць
Усе з тых фактаў,
Радасных і сумных,
Якія датыкаліся
Да смеху і да плачу,
І да глыбіннасці,
І для бяздумнасці.
А мне яна вяртацица
Памагае
Да тваіх сноў,
Да тваіх слоў,
Да твайго цела.
Приходзіш кожнай ночы,
Дарагая,
Блакітная і белая,

Сядаш на пасцелі
І тулішся шчакою.
І вокал толькі сінь,
І вокал толькі бель
Плыве ракою.

* * *

Спявайце, жнівеньськія сосны,
Хлябнуўшы залацістых промняў,
Прыехаў я сюды
З душою млоснай,
Як пілігрым бяздомны.
Зайшоў у лес, як у святыню,
Паслухаў псальмаў
Чарадзейных
І зразумеў,
Што не загіну
У гэтым краі ціхавейным.
Плыве па соснах пазалота,
Кроны — зялёныя фантаны,
Мяне спавіў лірычны мотак,
Залечыў стрэсавыя раны.
Стаю з сасной,
Як роўны з роўным,
П'ем разам сонечную радасць,
І прыгажосць мне сэрца поўніць
Бурлівым гулкім вадападам.

* * *

Я пешчу ў далонях
Кожны ўспамін,
Які з табою звязаны,
Як сонца з небам.
Ці ж не паклоніцца
Сялянскі сын
Хлебу?
Ці ж не паклонімся красе,
Замкнёшай у валошцы сіней?
Ці ж не нявольнікі мы ўсе
Беласнежных інєяў?
А хто ж пярайдзе абы-як
Пры тых іканастасах дзіўных
Пасля жніўнёвых ліўняў?
Дык пакланіся нашай старане,
Бо я далёка ад яе сягоння,
І ад сябе, і ад мяне
Злажы на ёй далоні.

180

* * *

Загнездзіўся ў лясах,
Нібы птушка ў гняздзечку,
Дрэвы лічу,
Махнүў рукой
На прамінанне,
Надзеў я на гардыню
Моцную вуздзечку
І прыграіў ёй
Вечным пакараннем.
То ж у жыцці
Самаздаволенасць нас губіць,
А іншым накідаем
Густ дурацкі,
Хочам, каб хтосьці палюбіў,
Што мы ўжо любім,
І прымус называем
Дапамогай брацкай.
Я прагну жыць так,
Як жывуць тут дрэвы,
Спяваць, калі хачу,
І аб чым прагну марыць,
І дабравольна выбраць
Каралеву,
Або аддаць свой лёс
У рукі камісараў.

* * *

Адлегласць і час
Ні пры чым,
Каханне не гіне ў вяках,
Толькі трэба вучыцца
Лічыць,
І трэба вучыцца
Чакаць.
І я навучыўся ўсяго,
Ідуchy праз сум да цябе.
Нясу ў сваіх венах агонь
І пачуццёвь боль.
Ды і ты, Дарагая, чакай,
Як чакае на лівень зямля.
Каб не прапасці ў вяках,
У хвіліну ты, Нінка, заглянъ
І ўбач там сусветы і нас,
Сусветы вазьмі ў далоні.
І другам, і ворагам — час,
І сябра, і вораг — агонь.

181

* * *

Вечар прыйшоў,
Вечер пайшоў далёка,
І па ствале сасны
Ціша паўзе ў крону —
Я тут сярод сябroy
Не адзінокі
І, як усе,
І каляровы, і зялёны.
Стаю між соснаў,
Слухаю маўчання,
А ў ім гучаць
Дзівосныя эцюды,
Плыву па хвалі прамінання,
Няма мяне нідзе,
І ёсць я ўсяды.
Лес навучыў мяне
Цудоўнага ўмення —
Зліцця субстанцы сваёй
З сусветам;
Аддаць усё і ўзяць усё
На працягу імгнення
У палаўіне
Жнівенская лета.
Вечер пайшоў,
Вечар прыйшоў
Так блізка,
Што чую на грудзях
Яго магічны дотык;
Зямля мая — айчынная калыска,
Ты — інспіратарскі наркотык.

* * *

Я, Нінка, твой,
І больш нічый на свеце.
Здаецца мне,
Што я ўладальнік сонца,
Што мая ўласнасць — вечер.
Прыйдзі і палажы
Мне галаву на грудзі,
І паплывем на астравы
Шчаслівя з табою,
І толькі мы адны
На свеце будзем
Пад сумнаю вярбою
І над вясёлаю вадою,

Там, дзе няма ні зла,
Ні ліхалецца,
Дзе скажаш:
«Толькі я твая на свеце».

* * *

Праходзіць дзень чарговы,
Дзень жабрацкі,
Не выжабраў ад лёсу
Міласціны,
І зноў успамінаецца
Далёкае юнацтва,
І сэрца прытуляеца
Да Ніны.
Ці то аблокі, ці мо лебедзі
Над Бандарамі
Дзяцінства акрыляюць
І плынуць у вырай?
Не здолею без Дарагой
Зняць з сэрца камень
І ўдыхнуць у грудзі
Наднарвенскія шыры.
І бэз мой сіні недзе,
Сумныя лілеі,
З іскрынамі слязінак
Зоркі па-над хатай.
Чаму ж ад смутку сэрца маё млее,
А я такі і бедны, і багаты?

* * *

Будучынёй маёю радаснай
Становіца мінулае
З табою, Дарагая.
Наша расстанне
Дагарае.
І зноў збудуем дом
З пяшчотнасці
І з чуласці,
І з ласкі.
Я буду ў ім табе на сон
Расказваць казкі
Аб тым, як чалавек,
Пагнаны лёсам
У нязнанае,
У сэрцы захаваў
Каханне,

У ідэальным стане
Пранёс яго праз час,
Ад злога ўбярог
І палажыў
На Ніначчын парог.

* * *

Вось речанька бяжыць тут
Крокам пакручастым,
Каскад узгорка
З соснамі зялёнамі,
І нечаканы птах
У гушчары зачасціў,
Але замоўк,
Бо жнівень —
Не для яго сезонам.
Паўлета і паўосенъ
Абняліся на ўзгорку,
Яшчэ крык жураўліны
Не крануў аблокаў,
Па-летняму салодка мне
І па-асенняму ўжо горка,
Паўсмутак ціснецца
Ў краявід шырокі.
І лес мяне ўткаў
Тут у кавёр сасновы,
І сам не ведаю,
Ці дрэвам я, ці чалавекам
Спявлю песню я
Зялёнай мовай:
Людзям, лясам і рэкам.

*Viktar Швед***Залешаны**

«Dnia 19 stycznia 1946 roku
banda reakcyjnego podziemia
w bestialski sposób zamordowała
14 osób, w tym sześciorg dzieci.

Mieszkańcy wsi Zaleszany
Czeskich pamięci.
Maj 1965 rok».

(З мемарыяльнай дошкі)

Да сёння яшчэ не залечаны
У сэрцах страшэнныя раны
Жыхароў вёскі Залешаны
Ад здзекаў злачынцаў паганых.

Завошта прайшлі тут з прымусамі,
З разбоем, звярыным здзекам?
За тое вось, што беларусамі
Людзі жылі тут спрадвеку.

За гэтае закатаванымі
Былі тут дарослыя, дзеці.
За гэта з балочымі ранамі
Жывуць іх нашчадкі на свеце.

У тым, што прыйшлі тут з разбоямі,
Яны быццам не вінаваты.
Сталіся сёння героямі
Тыя ўчарашнія каты.

Цэрквы гараць

*На папялішчы царквы
Праабражэння Гасподня
на Святой Гары Грабарцы*

Цэрквы гараць, як інквізіцыі каstry,
Папяляцца старыныя іконы.
Гар задушлівы нясуць вятраты,
Неба поўніцца зарывам чырвоным.

Гараць вобразы мучанікаў святых,
Што надалей праваслаўе вартуюць.
Калісьці жыўцом спалілі іх,
За праваслаўную веру святую.

Цэрквы гараць — неабвержны факт,
Яны пратрывалі стагоддзі, войны.
Гэта бяспрайя страшэннага акт —
Цэрквы гараць у час наш спакойны.

Цэрквы гараць — скарб сакральны прапаў.
Цэрквы гараць — безуцешная справа.
Падпальшчык на боскае руку падніяй,
Падпальшчык боскае зняславіў.

Ікона
Памяці Маці

Была ў нас святасцю ікона,
Яна жыла заўсёды з намі.
Маці малілася з паклонам
Перад святымі абраамі.

І нас, малых дзяцей, вучыла
Не забываць ніколі Бога.
І многа аддавала сілы,
Каб не сысці нам з той дарогі.

Вайны грымела кананада,
І дым клубіўся чорнай хмарай
Ад частых выбухай снарадаў,
Што пагражала ўсцяж пажарам.

І не зважаючы на тое,
Што смерць гразіла безупынку,
Маці з іконаю святою
Абходзіла наўкол будынкі.

Калі спакойна стала ў хаце,
Фронт адышоў далей на захад,
Паверылі мы: Божа Маці
Спасла нас ад ваенных жахаў.

Жыццё прайшло матулі з Богам,
З Богам пакінула старонку.
Ёй у апошнюю дарогу
У рукі мы далі іконку..

«Дзеячы-дзякавічы»

Кожнай заўдзячаюць уладзе,
Нават хаця б далася ў знакі,
Пяюць на з'ездзе, на нарадзе
Сваё падданіцкае: «дзякуй!»

Хоць атрымаў намнога меней
Сваёй павіннасці ўсялякай,
Заўсёды поўны захаплення:
«Дзякуй вам, дарагія, дзякуй!»

Тым, у двухмоўным асяроддзі,
Што памагаюць стаць палякам,

Пры кожнай выскажуць нагодзе
Нізкапаклонніцкае: «дзякуй!»

Яны ж тут у сваёй старонцы,
Ды толькі пад суседзяў знакам.
За гэта, што жывуць пад сонцам,
Суседзям паўтараюць: «дзякуй!»

Віктор Нікітіч

Калі ж у Беларусь я еду —
Дык не завуць мяне тут Шведам.
Я з іншым тут жыву ablіччам:
Віктор Нікітіч.
Баяўся я, што ў Беларусі
Без прозішча дык загублюся.
І ў санаторы «Крыніца»
Звалі мяне Віктор Нікітіч.
Іду я быццам сам, нібыта,
Са мною бацька мой Мікіта.
З бацькам нябожчыкам заўсёды
Паконваю ўсе перашкоды.
Каторы раз, ужо не злічыш,
Клічуць мяне: Віктор Нікітіч.
На Беласточчыну прыеду —
Тады вяртаюся да Шведа.

Катрынішчык

На людным рынку Старога мяста,
На спаraphнелай даўняй катрынцы,
Дзіўны катрынішчык іграе часта
Напеў лірычны, схаваны ў скрынцы.

Круціць рytмічна ручкай старэча
Сваю катрынку, што на трыножку,
Думае нейкую думу аб нечым...
Побач раміznік дрэмле на дрожках.

Людзі спыняюцца на хвілінку,
Гукі мелодыі ловяць з раскошай
І з пачуццём аглядаюць катрынку,
У капялюш кладуць часам гроши.

Кожны прахожы сумуе трошкі,
Бачыць мінулага веку агонію,

Рэлікты яго: катрынка і дрожкі,
Катрыншчык, раміznіk і верны конік.

Кахаю, кахаю

Збылася ўрэшце мая мара:
Вяртаюся пад сваю старасць
Да дарагога сэрцу краю.
Мая маленькая айчына,
Мая цудоўная жанчына,
Я вас кахаю, вас кахаю.

Калі знаходзіўся далёка
Я ад айчыны сінявокай,
Аб ёй тужыў і сніў начамі.
Мая маленькая айчына,
Мая цудоўная жанчына,
Я буду з вамі, буду з вамі.

Якое шчасце — быць тут штодзень,
У беларускім асяроддзі,
Жыць разам са сваім народам.
Мая маленькая айчына,
Мая цудоўная жанчына,
Мы зродненыя назаўсёды.

Маёю ты становішся вясной

Відаць, я буду старыца паволі,
Калі маёй становішся вясной.
Ты мне не састарэешся ніколі,
Са мною заўжды будзеш маладой.

Мы з лёгкакрылай радасцю бясконцай,
З бағаццем неабдумным пачуцця,
З бязмежнай ласкай і пяшчотай сонца
Выходзім разам на прасцяг жыцця.

Каб безупынна цешыцца, як дзеци,
І шчасцейка свайго лавіць прамень,
Супольна ўжо у казачным жыць свеце,
Які сабе пачнем ствараць штодзень.

Пачнем мы марыць аб шчаслівым лёсে,
Каб явай стала казачнае ў снах.

Дык не заві мяне журботна, восень,
Калі ў душы маёй яшчэ вясна!

А цябе няма

Я блукаю, я шукаю,
Дык усё дарма.
Моцна так цябе кахаю,
А цябе няма.

Адыходзіць ужо восень,
Хутка і зіма.
Што ты недзе тут, здалося,
А цябе няма.

Ад цябе не спадзяюся
Нават і пісьма.
Я адзін у Беларусі,
А цябе няма.

Хочацца сустрэцца з любай,
Ты тако ж сама.
Прыласкаць і прыгалубіць...
А цябе няма.

Голос сэрца

Калі я ад цябе далёка —
Сумую па табе няспынна.
Расце сум з кожнаю хвілінай
І штораз больш я адзінокі.

І сэрца поўніцца трывогай,
Неўтаймаваным моцным жалем.
Каб мне цябе не адабралі —
Збірацца хочацца ў дарогу.

Ізноў мы разам

Ізноў мы разам, дарагая,
Пасля расстання.
Са словам вернасці: кахаю
Стрэлі світанне.

Ізноў мы цешымся сабою
Шчыра, як дзеци.
І мы шчаслівя абое
Ізноў на свеце.

Сабе ствараем свет уласны
І непаўторны.
Са шчаснай зоркай непагаснай
На небе зорным.

Ізноў мы разам, дарагая,
І назаўсёды.
Са словам вернасці: кахаю
П'ем шчасця слодыч.

Юры Баена

Пад восень

У даліне ракі
крот точыць зямлю,
дакранае карэнняў траў,
лотаці і незабудак.

Побач ракі —
кусты каліны.
Тут таполі,
вербы, альшыны.

Вечер гойсае кронамі дрэў,
гнёздамі птушак,
лісцем, як памяцю...

Аж да болю рвецца
кроўная іх повязь!..

Я
сцежкай каля ракі
іду.
У самоце іду.
Сум асенні нясу,
сваю боязь...

Адказнасць

Адказны я
за кожны крок,
за спеў души,
за плач уначы,
за слова — жэст,
за Так і Не,
за ціхі боль,
мабыць, каму ўчынены
ненаўмысна.

Апошнім часам
усё часцей
маўчу я —

I, быццам камень,
нясу сваю адказнасць
за маўчанне!..

* * *

Хтосьці прачэсвае лес.
Ля крыніцы каліна,
Над ракою шыпшина
Агнямі лунаюць.

Пры дарозе, як фрэскі,
Асыпаюцца кветкі.
Ідзем мы міма.

У паветры звіняць травы.
Стынуць гукі і слова,
Сціхаюць размовы.

Цераз імглу і пыл,
Цераз горкі дым
Ідзем.
Ідзем маўкліва.

Зрэдчас, быццам выгнанец,
Сёй-той
Назад пагляне...

Крык унутры

Некалі мне хтосьці
Расказваў пра чалавека,
Які без знаку голасу
У момант паражэння токам
У глыбіні сваёй істоты
Крычаў нясперпным болем —
Аж разарвалася ў ім сэрца.

Сябры,
Калі б толькі енк пачулі,
Прыбеглі б,
Ратавалі б друга.
А так —
Пагас у муках,
Самотны за сцяною...

З той пары
У хвілях смутку і адчаю
Часта думаю
Пра незнаёмага мне чалавека —
Бездапаможны ён,
Крычаў усёй душою!..

* * *

Дабрыня і Праўда,
Як дзве крыніцы,
Якія прабіваюцца
З глыбінь зямнога шара,
Як дрэвы еднасці
У зялёным светлым лесе,
Як пара белых галубоў,
Што ў паднябеснай высі...

Аднак калі Праўду
Недзе ў травах скаваюць
Або ў крывым пакажуць люстры,
Судзі яе асудзяць,
То верце:
Дабрыня людская
паташтанай не будзе!..

* * *

На каменнью пліту
упалі слёзы,
слёзы развеяў вецер,
камень
астаўся
каменем.

Мур

Паміж рэчаіснасцю
і маймі снамі
будуеца мур.
Падымаеца ён вольна,
засланяючы свято
маіх сноў.

Няма ў мяне сіл,
ні спосабу,
каб паваліць яго,
каб разбурыць.

Усё вышэй ды вышэй
узнімаеца мур —
Недалёкі ўжо час,
калі гэты мур
будзе ў нябесах...

Дыктатар

Адзін агульнавядомы дыктатар
Узяў у руку аловак,
Вядзе ім па карце...

Не! Сто гадоў будуць трываць у страху
Айчыны нямыя.
Малая.
Свае — нічые — чужыя!

Камень

Гэты камень у бруку
маўчыць галасней,
чым я.

Мажліва, што і я
буду маўчаць як камень,
калі стануць таптаць,
як брук.

Сцяна

Першы дзень — пільнавалі сцяну,
Другі дзень — бяллі сцяну,
Трэці дзень — пакрывалі сцяну
Чорнай маззю.

У туую ноч,
Калі спалі ўсе маляры,
Нехта быў ля сцяны,
Аганьком ён свяціў
І бачыў,
Як на фоне святых
Ізноў ажывалі фрэскі.

* * *

Адбудаваць трэба наш дом:
Камень паставіць пры камені.

Вачам — адкрыць трэба ўсе вокны,
Словам — аднавіць крыніцы.

Дом не можа быць без даху,
Без святасці і памяці,
Без вогнішча,
Якое — ветразь надзеі.

Увайшоўши ў такі дом,
Нават вораг
Каля парога зніме боты.

* * *

Будзь чужы
Сярод непрыязных чужых.
Будзь самотны
сярод абыякавых сваіх.
Будзь сабою.

Нязломны,
аж да болю...

Калі памяць твая
жыве,
Калі кліч Айчыны
нясеш!

* * *

Моцныя народы, як сабакі, кідаюцца
у абароне сваёй годнасці.

Беларусы толькі пытаюць: навошта?

Янка Целушэцкі

Лірычная проза

Неспакой

Еду і вяртаюся. Кружуся па бездарожжы слядоў сваіх успамінаў.
На гарызонце майго быту заранкай загарэлася мінулае. Памятаю.
Добра памятаю...

Чула шантала мора. Яно неяк ціха спявала, па-дзіцячаму
моршчылася пад пацалункамі ветру. І быў пляж. Стракацеў жы-
вымі колерамі, што вясёлка на небасхіле. І быў спакой.

Апасіяната

Галаву ахінаюць думкі. Прыйпываюць усё новыя. Думкі —
вобразы, матывы.

Яны з красак золку, барвовай восені, з просіну неба.

Яны — колеры нівы, сонечнага разводдзя.

Яны — шчаслівы голас жняі і штось з пацалунку. Не кожны іх
здолее прасочыць у пратокі святла, у стужкі ветру.

Ім патрэбен сэнс і мелодыя, звон сталі і шэпт маладога лісця.

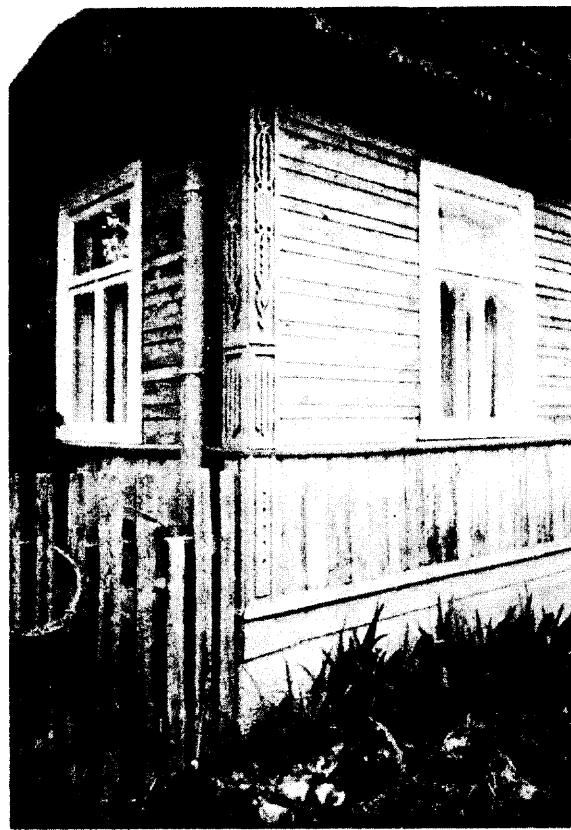
Не адна патухне ўдалечыні начная навальніца, не адзін мільгне
дзень, месяц.

Словы патрабуюць гарту, каб краналі, як лемеш.

Над пісьмом

Калі гасне горад, бяру лісток паперы: хай гэта ўжо будзе мой
адказ на пісьмо з дому — аб вяселлях, працы ў полі, аб тым, што
ад Пакроў нездаровіцца маці...

Ёй балюча, калі, утаміўшыся за гаспадаркай, глядзіць у акно —

Хата Веры Мароз з вёскі Міневічы. Вык. і фота У. Юзвюка

за ім паплавы, яругі і старарэчышчы, якія ператварыліся ў пратокі.
Матчыны вочы глядзяць на мокрыя дрэвы.

Над вокнамі старой хаты палае бэз. І звоняць у царкве.

Пахі

З радасцю і болем кожны раз еду ў родныя аселішчы.
Пах каснікоў бяроз і жнівеньскай зямлі ў загрывачаным калоссі
— з грыбнымі зацішкамі і начлежнымі досвіткамі.
З вечнай аскомай недаспелых яблык...
О, родныя мясціны!
Жыццё як сон — як пах майской чаромхі і садоў. Вочы рады
землі і сонцу і зіхатлівасці нябес.

Гады прамінулі.

Здаецца, чуеш, як звініць світальнym клічам дрозд-перасмешнік
у сасонніку, як пахнуць рамонкі на папарах і вецер-ліставей, і
першы снег.

Гляджу шырокімі вачымі. І памяць гартае і гартае.

Адзінота

Сню я цябе і бачу, калі з думкамі адзін. Не слухаючи, чую твой
голос. Са мной ты ў думках у ліпеньскую спёку, і ў люты мароз, і
калі зязюляй заходзіцца майскага ранне. Нас раздзялілі назаўсёды
завілістый горкія шляхі.

...Але той круты абрый пад вербамі, дзе мы хадзілі, і сёння мне
сніцца. У шэпце верхавін шукаю слоў. Бяссонне не дае мне
закрыць павек нават за поўнач. І на досвітку з'яўляецца твой
вобраз, як стыхія. Ува мне ціхен'ка звініць твой голас, твая
ўсмешка. Сэрца пяе тугу без голасу, без крыку.

...Мой гадзіннік цікае адзіноту. Адзіноту з болем.

**Беларускі каляндар. 1996 / Склад. У. Юзвюк. —
Б 43 Мн.: Беларусь, 1995. — 198 с.: іл.
ISBN 985-01-0110-5.**

Змест

КАЛЯНДАРЫУМ, ГІСТАРЫЧНЫЯ ЗВЕСТКІ І ГАСПАДАРЧАЯ ЧАСТКА	5
<i>Апрацаўа У. Юзвюк</i>	
ДА 40-ГОДДЗЯ БЕЛАРУСКАГА ГРАМАДСКА-КУЛЬТУРНАГА ТАВАРЫСТВА ў ПОЛЬШЧЫ	39
<i>Уладзімір ЮЗВЮК Віктар ШВЕД Уладзімір ЮЗВЮК</i>	
Пачаткі дзеянасці БГКТ	39
Мой удзел у дзеянасці БГКТ	42
Пачаткі культурна-асветніцкай дзеянасці БГКТ	47
Успаміны	55
БГКТ у шасцідзесятых гады	
Выдавецкая дзеянасьць. (факты, успаміны)	60
Міхась ХМЯЛЕЎСКІ Янка СЫЧЭЎСКІ	
Паклонімся адышоўшым ад нас	72
В і н ш а в а н н і	74
Летапіс дзеянасці БГКТ	82
Канстанцын МАСАЛЬСКІ Зінаіда НАВІЦКАЯ	
Чым для мяне было БГКТ	95
Гутарка з былым дырэктаром Бельскага беларускага ліцэя Аляксеем Карпюком	97
Тамара РУСАЧЫК	
НА ХВАЛЯХ СУЧАСНАГА ЖЫЦЦЯ	103
Навучанне беларускай мове ў пачатковых і сярэдніх школах Беласточчыны у 1990—1995 гадах	103
Зінаіда ДЭМЯНЮК	
Дзеянасьць моладзі Бельскага беларускага ліцэя	111
Барбара ЧЫЖЭЎСКАЯ	
Згуртаванне «Польшча—Беларусь»	115
Мікола ГАЙДУК	
АБ НАС ПІСАЛІ ў ПРЭСЕ	117
З НАШАЙ МІНУЎШЧЫНЫ	124
«Насуперак правілам і звычаяям нашай веры праваслаўнай»	124
Аляксандар БАРШЧЭЎСКІ	
«Наша Ніва» — барацьбітка за беларускае адраджэнне	142
Да 70-годдзя Грамады	149
Гісторычнае эсэ «Паратунак»	154
Да 30-годдзя выхаду пастановы ВРН у Беластоку	156
Вера МАТЕЙЧЫК	
ЛІТАРАТУРНАЯ ЧАСТКА	159
<i>Алесь БАРСКІ Віктар ШВЕД Юры БАЕНА</i>	
Верши	159
Лес і каханне	174
Верши	184
Верши	190
Янка ЦЕЛУШЭЦКІ	
ЛІРЫЧНАЯ ПРОЗА	195

Штогодняе выданне Беларускага грамадска-культурнага тава-
рыства ў Польшчы.

Календар на 1996 год змянчае астранамічныя звесткі, даты
свят і імянін для католікаў і праваслаўных, асноўныя гісторычныя
звесткі.

Расказваеца аб дзеянасці БГКТ, беларускай дыяспары ў
Польшчы. Змешчаны літаратурныя матэрыялы.

Для тых, хто цікавіцца жыццём беларусаў у замежжы.

0080000000 — 050
Б М 301 (03) — 95 **ББК** 70(4П)+70(4Бен)

Навукова-папулярнае выданне

БЕЛАРУСКІ КАЛЯНДАР

1996

Складальнік У. Юзвюк

Выданне падрыхтавана да друку на камп'ютэрнай сістэме
выдавецтва «Беларусь».

Рэдактар Г.С. Пармон

Мастак І.А. Караман

Мастацкія рэдактары А.І. Жданоўская, В.Р. Міччанка

Тэхнічны рэдактар І.П. Касцекая

Карэктары Ю.Ц. Петрыкеева, Н.М. Масарэнка, Г.К. Піскунова,
Л.Р. Кузьміна, Ю.Г. Фядотава

Аператар Л.Е. Капусцінская

Падп. да друку з арыгінала-макета 01.12.95. Фармат 60x84 1/16.
Папера кн.-часоп. Гарнітура тып Таймс. Афсетны друк. Ум. друк.
арк. 11,62. Ум. фарб.-адб. 12,2. Ул.-выд. арк. 12,5. Тыраж 1500
экз. Зак. 2540.

Ордэна Дружбы народаў выдавецтва «Беларусь» Міністэрства культуры і друку Рэспублікі Беларусь.

Ліцэнзія № 2. 220600, Мінск, праспект Машэрава, 11.

Мінскі ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга паліграфкамбінат
МВПА імя Я. Коласа. 220005, Мінск, Чырвоная, 23.